МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ГАЗАР

МОНГОЛЫН ХҮҮХДИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

2002-2003

УЛААНБААТАР ХОТ
2004 ОН

Үндэсний Статистикийн Газар

Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага

МОНГОЛЫН ХҮҮХДИЙН ХӨДӨЛМӨРИЙН СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

2002-2003

Улаанбаатар хот 2004 он

Санал хүсэлт байвал доорхи хаягаар холбоо барина уу.
Энэхүү тайлан нь англи хэл дээр хэвлэгдсэн болно.

Хаяг:
Засгийн Газрын III байр
Сүхбаатар дүүрэг
Бага тойруу 44
Улаанбаатар, Монгол Улс
И-мэйл: nso@magicnet.com
Вэб хуудас: http://www.nso.com
Факс: 976-11-324518
Утас: 976-11-326414

АГУУЛГА

ХҮСНЭГТ, ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ v
ӨМНӨХ ҮГ ix
ТАЛАРХАЛ x
Товчилсон үгийн жагсаалт xi
Монгол Улсын газрын зураг, бүс нутгаар xii
Бүлэг 1. ЕРӨНХИЙ ТОЙМ 1

Бүлэг 2. УДИРТГАЛ 13
2.1 Танилцуулга 14
2.2 Монгол Улс дахь хүүхдийн хөдөлмөр 16
2.3 Судалгааны зорилт 17
2.4 Тайлангийн агуулга, бүтэц 19

Бүлэг 3. СУДАЛГААНЫ АРГАЧЛАЛ, ОЙЛГОЛТ ТОДОРХОЙЛОЛТ 21
3.1 Удиртгал 22
3.2 Судалгааны хамрах хүрээ 22
3.3 Тооцооны үе шат 23
3.3.1 Түүврийн жин 23
3.3.2 Өрхийн тоо мэдээллийг ашиглан тооцоо хийх 24
3.3.3 Вариаци болон стандарт алдааны тооцоо 25
3.4 Судалгааны бэлтгэл үе шат 26
3.4.1 Асуулга 27
3.4.2 Ахлагч, тоологч нарын сургалт 27
3.4.3 Тоо мэдээ цуглуулах, хяналт тавих 27
3.4.4 Сурталчилгааны арга хэмжээ 27
3.4.5 Мэдээлэл боловсруулалт 28
3.5 Түүврийн жин, стандарт алдаа 28
3.6 Ойлголт, тодорхойлолт 29

Бүлэг 4. ӨРХИЙН ХҮН АМ ЗҮЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД 33
4.1 Удиртгал 34
4.2 Хүн ам зүйн үзүүлэлтүүд 34
4.2.1 Хүн амын байршил 34
4.2.2 Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц 36
4.3 Өрхийн бүтэц 37
4.3.1 Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх 38
4.4 Боловсролын түвшин, сургуульд хамрагдалт 39
4.4.1 Боловсролын түвшин 39
4.4.2 Сургуульд хамрагдалт 39
4.4.3 Бичиг үсгийн мэдлэг 41

Бүлэг 5. ХҮҮХДИЙН ХҮН АМ ЗҮЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД 43
5.1 Удиртгал 44
5.2 5-17 насны хүүхдүүдийн тоо 44
5.3 5-17 насны хүүхдүүдийн боловсролын түвшин 45
5.4 5-17 насны хүүхдийн сургуульд хамрагдалт, эдийн засгийн идэвхи 47
5.5 Өрхөөс гадуур амьдарч буй хүүхдүүд 54
5.6 Сургуульд суралцаагүй шалтгаан 54

Бүлэг 6. АЖИЛ ЭРХЭЛЖ БУЙ ХҮҮХДИЙН ТОО, НАСНЫ БҮЛЭГ, ХҮЙСЭЭР 59
6.1 Удиртгал 60
6.2 Хүүхдийн эдийн засгийн идэвхийн байдал 60
6.3 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн тоо, тухайн үеийн идэвхээр 61

6.4 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн боловсролын түвшин 69
6.5 Сургууль, боловсролоос гадуурх үйл ажиллагаанд зарцуулсан цаг 72
6.6 Нэмэгдэл ажил хайсан хүүхдүүд 74
6.7 Хүүхдүүдийн эдийн засгийн үйл ажиллагаа 75
6.7.1 Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар 76
6.7.2 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн ажил эрхлэлтийн байдал 85
6.7.3 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүд, ажил мэргэжлийн ангиллаар 85
6.7.4 Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн сарын орлого 86
6.8 Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд 86

Бүлэг 7. ХҮҮХДИЙН ХӨДӨЛМӨР, ТҮҮНИЙГ ЭРХЛЭХ БОЛСОН ШАЛТГААН 93

7.1 Удиртгал 94
7.2 Хүүхдийн хөдөлмөрийн тооцоо 94
7.3 Өрхөөс гадуур эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаан 97
7.3.1 Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаан 97
7.3.2 Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаан 98
7.4 Өрхөөс гадуур ажил хийж эхэлсэн нас 106
7.5 Хүүхдийн ажлын байр 109
7.5.1 Ажлын байрны байршил 109
7.5.2 Ажлын байран дээрх хяналт, удирдлага 110
7.5.3 Ажлын байрны нөхцлийн талаарх үнэлгээ 110
7.5.4 Ажлын байран дээрх дарамт 110
7.5.5 Ажлын байран дээрх хөдөлмөр хамгааллын багаж, хэрэгслүүд 110
7.5.6 Шөнө оройн цагаар ажилласан хугацаа 110
7.5.7 Ажлаасаа болж өвдөж, гэмтсэн байдал 117
7.6 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн талаарх нэмэлт үзүүлэлтүүд 117
7.6.1 Орлогын зарцуулалт 117
7.6.2 Хүүхэд ажиллахаа боливол өөрт нь болон өрхөд нь үзүүлэх нөлөө 117
7.6.3 Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлснээс болж өвдөж, гэмтсэн хүүхдүүд 117
7.7 Чөлөөт цаг 118

Бүлэг 8. ХҮҮХДИЙН АЖИЛ ЭРХЛЭЛТ, УЛИРАЛ БОЛОН БҮС НУТГААР 125

8.1 Удиртгал 126
8.2 Хүүхдийн ажил эрхлэлт, бүс нутгаар 126
8.2.1 Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин, бүс нутгаар 126
8.2.2 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн тоо, бүс нутгаар 128
8.3 Хүүхдийн ажил эрхлэлт, улирлаар 130
8.4 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүд, хот, хөдөөгөөр 131
8.4.1 Хот, хөдөөд ажил эрхэлж буй хүүхдүүд, улирлаар 131
8.4.2 Хот, хөдөөд ажил эрхэлж буй хүүхдүүд, бүс нутгаар 132

Бүлэг 9. ДҮГНЭЛТ 137

9.1 Нэгдсэн дүгнэлт 138
9.2 Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд 138
9.3 Хүүхдийн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа 139
9.4 Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, бүс нутгаар 139
9.5 Дүгнэлт, бодлогын зөвлөмж 141
9.5.1 2002-2003 оны МХХС-ны дүн 141
9.5.2 2002-2003 оны МХХС-ны сул тал 141
9.5.3 Хүүхдийн хөдөлмөрийг устгахад чиглэсэн бодлогын зөвлөмж 141

Хавсралт 1. Асуулгын хуудас 145
Хавсралт 2. Судалгаанд оролцогчдын нэрс 159

ХҮСНЭГТ, ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 3.1	Бүс нутагт ногдох түүврийн хэмжээ	23
Хүснэгт 3.2	Судалгаанд хамрагдсан тооллогын нэгж болон өрх, бүсээр	23
Хүснэгт 3.3	МХХС-ны зарим үзүүлэлтүүдийн стандарт алдааны тооцоо	28
Хүснэгт 4.1	Өрх, хүн амын тоо, байршил, бүсээр	35
Хүснэгт 4.2	6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдтэй өрхийн тоо, хот, хөдөө, бүсээр	35
Хүснэгт 4.3	Өрх, хүн амын тоо, хот, хөдөө, бүсээр	36
Хүснэгт 4.4	Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц, хүйсийн харьцаа	37
Хүснэгт 4.5	Өрхийн дунд эзлэх хувь, ам бүлийн тоо, хот, хөдөө, бүсээр	37
Хүснэгт 4.6	Нийт өрхөд эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь, ам бүлийн тоогоор	38
Хүснэгт 4.7	Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн бүтэц, ам бүлийн тоогоор	38
Хүснэгт 4.8	15, түүнээс дээш насны хүн амын боловсролын түвшин, хүйс, байршил, дунд эзлэх хувиар	39
Хүснэгт 4.9	7-19 насны хүүхдийн сургуульд хамрагдалтын түвшин, хот, хөдөө, хүйсээр	40
Хүснэгт 4.10	Насанд хүрэгчдийн бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшин, хот, хөдөө, бүсээр	41
Хүснэгт 4.11	Насанд хүрэгчдийн бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшин, насны бүлэг, хот, хөдөөгөөр	41
Хүснэгт 5.1	5-17 настай хүүхдийн тоо, насны бүлэг, хот, хөдөө, хүйсээр	44
Хүснэгт 5.1а	5-17 насны хүүхдүүдийн, нас, хүйсийн бүтэц, хот, хөдөөгөөр	44
Хүснэгт 5.1б	5-17 насны хүүхдүүд, насны бүлэг, хүйс, хот, хөдөөгөөр, дунд эзлэх хувиар	45
Хүснэгт 5.2	Судалгаагаар тооцсон хүүхдийн тоо болон 2003 оны хүн амын тоотой харьцуулсан нь, насны бүлгээр	45
Хүснэгт 5.3	5-17 насны хүүхдийн тоо, боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	46
Хүснэгт 5.3а	5-17 насны хүүхдийн эзлэх хувь боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	46
Хүснэгт 5.3б	5-17 насны хүүхдийн эзлэх хувь, боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	47
Хүснэгт 5.4	Сүүлийн 7 хоногт сургуульд сурсан, эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаанд оролцсон 5-17 насны хүүхдийн тоо, насны бүлэг, хүйсээр	49
Хүснэгт 5.4а	Сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцсан, ажил эрхэлсэн, гэрийн ажилд оролцсон 5-17 насны хүүхдүүд, насны бүлэг, хүйсээр	50
Хүснэгт 5.4б	Сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцсан, ажил эрхэлсэн, гэрийн ажилд оролцсон 5-17 насны хүүхдүүд, насны бүлэг, хүйсээр, хувиар	51
Хүснэгт 5.5	Сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцсан, ажил эрхэлсэн, гэрийн ажилд оролцсон 5-17 насны хүүхдийн тоо, өрхийн ам бүлийн тоо, өрхийн тэргүүлэгчийн хүйсээр	52
Хүснэгт 5.5а	Сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцсан, ажил эрхэлсэн, гэрийн ажилд оролцсон 5-17 насны хүүхэд, өрхийн ам бүлийн тоо, өрхийн тэргүүлэгчийн хүйсээр (эзлэх хувь)	53
Хүснэгт 5.6	6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч буй 5-17 насны хүүхдийн тоо	54
Хүснэгт 5.6а	6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч буй 5-17 насны хүүхдийн дунд эзлэх хувь, идэвхиэр	54
Хүснэгт 5.7	5-17 насны сургууль, курст хамрагдаагүй хүүхдийн тоо, шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр	56
Хүснэгт 5.7а	Сургууль, курст хамрагдаагүй 5-17 насны хүүхдийн дунд эзлэх хувь, шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр	57
Хүснэгт 5.7б	Сургууль, курст хамрагдаагүй 5-17 насны хүүхдийн дунд эзлэх хувь, шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр	58
Хүснэгт 6.1	5-17 насны хүүхдийн сүүлийн 7 хоногийн буюу тухайн үеийн эдийн	

	засгийн идэвхийн байдал, хүйсээр	61
Хүснэгт 6.2	Ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо, эзлэх хувь, насны бүлэг, хүйсээр	62
Хүснэгт 6.3	Тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн 5-17 насны хүүхэд, насны бүлэг, ажил эрхлэлтийн байдал, долоо хоногт ажил эрхлэхэд зарцуулсан дундаж цаг, хүйсээр	64
Хүснэгт 6.3а	Тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн 5-17 насны хүүхэд, насны бүлэг, ажил эрхлэлтийн байдал, долоо хоногт ажил эрхлэхэд зарцуулсан дундаж цагаар, хүйсээр	65
Хүснэгт 6.3б	Тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн 5–17 насны хүүхэд, насны бүлэг, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр	66
Хүснэгт 6.3в	Тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн 5–17 насны хүүхэд, насны бүлэг, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр, хувиар	66
Хүснэгт 6.4	Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүүхэд, насны бүлэг, хот, хөдөө, долоо хоногт ажилласан дундаж цаг, хүйсээр	67
Хүснэгт 6.4а	Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүүхэд, насны бүлэг, хот, хөдөө, долоо хоногт ажилласан дундаж цаг, хүйсээр, хувиар	67
Хүснэгт 6.5	5-17 насны хүүхдүүдийн үндсэн ажлаараа ажилласан хугацаа, насны бүлэг, хүйсээр	68
Хүснэгт 6.5а	5-17 насны хүүхдүүдийн үндсэн ажлаараа ажилласан хугацаа, насны бүлэг, хүйсээр	69
Хүснэгт 6.6	Ажил эрхэлсэн болон зөвхөн сургуульд сурч буй хүүхдийн тоо, өрхийн сарын орлого, насны бүлгээр (хувиар)	70
Хүснэгт 6.7	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр	71
Хүснэгт 6.7а	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр (дүнд эзлэх хувиар)	72
Хүснэгт 6.8	Хүүхдүүдийн гэрийн ажил хийхэд долоо хоногт зарцуулсан цаг, насны бүлэг, хүйсээр	73
Хүснэгт 6.9	Хүүхдүүдийн эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэхэд зарцуулсан цаг, насны бүлэг, хүйсээр	74
Хүснэгт 6.10	Сүүлийн 7 хоногт нэмэгдэл ажил хийхэд бэлэн байсан хүүхдүүд, насны бүлэг, хот, хөдөө, хүйсээр	75
Хүснэгт 6 11	Сүүлийн 7 хоногт нэмэгдэл ажил хайсан хүүхдүүдийн тоо, ажил хайсан хугацаагаар	75
Хүснэгт 6.12	Тухайн үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар, насны бүлэг, хүйсээр	77
Хүснэгт 6.13	Байнгын үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, насны бүлэг, хүйсээр	78
Хүснэгт 6.14	Тухайн үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр	79
Хүснэгт 6.14а	Тухайн үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхэд, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр (хувиар)	80
Хүснэгт 6.15	Байнгын эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр	81
Хүснэгт 6.15а	Байнгын эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр (хувиар)	82
Хүснэгт 6.16	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, ажил мэргэжлийн үндсэн ангилал болон насны бүлэг, хүйсээр	83
Хүснэгт 6.17	Байнгын идэвхитэй хүүхэд, ажил мэргэжлийн үндсэн ангилал, насны бүлэг, хүйсээр	84
Хүснэгт 6.18	Тухайн үед цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн сарын орлого	86

Хүснэгт 6.19	Гэрийн (эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа) ажил хийхэд оролцсон хүүхдүүд, хийсэн ажлын төрөл, насны бүлэг, хүйсээр	88
Хүснэгт 6.20	Гэрийн (эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа) ажил хийхэд оролцсон хүүхдийн тоо, хийсэн ажлын төрөл, насны бүлэг, хүйсээр	89
Хүснэгт 6.21	Гэрийн ажил хийсэн болон ус авсан, түлээ түлш бэлтгэсэн хүүхдүүдийн тоо, насны бүлэг, хүйс, 7 хоногт зарцуулсан цагаар	90
Хүснэгт 7.1	Эдийн засгийн үйл ажиллагаанд зарцуулсан цагт үндэслэн тооцсон хүүхдийн хөдөлмөр, насны бүлэг, хүйсээр	95
Хүснэгт 7.2	Түлш, түлээ бэлтгэх, ус авахад зарцуулсан цагт үндэслэн тооцсон хүүхдийн хөдөлмөр, насны бүлэг, хүйсээр	96
Хүснэгт 7.3	Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн ажил эрхлэх болсон шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр	100
Хүснэгт 7.3а	Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн ажил эрхлэх болсон шалтгааны бүтэц, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)	101
Хүснэгт 7.3б	Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн ажил эрхлэх болсон шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)	102
Хүснэгт 7.4	Хүүхдүүдийн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр	103
Хүснэгт 7.4а	Хүүхдүүдийн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгааны бүтэц, насны бүлэг, хүйсээр (эзлэх хувь)	104
Хүснэгт 7.4б	Хүүхдүүдийн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгааны бүтэц, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)	105
Хүснэгт 7.5	Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүд ажил хийж эхэлсэн насны бүлэг, хүйсээр	106
Хүснэгт 7.5а	Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүд ажиллаж эхэлсэн насны бүлэг, хүйсээр (дунд эзлэх хувь)	107
Хүснэгт 7.5б	Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүд ажиллаж эхэлсэн насны бүлэг, хүйсээр (дунд эзлэх хувь)	107
Хүснэгт 7.6	Хүүхэд гэрийн ажилд тусалж эхэлсэн нас, хүйсээр	108
Хүснэгт 7.7	Хүүхдийн (1) ажлын байр, (2) ажлын байран дээрх удирдлага, хяналт, (3) ажлын байрны нөхцлийн талаарх үнэлгээ, насны бүлэг, хүйсээр	111
Хүснэгт 7.7а	Хүүхдийн (1) ажлын байр, (2) ажлын байран дээрх удирдлага, хяналт, (3) ажлын байрны нөхцлийн талаарх үнэлгээ, насны бүлэг, хүйсээр (хувь)	112
Хүснэгт 7.8.	Хүүхдийн (1) ажлын байран дээрх дарамт, (2) хөдөлмөр хамгааллын багаж, хэрэгслийн хэрэглээ, (3) шөнө, оройн цагаар ажилласан хугацаа, давтамж, (4) ажлаас болж өвдөж, гэмтсэн байдал, насны бүлэг, хүйсээр	113
Хүснэгт 7.8а	Хүүхдийн (1) ажлын байран дээрх дарамт, (2) хөдөлмөр хамгааллын багаж, хэрэгслийн хэрэглээ, (3) шөнө, оройн цагаар ажилласан хугацаа, давтамж, (4) ажлаас болж өвдөж, гэмтсэн байдал, насны бүлэг, хүйсээр (хувь)	114
Хүснэгт 7.9	Хүүхдийн (1) эмчилгээний зардлыг гаргасан хүн, (2) орлогын зарцуулалт, (3) ажил хийхгүй бол өөрт нь болон өрхөд нь үзүүлэх нөлөө, насны бүлэг, хүйсээр	115
Хүснэгт 7.9а	Хүүхдийн (1) эмчилгээний зардлыг гаргасан хүн, (2) орлогын зарцуулалт, (3) ажил хийхгүй бол өөрт нь болон өрхөд нь үзүүлэх нөлөө, насны бүлэг, хүйсээр (эзлэх хувиар)	116
Хүснэгт 7.10	Хүүхэд ажлаас болж (1) өвдөж, гэмтсэн, (2) хамгийн сүүлд авсан гэмтэл, өвчлөлийн зэрэглэл, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар	118
Хүснэгт 7.10а	Хүүхэд ажлаас болж (1) өвдөж, гэмтсэн, (2) хамгийн сүүлд авсан гэмтэл, өвчлөлийн зэрэглэл, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар (эзлэх хувиар)	118
Хүснэгт 7.11	Хүүхэд өдөрт чөлөөт цагт зарцуулж буй дундаж цаг, хүйс, насны бүлгээр	120
Хүснэгт 7.11а	Хүүхэд өдөрт чөлөөт цагт зарцуулж буй дундаж цаг, хүйс,	

	насны бүлгээр (эзлэх хувь)	121
Хүснэгт 7.12	Суралцаж буй, ажиллаж буй хүүхдүүдийн, өдөрт чөлөөт цагт зарцуулах дундаж цаг, насны бүлэг, хүйсээр	122
Хүснэгт 7.12а	Суралцаж буй, ажиллаж буй хүүхдүүд, өдөрт чөлөөт цагт зарцуулах цаг, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)	122
Хүснэгт 8.1	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, бүс нутаг, насны бүлэг, хүйсээр	127
Хүснэгт 8.2	5-17 насны нийт хүүхдэд ажил эрхэлж буй хүүхдийн эзлэх хувь, бүс нутгаар	128
Хүснэгт 8.3	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн бүс нутгууд дахь байршил, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)	129
Хүснэгт 8.3а	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн бүс нутгууд дахь байршил, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)	129
Хүснэгт 8.4	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, насны бүлэг, хүйс, улирлаар	130
Хүснэгт 8.4а.	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, насны бүлэг, хүйс, улирлаар (хувиар)	130
Хүснэгт 8.5	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, хот, хөдөө, улирал, хүйсээр	132
Хүснэгт 8.6	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хот, хөдөөгийн хүүхдүүдийн эзлэх хувь, бүс нутаг, хүйсээр	133
Хүснэгт 8.6а	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн дунд эзлэх хувь, бүс нутаг, хот, хөдөө, хүйсээр	134
Хүснэгт 8.6б	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн дунд эзлэх хувь, бүс нутаг, хот, хөдөө, хүйсээр	134
Хүснэгт 9.1	Нийт хүүхдийн тоо болон эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүдийн тухайн үеийн ажил эрхлэлтийн байдал, хот, хөдөөгөөр	136
Хүснэгт 9.2	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, ажил эрхлэлтийн байдал, долоо хоногт ажилласан дундаж цагаар	137
Хүснэгт 9.3	Өрхөөс гадуур ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаанаар	138
Хүснэгт 9.4	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдлаар	138
Хүснэгт 9.5	Хүүхдийн тоо, ажил мэргэжлийн үндсэн ангиллаар	138
Хүснэгт 9.6	Сүүлийн 7 хоногт гэрийн ажил (эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа) хийхэд оролцсон хүүхдүүд, хийсэн ажлын төрлөөр	140
Хүснэгт 9.7	Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, бүс нутгаар	141

Зураг 1. 5-17 насны хүүхдүүдийн сургуульд хамрагдаагүй шалтгааны бүтэц, хувиар................55
Зураг 2. Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдийн тоо, насны бүлэг, хүйсээр...........62
Зураг 3. Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, хувиар......76
Зураг 4. Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, ажил мэргэжлийн ангиллаар, хувиар..............................85
Зураг 5. Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн ажил эрхлэх болсон шалтгааны бүтэц, хувиар.......... 98
Зураг 6. Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн ажлын байрны байршлын бүтэц, хувиар..........109
Зураг 7. Ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо, хүйс, бүс нутгаар..........128
Зураг 8. Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, хүйс, улирлаар..........131

ӨМНӨХ ҮГ

Зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцоонд шилжих шилжилтийн явцад нийгмийн сөрөг үзэгдлүүд олонтоо гарч ирсэний нэг нь хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудал билээ. Монгол Улс 1990 онд НҮБ-аас гаргасан Хүүхдийн Эрхийн Конвенц, 2000 онд ОУХБ-аас батлагдсан Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн тухай 182 дугаар Конвенц, 2002 онд Ажил эрхлэх насны доод хязгаарын тухай 138 дугаар Конвенцэд тус тус нэгдэн орсон орны хувьд хүүхдийн хөдөлмөрийг бүрэн устгах, хүүхдийг хүнд, хортой нөхцлийн ажил, тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхлэлтэнд татан оруулахыг таслан зогсооход чиглэсэн үндэсний бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлэхэд онцгой анхаарал хандуулах болсон. Үүнтэй холбогдон хүүхдийн хөдөлмөрийн цар хүрээ, тархалт, төлөв байдлын талаарх үнэн зөв, бодит тоо мэдээллийн эрэлт хэрэгцээ байнга нэмэгдэж байгаа билээ. Эл байдлыг харгалзан Монгол Улсын Засгийн Газар болон Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага (ОУХБ) харилцан зөвшилцсөний дагуу Монгол Улсад Хүүхдийн хөдөлмөрийн үндэсний хэмжээний судалгааг явуулахад санхүү, техникийн туслалцаа үзүүлэх гэрээг 2002 оны 9 дүгээр сард байгуулсан билээ. Энэ цаг хугацаа нь Монгол Улсын Үндэсний статистикийн газарт, Азийн Хөгжлийн Банк (АХБ)-ны санхүүжилттэйгээр хэрэгжүүлэх “Нийгмийн статистикийг боловсронгуй болгох” төслийн хүрээнд Ажиллах хүчний түүвэр судалгаа (АХС)-г үндэсний хэмжээнд явуулах ажлыг эхлэх үе шаттай давхардаж байсан тул Хүүхдийн хөдөлмөрийн судалгаа (ХХС)-г уг судалгааны хавсарга хэсэг болгон явуулах нь мэдээлэл цуглуулах өртөг зардлыг хэмнэх төдийгүй цаашид уг судалгааг бие даан явуулах боломжийг бүрдүүлэх ач холбогдолтой гэж үзэж холбогдох байгууллагууд харилцан тохирсон болно. Иймхүү уг судалгааг 2002 оны 10 дугаар сард эхэлж нэг жилийн туршид явуулав.

Монголын хүүхдийн хөдөлмөрийн судалгаа (МХХС) нь Монгол Улсын хувьд хүн амын ажил эрхлэлт, нэн ялангуяа хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагаас гаргасан нийтлэг тодорхойлолт, арга зүйг ашиглан хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар Монгол Улсын хэмжээнд анх удаа өргөн хэмжээний мэдээлэл цуглуулж, хүүхдийн эдийн засгийн идэвхи, хүүхдийн ажил, хөдөлмөрийн цар хүрээ, төлөв байдлын талаархи мэдээллийн санг бүрдүүлж байгаагаараа ихээхэн ач холбогдолтой юм.

Энэ нь хөдөлмөр эрхлэх эрсдэлтэй болон хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийг бодитойгоор тодорхойлон улмаар ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийг хамгаалах хууль эрх зүйн хүрээг боловсронгуй болгох, хүүхдийн хөдөлмөрийг бүрэн устгах, хүүхдийг хүнд, хортой нөхцлийн ажил, тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхлэлтэнд татан оруулах явдлыг хязгаарлах, таслан зогсооход чиглэсэн үндэсний хэмжээний бодлого боловсруулан хэрэгжүүлэхэд үнэ цэнэтэй тулгуур мэдээлэл болно гэж үзэж байна.

Зах зээлийн шилжилтийн үед тус оронд хүүхдийн хөдөлмөр, хүүхдийг гадуурхах, ашиглах зэрэг нийгмийн сөрөг үзэгдлүүд гарч ирж буй өнөө үед хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн холбогдолтой мэдээллийн тогтолцоо, арга зүйг улам боловсронгуй болгох, хүүхдийг хөдөлмөр эрхлэхэд түлхэж буй нөхцөл байдлыг устгах, хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг таслан зогсооход чиглэсэн бодлогын чанартай зарим санал, дүгнэлтийг судалгааны үр дүнгээр дэвшүүлсэн нь бодлого боловсруулагчид, шийдвэр гаргагчид, хэрэгжүүлэгчдэд ач холбогдлоо өгнө гэдэгт найдаж байна.

П.БЯМБАЦЭРЭН
ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ГАЗРЫН ДАРГА

ТАЛАРХАЛ

Монгол Улсын хэмжээнд анх удаа “Хүүхдийн хөдөлмөрийн судалгаа”-г Ажиллах хүчний судалгаа(АХС)-тай хамтруулан улирлаар явуулсан нь хөдөлмөрийн зах зээл дэх улирлын хэлбэлзлийг тусгасан хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний хэмжээний суурь судалгаа болсон билээ. Судалгаагаар хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах бодлого, үйл ажиллагаанд ашиглах зорилгоор хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийг тодорхойлох, эрхэлж буй ажил, хөдөлмөрийн нөхцөл, хүүхдэд үзүүлж буй үр дагавар зэргийг тооцох замаар хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар дүн шинжилгээ хийхэд шаардлагатай дэлгэрэнгүй тоо мэдээллийг цуглуулах зорилго тавьсан юм. Судалгааны эцсийн зорилт нь хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх тоо мэдээллийн санг бий болгох, хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах бодлого, арга хэмжээг боловсруулахад ашиглах зорилгоор ОУХБ-ын аргачлалын дагуу хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар тоо мэдээ цуглуулах үндэсний чадавхийг нэмэгдүүлэх, Монгол Улсын Хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх тоо мэдээг Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага (ОУХБ)-ын хүүхдийн хөдөлмөрийн мэдээллийн санд нэгтгэн оруулж, ингэснээрээ хүүхдийн хөдөлмөрийн чиг хандлагын талаар бүс нутгийн болон дэлхийн түвшинд боловсруулан гаргадаг тайланд Монгол Улс дахь хүүхдийн хөдөлмөрийн холбогдолтой мэдээллийг тусгадаг болоход оршино.

Хүүхдийн хөдөлмөрийн хавсарга судалгааг манай оронд анх удаа Олон улсын аргачлалаар үндэсний хэмжээнд явуулахад санхүү, техникийн туслалцаа үзүүлсэн ОУХБ-ын Хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах олон улсын хөтөлбөр (ХХУОУХ) болон санхүүжүүлэгч орон болох Норвегийн Засгийн Газарт талархаж байгаагаа илэрхийлэхийн ялдамд судалгааны аргачлал боловсруулах, судалгааны тоо мэдээнд дүн шинжилгээ хийх, тайлан бичих ажилд мэргэжлийн өндөр түвшний зөвлөгөө өгч ажилласан ОУХБ/ХХУОУХ-ийн Олон улсын зөвлөх Бижой Раучадхури, төслийн ажлыг хэрэгжүүлэх үйл явцыг зохицуулж байсан ОУХБ/ХХУОУХ-ийн үндэсний хөтөлбөрийн зохицуулагч Н.Монголмаа нарт чин сэтгэлийн гүн талархал илэрхийлж байна.

Мөн энэхүү судалгааг гардан зохион байгуулж явуулах ачааны хүндийг үүрч санаачлагатай ажилласан ҮСГ-ын “Ажиллах хүчний судалгаа”-ны ажлын хэсгийн нарийн бичгийн дарга Б.Даваахүү (ХАНСГ-ын ахлах мэргэжилтэн), ажлын хэсгийн гишүүд З.Нансалмаа, Н.Должинсүрэн, Ц.Гарьд, Д.Насандэлгэр, С.Оюун-Эрдэнэ, М.Лувсан нарын хичээл зүтгэл ихээхэн хувь нэмэр оруулсан гэдгийг цохон тэмдэглэж байна. Судалгааны асуулга боловсруулах, тайлан бичих ажилд үнэтэй санал, зөвлөгөө өгч ажилласан судалгааны удирдлагын зөвлөлийн гишүүд, ҮСГ-ын даргын зөвлөлийн гишүүд болон судалгааг орон нутагт зохион байгуулах, мэдээллийг цуглуулах, боловсруулалтанд бэлтгэх ажилд идэвхи зүтгэлтэй оролцож, дэмжлэг үзүүлсэн төв, орон нутгийн статистикийн албадын нийт ажилтнууд, орон нутгийн засаг, захиргааны удирдлага, нийт хүмүүст талархал илэрхийлж сайн сайхан бүхнийг хүсэн ерөөе.

П.БЯМБАЦЭРЭН
ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ГАЗРЫН ДАРГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АЗЦХХШӨ	Амьсгалын замын цочмог халдварт хам шинжит өвчин
АХБ	Азийн хөгжлийн банк
АХОТ	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин
АХС	Ажиллах хүчний судалгаа
АЭТ	Ажил эрхлэлтийн түвшин
МБНС	Мэдээлэл боловсруулах нэгдсэн систем
МХХС	Монголын хүүхдийн хөдөлмөрийн судалгаа
НҮБ	Нэгдсэн үндэсний байгууллага
НҮБХС	Нэгдсэн үндэсний байгууллагын Хүүхдийн сан
НХХЯ	Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам
ОУХБ	Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага
СЭЗЯ	Санхүү эдийн засгийн яам
ТАШН	Тооллогын анхан шатны нэгж
ТББ	Төрийн бус байгууллага
ТХШН	Тооллогын хоёр дахь шатны нэгж
УИХ	Улсын их хурал
ҮСГ	Үндэсний статистикийн газар
ҮТС	Үндэсний тооцооны систем
ХАНСГ	Хүн ам, нийгмийн статистикийн газар
ХАОСТ	Хүн ам, орон сууцны тооллого
ХХУОУХ	Хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах олон улсын хөтөлбөр
ХЭГ	Хөдөлмөр эрхлэлтийн газар

Судалгааны хугацаа

Судалгааны 1 дүгээр улирал	2002 оны 10, 11, 12 сар
Судалгааны 2 дугаар улирал	2003 оны 1, 2, 3 сар
Судалгааны 3 дугаар улирал	2003 оны 4, 5, 6 сар
Судалгааны 4 дүгээр улирал	2003 оны 7, 8, 9 сар

МОНГОЛ УЛСЫН ГАЗРЫН ЗУРАГ, БАЙРШЛААР

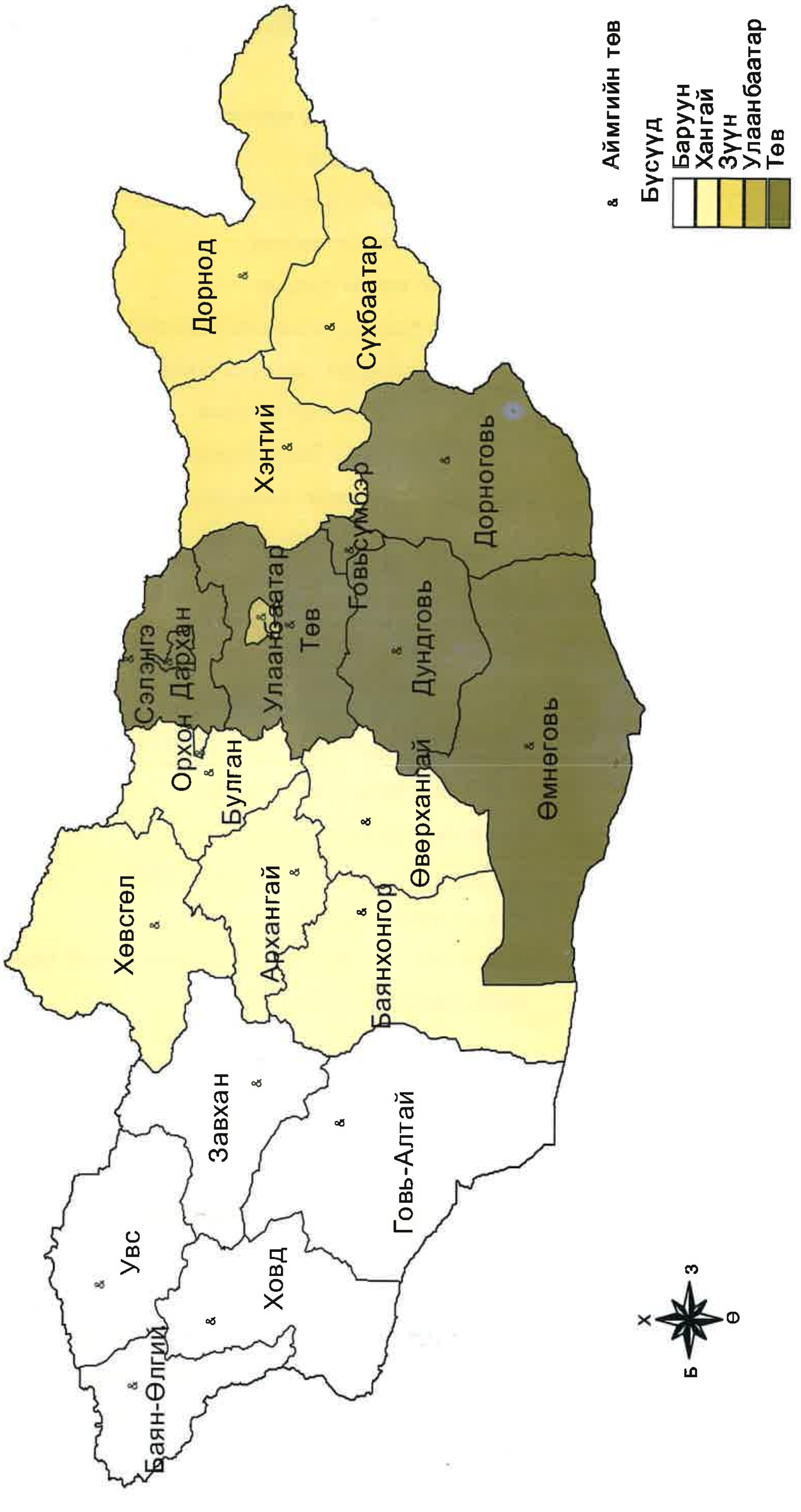

Бүлэг 1

ЕРӨНХИЙ ТОЙМ

Монголын хүүхдийн хөдөлмөрийн судалгаа (МХХС) нь олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагаас гаргасан нийтлэг тодорхойлолт, арга зүйг ашиглан хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар өргөн хэмжээний мэдээлэл цуглуулж явуулсан үндэсний хэмжээний томоохон судалгаа юм. Энэхүү түүвэр судалгаанд Монгол Улсын бүх аймаг, Улаанбаатар хотын 5-17 насны хүүхдүүд хамрагдсан.

5-17 насны хүүхдийн тоо

Судалгааны тархаалтын тооцоогоор нийт 679049 хүүхэд судалгаанд хамрагдсаны 53.1 хувь нь хот, суурин газарт, 46.9 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байна. Насны бүлгээр авч үзвэл 31.2 хувийг 5-9 насны, 43.4 хувийг 10-14 насны, 25.4 хувийг 15-17 насны хүүхдүүд тус тус эзэлж байна. Нийт хүүхдийн 51.2 хувь нь хөвгүүд, 48.8 хувь нь охид байна.

Хүүхдийн боловсролын түвшин

Судалгааны тархаалтын тооцоогоор 5-17 насны нийт 679049 хүүхэд судалгаанд хамрагдсанаас хүүхдийн эдийн засгийн идэвхийн талаарх асуулганд 2138 хүүхэд хариулаагүй тул хүүхдийн хүн ам зүйн болон эдийн засгийн идэвхийн талаарх үзүүлэлтүүдийг асуулганд хариулсан 676911 хүүхдээр тооцсон болно. Судалгаагаар 5-17 насны нийт хүүхдийн 19.2 хувь нь сургуульд огт суралцаагүй байгаагийн 92.0 хувь нь 5-9 насны хүүхдүүд байгаа нь сургуульд орох насны доод хязгаар 7 нас байгаатай холбон үзэх хэрэгтэй. Сургуульд огт суралцаагүй хүүхдийн дотор 10-17 насны хүүхдүүд 8.0 хувийг эзэлж байгаа нь анхаарал татаж байна. Түүнчлэн нийт хүүхдийн дөрөвний нэг (24.2 хувь) нь бага сургууль төгсөөгүй байгаагийн бараг 44.0 хувь нь 10-17 насныхан байна. Хүүхдүүдийн боловсролын түвшинг хүйсээр авч үзэхэд нэг их ялгаа гарахгүй байгаа боловч 10-17 насны хөвгүүдийн 2.9 хувь нь сургуульд суралцаагүй байхад мөн насны охидын зөвхөн 1.5 хувь нь сургуульд суралцаагүй байна. 15-17 насныханд 4-8-р анги болон 9-10-р ангид сурсан охидын эзлэх хувь 51.5 болон 6.7 байхад харин хөвгүүдийнх 48.6 болон 4.5 хувьтай байна. Эндээс дүгнэхэд охидын боловсролын түвшин хөвгүүдийнхээс өндөр байх магадлалтай байна.

Хүүхдийн сургуульд хамрагдалт, эдийн засгийн идэвхи

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдийг сургуульд сурч байгаа болон сургуульд суралцаагүй гэж ангилаад, ангилал бүрийг 1) эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн (гэрийн ажил хийхэд оролцсон хүүхдийг оролцуулаад), 2) зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон (эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлсэн), 3) зөвхөн сургуульд сурсан, 4) юунд ч оролцоогүй буюу эдийн засгийн идэвхигүй, өвчтэй, тахир дутуу хүүхдүүд гэж бүлэглэж хуваасан. Судалгааны дүнгээр 5-17 насны нийт 676911 хүүхдийн 74.6 хувь нь сүүлийн 7 хоногийн байдлаар сургуульд суралцаж байна. Насны бүлгээр нь авч үзэхэд сургуульд сурч байгаа хүүхдүүдийн эзлэх хувь 7-9 насанд 70.6 хувь, 10-14 насанд 93.7 хувь, 15-17 насанд 78.7 хувьтай байна. Нийт хүүхдийн 74.8 хувь нь зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон гэж хариулсан байна. Гэхдээ эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн зарим хүүхэд гэрийн ажил хийсэн байж болох талтай. 10-14 насныхан гэрийн ажилд хамгийн их тусалж байна.

5-17 насны нийт хүүхдийн 10.0 орчим хувь нь эдийн засгийн үйл ажиллагаанд татагдан орсон байна. Энэ тоог хүйсээр задлан харуулбал хөвгүүд 11.6 хувьтай байхад охидууд 7.7 хувь байна. Ерөнхийдөө бүх насны бүлэгт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хөвгүүдийн тоо охидынхоос өндөр байгаа бөгөөд эдийн засгийн идэвхитэй хүүхдийн дийлэнх нь 15-17 насныхан байна. Нийт хүүхдийн 8.2 хувийг эдийн засгийн ямар нэгэн үйл ажиллагаа эрхэлдэггүй, гэрийн ажил хийхэд ч оролцдоггүй зөвхөн л сургуульд суралцдаг хүүхдүүд, харин 7.3 хувийг юунд ч оролцдоггүй буюу сургуульд сурдаггүй мөн эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаанд оролцдоггүй хүүхдүүд тус тус эзэлж байна. Харин сургуульд хамрагдсан бүх хүүхдийн 11.0 хувь нь зөвхөн сургуульд сурч (эдийн засгийн ямар нэгэн үйл ажиллагаа эрхэлдэггүй, гэрийн ажил хийхэд оролцдоггүй), 4.8 хувь нь сурахын хажуугаар ажил эрхэлж байна. Сургуульд суралцагчдын дийлэнх буюу 84.2 хувь нь гэрийн ажилд тусалж байна. Сургуульд суралцдаггүй хүүхдийн 24.3 хувь нь эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж (түүнчлэн гэрийн ажилд тусалж байж болно), 47.0 хувь нь зөвхөн гэрийн ажилд тусалж байна. Сургуульд сурахын хажуугаар эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хөвгүүдийн эзлэх хувь 10-14 болон 15-17 насанд тус тус 5.0, 7.2 хувь байхад охидынх 3.6, 5.8 хувьтай байна. Сургуульд суралцдаггүй, эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн 10-14 болон 15-17 насны хөвгүүдийн эзлэх хувь 53.8, 63.2 хувь, харин охидынх 33.8, 55.4 хувьтай байна. Өрхийн ам бүлийн тоо нэмэгдэх тусам гэрийн ажилд туслалцаж буй хүүхдийн тоо багасч буй нь өрхийн насанд хүрсэн бусад гишүүн энэ ажлыг хийж байгаатай холбоотой байж болох юм. Судалгаагаар 5-17 насны бүх хүүхдийн 10.3 хувь буюу 70215 нь 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байна. Хөдөөгийн нийт хүүхдэд өрхөөс гадуур амьдарч буй хүүхдийн эзлэх хувь 20.0 (318299 хүүхдийн 63546) байхад хот, суурин газарт энэ үзүүлэлт нэлээд доогуур буюу 1.8 хувь (360750 хүүхдийн 6669) байгаа нь хөдөө орон нутагт сургууль хүрэлцэхгүй байгаатай холбоотой байж болох юм. Өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хөдөөгийн хүүхдүүдийн 95.5 хувь нь, хот, суурин газрын хүүхдүүдийн 84.4 хувь нь суралцах зорилгоор өрхөөс гадуур амьдарч байна. Өрхөөс гадуур амьдарч буй хот, суурин газрын хүүхдийн 10.0 гаруй хувь нь суралцах, эсвэл ажиллах зорилгогүй, улмаар шалтгаан нь тодорхой бус байгаад анхааран гүнзгийрүүлэн судлах нь зүйтэй. Ялангуяа, энэ үзүүлэлт Улаанбаатар хотод 21.4 хувь (711 хүүхдийн 152) байна. Өрхөөс гадуур амьдарч буй хүүхдүүдийн 2.3 хувь нь ажил хийх гэсэн үндсэн шалтгаантай байна. Ийм хүүхдийн эзлэх хувь хөдөө орон нутагт 2.1 хувь, хот, суурин газарт 4.9 хувь байна.

Сургуульд суралцаагүй шалтгаан

Судлийн 7 хоногийн байдлаар 5-17 насны нийт хүүхдийн 25.4 хувь буюу 171677 хүүхэд нь сургуульд суралцаагүй байгаагийн дотор 45.9 хувь нь 5-6 насны хүүхдүүд байна. Суралцах сонирхолгүй, өрхийн орлогод нэмэр болох, хичээлийн хэрэгсэл, сургуулийн дүрэмт хувцас зэрэг сургалтын зардлыг төлөх чадваргүй гэх мэт шалтгааны улмаас хүүхдүүд сургуульд хамрагдаагүй байна. Сургуульд хамрагдаагүй шалтгааныг хүйсээр авч үзэхэд онцын ялгаа ажиглагдсангүй. 10-14 нас (20.6 хувь) болон 15-

17 (29.4 хувь) насанд гэрийн ажилд туслах зорилгоор сургуульд хамрагдаагүй гэсэн хариулт зонхилж байгаа нь сонирхол татаж байна. Эдгээр насны бүлэгт өрхийн орлогод нэмэр болох зорилгоор сургуульд сураагүй хүүхдийн эзлэх хувь 8.3, 18.5, өвчтэй, тахир дутуугийн улмаас гэж хариулсан хүүхэд 21.7, 8.6 хувьтай байна.

Хүүхдийн эдийн засгийн идэвхи

Ажил эрхэлж буй хүүхэд гэдэг нь ажил болон хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдийг хамруулсан өргөн хүрээний ойлголт юм. Хувиараа хөдөлмөр эрхэлж буй, эсвэл хөлстэй, хөлсгүй, байнгын болон түр зуурын ажил хийж буй, хууль бусаар хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийг эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн гэж үзнэ. Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлнэ гэдэг нь ажил эрхлэлтийг тооцох олон улсын жишиг ойлголт юм[1].

5-17 насны хүүхдийн эдийн засгийн идэвхийг тооцохдоо а) ажил эрхэлж буй буюу эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн, б) эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлээгүй, в) ажил ч хийдэггүй, сургуульд ч сурдаггүй гэж гурав ангилан, ангиллын түвшин бүрд эдийн засгийн идэвхийн байдлыг маш нарийвчлан давхардуулалгүйгээр гаргасан бөгөөд ингэснээр нэг хүүхэд зөвхөн нэг ангилалд байхаар тооцсон. Хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийн тоог тооцохдоо хоёр нөхцөл байдлыг анхааралдаа авах ёстойг тэмдэглэх нь зүйтэй. Үүнд: а) зөвхөн ажил эрхэлж буй хүүхдүүд, б) суралцахын зэрэгцээ ажил эрхэлж буй хүүхдүүд. Хүүхдүүдийн өөрийн гэртээ хийж буй ойр зуурын (гэрийн) ажлыг эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оруулдаггүй тул ДНБ-ийг тооцдог НҮБ-ын 1993 оны ҮТС-ийн үйлдвэрлэлийн хүрээнд хамааруулдаггүй. Тиймээс ажил эрхэлж буй хүүхдүүдэд эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүдийг оруулан тооцоогүй болно. Судалгаагаар хүүхдийн эдийн засгийн идэвхийг тухайн үеийн идэвхи буюу сүүлийн долоо хоногийн, байнгын идэвхи буюу сүүлийн 12 сарын байдлаар тус тус тооцож гаргасан ба энэ тайланд тухайн үеийн идэвхийн аргачлалаар тооцсон дүнг ашиглав[2].

Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн тоо, тухайн үеийн идэвхийн байдлаар

Судалгааны дүнг улсын хэмжээнд тархаан тооцоход тухайн үеийн идэвхийн аргачлалаар 5-17 насны 68580 хүүхэд эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцсон буюу ажил эрхэлсэн байна. Нийт 5-17 насны хүүхдийн 10.1 хувь нь ажил эрхэлсэн бөгөөд эдгээр хүүхдийг насны бүлгээр авч үзэхэд 5-14 насанд 7.2 хувь, харин 15-17 насанд үлэмж өндөр буюу 18.5 хувьтай байна. Энэ нь Монгол Улсын хөдөлмөрийн хуулинд хөдөлмөрийн насны доод хязгаарыг 16 насаар, зарим ажлыг эрхлэх насны доод хязгаарыг 15 насаар тус тус зааглан тогтоосонтой холбоотой юм. Ажил эрхэлж буй хөвгүүдийн тоо охидынхоос өндөр байна. 5-14 насанд ажил хийж буй хөвгүүдийн эзлэх хувь 8.7 хувь, охидынх 5.7 хувь байна. 15-17 насны бүлэгт энэ үзүүлэлт хөвгүүдийн хувьд 22.1 хувь, охидын хувьд 14.9 хувьтай байна. Тухайн үеийн аргачлалаар 68580 хүүхэд ажил эрхэлж

[1] Эдийн засгийн идэвхитэй хүн амын судалгаа, ажил эрхлэлт, ажилгүйдэл, бүрэн бус ажил эрхлэлт, ОУХБ, Женев хот, 1990
[2] Эдийн засгийн идэвхийн талаарх ойлголт, тодорхойлолт, тайлбарыг Бүлэг 5-д танилцуулав.

байгаагийн 2851 нь ажлын байртай боловч сүүлийн долоо хоногт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлээгүй буюу ажил хийгээгүй хүүхдүүд байна. Эдгээр хүүхдүүд нь амарсан, чөлөө авсан, өвдсөн зэрэг ямар нэг шалтгаанаар эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлээгүй буюу ажил хийгээгүй байгаа тул сүүлийн долоо хоногт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу ажил хийсэн 65729 хүүхдийн талаарх үзүүлэлтүүдийг дэлгэрэнгүй тооцсон. Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлсэн 65729 хүүхдийн 22.3 хувь нь 5-9 насны, 31.1 хувь нь 10-14 насны, 46.6 хувь нь 15-17 насныхан байна. Хүйсээр авч үзэхэд 15-17 насны бүлэгт ажил эрхэлсэн охидын эзлэх хувь /48.2 хувь/ хөвгүүдийнхээс/45.6 хувь/ ялимгүй өндөр байгаа бөгөөд ийм хандлага хувиараа

хөдөлмөр эрхэлж буй болон өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй оролцогчдыг насны бүлгээр тооцоход ажиглагдав.

Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлсэн 65279 хүүхдийн 706 нь цалин хөлстэй ажил, дийлэнх болох 65023 хүүхэд хувиараа хөдөлмөр эрхэлсэн эсвэл өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй ажилласан байна. Нас болон хүйсийн бүтцээр харахад цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хөвгүүдийн тоо /452/ охидынхоос /254/ өндөр байна. Хувиараа хөдөлмөр эрхэлсэн, өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хөвгүүдийн тоо 39955 байхад охидынх ердөө 25068 байна. Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хүүхдийн дийлэнх /566/ нь 15-17 насныхан байна. 10-14 насны хөвгүүдийн 140 нь цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн бол ийм ажил эрхэлсэн охид зөвхөн 15-17 насныхан байна. Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн 15-17 насны хүүхдүүд дунджаар 50 гаруй цагийг 7 хоногийн ажилдаа зарцуулсан нь ОУХБ-гаас тогтоосон хүүхдийн хөдөлмөр гэсэн ангилалд тооцох цагаас үлэмж дээгүүр байгаа юм[3]. Энэ нь цалин хөлстэй ажил эрхэлж буй насанд хүрэгчдийн долоо хоногт зарцуулж буй цагаас ч өндөр байгаа боловч ийм ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо маш цөөн байгаа тул энэ талаар дүгнэлт хийхдээ болгоомжтой хандах хэрэгтэй. Долоо хоногт хувиараа хөдөлмөр эрхлэх болон өрхийн бизнест цалин хөлсгүй ажил эрхлэхэд хөвгүүд охидыг бодоход илүү олон цагийг зарцуулсан байна. Ажил эрхэлж буй охид, хөвгүүдийн эзлэх хувийг насны бүлгээр харахад ерөнхийдөө ойролцоо байна. Нийт ажил эрхэлж буй хүүхдийн дийлэнх буюу бараг 90.0 хувь нь хөдөө орон нутагт байна /68580 хүүхдийн 61686/. Харин цалин хөлстэй ажил эрхэлж буй хүүхдийн дийлэнх хот, суурин газарт байна. Хот, суурин газарт ажил эрхэлж буй нийт хүүхдийн 8.4 хувийг цалин хөлстэй ажил эрхэлж буй хүүхэд эзэлж байхад энэ үзүүлэлт хөдөөд 0.2 хувьтай байна. Ажил эрхэлж буй нийт хүүхдэд 5-9 насны хүүхдийн эзлэх хувь хөдөө орон нутагт 23.9 хувь байхад

[3] *Бүлэг 3-ын хэсэг 6-д өгсөн тодорхойлолтыг үзнэ үү.*

хотод ердөө 8.1 хувьтай байна.

Хот, суурин газартай харьцуулахад хөдөө орон нутагт бүх насны бүлгийн хүүхдүүд өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй оролцоход илүү их цаг зарцуулжээ. Хот, суурин газарт өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон 5-9 насны хүүхдийн эзлэх хувь (11.1 хувь) хөдөөгийнхөөс (25.6 хувь) доогуур байхад 15-17 насны бүлэгт хот, суурин газарт өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүүхдийн эзлэх хувь (52.3 хувь) хөдөө орон нутгаас (43.9 хувь) өндөр байна. Энэ нь хот, суурин газарт бага сургуульд хамрагдалтын түвшин өндөр болон ажлын орон тоо харьцангуй хүртээмжтэй байдагтай зарим талаар холбоотой байж болох юм. Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүүхдүүдийг хүйсээр нь авч үзэхэд хот, хөдөөд бараг адил ойролцоогоор 60.0 хувь нь хөвгүүд, 40.0 хувь нь охид байна. Зарим хүүхэд харьцангуй бага наснаас эхлэн эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцсон байна. Тухайлбал, 5-9 насны 15320 хүүхдийн бараг гуравны нэг нь /31.2 хувь/ 2-3 жил ажилласан, 15-17 насны хүүхдийн 6.9 хувь нь 10-аас дээш жил ажиллажээ. МХХС-ны сул тал нь судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн нийгэм, эдийн засгийн үзүүлэлтүүдийг судлаагүй явдал юм. Хүүхдийн хөдөлмөрийг судлахад ядуурлыг авч үзэх нь чухал байдаг. Иймд өрхийн сарын орлогын мэдээнд үндэслэн ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийг /ажил эрхлэхийн хажуугаар сурч буй болон сураагүй/ зөвхөн сургуульд сурч буй хүүхдүүдтэй харьцуулах оролдлогыг хийж үзэхэд хүйсийн хувьд онцын ялгаа ажиглагдаагүй боловч тухайн хоёр ангиллын хүүхдүүдийг насны бүлэгт хуваан орлогын түвшингээр тооцоход тодорхой түвшингийн хувьд бага зэргийн зөрүү ажиглагдав. Эндээс харахад орлогын бүлгээр ангилсан хувийн жин ангилал бүрд ойролцоо байгаагаас үзэхэд өрхийн орлого нь хүүхэд нэг бол ажил эрхлэх, эсвэл зөвхөн сургуульд сурахад онцын нөлөөлөх хүчин зүйл болохгүй байна. Сургуульд сурч буй хүүхдүүдийн дийлэнх нь 7-14 насныхан байна. Харин түүнээс дээшхи насанд ийм хүүхдүүдийн тоо буурчээ. Өөрөөр хэлбэл хүүхдүүд бага, дунд ангид сургуульд дагнан суралцаж байгаад ахлах ангид сурахын хажуугаар ажил эрхэлж байж болох юм.

Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн боловсролын түвшин

Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн боловсролын түвшин анхаарал татсан асуудал болж байна. Ажил эрхэлж буй 10-14 насны хүүхдүүдийн 10.5 хувь нь сургуульд огт суралцаагүй байхад, 15-17 насны хүүхдүүдийн 8.8 хувь нь сургуульд огт суралцаагүй, харин 9.2 хувь нь бага боловсрол эзэмшээгүй хүүхдүүд байна. Эндээс харахад ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн боловсролын түвшин үе тэнгийнхнээсээ доогуур байна. Ажил эрхэлж буй 15-17 насны хүүхдүүдийн бараг тэн хагас нь (47.0 хувь) бага ангийн боловсролтой байна. Гэтэл энэ насны хүүхдүүд доод тал нь 4-8-р ангид сурч байх ёстой. Хүйсийн хувьд онцын ялгаа ажиглагдахгүй байгаа бөгөөд харин 15-17 насны ажил эрхэлж буй охидын 5.8 хувь нь, хөвгүүдийн 1.4 хувь нь 9-10-р ангид сурч байгаа аж.

Сургууль, боловсролоос гадуурх үйл ажиллагаанд зарцуулсан цаг

Бүх хүүхдийн бараг тэн хагас нь (47.1 хувь) гэрийн ажил хийхэд долоо хоногт 10 хүртэлх цагийг, 16.8 хувь нь 25-аас илүү цагийг тус тус

зарцуулсан байна. Энэ үзүүлэлт хүйсээр ялгаатай байгаа бөгөөд гэрийн ажил хийхэд оролцож буй охидын 21.1 хувь, хөвгүүдийн зөвхөн 12.7 хувь нь долоо хоногт 25-аас илүү цагийг зарцуулсан байна. 5-9 насны хүүхдүүд гэрийн ажилд нэлээд тусалж байгаа бөгөөд эдгээр хүүхдийн бараг 70.0 хувь нь долоо хоногт бараг 9 цагийг ийм ажилд зарцуулж байна. Насны бүлэг дээшлэх тусам гэрийн ажилд туслах цаг нь нэмэгдэж байна. Үүнд: 10-14 насны хүүхдүүдийн бараг тэн хагас нь (50.2 хувь), 15-17 насны хүүхдүүдийн бараг гуравны хоёр (63.7 хувь) нь долоо хоногт 10-41 цагийг гэрийн ажилд туслахад зарцуулж байна. Долоо хоногт 42-оос дээш цагийг гэрийн ажил хийхэд зарцуулсан охидын тоо (16704) хөвгүүдийнхээс (7771) даруй хоёр дахин их байна. Гэрийн хүнд хүчир ажлыг хийхэд оролцож буй хүүхдүүдийн дийлэнх нь 10-17 насныхан байна. Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу ажил хийсэн нийт хүүхдийн 61.9 хувь нь сүүлийн долоо хоногт 10-41 цаг ажилласан байна. Насны бүлэг дээшлэх тусам долоо хоногт ажиллахад зарцуулсан цагийн тоо нэмэгдэж байна. 15-17 насны хөвгүүдийн 41.5 хувь, охидын 26.0 хувь нь долоо хоногт 42-оос дээш цаг ажиллажээ.

Хүүхдүүдийн эдийн засгийн үйл ажиллагаа

МХХС-ны тархаалтын тооцоогоор тухайн үед 68580 хүүхэд ажил эрхэлж байгаагийн дийлэнх хүүхэд нь (91.7 хувь) хөдөө аж ахуй, ан агнуур, ойн аж ахуйн салбарт ажиллаж байна. Нийт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүдийн 1.0 хувь нь боловсруулах аж үйлдвэрт, 0.8 хувь нь уул уурхай, олборлох салбарт, 0.5 хувь нь зочид буудал, зоогийн газарт ажиллаж байна. Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар хүйсийн ялгаа нэг их байхгүй, гагцхүү хөвгүүд уул уурхай, олборлох үйлдвэрийн салбарт охидоос илүү ажиллаж, харин зочид буудал, зоогийн газарт охид илүүтэй ажиллаж байгаа дүн гарч байна. Харин барилгын салбарт ажиллаж байгаа хүүхдүүдийн ихэнх нь хөвгүүд байна. Насны бүлгээр харахад хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллаж буй хүүхэд бүх насанд тодорхой хувийг (5-9 насанд 23.8 хувь, 10-14 насанд 30.7 хувь, 15-17 насанд 45.5 хувь) эзэлсэн байхад бусад салбарт ажиллаж буй хүүхдийн тоо 10-17 насанд илүүтэй төвлөрчээ.

Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн ажил эрхлэлтийн байдал

Тухайн үед ажил эрхэлсэн дийлэнх хүүхэд (90.0 орчим хувь) өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч байж, түүний дараагаар хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч хүүхдүүд (8.2 хувь) орж байна. Гэрээгээр ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн ихэнх нь боловсруулах аж үйлдвэр, уул уурхай, олборлолт болон барилгын салбарт ажиллаж байна. Хүйсийн хувьд онцын ялгаа ажиглагдсангүй.

Ажил эрхэлж буй хүүхдүүд, ажил мэргэжлийн ангиллаар

Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн ихэнх нь (90.8 хувь) нь хөдөө аж ахуйн холбогдолтой ажил хийж байна. Түүний дараагаар үйлчилгээний ажил болон дэлгүүр, зах дээр худалдаа эрхлэгч (4.1 хувь), энгийн ажил (2.7 хувь), үйлдвэр, худалдааны ажил (1.6 хувь) хийж байгаа хүүхдүүд орж байна. Насны бүлгээр авч үзвэл 5-9 насны бараг бүх хүүхэд

(98.3 хувь) хөдөө аж ахуйн холбогдолтой ямар нэгэн эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлжээ. Харин бусад төрлийн ажилд ахлах насны хүүхдүүд илүү ажиллаж байна. Байнгын эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүдийн ажил мэргэжлийн төрөл нь тухайн үеийнхтэй

адилхан байна.

Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн сарын орлого

Судалгааны дүнгээс харахад цалин хөлстэй ажил эрхэлж буй дөрвөн хүүхдийн гурав нь сургуульд сурдаггүй хүүхдүүд байна. Цалин хөлстэй ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн 38.4 хувь нь 5000 хүртэлх, 47.8 хувь нь 5001-20000, харин үлдсэн 14.8 хувь нь 20000-аас дээш төгрөгний сарын орлоготой ажиллаж байна. Хүйсийн хувьд онцын ялгаагүй боловч сарын орлого нь өндөр буюу 26000-аас дээш төгрөгийн орлоготой хүүхдүүд нь дандаа хөвгүүд байна. Гэхдээ цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо бага, зөвхөн тооцоогоор гарч байгаа гэдгийг энэхүү мэдээллийг ашиглахдаа анхаарах хэрэгтэй.

Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд

Ихэнхи хүүхдүүд ямар нэгэн хэмжээгээр гэрийнхээ ажилд тусалж байна. Хүүхэд хэд хэдэн төрлийн гэрийн ажил хийсэн байж болох бөгөөд хамгийн түгээмэл хийж буй эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа буюу гэрийн ажлуудыг дурьдвал, хоол цай хийх, аяга таваг угаах, гэр орон цэвэрлэх, ус авах, түлээ түлш бэлтгэх, хувцас угаах, индүүдэх, гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлсийг худалдаж авахаар дэлгүүр явах зэрэг ажлууд байна. Хүүхдүүдийн 76.4 хувь нь хоол унд хийх, аяга таваг угаах, 74.1 хувь нь гэр орон цэвэрлэх, 21.1 хувь нь гэр орныхоо хэрэгцээт зүйлсийг худалдан авахаар дэлгүүр хоршоогоор явах ажилд тусалсан байна. Ус авах, түлээ түлш бэлтгэх ажлыг хөвгүүд илүүтэй хийж байгаа нь биеийн хүч шаарддаг, магадгүй хол зам туулахад хүрдэг зэрэгтэй холбоотой байж болох юм. Гэр орныхоо хэрэгцээт зүйлсийг худалдан авах, дэлгүүр явахын хувьд бол охид, хөвгүүдийн аль аль нь оролцож байна. Ус авах, түлээ түлш бэлтгэх ажлыг хийхэд олон хүүхэд оролцсоныг харгалзан тусгайд нь хүснэгт боловсруулан долоо хоногт зарцуулсан цаг, насны бүлэг, хүйсээр тооцсон. НҮБ-ын 1993 онд боловсруулсан ҮТС-ийн хүрээнд дээрх хоёр ажлыг эдийн засгийн үйл ажиллагаанд тооцон, ажил мэргэжлийн олон улсын ангиллын 6210-р бүлэгт (амиа аргацаасан хөдөө аж ахуй, загас ан агнуур эрхлэх) бүртгэдэг. Гэхдээ ус авах, түлээ түлш бэлтгэх ажлыг ҮТС-ийн үйл ажиллагаанд хамруулах асуудлыг тухайн улс орон өөрийн орны нөхцөл байдалд тохируулан харилцан адилгүй шийддэг.

Хүүхдийн хөдөлмөрийн тооцоо

Хүүхдийн хөдөлмөр нь ажил эрхэлж буй буюу эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд гэсэн ойлголтоос арай бага хүрээг

хамарсан, нарийвчилсан ойлголт юм. ОУХБ-ын 138, 182-р конвенцийн дагуу хүүхдийн хөдөлмөрийг дараах байдлаар тодорхойлдог. Үүнд:

5-9 нас = Энэ насны эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй бүх хүүхэд;

Нэмэх нь:

10-14 нас = Энэ насны эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд [хөнгөн ажил эрхэлж буй хүүхэд, тухайлбал өдөрт 2-оос дээш цаг ажиллаж буй бүх хүүхэд]

Нэмэх нь:

15-17 нас = Хортой, хүнд нөхцөлд ажиллаж буй болон тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхэлж буй бүх хүүхэд [2002-2003 оны МХХС-нд хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн талаар судлаагүй. Түүнчлэн ажлын хортой, хүнд нөхцлийг заасан олон улсын жишиг үзүүлэлт байхгүй тул долоо хоногт 43 болон түүнээс дээш цагийг зарцуулж буй ажлыг хортой, хүнд нөхцөлд оруулж тооцсон]

Хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийг ажилласан цагаар нь тооцож гаргасан. Эндээс харахад сүүлийн 7 хоногт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн 65729 хүүхдийн 38857 (59.1 хувь) нь хөдөлмөр эрхэлж байна гэж гарлаа. Өөрөөр хэлбэл судалгаанд хамрагдсан 5-17 насны нийт хүүхдийн 5.7 хувь нь (679049 хүүхдийн 38857 нь) хөдөлмөр эрхэлж байна гэсэн үг юм. Хөдөлмөр эрхэлж буй нийт 38857 хүүхдийн 25445 (65.5 хувь) нь хөвгүүд, 13411 нь (34.5 хувь) охид байна. 15-17 насны бүлэгт ч хүйсийн ялгаа ажиглагдаж байна. Энэ насны эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн эрэгтэй хүүхдийн 41.5 хувь (18442 эрэгтэй хүүхдийн 7648) нь, охидын 26.0 хувь нь (12217 эмэгтэй хүүхдийн 3182) хөдөлмөр эрхэлж байна.

Гэхдээ МХХС-нд хараа хяналтгүй, тэнүүчлэн амьдарч буй болон нийтийн байранд суугаа хүүхдүүдийг хамруулаагүй тул хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх дээрх тоо мэдээ нь Монгол Улс дахь хүүхдийн хөдөлмөрийг бүрэн хамраагүй гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Үүнээс гадна өрхийн судалгаа нь голдуу далд хэлбэрээр явагддаг тэвчишгүй хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийг хамрах боломжгүй байдаг. Хүнд, хортой нөхцөлд эдийн засгийн үйл ажиллагааны ямар салбар, ямар ажил мэргэжлийг оруулах талаар чиг, заавар байхгүй тул ийм нөхцөл дэх хүүхдийн хөдөлмөрийг тооцсонгүй.

Өрхөөс гадуур эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх буюу ажил хийх болсон шалтгаан

Судалгааны тооцоогоор нийт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу ажил хийсэн хүүхдүүдийн 20.0 орчим хувь (68580 хүүхдээс 13509) нь өрхөөс гадуур ямар нэгэн эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу ажил хийж байна. Эдгээр хүүхдүүдийн олонхи нь өрхийн орлогод нэмэр болох зорилгоор (13509 хүүхдийн 7452 нь буюу 55.2 хувь) эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байна гэж хариулсан байна. Ийм хариултыг өрхөөс гадуур ажил хийхийн зэрэгцээ сургуульд сурч буй хүүхдүүдийн 61.9 хувь (5952 хүүхдийн 3685 нь), харин сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийн 49.8 хувь (7557 хүүхдийн 3767) нь өгчээ. Ажлын дадлага, туршлагатай болох зорилгоор эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх болсон гэсэн хариултыг нийт хүүхдүүдийн 22.3 хувь (13509 хүүхдийн 3017 нь), сургуульд сурч буй хүүхдүүдийн 19.0 хувь (5952 хүүхдийн 1128) нь, сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийн 25.0 хувь

(7557 хүүхдийн 1889) нь тус тус өгсөн. Сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийн зарим нь сургуульд сурахад гарах зардлыг олохын тулд ажилласан гэж хариулсан сонирхуушгай дүн гарлаа. Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даахын тулд зарим хүүхэд ажил эрхэлж байна.

Өрхөөс гадуур ажил хийж эхэлсэн нас

Тухайн үед өрхөөс гадуур ажил эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн нэлээд олон нь бага наснаасаа ажиллаж эхэлжээ. 10 хүрэхгүй настайдаа өрхөөс гадуур эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн гэж хариулсан хүүхдүүд 15.0 хувийг (13509 хүүхдийн 2094 нь) эзэлж байна. 10-12 насны бүлэгт[4] хамгийн олон хүүхэд (нийт хүүхдийн 34.5 хувь нь) бага наснаасаа өрхөөс гадуур эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож эхэлсэн бөгөөд энэ үзүүлэлт 13-14 болон 15-17 насныханд ч өндөр (25.0 хувьтай) байна. Сургуульд суралцаж буй эсэх, өрхөөс гадуур амьдарч буй эсэхээр нь хүүхдүүдийг тооцоход нас, хүйсээр онцын их ялгаа байхгүй байна.

Ажлын байрны байршил

Өрхөөс гадуур ажил хийсэн нийт хүүхдийн 40.0 гаруй хувь нь малын бэлчээр, тариалангийн талбайд, 29.1 хувь нь ажил олгогчийн гэрт, 13.7 хувь нь дэлгүүр, зах дээр, 4.2 хувь нь уурхайд ажилладаг гэж хариулжээ. Гудамж, үйлдвэрийн газар, барилга дээр ажилладаг хүүхэд цөөхөн байна. Ажил хийж буй хүүхдүүдийн ажлын байрны байршлын төрөл хүүхдийн 10 наснаас эхлэн олширч, үйлдвэрийн газарт ажиллаж буй хүүхдийн дийлэнх нь 15-17 насныхан байна. Уурхайд ажиллаж буй хөвгүүдийн ихэнх нь 10-14 насныхан байгаа гэсэн дүн гарч байгаад анхаарал хандуулах хэрэгтэй юм.

Ажлын байран дээрх удирдлага, хяналт, ажлын байрны нөхцөл

Өрхөөс гадуур ажиллаж буй хүүхдүүдийн дөрөвний гурав нь насанд хүрсэн хамаатан садны удирдлага, хяналтын дор ажиллаж байна. Гэхдээ хүүхдүүдийн дунд, түүн дотроо 10-аас дээш насны хүүхдүүдийг оруулаад, нийлээд хувь (12.6 хувь) нь хэний ч хяналт, удирдлаган дор бус харин бие даан ажиллаж байна. Бие даан ажиллаж байгаа хүүхдүүдийн дунд эзлэх энэ хувь насанд хүрсэн. хамаатан садан бус хүний удирдлаган дор ажиллаж буй хүүхдүүдийнхээс 2.9 пунктээр өндөр байгаа нь сонирхол татаж байна. Магадгүй энэ нь 10-аас дээш насны бүлгүүдэд албан бус секторт хувиараа хөдөлмөр эрхлэх хүүхдийн тоо нэмэгдсэнтэй холбоотой байж болох юм. Нийт хүүхдийн 88.3 хувь нь ажлын байрны нөхцөлдөө сэтгэл ханамжтай байна. Харин ажлын байрны нөхцөлд сэтгэл ханамжгүй хүүхдүүд хэт хүйтэн, эсвэл хэт халуунд ажиллахад хүрдэг гэж хариулжээ. Түүнчлэн ажлын байрны тааламжгүй нөхцөлд тоосжилт, чийг, чимээ шуугиан ихтэй, аюултай бодис, материалтай ажилладаг зэрэг хүчин зүйлүүдийг дурьдаж байна. Дийлэнх хүүхэд (99.0 хувь) ажлын байран дээр ямар нэг дарамт байхгүй гэж хариулжээ. Загнуулдаг, хэл амаар доромжлуулдаг, орлогоо дээрэмдүүлдэг, ажил олгогч нь тэдэнтэй хүйтэн хөндий харьцдаг тул дарамттай байдаг гэж зарим хүүхэд хариулсан тохиолдол байна.

[4] *Хамгийн өндөр хувьтай насны бүлэг.*

Шөнө оройн цагаар ажилласан хугацаа

Хүүхдүүдийн 20.0 орчим хувь нь шөнө оройгоор (өөрөөр хэлбэл оройн цагаар болон шөнө) ажилласан гэж хариулжээ. 10-аас дээш насны хүүхдүүд л шөнө, оройн цагаар ажиллаж, 15-17 насны хүүхдүүдийн дөрөвний нэгээс илүү хувь нь шаардлага гарсан үед шөнө, оройн цагаар ажилладаг гэжээ. Шөнө, оройн цагаар ажилласан давтамж нь сүүлийн 30 хоногт 1-3 удаа гарсан байна. Шөнө, оройгоор үүнээс олон удаа ажилласан хүүхдүүд ч бас байгаа бөгөөд ялангуяа 15-17 насны охид ингэж ажилласан нь нэлээд анхаарал татаж байна.

Ажлаасаа болж өвдөж, гэмтсэн байдал

Өрхөөс гадуур эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн дийлэнх (98.8 орчим хувь) нь сүүлийн 12 сард хийж буй ажлаасаа болж өвдөж, гэмтээгүй гэж хариулжээ. Гэхдээ хүүхдүүдийн 1.2 хувь нь ажлаасаа болж өвдөж, гэмтсэн бөгөөд ийм хүүхдүүдийн 79.4 хувь нь 10-14 насныхан, түүн дотроо хөвгүүд зонхилж байна. Өвдөж гэмтсэн ихэнх тохиолдолд эмчилгээ хийх шаардлагатай байсан ба эмчилгээний зардлыг эцэг, эх нь голчлон гаргасан байна. Өвдөж, гэмтсэн хүүхдүүдийн ихэнх нь хөдөө аж ахуй, ан агнуур, бөөний болон жижиглэн худалдааны салбарт ажиллаж байгаа бөгөөд ийм тохиолдлын гуравны нэгд нь эмнэлэгт хэвтэж эмчлүүлэх шаардлага гарсан, мөн гуравны нэгд нь хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсан байна. Нийт гэмтэл авсан болон өвдсөн хүүхдүүдийн 26.3 хувь нь хөнгөн хэлбэрийн гэмтэл авчээ.

Орлогын зарцуулалт

Өрхөөс гадуур ажил эрхэлж буй нийт хүүхдийн тэн хагасаас илүү хувь нь (51.7 хувь) орлогоо бүгдийг нь гэртээ өгдөг байна. Харин 37.2 хувь нь орлогынхоо заримыг нь гэртээ, заримыг нь өөртөө зарцуулдаг бол олсон орлогоо хуримтлуулдаг хүүхэд маш цөөхөн буюу 0.4 хувь, орлогоо өөртөө бүтэн зарцуулдаг хүүхэд 6.4 хувьтай байна. Хэдийгээр хүйсээр онцын их зөрөө байхгүй байгаа боловч олсон орлогоо бүгдийг нь гэртээ өгдөг охидын эзлэх хувь хөвгүүдийнхээс өндөр байна.

Хүүхэд ажиллахаа боливол өөрт нь болон өрхөд үзүүлэх нөлөө

Өрхөөс гадуур ажил эрхэлж буй нийт хүүхдийн 42.8 хувь нь ажил хийхээ болих нь өөрсдөд нь болон өрхөд нь нөлөө үзүүлэхгүй гэж хариулжээ. Харин муугаар нөлөөлнө гэж хариулсан хүүхдүүдийн дийлэнх нь (тэн хагасаас илүү хувь нь) өрхийн амьжиргааны түвшин доошилно гэж, харин 20 хүүхдийн нэг нь өрх орлогын эх үүсвэргүй болно гэж хариулжээ. Түүнчлэн ажлын дадлага, туршлагагүй болно, өрхийн бизнест муугаар нөлөөлнө гэж цөөн хүүхэд үзжээ.

Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин, бүс нутгаар

Баруун бүсийн нутагт хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин хамгийн өндөр буюу 18.6 хувь, түүний дараагаар Хангайн бүсэд 15.3 хувьтай байна. Энэ үзүүлэлт Улаанбаатар хотод хамгийн доогуур буюу 1.0 хувь хүрэхгүй байна. Харин Зүүн болон Төвийн бүсийн нутагт тус бүр 7.2-7.8 хувьтай байна. Насны бүлгээр авч үзвэл бүс нутгууд дахь хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин нийт ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн хандлагыг давтаж байна. Тухайлбал, ажил эрхлэлтийн түвшин насны

бүлэг дээшлэх тусам нэмэгдэж байна. Харин Төв, Баруун бүсэд 10-14 насанд энэ үзүүлэлт буурч гарчээ.

Хүүхдийн ажил эрхлэлт, улирлаар

Хүүхдийн ажил эрхлэлт улирлаар нэлээд хэлбэлзэж байгаа бөгөөд эхний улиралд хамгийн цөөн хүүхэд, дараачийн улирлуудад аажим аажмаар өсөх хандлагатай байна. Гэхдээ судалгааны улирлын хугацаа цаг тооллын улирлын хугацаатай таарахгүй байгааг анхаарах хэрэгтэй (Хуудас xi, судалгааны хугацааг харна уу). Эхний хоёр улирал (2002 оны 10-12 сар, 2003 оны 1-3 сар) нь ил задгай газар эсвэл гадаа ажиллахад тохиромжгүй хамгийн хүйтэн, хатуу ширүүн уур амьсгалтай улирал байдаг тул хүүхдүүд ажил эрхлэх нь бага байж болох талтай. 4-р улирал буюу 7-9 сард ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо хамгийн их байгаа нь эдийн засгийн ямар нэгэн үйл ажиллагаа эрхлэх хамгийн боломжтой улирал болохоос гадна намар, өвлийн улиралд бэлтгэх олон төрлийн ажил хийгддэгтэй холбоотой байж болох талтай. Эхний улиралд ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо хамгийн бага, харин бусад улирлынхтай харьцуулахад ажил эрхэлж буй 15-17 насны хүүхдүүдийн дунд эзлэх хувь нь хамгийн өндөр буюу 62.3 хувьтай байна. Бусад саруудтай харьцуулахад 4-9-р сарууддад эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдийн тоо, ялангуяа бага насны хүүхдийн тоо нэмэгддэг нь хүүхдүүдийн зуны амралт эхэлсэнтэй холбоотой байж болох юм. 3,4-р улиралд ажил эрхэлж буй бүх насны хүүхдүүдийн насны бүлгийн дунд эзлэх хувь нэлээд жигд, тэнцүү байна.

Хот, хөдөөд ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн тоо, улирлаар

Нийт ажил эрхэлж буй хүүхдийн бараг 90.0 хувь нь хөдөө орон нутагт ажиллаж байна. Ажил эрхэлж буй хөвгүүдийн 10.9 хувь нь (41874 хүүхдийн 4558), охидын 8.7 хувь (26706 хүүхдийн 2336) нь хот, суурин газрынх байна. Нийт хүүхдүүдийн хувьд 4-р улиралд ажил эрхлэлтийн түвшин хамгийн өндөр байхад харин хот, суурин газрын хувьд болохоор 3-р улиралд хамгийн олон хүүхэд ажил хийсэн харагдаж байна.

Хүйсээр задлан харвал ажил эрхэлж буй эмэгтэй хүүхдийн тоо болон дунд эзлэх хувь дахь хэлбэлзэл ерөнхий чиглэл хандлагатай адил байхад эрэгтэй хүүхдүүдийн хувьд 3-р улиралд хамгийн олон хүүхэд эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцжээ. 4-р улиралд ажил хийсэн хүүхдүүдийн тоо 3-р улирлынхаас өссөн ч гэсэн хотод ажил эрхэлж буй хөвгүүдийн тоо 4-р улиралд 3-р улирлынхаас эрс багасчээ. Хөдөө орон нутагт ажил эрхэлж буй охидын тоо 3, 4-р улирлын хооронд эрс өссөн байна.

Бүлэг 2

УДИРТГАЛ

2.1 Танилцуулга

Монгол Улс нь өмнө талаараа Хятад Улс, хойд талаараа Оросын Холбооны Улстай хил залган нийт 1564.1 мянган хавтгай дөрвөлжин нутаг дэвсгэрийг эзлэн Ази тивийн төв хэсэгт оршдог далайд гарцгүй орон билээ. 2003 оны эцэст суурин хүн ам 2.504[5] мянга байсан бөгөөд нэг хавтгай дөрвөлжин км газарт 1.6 хүн ногдож байгаа тул хүн амын нягтрал хамгийн бага орнуудын тоонд багтдаг. Монгол Улс нь газар зүй болон засаг захиргааны хувьд Улаанбаатар хот (нийслэл хот), 4 бүс нутагт хуваагддаг. Үүнд: төвийн бүсийн аймгуудад Дархан-Уул, Сэлэнгэ, Дундговь, Төв, Өмнөговь, Дорноговь, Говьсүмбэр, зүүн бүсийн аймгуудад Хэнтий, Дорнод, Сүхбаатар, хангайн бүсийн аймгуудад Архангай, Өвөрхангай, Булган, Орхон, Баянхонгор, Хөвсгөл, баруун бүсийн аймгуудад Баян-Өлгий, Увс, Ховд, Говь-Алтай, Завхан аймгууд орж байна.

Өнгөрсөн 10 гаруй жилийн хугацаанд Монгол Улс төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгаас зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжих шилжилтийн замыг туулж, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний чиглэлээр ихээхэн дэвшилд хүрч, өөрчлөлт хийсэн билээ. Ардчиллыг дээдлэн, өмч эзэмшлийн олон хэлбэр түүн дотроо хувийн өмчлөлийн хэлбэрийг дэмжин, хөгжүүлэх зарчмыг хуульчлан тогтоосон хуулийг батлан мөрдөж, эдүгээ Төв Азид хамгийн нээлттэй эдийн засаг бүхий орнуудын нэг болж байна. Энэ зорилтод хүрэхийн тулд Монгол Улс үнэ, ханшийг чөлөөлөн, хоёр шатлалт банкны тогтолцоог бүрдүүлэн хэвшүүлэх арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн. Эдгээр арга хэмжээ нь эдийн засгийн салбарт Засгийн газар, төсвийн оролцоог багасган, харин хувийн хэвшил үүсэн хөгжих үйл явцыг чөлөөтэй, нээлттэй болгон улмаар эдийн засгийн бүтэц шинэчлэн өөрчлөгдөхөд ихээхэн хувь нэмэр оруулсан юм.

Сүүлийн жилүүдэд хандивлагч орон болон байгууллагуудын тусламжтайгаар төсвийн байгууллагуудын бүтэц, зохион байгуулалтыг шинэчлэн боловсронгуй болгох, хувийн хэвшлийн үйл ажиллагааг дэмжин зээл олгох, санхүүгийн бичил тогтолцоог бүрдүүлэх, гадны хөрөнгө оруулалтыг дэмжих зэрэг алхмуудыг хийсний дүнд эдүгээ Монгол Улсын ДНБ-ий 70.0 гаруй хувь нь хувийн хэвшлийн үйлдвэр, аж ахуйн нэгжүүдэд ногдож байна. Засгийн Газар нь хууль эрх зүйн уялдаа, тогтвортой байдлыг хангах, газрын шинэтгэл хийх, өмчлөлийн эрхийг баталгаажуулах чиглэлээр хувийн хэвшлийг илүү эрчимтэй дэмжих шаардлагатай байгаа юм.

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 1996-1999 оны 4 жилийн дундаж өсөлт 3.3 хувь байсан бол 2000-2003 оны 4 жилийн дундаж нь 2.9 хувь байна. Энэ нь 2000-2002 онуудад ган, зудны улмаас мал аж ахуйд учирсан хохирол 11 сая гаруй толгой мал болж, уг салбарт үйлдвэрлэлийн хэмжээ ихээхэн буурсантай холбоотой юм. Хөдөө аж ахуй, ан агнуур, ойн аж ахуйн салбарын 1995 оны зэрэгцүүлэх үнээр үнэлсэн нэмэгдэл өртөг 2002 онд өмнөх оныхоосоо 18.7 тэрбум төгрөгөөр буурч байсан бол 2003 онд 9.1 тэрбум төгрөгийн өсөлттэй, үүний дотор мал аж ахуйн салбарын нэмэгдэл

[5] *2003 оны Монгол Улсын Статистикийн эмхтгэл, УСГ, УБ, 2004.*

өртөг 2002 онд өмнөх оноос 17.6 тэрбум төгрөгөөр буурч байсан бол 2003 онд 3.9 тэрбум төгрөгөөр өссөн нь тус салбарт малын тоо толгой 1.5 саяар өсч, үйлдвэрлэлт хэвийн хэмжээнд явагдаж эхэлж буйг харуулж байна.

Аж үйлдвэрийн салбарын үйлдвэрлэлт 1996-1999 онуудад уналтанд орсон байсан бол 2000-2003 оны 4 жилийн дундаж өсөлт 5.9 хувь, үүний дотор боловсруулах үйлдвэрийн салбарынх 12.3 хувь болж өсчээ. Энэ нь тус салбарын үйлдвэрлэл сэргэж, үйл ажиллагаа нь хэвийн явагдаж эхэлж буйг харуулж байна.

2003 онд ДНБ өнгөрсөн оноос 5.6 хувиар өсөхөд барилга, санхүүгийн гүйлгээ хийх үйл ажиллагаа, тээвэр, агуулахын аж ахуй, холбоо, бөөний болон жижиглэн худалдаа зэрэг үйлчилгээний салбаруудын бүтээгдэхүүний өсөлт голлон нөлөөлсөн.

Ноолуур, мах, махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр болон алт олборлолт хөгжин эрчимжиж, боловсруулах үйлдвэр, уул уурхайн үйлдвэрлэл ойрын ирээдүйд өсөх хандлагатай байна. ДНБ-ий үйлдвэрлэлд хамгийн их хувийг эзлээд байгаа үйлчилгээний салбар ч нийслэл хотод түргэн хурдацтай хөгжиж байгаа ба эрэлт хэрэгцээ нь нэмэгдэж буй тул цаашид улам өргөжих болно.

Эдийн засгийн өсөлт нь амьжиргааны түвшин дээшилж, орлого нэмэгдэх нааштай үр дагаврыг авчирсан ч нэг хүнд ногдох ДНБ 2003 оны байдлаар 450.0 ам доллар байсаар байна. Нэг хүнд ногдох орлогод зарим ахиц гарсан ч эдийн засгийн шилжилтийн үр ашгийг жигд бус хүртэж байгаа нь тэгш бус байдлыг нэмэгдүүлж байна. Эдийн засгийн үйл ажиллагаа уул уурхайн олборлолт, мал аж ахуй төдийгөөр хязгаарлагдаж, эдийн засгийн өсөлт хурдацтай бус явагдаж байгаа нөхцөлд эдийн засгийн үйл ажиллагааны чиглэлүүдийг өргөжүүлэх шаардлагатай байна. Түүнчлэн үр ашгийг жигд бус хүртэж байгаагаас улбаалан гарч буй өөр нэг үр дагавар нь хэдийгээр шилжилтийн үйл явц эдийн засгийг хөгжүүлэн эрчимжүүлэхэд нөлөөлж байгаа ч зах зээлийн тодорхой хүчин зүйлүүд өөрөөр хэлбэл хот, хөдөөгийн хүн амын амьжиргааны түвшинд зааг ялгаа гаргахад хүргэсэн.

Монголын хүн амын гуравны нэг нь амьжиргааны доод түвшинд амьдарч байна. Ялангуяа хот, суурин газарт байр орон сууц, хоол хүнсний үнэ өртөг өндөр байгаа нь хотын ядуу бүлгийн хүн амын эмзэг байдлыг нэмэгдүүлж байна. Монгол орны хатуу ширүүн уур амьсгалтай өвлийн улиралд орон гэргүй хүмүүс амь насаа ч алдах магадлал өндөр байна. 1998 оны амьжиргааны доод түвшинд үндэслэн ядуурлын гүнзгийрлийг тооцоход хөдөө орон нутагт ядуу хүн амын эзлэх хувь 32.6 хувь, харин хот, суурин газарт 39.4 хувь байна[6]. Ялангуяа олон ам бүлтэй өрх, өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд ядууралд илүүтэй өртөж байна. Эдийн засгийн өсөлт доогуур байгаа мөн ажилгүйдэл, бүрэн бус ажил эрхлэлт зэрэг нь ядуурлыг үүсгэгч гол хүчин зүйл болж байна.

Хүн ам, орон сууцны 2000 оны улсын

[6] *Ази, Номхон Далайн Орнуудын Эдийн Засаг, Нийгмийн Судалгаа 2004, НҮБАНДБЭЗНХ (2002, НҮБ, Нью-Йорк), Хүснэгт III.4, хх. 248.*

тооллогоор хот, суурин газрын 10-14 насны хүүхдүүдийн 95.4 хувь нь сургуульд суралцаж байхад хөдөө орон нутагт 78.1 хувь байсан байна. Хэдийгээр Монгол Улс хүн амаа бичиг үсэгтэй болгох талаар ихээхэн амжилт гаргаж, дэлхийд бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшингээр хамгийн дээгүүр байранд ордог орнуудын нэг болж чадсан ч сүүлийн жилүүдэд гарсан өөрчлөлтийн явцад ядуу өрхийн хүүхдүүд болон хөдөө орон нутгийн хүүхэд багачууд сургууль завсардах нь нэмэгдэж, энэ нь залуу хүн амын дунд бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшинг бууруулах сөрөг үр дагавартай болжээ. Эмэгтэйчүүд их, дээд сургуулиудад суралцагчдын нэлээд хувийг ээлж байгаа сайн талтай боловч хувийн хэвшил болон төр, засгийн удирдах албан тушаалд эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь бага байна.

2.2 Монгол Улс дахь хүүхдийн хөдөлмөр

1990-ээд оноос эхэлсэн зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцоонд шилжих шилжилтийн явцад нийгмийн сөрөг үзэгдлүүд гарсны нэг нь хүүхдийн хөдөлмөр билээ. Эдийн засгийн болон улс төрийн шинэчлэл нь Монголын хүн амд гэнэтийн бөгөөд хүнд үр дагаврыг авчирлаа. Шилжилтийн өмнөх үед нийгмийн үйлчилгээний харьцангуй сайн хөгжсөн дэд бүтэц үйлчилж, эрүүл мэнд, боловсролын үйлчилгээнд хүн ам жигд хамрагдаж байсан юм. Ийнхүү хүн амд хүргэх нийгэм болон халамжийн бусад үйлчилгээг төвлөрсөн төлөвлөгөөт хуваарийн дагуу хүргэх зарчмаас хөндийрүүлж, эдгээр үйлчилгээ доройтсон нь өрх айлуудад хүндээр тусч, хүн амын үлэмж хэсгийг эмзэг байдалд оруулан, тэдний ирээдүйд итгэх итгэл, хүсэл эрмэлзлийг бууруулсан. Ядуурал, хөдөө орон нутгаас хот, суурин газрыг чиглэсэн шилжих хөдөлгөөн, ялангуяа хот, суурин газарт ажилгүйдэл, өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд нэмэгдэж, албан бус сектор цар хүрээгээ тэлэн өргөжиж байна. ҮСГ-аас явуулсан 1998 оны Хүн амын амьжиргааны түвшний түүвэр судалгаа (АТТС)-гаар хүн амын 35.0 орчим хувь нь амьжиргааны доод түвшингээс доогуур хэрэглээтэй байна гэсэн дүн гарсан.

Ядуурал өргөн хүрээнд тархан, хямд ажиллах хүчийг ажиллуулах сонирхол бий болохын сацуу хүүхдийг ажил хөдөлмөрт сургах уламжлал, заншил зэрэг хүчин зүйлийн улмаас Монгол Улсын зарим хэсэгт хүүхдүүд эдийн засгийн үйл ажиллагаанд татагдан орж байна. Сургуульд суралцах боломж, бололцоо тааруу байгаа нь хүүхдүүдийг орлого олж, амь зуух зорилгоор ажил хайхад түлхэж байна. 8-15 насны хүүхдүүдийн 13.5 хувь нь сургуульд суралцахгүй байгаа гэсэн тоо мэдээ байна.[7]

Монгол Улсад хүүхдийн хөдөлмөр ямар шинж чанартай, хир их цар хүрээтэй байгаа талаар статистикийн тоо мэдээлэл гардаггүй. ҮСГ нь НҮБХС-тай хамтран 2000 онд явуулсан “Хүүхэд Хөгжил” судалгаагаар 5-14 насны хүүхдүүдийн 1.4 хувь нь бусдад хөлслөгдөн ажил хийж байна гэж гарчээ. Мөн Хүн ам, орон сууцны 2000 оны улсын тооллогоор 15 настай хүүхдүүдийн 17.3 хувь нь ажил эрхэлж байгаагийн дийлэнх нь хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллаж байгаа гэж гарчээ. Хэдийгээр тодорхой хэдхэн салбарт

[7] *"Монголын хөдөө дэх жендэрийн дүр зураг" номны Хүснэгт 6-17, НҮБЭХС, 2003*

хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар богино хугацааны судалгаа хийж үнэлэлт өгсөн ч аргачлал, зорилго нь харилцан адилгүй тул үр дүнг нь хооронд нь харьцуулах эсвэл ерөнхийд нь нэгтгэн тооцох боломжгүй юм. Ийм ч учраас эдгээр болон бусад тоо мэдээг ашиглан хүүхдийн хөдөлмөрийг улсын хэмжээнд тооцон дүгнэхэд бэрхшээлтэй байгаа билээ.

Энэ байдлыг харгалзан үзэж Монгол Улсын Засгийн Газар болон Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага (ОУХБ) харилцан зөвшилцсөний дагуу Монгол Улсад Хүүхдийн Хөдөлмөрийн Үндэсний Хэмжээний Судалгааг явуулахад санхүү, техникийн туслалцаа үзүүлэх гэрээг 2002 оны 9-р сард байгуулсан. Энэхүү туслалцааг ОУХБ-ын Хүүхдийн Хөдөлмөрийг Устгах Олон Улсын Хөтөлбөр (ХХУОУХ)-ийн бүрдэл хэсэг болох Хүүхдийн хөдөлмөрийн статистикийн мэдээлэл цуглуулах, хянах ажлын хүрээнд үзүүлсэн билээ. Тухайн үед Үндэсний статистикийн газар АХБ-ны санхүүжилттэйгээр хэрэгжүүлж буй "Нийгмийн Статистикийг Боловсронгуй Болгох" төслийн хүрээнд Ажиллах Хүчний Судалгаа (АХС)-г үндэсний хэмжээнд явуулах ажлыг эхэлсэн байсан тул Монголын Хүүхдийн Хөдөлмөрийн Судалгаа (МХХС)-г тус судалгааны хавсарга хэсэг болгон явуулахаар тохирч, АХС-ны асуулга авах өрхийн гишүүдийн насны доод хязгаарыг 5 насаар тогтоосон. МХХС-г АХС-тай хавсран явуулснаар мэдээлэл цуглуулах өртөг зардлыг хэмнэх төдийгүй цаашид судалгааг бие даан явуулах боломжийг бүрдүүлэх ач холбогдолтой болсон юм.

2.3 Судалгааны зорилт

МХХС-гаар 5-17 насны хүүхдийн эдийн засгийн үйл ажиллагааг өрхөд суурилан судаллаа. Тус судалгааны стратегийн зорилт нь хүүхдийн эдийн засгийн үйл ажиллагааны талаар тоон мэдээлэл цуглуулж (сургуульд хамрагдалт, эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаан дахь хүүхдийн оролцооны талаарх), тоон болон чанарын үзүүлэлтээс бүрдсэн мэдээллийн санг байгуулахад оршиж байв. Хөдөө орон нутаг, хот, суурин газар болон улсын хэмжээн дэх хүүхдийн хөдөлмөрийн байдалд хяналт тавих, үнэлэлт дүгнэлт өгөх, хүүхдийн хөдөлмөрийн чиг хандлагын талаар мэдээлэл өгөх, үндсэн шалтгаануудыг тодорхойлоход судалгааны дүнг ашиглана.

Судалгааны асуулга (АХС+МХХС) нь үндсэн болон хавсарга хэсгээс бүрдсэн. Судалгааны үндсэн болон хавсарга асуулгын мэдээллийг бөглөхдөө өрхийн 5 ба түүнээс дээш насны бүх гишүүдээс (харин асуултанд хариулах чадваргүй гишүүнийг төлөөлөн хариулж чадах өрхийн насанд хүрсэн гишүүнээс) ярилцлага авч өрхийн бүх гишүүдийн хүн ам зүйн болон эдийн засгийн идэвхийн талаарх мэдээлэл цуглуулсан. Хүүхдийн хөдөлмөрийн хавсарга судалгаагаар хүүхдүүдийн эдийн засгийн үйл ажиллагаан дахь оролцоо, эрхэлж буй ажил, ажлын байрны нөхцөл, хөдөлмөр эрхлэх болсон шалтгааны талаар асуусан. Тодруулбал, МХХС-гаар дараах мэдээллийг цуглуулахыг зорив. Үүнд:

1. Хүүхдийн хөдөлмөрийн төлөв байдал, хамрах хүрээ, хөдөлмөр эрхлэх болсон шалтгааны талаар мэдээлэл цуглуулж дүн шинжилгээ хийх, хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийн ажлын нөхцөл, хөдөлмөр эрхэлснээр хүүхдийн эрүүл мэнд болон боловсрол, хэвийн өсөлт бойжилтод хэрхэн нөлөөлж буйг тодорхойлохын тулд судалгааны асуулгад зохих нэмэлт асуултуудыг оруулж хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийн талаарх мэдээллийг цуглуулсан. Үүнд:
    - Хүн ам зүй, нийгмийн үзүүлэлтүүд: боловсролын түвшин, сургуульд хамрагдалт, эрхэлж буй ажлын төрөл, ур чадварын түвшин, ажилласан цаг, цалин хөлс, орлого, ажлын байрны нөхцөл;
    - Хүүхдүүдийн ажил эрхлэлтийг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, аж ахуйн нэгж, байгууллагын төрөл, ажил мэргэжлийн ангиллаар;
    - Хүүхдүүд хаана ажил хөдөлмөр эрхэлж байна, ажил хийх болсон шалтгаан, хэдэн настайгаасаа ажил хийж эхэлсэн, ажил хийсэн хугацаа;
    - Хэний удирдлага, хяналт эсвэл анхаарал дор ажиллаж байна;
    - Сэтгэл санааны дарамтанд ордог эсэх;
    - Хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийн эрүүл мэнд болон тэдгээрийн аж байдлыг ажлын нөхцөлтэй нь уялдуулан судлах;
    - Хүүхдийн эдийн засгийн үйл ажиллагааг бүс нутаг болон улирлаар гаргах зэрэг болно.

2. Монгол Улс дахь хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх тоон мэдээллийн бааз суурийг бий болгох, бусад судалгаа болон засаг захиргааны мэдээллээр шинэчлэн баяжуулах,

3. Хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах бодлого, арга хэмжээг боловсруулахад ашиглах зорилгоор ОУХБ-ын аргачлалын дагуу хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар тоо мэдээ цуглуулах ҮСГ-ын чадавхийг нэмэгдүүлэх,

4. Хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах бодлого, үйл ажиллагаанд ашиглах зорилгоор хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийг тодорхойлох, ажлын байрны нөхцөл, гарч буй үр дагавар зэргийг тооцох замаар хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар иж бүрэн шинжилгээ хийх,

5. Статистикийн мэдээлэл, дүн шинжилгээ дүгнэлт бүхий Монгол Улсын Хүүхдийн хөдөлмөрийн үндэсний тайланг боловсруулан, Засгийн газар, Ажил олгогч эздийн холбоод, Үйлдвэрчний эвлэл, төрийн бус байгууллагууд (ТББ), олон нийтэд танилцуулах, түгээх, тэдний ойлголт, мэдлэгийг нэмэгдүүлэх,

6. Монгол Улсын хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх тоо мэдээг ОУХБ-ын хүүхдийн хөдөлмөрийн мэдээллийн санд нэгтгэн оруулж, ингэснээр хүүхдийн хөдөлмөрийн чиг хандлагын талаар бүс нутгийн болон

дэлхийн түвшинд боловсруулан гаргадаг тайланд Монгол Улс дахь хүүхдийн хөдөлмөрийн холбогдолтой мэдээллийг тусгадаг болох.

2.4 Тайлангийн агуулга, бүтэц

Өрхөд амьдарч буй 5-17 насны хүүхдүүдийн эдийн засгийн үйл ажиллагааны талаарх иж бүрэн мэдээллийг энэхүү тайланд танилцуулж байна. Хүүхдүүдийг дараах ангиллаар бүлэглэсэн.

- Зөвхөн сургуульд сурч байгаа (өөр ямар нэгэн эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлээгүй);
- Сургуульд сурахын зэрэгцээ эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа;
- Сургуульд сурахын зэрэгцээ эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа;
- Сургуульд сурахын зэрэгцээ эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагааны аль алиныг нь эрхэлж байгаа;
- Зөвхөн эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа;
- Зөвхөн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа;
- Эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагааны аль алиныг нь эрхэлж байгаа;
- Сургуульд суралцдаггүй;
- Сургуульд суралцдаггүйгээс гадна эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагааны аль алиныг нь эрхлээгүй;

Тайлан нь дараах 9 бүлэгтэй:

Бүлэг 1: Ерөнхий тойм

Бүлэг 2: Удиртгал

Бүлэг 3: Судалгааны аргачлал, ойлголт, тодорхойлолт

Бүлэг 4: Өрхийн хүн ам зүйн үзүүлэлтүүд

Бүлэг 5: Хүүхдийн хүн ам зүйн үзүүлэлтүүд

Бүлэг 6: Ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо, насны бүлэг, хүйсээр

Бүлэг 7: Хүүхдийн хөдөлмөр, түүнийг эрхлэх болсон шалтгаан

Бүлэг 8: Хүүхдийн ажил эрхлэлт, улирал болон бүс нутгаар

Бүлэг 9: Дүгнэлт

Бүлэг 1-д ерөнхий тойм, Бүлэг 2-т Монгол Улсын хүн ам зүй, эрүүл мэнд, боловсрол, эдийн засгийн талаар танилцуулж, судалгааны үндэслэл зорилт, бүтцийг тодорхойлсон бол Бүлэг 3-т судалгааны аргачлал, түүвэрлэлт, ойлголт, тодорхойлолтыг, Бүлэг 4-т АХС-ны цуглуулсан тоо мэдээнд үндэслэн өрх болон судалгаанд хамрагдсан өрхийн гишүүдийн талаарх зарим үндсэн үзүүлэлтийг тооцсон дүнг, Бүлэг 5–д судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн талаарх зарим үр дүнг, Бүлэг 6-д тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхи болон байнгын эдийн засгийн идэвхийн аргачлалаар хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийн талаар цуглуулсан холбогдох мэдээллийг ажилласан

цаг, ажил мэргэжил, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар тооцсон дүнг, Бүлэг 7-д ОУХБ-аас 2002[8] онд гаргасан Хүүхдийн хөдөлмөрийн тооцоонд хэрэглэсэн олон улсын тодорхойлолтын дагуу хүүхдийн хөдөлмөрийг зарим үзүүлэлтээр тооцон гаргаж, хүүхдийг хөдөлмөр эрхлэхэд хүргэж буй шалтгаан, хөдөлмөр эрхэлснээр хүүхдэд учирч буйүр дагаврын талаар мэдээлэл цуглуулж тооцсон дүнг, Бүлэг 8-д хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг улирал болон бүс нутгаар харуулсан бол Бүлэг 9-д судалгааны дүгнэлт, бодлогын зөвлөмжүүдийг тусгасан болно.

[8] *Хүүхдийн Хөдөлмөрийн Тоо Мэдээ, Дэлхийн Хэмжээнд, ОУХБ/ХХУОУХ-ХХС, Женев хот, 2002 оны 4-р сар.*

Бүлэг 3

СУДАЛГААНЫ АРГАЧЛАЛ, ОЙЛГОЛТ ТОДОРХОЙЛОЛТ

3.1 Удиртгал

Энэ бүлэгт 2002-2003 оны Монгол Улсын Хүүхдийн хөдөлмөрийн судалгаа (МХХС)-нд ашигласан аргачлал, ойлголт, тодорхойлолт болон тоо мэдээ цуглуулах, боловсруулах үе шатуудын талаар танилцуулав. Мөн түүнчлэн МХХС-ны хамрах хүрээг дэлгэрэнгүй танилцуулахын зэрэгцээ түүврийн дизайн, тооцоог хийх, судалгааны асуулга боловсруулах, ахлагч, тоологч нарыг сургах, судалгаа авах заавар боловсруулах үе шатууд болон мэдээлэл боловсруулалт, тооцооны төлөөлөх чадварын талаар товч дурьдав.

3.2 Судалгааны хамрах хүрээ

Ажиллах хүчний 2002-2003 оны судалгаатай хамтран явуулсан энэхүү судалгаа нь хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх бодит тоо мэдээг улсын хэмжээнд болон хот, хөдөө, бүс нутгаар цуглуулан тооцох зорилгоор явагдсан. Өрхийг түшиглэн явуулсан тул өрхийн 5-17 насны хүүхдүүд хамрагдаж асуулганд хариулсан болно. Харин гэр оронгүй, хараа хяналтгүй хүүхдүүд болон засан хүмүүжүүлэх газар, асрах газар, халамжийн төв зэрэг нийтийн байранд амьдарч буй хүүхдүүд хамрагдаагүй. Энэхүү судалгаа нь бие даасан судалгаа тул үндсэн үзүүлэлтүүдийг бүс нутгаар тооцож болохуйц хэмжээнд түүвэр болон хамрах хүрээг тогтоосон бөгөөд 5-17 насны хүүхдүүдийн эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагааны талаар аль болох олон үзүүлэлтийг тооцоход чиглэгдсэн.

МХХС-нд АХС-ны түүврийн дизайныг ашигласан. Үүнд: нийт улсын хэмжээнд 12,800 өрхийг түүвэрлэн авч Улаанбаатар хот, 4 бүс нутаг (Төв, Баруун, Зүүн, Хангай), хот, хөдөө гэсэн 9 шатлалаар тархаан хүүхдийн хүн ам зүйн болон хүүхдийн хөдөлмөр, хүүхдийн эдийн засгийн идэвхийн талаарх үзүүлэлтүүдийг тооцсон. Тоо мэдээллийг сар бүр цуглуулан, улирлаар үр дүнг нь нэгтгэсэн ба улирал тутамд нийт түүвэрлэгдсэн өрхийн дөрөвний нэг нь ногдож байв. Нийт 12 сар буюу бүтэн жилээр нэгтгэн тооцож гаргасан тоо мэдээ, үзүүлэлтүүдийг энэхүү тайланд тусгахын зэрэгцээ улирлын хэлбэлзлийг харуулах зорилгоор зарим тоо мэдээг улирлаар тооцсон.

Судалгааны түүврийн хүрээг Хүн ам, орон сууцны 2000 оны улсын тооллогод үндэслэн тогтоож, сонгогдсон тооллогын нэгжүүдийн өрхийн жагсаалтыг шинэчилж байсан. Дотуур байр, цэргийн хуаран, засан хүмүүжүүлэх газар зэрэг нийтийн байрыг түүврийн хүрээнд хамруулаагүй. Ажиллах хүчний 2002-2003 оны судалгааны тайланд түүврийн дизайн, аргачлал, тооцооны талаар дэлгэрэнгүй өгүүлсэн. Энэ тайлангийн *Хүснэгт 3.1*-д нийт

түүвэрлэгдсэн 12,800 өрхийн тархаалтыг хот, хөдөө, Улаанбаатар хот, дөрвөн бүс нутгаар харуулсан бол *Хүснэгт 3.2*-т улирлын түүврийн тархаалтыг, бүсээр харуулав. Холбогдох тоо мэдээллийг 2002 оны 10-р сараас 2003 оны 9-р сарыг дуусталх хугацаанд цуглуулсан.

Хоёр шатлалт түүврийн аргыг судалгаанд хэрэглэсэн. Эхний шатанд тооллогын нэгж, хоёр дахь шатанд түүвэрлэгдсэн анхан шатны нэгж дэх өрхийг сонгосон. Эхний шатанд түүврийн анхан шатны нэгж (ТАШН)-ийг хэмжээнд нь пропорциональ магадлалт түүврийн аргаар, хоёр дахь шатанд сонгогдсон ТАШН бүрээс өрхийг энгийн санамсаргүй системчилсэн цикл түүврийн аргаар сонгосон. Тооллогын нэгж бүр нь санамсаргүй аргаар сонгогдсон 10 өрхөөс бүрдэж байв.

Хүснэгт 3.1. ***Бүс нутагт ногдох түүврийн хэмжээ***

	Бүс	Байршил				Бүгд	
		Хот		Хөдөө			
		ТН	Өрх	ТН	Өрх	ТН	Өрх
(0)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1	Улаанбаатар	320	3,200	—	——	320	3,200
2	Төв	80	800	160	1,600	240	2,400
3	Зүүн	80	800	160	1,600	240	2,400
4	Баруун	80	800	160	1,600	240	2,400
5	Хангай	80	800	160	1,600	240	2,400
	Дүн	640	6,400	640	6,400	1,280	12,800

Хүснэгт 3.2. ***Улирлын судалгаанд хамрагдсан тооллогын нэгж болон өрх, бүсээр***

	Бүс	Байршил				Бүгд	
		Хот		Хөдөө			
		ТН	Өрх	ТН	Өрх	ТН	Өрх
(0)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1	Улаанбаатар	80	800	—	——	80	800
2	Төв	20	200	40	400	60	600
3	Зүүн	20	200	40	400	60	600
4	Баруун	20	200	40	400	60	600
5	Хангай	20	200	40	400	60	600
	Дүн	160	1,600	160	1,600	320	3,200

Гэвч өрх эзгүй байсан зэрэг шалтгаанаар зарим тооллогийн нэгжийн сонгогдсон өрх бүр судалгаанд хамрагдаж чадаагүй. Судалгаанд нийт 12787 өрх хамрагдаж мэдээлэл өгсөн.

3.3 Тооцооны үе шат

Түүврийн үндсэн дээр тооцсон ихэнх тооцоо нь хувийн жингийн үзүүлэлт байдаг хэдий ч бүлгүүдийн хувьд тооцогдсон нийлбэрийн утга нь бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагч нарт шаардлагатай байдаг. Тооцооны үе шатыг доор үзүүлэв[9].

3.3.1 Түүврийн жин

Түүврийн жин нь бүлгүүдийн хувьд хийгдсэн ялгаатай түүвэрлэлтийг засварлах ба түүврийн магадлалын урвуу үзүүлэлт юм.

[9] *Тооцооны арга зүйг Ажиллах хүчний 2002-2003 оны судалгааны дэлгэрэнгүй тайлангаас харна уу.*

h бүлгээс j^{th} өрхийг энгийн санамсаргүй түүврийн аргаар түүвэрлэх магадлал нь

$$p_h^{(i)} \times p_h^{(j/i)} = p_h^{(ij)}$$

үүнд $p_h^{(i)} = a_h M_{hi} / M_h$ ба $p_h^{(j/i)} = n_h / M_{hi}^{*}$

Өрх бүрийн хувьд тооцогдох түүврийн жин нь w_{hij}

$$w_{hij} = 1 / p_h^{(ij)}$$

$$= \frac{M_h \times M_{hi}^{*}}{a_h \times M_{hi} \times n_h}$$

Ажиллах хүчний судалгааны түүвэрлэлтийн загвар нь бие даасан жигнэсэн байдлаар хийгдээгүй учраас түүврийн анхан шатны нэгж тутамд (тооллогын нэгж) түүврийн жинг тооцох, улмаар тооцоололт хийхдээ түүврийн жинг ашиглах шаардлагатай.

3.3.2 Өрхийн тоо мэдээллийг ашиглан тооцоо хийх

"y" үзүүлэлтийн бүлгүүдийн нийлбэрийг тооцохдоо доорхи томьёог ашиглана.

$$\hat{Y}_h = \sum_i \sum_j w_{hij}\, y_{hij} \qquad \text{for} \quad i = 1, 2, 3, \ldots\ldots\ldots\ldots a_h \quad j = 1, 2, 3, \ldots\ldots\ldots n_{hi}$$

үүнд

$\hat{Y}_h$ = **"h"** бүлгийн ***"y"*** үзүүлэлтийн тооцооны утга

y_{hij} = **"h"** бүлгийн "i" тооллогын нэгж дэх ***"j"*** дэх өрхийн ***k*** хүний хувьд тодорхойлогдсон утга

n_{hi} = ***i*** тооллогын нэгж дэх түүвэрлэгдсэн өрхийн тоо

a_h = ***h*** бүлэгт түүвэрлэгдсэн тооллогын нэгжийн тоо

$w_{hij} = 1 / f_h$

$f_h = 1 / w_{hij}$

Бүх 9 бүлгийн ***Y*** нийт утгыг тооцохдоо бүлэг тус бүрийн тооцооны нийт утгыг нэмнэ.

$$\hat{Y} = \sum \hat{Y}_h \qquad h = 1, 2, 3, \ldots.9.$$

АХС болон МХХС-ны ихэнх тооцооны үзүүлэлт нь хувийн жин болон дундаж утга болно. Бүлгийн тооцооны дундаж, харьцааны утга нь доорх байдлаар илэрхийлэгдэнэ.

$$r_h = \frac{\hat{Y}_h}{\hat{X}_h} = \frac{\sum_i \sum_j w_{hij}\, y_{hij}}{\sum_i \sum_j w_{hij}\, x_{hij}}$$

үүнд

$y_{hij},\ a_h,\ n_{hi},\ w_{hij}$ -ийг өмнө нь тайлбарласан болно.

ба $x_{hij} = 1$ for $j = 1, 2, 3, \ldots\ldots\ldots n_{hi}$

$i = 1, 2, 3, \ldots\ldots\ldots a_h$

Ерөнхий олонлогийн дундаж нь харьцаа **r** байх бөгөөд доорх байдлаар илэрхийлэгдэнэ.

$$r = \frac{\sum_h \sum_i \sum_j w_{hij}\, y_{hij}}{\sum_h \sum_i \sum_j w_{hij}\, x_{hij}}$$

3.3.3 Вариаци болон стандарт алдааны тооцоо

Судалгааны үр дүнгийн нарийвчлал, төлөөлөх чадварыг гаргах нь тооцооны нэг зайлшгүй хэсэг юм.

Үзүүлэлтийн вариацыг тооцох томьёо нь:

$$var(r) = 1 / X^2 \sum (1 - f_h)\ (a_h / a_h - 1) \sum (z_{hi}^2 - z_h^{\ 2} / a_h)$$

үүнд

$r = y / x$

$$y_{hi} = \sum_j w_{hij}\, y_{hij}$$

$$x_{hi} = \sum_j w_{hij}\, x_{hij} = \sum_j w_{hij}\, x_{hij}$$

$$r = \sum\sum\sum w_{hij}\, y_{hij} \,/\, \sum\sum\sum w_{hij}\, x_{hij}$$

$$x^2 = X^2 \hat{=} \Big(\sum_h \sum_i \sum_j w_{hij}\, x_{hij} \Big)^2$$

$$z_{hi} = y_{hi} - r\, x_{hi}$$

a_h = ***h*** бүлэг дэх сонгогдсон тооллогын нэгжийн тоо

w_{hij} = түүвэрт сонгогдсон өрхийн жин

h бүлгээс харьцааны үзүүлэлт $\boldsymbol{r_h}$ вариацыг тооцох томьёо нь:

$$var(r_h) = (1 / x_h^{\ 2})(1 - f_h)\ (a_h / a_h - 1) \sum (z_{hi}^{\ 2} - z_h^{\ 2} / a_h)$$

Үүнд:

$$\hat{X}_h = x_h = \sum_i \sum_j w_{hij} \, x_{hij}$$

f_h, a_h, ба z_{hi} -ийг өмнө нь тайлбарласан болно.

Судалгааны үр дүнгийн стандарт алдаа нь нэлэнхүй судалгааны аргаас бус түүврийн аргаар цуглуулсан мэдээллийн түүврийн тооцооны утга ерөнхий олонлогийн бодит утгаас хэр зэрэг хэлбэлзэж байгааг илэрхийлнэ. Стандарт алдааг **se(r)** түүврийн үндсэн дээр тооцохдоо дараах томъёог ашиглана.

$$se(r) = var(r)^{1/2}$$

Харьцангуй стандарт алдаа буюу вариацын коэффициент нь **cv**, түүврийн тооцооны утгын вариацын харьцангуй утгыг илэрхийлэх ба өөрөөр хэлбэл түүврийн алдаа нь тооцооны утгатайгаа харьцуулахад ямархуу далайцтай байна гэдгийг үзүүлнэ. Дундаж, харьцаа гэх мэт үзүүлэлтийн тооцооны утгын далайц, хэмжих нэгж нь өөр өөр байдгаас хамааран тухайн судлагдаж байгаа үзүүлэлтийн талаар хийгдсэн янз бүрийн судалгааны үр дүнгийн стандарт алдаануудыг шууд харьцуулах боломжгүй учраас **cv** буюу пропорциональ алдаа нь төлөөлөх чадварыг харьцуулах боломж олгодог. Вариацын коэффициентыг доорхи аргаар тооцно.

$$cv(r) = se(r)/r.$$

АХС болон МХХС-гаар тооллогын нэгжүүдийг түүвэрлэн авсан болохоор тооцооны утгуудын стандарт алдааг тооцох шаардлагатай. Стандарт алдаа нь нийт тооллогын нэгжийг судалгаанд хамруулахгүй зөвхөн тодорхой хэсгийг хамруулсанаас шалтгаалан гарах тооцооны утгын хэлбэлзлийг илэрхийлнэ. Түүврийн алдааг тооцохдоо түүврийн дизайн еффект буюу түүврийн аргын нөлөөллийг тооцдог бөгөөд энэ нь энгийн санамсаргүй түүврийн хувьд бодогдсон болон тухайн судалгааны түүврийн аргын хувьд тооцогдсон түүврийн вариацын харьцаа юм. Түүврийн аргын нөлөөллийн утга нь судлагдаж байгаа юмс үзэгдлийн тухайн бүлэг дотроо хэр зэрэг нэгэн жигд байгаагаас хамаарах бөгөөд энэхүү жигд байх нь багцын хэмжээнээс хамаарна. Түүврийн аргын нөлөөллийн утга нь стандарт алдаануудын харьцаагаар буюу тухайн түүврийн аргаар хийгдсэн судалгааны хувьд тооцсон түүврийн алдааг энгийн санамсаргүй түүврийн аргаар судалгааг хийсэн гэж таамаглан бодсон түүврийн алдаанд харьцуулж гаргах бөгөөд утга нь гол төлөв 1-ээс их байдаг ч хүн амын тоо, хүн амын орлого гэх мэт үзүүлэлтийн хувьд харьцангуй өндөр байдаг. Түүврийн хэмжээ, түүврийн арга нь стандарт алдааны далайц буюу хэр зэрэг их, бага байхыг тодорхойлох бөгөөд зарим үзүүлэлтийн хувьд түүврийн алдаа өндөр байх боломжтой бөгөөд эдгээр тоог ашиглахдаа анхааралтай байх хэрэгтэй.

3.4 Судалгааны бэлтгэл үе шат

Судалгааны бэлтгэл үе шатанд асуулга боловсруулах, тоологч, ахлагч нарыг сургах,

мэдээлэл цуглуулах, сурталчилгаа явуулах, мэдээлэл боловсруулах зэрэг ажлууд орно.

3.4.1 Асуулга

АХС+МХХС-ны асуулгыг боловсруулах үе шатны талаар Ажиллах хүчний 2002-2003 оны судалгааны тайланд дэлгэрэнгүй танилцуулсан. УИХ, НХХЯ, СЭЗЯ, ХЭГ, Ажил олгогч эздийн нэгдсэн холбоо болон Үйлдвэрчний эвлэл, АХБ, ОУХБ-ын ХХУОУХ-ийн газар зэрэг дотоодын болон олон улсын байгууллагын төлөөлөгчдөөс бүрдсэн судалгааны Удирдах зөвлөлийг байгуулан ажиллуулж, судалгааны асуулгыг боловсруулах явцад бодлого боловсруулахад чухал ач холбогдол бүхий үзүүлэлтүүдийг гаргахад тэдний саналыг авч тусгасан. Энэ нь асуулгыг боловсруулахад судалгаанд төлөвлөсөн хөрөнгө нөөц, чадавхийн хэмжээг харгалзан үзэж, гол төлөөлөгч байгууллагуудын сонирхол, эрэлт хэрэгцээг тусгах ач холбогдолтой байсан юм. Асуулгын маягтыг энэхүү тайланд хавсаргав.

3.4.2 Ахлагч, тоологч нарын сургалт

Улсын хэмжээний энэхүү судалгааг чанартай сайн явуулах зорилгоор 2002 оны 10-р сарын эхээр судалгааны ахлагч, тоологч нарт зориулсан сургалтыг ҮСГ дээр зохион байгуулсан. Сургалтын үеэр хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх тоо мэдээг цуглуулахад ашиглагдах ойлголт, тодорхойлолт, асуулгын хуудасны бүтэц, зохион байгуулалт, асуулга авах аргачлал арга зүйн талаар төвлөрсөн сургалт хийв. Сургалтын эхний хэсэгт ойлголт, тодорхойлолт, асуулга, түүнийг хэрхэн авах талаар нэг бүрчлэн зааж, хэлэлцэн, хоёрдугаар хэсэгт асуулга авах дадлага сургуулилтыг хийлгэж, үр дүнг хэлэлцэн зөвшилцөж, тодруулга, тайлбар хийсэн. Ахлагч, тоологч нарыг сургалтын гарын авлагаар хангасан.

3.4.3 Тоо мэдээ цуглуулах, хяналт тавих

Улсын хэмжээнд нийт 1280 тооллогын нэгжийг (ТН) сонгон судалгааг явуулсан. Тооллогын нэгжийн газрын зураг, өрхийн жагсаалтыг

ашиглан түүвэрлэлт хийж, түүвэрлэгдсэн өрхийн жагсаалтыг улирал бүрээр гарган судалгааны ахлагч, тоологч нарт хүргүүлж байв. ҮСГ-ын АХС-ны ажлын хэсгийн ажилтнууд тоо мэдээлэл цуглуулах ажлын явцыг нийт 13 аймаг болон Улаанбаатар хотод хянаж шалган, гарсан ололт, дутагдлыг тухай бүр нь танилцуулж, шаардлагатай арга хэмжээ авч ажилласан.

3.4.4 Сурталчилгааны арга хэмжээ

Судалгаанд хамрагдсан өрхийн сонирхол, идэвхийг өрнүүлэх, судалгааны талаар тодорхой ойлголт, мэдээллийг олон нийтийн дунд бий болгоход чиглэсэн сурталчилгааны арга хэмжээг судалгаа эхлэхийн өмнөхөн

зохион байгуулсан. ҮСГ-ын Даргын гарын үсэгтэй захидлыг сонгогдсон өрхүүдэд илгээж, судалгааны зорилтын талаар мэдээлж, идэвхитэй оролцон мэдээлэл өгөхийг хүссэнээс гадна орон нутгийн удирдлагад урьдчилан мэдээлэл өгч байв.

3.4.5 Мэдээлэл боловсруулалт

Судалгааны тоо мэдээллийг цуглуулах, кодлох, анхан шатанд шалгаж, шивэх ажлыг судалгааны ахлагч, тоологчид гүйцэтгэсэн. Ахлагч, тоологч нараас ирүүлсэн тоо мэдээ, ажил мэргэжлийн ангилал, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын кодлолт зэрэг үзүүлэлтүүдийг ҮСГ дээр давхар хянан алдааг засварлаж байв. Мэдээллийг шалгасны дараагаар ҮСГ-ын мэдээлэл боловсруулах нэгжийнхэн мэдээллийн уялдаа холбоо, алдаа зэргийг программд уншуулан эцсийн засварыг хийсэн. Үүний дараагаар улсын хэмжээнд төлөөлөхүйц тоо мэдээ гаргах зорилгоор нийт дүнд тархаан үр дүнгийн хүснэгтүүдийг боловсруулж гаргав.

3.5 Түүврийн жин, стандарт алдаа

Тооцооны төлөөлөх чадварт үнэлгээ өгөхийн тулд 2002-2003 оны МХХС-ны үндсэн параметрүүд, стандарт алдаа, вариацын коеффициентийг тооцож *Хүснэгт 3.3*-т үзүүлэв. 2002-2003 оны МХХС-нд хамрагдсан 5-17 насны нийт 676,911 хүүхдийн 68,580 нь хөдөлмөр эрхэлж байгаа буюу эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд байна. Өөрөөр хэлбэл 5-17 насны нийт хүүхдийн 10.1 хувь нь хөдөлмөр эрхэлж байна.

Хүснэгт 3.3. ***МХХС-ны зарим үзүүлэлтүүдийн стандарт алдааны тооцоо***

Үзүүлэлт	Тооцооны утга	Стандарт алдаа	Вариацын коеффициент (%)	95% итгэмжлэгдэх интервал Доод	95% итгэмжлэгдэх интервал Дээд	Дизайн еффект (%)	Ажиг-лалтын тоо
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Ажиллаж байгаа хүүхдийн тоо	68,580	3,969	5.79	60,801	76,359	5.71	15,176
Хүйсээр							
Хөвгүүд	41,874	2,433	5.81	37,104	46,643	3.37	7,787
Охид	26,706	1,950	7.30	22,885	30,528	3.31	7,693
Байршлаар							
Хот	6,894	876	12.71	5,177	8,611	2.51	7,483
Хөдөө	61,686	3,871	6.28	54,099	69,274	5.97	7,693
Бүсээр							
Баруун	27,053	2,727	10.08	21,708	32,399	6.40	3,573
Хангай	26,231	2,587	9.86	21,161	31,302	5.93	2,954
Төв	9,858	1,114	11.30	7,674	12,042	2.86	2,808
Зүүн	3,904	465	11.91	2,993	4,815	1.24	2,482
Улаанбаатар	1,533	407	26.57	735	2,332	2.43	3,359
Насны бүлгээр							
05-09	15,320	1,659	10.83	12,068	18,571	4.11	4,823
10-14	21,407	1,721	8.04	18,034	24,779	3.19	6,527
15-17	31,854	1,615	5.07	28,689	35,018	1.92	3,826
Ажиллаж байгаа хүүхдүүдийн сургуульд хамрагдалт							
Сургуульд сурч байгаа	24,815	2,589	10.43	19,742	29,889	6.26	3,949
Сургуульд суралцдаггүй	43,765	2,394	5.47	39,072	48,458	3.13	11,227

2002-2003 оны МХХС-ны тоо мэдээг ашиглахдаа дараах зүйлийг харгалзан үзэх хэрэгтэй. Үүнд:

1. Хэлбэлзлийн коэффициент харьцангуй өндөр байгаа тул ажил, хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийг бүс нутгаар тооцохдоо болгоомжтой хандах ёстой. Иймд дараачийн ХХС-ны түүврийн хэмжээг аймгийн түвшинд үр дүнг тооцож болохуйц хэмжээнд авах хэрэгтэй.

2. Түүврийн хэмжээ харьцангуй бага тул хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдийг ажил мэргэжил, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар тооцохдоо болгоомжтой хандах хэрэгтэй.

3. МХХС нь өрхөд суурилсан судалгаа тул дотуур байр, нийтийн байранд байгаа хүүхдүүд болон хараа хяналтгүй, тэнүүчлэн амьдарч байгаа хүүхдүүдийг (эсвэл янз бүрийн шалтгаанаар гэр орноосоо дайжин зугтсан) хамруулаагүй.

4. Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг энэ судалгаагаар тодорхойлох боломжгүй байв. Иймд цаашид дахин мэдээлэл цуглуулан судлах шаардлагатай.

3.6 Ойлголт, тодорхойлолт

Хүүхэд: 1989 онд тунхагласан НҮБ-ын Хүүхдийн Эрхийн Конвенц, 1999 онд баталсан ОУХБ-ын Хүүхдийн Хөдөлмөрийн Тэвчишгүй Хөдөлмөрийн Конвенцэд (182) тодорхойлсноор 18-аас доош насны хүн амыг хүүхэд гэж үзнэ. 5 хүртэлх насны хүүхэд ажил хөдөлмөр эрхлэх, сурах насанд хүрээгүй, балчир гэж нийтээр хүлээн зөвшөөрсний дагуу МХХС-нд 5-17 насны хүүхдийг хамруулсан.

Нас: Насыг тодорхойлохдоо бүтэн насаар авна. Төрсөн он, сар, өдрөөр тооцож бүтэн насыг тогтооно. Гэхдээ судалгаа авч байгаа өдрөөс буцааж тооцно.

Хүүхдийн насны бүлэг: 2002-2003 оны МХХС-нд хүүхдийн насыг 5-9, 10-14 ба 15-17 гэж бүлэглэв.

Ажил/Эдийн засгийн үйл ажиллагаа: НҮБ-ын 1993 оны ҮТС-ийн хүрээнд эдийн засгийн үйл ажиллагааг тодорхойлсоны дагуу цалин хөлс, ашиг орлого олох зорилгоор болон өөрсдийн хэрэглээндээ зориулан эрхэлж буй өрхийн аж ахуйн үйл ажиллагааг ажил гэж хэлнэ. Ажил нь цалин хөлстэй болон цалин хөлсгүй, албан болон албан бус хэлбэртэй байж болно. Жишээлбэл, өөрийн өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй оролцож буй хүүхдийг эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байна гэж үзнэ. Түүнчлэн бусдын өрхийн аж ахуйд ажиллаж буй хүүхэд (гэрийн ажилд туслах зэрэг) эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу эдийн засгийн идэвхитэй гэж үзнэ. Харин өөрийн өрхөд гэрийн ажил хийхэд оролцож буй хүүхдийг эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу эдийн засгийн идэвхигүй гэж үзнэ.

Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа: Өөрийн өрхийн гэрийн ажилд оролцож буй хүүхэд нь

эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу эдийн засгийн идэвхигүйд тооцогдоно. Үүнд:

- Гэр орон цэвэрлэх, хувцас бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх, арчлах;
- Хувцас угаах, индүүдэх, гэр байшин, эд хогшил сэргээн засах;
- Хоол унд хийх, аяга таваг угаах;
- Хүүхэд асрах;
- Өвчтэй хүн, өндөр настангуудыг асрах
- Гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлийг худалдаж авах, дэлгүүр явах.

__Ажиллагч:__ Ажиллагч гэдэг нь ажиллах хүчинд хамаарагдах тухайн хугацаанд ажил, хөдөлмөр эрхэлж байгаа болон тухайн долоо хоногт ажил эрхлээгүй ч ажилтай байсан хүнийг хэлнэ. Тухайн хугацаанд (сүүлийн долоо хоногт) ямар нэг байдлаар ажил хөдөлмөр эрхэлсэн (нэг цагаас дээш хугацаагаар) хүнийг ажилтай гэнэ. Өвчлөл, гэмтэл, амралт, чөлөө, цаг агаарын таагүй байдал, ажил хаялт болон бусад шалтгаанаар түр хугацаагаар ажил эрхлэхгүй байгаа ч ажилтай, бизнес эрхэлдэг бол тухайн хүнийг ажиллагч гэж үзнэ.

__Өрх:__ Өрх гэдэг нь байнга хамтран амьдарч, орлогоо нэгтгэн хоол хүнсээ бэлтгэж, нэг тогооноос хоол иддэг нэг буюу хэд хэдэн хүмүүсийг хэлнэ. Эдгээр хүмүүс нь хамаатан садан болон ажил олгогчтойгоо хамтран амьдардаг, цусан төрлийн хамааралгүй, гэрийн үйлчлэгч, бусад хөлсний ажилчид ч байж болно.

__Өрхийн тэргүүлэгч:__ Өрхийн тэргүүлэгч гэдэг нь бусад гишүүд нь өрхийн тэргүүн хэмээн хүлээн зөвшөөрсөн, насанд хүрсэн, өрхийн гишүүн юм. Хэрвээ тухайн сууцанд нэгээс олон өрх амьдран сууж байвал төдий тооны өрхийн тэргүүн байна.

__Судалгааны тайлант хугацаа :__ Судалгааны тайлант хугацаа нь 2002 оны 10-р сараас 2003 оны 9-р сарыг дуусталх хугацааг хамарна.

__Хүүхдийн хөдөлмөр:__ ОУХБ-аас 1973 онд баталсан Хөдөлмөрийн Насны Доод Хязгаарыг Тогтоох Конвенц (138)-д үндэслэн хүүхдийн хөдөлмөрийг тодорхойлно. Энэ конвенцид ажил, хөдөлмөр буюу "эдийн засгийн үйл ажиллагаа" эрхлэх насны доод хязгаарыг дэлгэрэнгүй тодорхойлон заасан. МХХС-нд 18-аас доош насны эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу эдийн засгийн идэвхитэй хүүхдүүдийг хамруулсан. Харин (1) тав хүртэлх насны хүүхэд, (2) долоо хоногт 14-өөс доош цагийг хүнд хэцүү, хортой бус нөхцөлд ажил хийхэд зарцуулж буй 12-14 насны хүүхдүүдийг хамруулахгүй. Хүүхдийн хөдөлмөрийг тооцохдоо тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхэлж буй 15-17 насны хүүхдийг (хүнд хэцүү, хортой нөхцөлд хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхэд, ажлын нөхцөл нь хүнд хэцүү, хортой бус боловч долоо хоногт 43 болон түүнээс дээш цагаар ажиллаж буй хүүхэд зэрэг) оруулна.

__Хөдөлмөр эрхэлж буй/эдийн засгийн идэвхитэй/ажиллаж буй хүүхэд:__ 2002-2003 оны МХХС-д энэ гурван нэр томьёо ижил утгатай хэрэглэгдэж байгаа. Сүүлийн 7 хоногт нэг болон түүнээс дээш цагаар орлого олох зорилгоор бусдад хөлслөгдөн ажилласан эсхүл өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон, мөн ажлын байртай боловч сүүлийн 7 хоногт

ажиллаагүй хүүхдийг тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн гэж үзнэ.

Эдийн засгийн идэвхигүй хүүхэд: Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлээгүй, зөвхөн гэрийн ажилд оролцож тусалсан хүүхдийг эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлсэн гэж үзэн хүүхдийн хөдөлмөрийг тооцоход оруулахгүй.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч хүүхэд: Бусдын оролцоогүйгээр ашиг, орлого олох зорилгоор аж ахуй эрхлэх, эсвэл ажиллаж буй хүүхдийг хэлнэ.

Ажил олгогч: Өөрийн ажил мэргэжлээс үл хамааран нэг болон түүнээс дээш ажиллагчидтай аж ахуйн нэгж, хамтарсан үйлдвэрийг удирдаж байгаа хүн. Энэ судалгаанд гэрийн ажлыг бусдаар цалин хөлстэйгээр хийлгэж байгаа хүнийг ажил олгогч гэж үзнэ.

Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч: Өрхийн аж ахуйн нэгжид цалин хөлсгүйгээр нэг цагаас доошгүй ажилласан хүн. Ялангуяа хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын салбарт өрхийн аж ахуй зонхилж байдаг тул цалин хөлсгүй оролцогч их байдаг. Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүүхдүүдийг хөдөлмөр эрхэлсэн гэж үздэг.

Ажилгүй хүн: Ажиллах хүчинд хамаарагдах тухайн хугацаанд ажил, хөдөлмөр эрхлээгүй байгаа болон тухайн долоо хоногт ажил эрхлээгүй боловч ажил эрхлэхэд бэлэн байсан, ажил хөдөлмөр идэвхитэй хайсан хүнийг хэлнэ. Ажил хөдөлмөр эрхлээгүй ч ажил эрхлэх боломжтой байгаа, ажилд орох өргөдлөө өгсөн болон ярилцлаганд орохоор хүлээж байгаа хүнийг мөн ажилгүй хүн гэж тодорхойлно.

Эдийн засгийн идэвхитэй хүн ам: Ажиллагчид болон ажилгүйчүүдийн нийлбэрийг ажиллах хүчин гэнэ. Ажиллах хүчин нь эдийн засгийн идэвхитэй хүн амтай нэг утгатай тул энэ хоёр нэр томьёо бие биенээ орлон ашиглагдаж болно.

Хүүхдийн эдийн засгийн идэвхийн оролцооны түвшин: эдийн засгийн идэвхитэй хүүхдийн тоог 5-17 насны нийт хүүхдийн тоонд харьцуулж гаргана.

Ажилласан цаг: Сүүлийн 7 хоногт ажилласан нийт цаг. Хүүхэд нэгээс илүү тооны ажил хийсэн бол бүх ажлыг хийхэд зарцуулсан цагийг хооронд нь нэмж нийт ажилласан цагийг тооцно.

Ажил мэргэжил: Цалин, хөлс, орлого олох зорилгоор тухайн хүний хийж гүйцэтгэж буй эдийн засгийн үйл ажиллагааны ажил, мэргэжлийн төрлийг ажил, мэргэжил гэнэ. Хэрвээ тухайн хүн ажилгүй байгаа бол эрхлэхэд бэлэн байгаа ажил, мэргэжлийн төрлийг тухайн хүний ажил, мэргэжил гэж үзнэ.

Үндсэн ажил:. Тухайн хугацаанд нэгээс олон ажил цалинтай буюу хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байгаа бол нийгмийн болон хууль зүйн тал, цалин хөлсний хэмжээ, ажиллаж байгаа цагаас хамааруулан үндсэн ажлыг тодорхойлно. Хэрвээ хүүхэд нэгээс илүү ажил гүйцэтгэсэн бол хамгийн их цаг зарцуулсан ажлыг үндсэн ажилд тооцно. Хэрвээ адил

хэмжээний цаг зарцуулсан бол хамгийн их орлого оруулж буй ажлыг үндсэн ажилд тооцно.

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар: Тухайн хүний ажиллаж байгаа ажлын байр, үйлдвэрийн газар, байгууллагын үйлдвэрлэдэг үндсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний төрлөөр тодорхойлогдоно. Олон Улсын Стандарт Ангилал 3-т нийцрүүлэн боловсруулсан "Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал"-ыг ашигласан.

Хүнд хүчир, хортой ажил: Хүүхдийн аюулгүй байдал, эрүүл мэнд, ес суртахуун, хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлөх аливаа ажил, үйл ажиллагааг хэлнэ. Илүү цагаар их ачаалалтай ажиллаж байгаа бол хүнд хүчир, хортой нөхцөлд ажиллаж байна гэж үзнэ. Иймд долоо хоногт 43 болон түүнээс илүү цаг ажиллаж буй 18 наснаас доошхи насны хүүхдийг хүнд хүчир, хортой нөхцөлд ажиллаж байгаад тооцно.

Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүд (ХХТХ): Үүнд:

- Хүүхдийг худалдаалах, хил дамжуулан наймаалах, өрийн барьцаа болгох, албадан хүчээр хөдөлмөрлүүлэх, зэвсэгт мөргөлдөөнд ашиглах;
- Хүүхдийг биеийг нь үнэлүүлэх, садар самуунд татан оруулах;
- Хүүхдийг хууль бус үйл ажиллагаанд татан оруулах, тухайлбал мансууруулах бодис, хар тамхи үйлдвэрлэх, наймаалах.

Бүлэг 4

ӨРХИЙН ХҮН АМ ЗҮЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

4.1 Удиртгал

Энэ бүлэгт судалгаанд хамрагдсан нийт өрхийн гишүүдийн хүн ам зүй, өрхийн бүтэц, боловсрол, сургуульд хамрагдалт зэрэг үзүүлэлтүүдийг танилцуулж байна. Эдгээр үзүүлэлт нь Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал болон хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийг тодорхойлоход чухал ач холбогдолтой. Судалгаанд хамрагдсан өрхийн гишүүдийг байршил, нас, хүйсийн бүтэц зэрэг хүн ам зүйн талаас судлан тооцохын хамт ядуурал, хүүхдийн аж байдлыг тооцоход чухал үзүүлэлт болдог өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийг судалсан. Мөн өрхийн гишүүдийн боловсрол, сургуульд хамрагдалт, бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшинг тооцов. АХС+МХХС-нд нэг асуулга ашиглан мэдээлэл цуглуулсан тул энэхүү бүлгийг 2002-2003 оны АХС-ны тайланд үндэслэн бичсэн болно.

4.2 Хүн ам зүйн үзүүлэлтүүд

2002-2003 оны АХС+МХХС–гаар хүн амын нас, хүйс, өрхийн бүтэц, сургуульд хамрагдалт, боловсрол, гэрлэлт зэрэг судалгаанд хамрагдсан өрхийн гишүүдийн хүн ам зүйн үзүүлэлтүүдийг тооцов. Судалгаанд хоёр шатлалт санамсаргүй түүврийн аргыг ашигласан тул хүн ам зүйн үзүүлэлтүүдийг хот, хөдөөгөөр дөрвөн бүс нутаг ба Улаанбаатар хотоор тооцож гаргасан. Нийт дөрвөн улирлыг хамран хангалттай хэмжээнд түүвэрлэлтийг[10] хийсэн тул үзүүлэлтүүдийг нийслэл хот, бүс нутаг, хот, хөдөөгөөр тооцох боломжтой байв. Дөрвөн улирлаар нэгтгэсэн тоо мэдээ, үзүүлэлтүүдийг дээрх ангиллаар тооцсон үр дүнгийн хүснэгтүүдийг боловсруулснаас гадна улирал тус бүрээр мөн боловсруулан гаргасан болно.

4.2.1 Хүн амын байршил

2002-2003 оны АХС+МХХС-ны түүврийн тархаалтаас харахад Монголын нийт хүн ам 2.403 мянга байгаагийн 174 мянга нь 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүмүүс байна. Судалгаанд хамрагдсан өрхүүд эдгээр хүмүүсийг өрхийн гишүүдэд тооцож байв. Судалгаагаар нийт 568,800 өрх байгаа бөгөөд өрхийн ам бүлийн дундаж тоо 4.2 байна. Өрхийн ам бүлийн тоог тооцохдоо дотуур байр, цэргийн хуаран, асран хүмүүжүүлэх газар, эмнэлэг зэрэг нийтийн байранд амьдарч буй хүмүүсийг оруулаагүй. *Хүснэгт 4.1*-д өрх, хүн амын тоог хот, хөдөө, бүс нутгаар харуулав. Хот, суурин газарт нийт хүн амын 52.3 хувь буюу 1.256 мянган хүн амьдарч байна. Өрхийн ам бүлийн тоо хөдөө орон нутагт өндөр 4.4 байхад харин нийт өрхийн

[10] Судалгааны мэдээллийг 2002 оны 10 дугаар сараас 2003 оны 9 дүгээр сарыг дуустал хугацаанд 4 улирлаар цуглуулав. Судалгааны эхний буюу 1 дүгээр улиралд 2002 оны 10-12-р сар, судалгааны 2 дугаар улиралд 2003 оны 1-3-р сар, судалгааны 3 дугаар улиралд 2003 оны 4-6-р сар, харин судалгааны сүүлийн буюу 4 дүгээр улиралд 2003 оны 7-9-р сарууд хамрагдсан болно.

бараг 30.0 орчим хувь нь төвлөрсөн Улаанбаатар хотод 3.9 байна. Хүн амын тоо бүс нутгаар ялгаатай байгаа бөгөөд зүүн бүс нутагт нийт хүн амын ердөө 8.4 хувь нь амьдарч байна.

Хүснэгт 4.1. ***Өрх, хүн амын тоо, байршил, бүсээр***

Байршил/ Бүс	Өрх		Хүн ам	Өрхөөс түр гадуур байгаа	Нийт хүн ам*		Өрхийн ам бүлийн дундаж тоо
	Тоо	%	Тоо	Тоо	Тоо	%	
Хот	311,000	54.7	1,198,300	57,800	1,256,100	52.3	4.0
Хөдөө	257,800	45.3	1,030,500	116,200	1,146,700	47.7	4.4
Төв	114,700	20.2	445,300	36,300	481,600	20.0	4.2
Зүүн	48,500	8.5	173,000	30,000	203,000	8.4	4.2
Баруун	97,900	17.2	425,500	40,200	465,700	19.4	4.8
Хангай	138,900	24.4	541,800	55,800	597,600	24.9	4.3
Улаанбаатар	168,800	29.7	643,200	11,700	654,900	27.3	3.9
Дүн	568,800	100.0	2,228,800	174,000	2,402,800	100.0	4.2

*6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа өрхийн нишүүдийг оруулаад

Хүн ам, орон сууцны 2000 оны улсын тооллогоор цэргийн хуаран, засан хүмүүжүүлэх газар, асрах газар, дотуур байр, нийтийн байранд амьдарч байгаа 38,855 хүнийг оруулаад нийт 2.373 мянган хүн тоологдсон. Энэ тооллогын дүнгээс харахад нийт 541,000 өрхөд 2.338 мянган хүн амьдарч өрхийн ам бүлийн дундаж тоо 4.2 байв. Засаг захиргааны нэгжээр гаргуулан авдаг Хүн амын ажил эрхлэлтийн 2003 оны жилийн эцсийн тайлангийн дүнгээр суурин хүн амын тоо 2,488 мянга байна.

АХС-нд нийтийн байранд амьдрагчид болон 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа өрхийн гишүүдийг хамруулаагүй. *Хүснэгт 4.2*-т өрхөөс гадуур амьдарч буй хүн амын тоог хот, хөдөө, бүс нутгаар харуулав.

Хүснэгт 4.2. ***6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа өрхийн гишүүдтэй өрхийн тоо, хот, хөдөө, бүсээр***

Хот, хөдөө/ Бүс	Өрхийн тоо	Өрхийн гишүүдийн тоо	Өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүний тоо	Үүнээс:		
				Суралцаж байгаа	Ажиллаж байгаа	Бусад
Хот	36,500	131,400	57,800	32,200	19,100	6,500
Хөдөө	64,600	245,500	116,200	88,800	15,500	11,900
Төв	20,800	75,000	36,300	25,000	8,000	3,300
Зүүн	15,400	52,000	30,000	21,800	5,400	2,800
Баруун	24,700	106,600	40,200	28,700	5,900	5,600
Хангай	31,600	113,200	55,800	42,200	8,100	5,500
Улаанбаатар	8,600	30,100	11,700	3,300	7,200	1,200
Дүн	101,100	376,900	174,000	121,000	34,600	18,400

Ойролцоогоор 5 өрх тутмын нэг өрхийн аль нэг гишүүн нь өрхөөс гадуур амьдарч байгаа бөгөөд эдгээр өрхийн гишүүд судалгааны нийт хүн амын 7.0 хувийг эзэлж байгаа тул хүн амын тоо, байршлаар болон өрхийн ам бүлийн дундаж тоог тооцож гаргасан үр дүнд нөлөөлсөн. 121,000 хүн ямар нэг сургуульд суралцаж, 34,600 хүн ажил хийх шалтгаанаар өрхөөс гадуур амьдарч байна. Судалгаагаар 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч буй өрхийн гишүүдийн талаарх мэдээллийг цуглуулаагүй. Иймд тайланд орж байгаа хүснэгтүүд нь өрхөөс гадуур амьдарч байгаа цэргийн хуаран, засан хүмүүжүүлэх газар, асрах газар, дотуур байр болон нийтийн байранд амьдарч байгаа хүмүүс зэрэг 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдрагчдыг оруулаагүйгээр тооцсон хүн амын тоонд үндэслэн хийгдсэн тул судалгааны дүнг ашиглах, гүнзгийрүүлэн судлах явцад анхаарах нь зүйтэй. Судалгаанд хамрагдсан хүн амын тоог хот, хөдөө, бүс нутгаар тооцож дүнг нь *Хүснэгт 4.3*-т танилцуулж байна.

Хүснэгт 4.3. ***Өрх, хүн амын тоо, хот, хөдөө, бүсээр***

Байршил/ Бүс	Өрх		Өрхийн ам бүлийн дундаж тоо*	Бүгд		Эрэгтэй	Эмэгтэй
	Тоо	%		Тоо	%	%	%
Хот	311,000	54.7	3.9	1,198,300	100.0	48.9	51.1
Хөдөө	257,800	45.3	4.0	1,030,500	100.0	50.5	49.5
Төв	114,700	20.2	3.9	445,300	100.0	49.6	50.4
Зүүн	48,500	8.5	3.6	173,000	100.0	50.8	49.2
Баруун	97,900	17.2	4.3	425,500	100.0	50.2	49.8
Хангай	138,900	24.4	3.9	541,800	100.0	49.9	50.1
Улаанбаатар	168,800	29.7	3.8	643,200	100.0	48.7	51.3
Улсын дүн	568,800	100.0	3.9	2,228,800	100.0	49.6	50.4

Тайлбар: * Энэ тооцоонд 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүмүүсийг оруулаагүй тул өмнөх хүснэгт 4.1-ээс ялгаатай байгаа юм.

4.2.2 Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц

Хүснэгт 4.4-т судалгаанд хамрагдсан хүн амын нас, хүйсийн бүтцийг харуулав. 0-14 насны хүн ам 30.9 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд хүйсээр нь авч үзэхэд эрэгтэйчүүдийн 32.1 хувь, эмэгтэйчүүдийн 29.8 хувь нь энэ насны бүлэгт хамрагдаж байна. 15-64 насны хүмүүс нийт хүн амын 65.3 хувийг, 65 ба түүнээс дээш насны хүмүүс 3.8 хувийг тус тус эзэлж байна. Хүн ам, орон сууцны 2000 оны улсын тооллогын дүнгээс үзэхэд 0-14 насны хүүхэд нийт хүн амын 35.8 хувийг, 65 ба түүнээс дээш насны хүмүүс 3.5 хувийг эзэлж байв. Энэ судалгаанд 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч буй өрхийн гишүүдийг хамруулаагүй тул хүүхэд, залуучуудын эзлэх хувь доогуур гарсан байх талтай юм. Судалгаанд хамрагдаагүй өрхийн гишүүдийн бараг 70.0 хувь буюу 121,000 хүн нь сургууль, курст суралцагчид байна. *Хүснэгт 4.4*-өөс үзэхэд 20-24 наснаас дээш бүлэгт (60-64 насны бүлгийг оруулахгүйгээр) хүйсийн харьцаа 100-д хүрэхгүй болж байгаа нь эрэгтэйчүүдийн нас баралт эмэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаатай холбоотой. Хүн ам, орон сууцны 2000 оны улсын тооллогоор ч гэсэн насны бүтцэд ийм байдал ажиглагдсан билээ.

Хүснэгт 4.4. **Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц, хүйсийн харьцаа**

Насны бүлэг	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй		Хүйсийн харьцаа[1]
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%	
00 – 04	182,700	8.2	94,100	8.5	88,600	7.9	106.2
05 – 09	212,100	9.5	109,200	9.9	102,900	9.2	106.1
10 – 14	294,800	13.2	152,000	13.7	142,800	12.7	106.4
15 – 19	265,300	11.9	134,700	12.2	130,600	11.6	103.1
20 – 24	191,500	8.6	96,000	8.7	95,500	8.5	100.5
25 – 29	178,500	8,0	87,000	7.9	91,500	8.1	95.1
30 – 34	175,200	7.9	84,100	7.6	91,100	8.1	92.3
35 – 39	171,000	7.8	79,700	7.2	91,300	8.2	87.3
40 – 44	161,600	7.2	76,800	6.9	84,800	7.6	90.6
45 – 49	116,000	5.2	57,000	5.2	59,000	5.2	96.6
50 – 54	76,600	3.4	35,900	3.2	40,700	3.7	88.2
55 – 59	58,400	2.6	27,800	2.5	30,600	2.7	90.8
60- 64	59,700	2.7	31,700	2.9	28,000	2.5	113.2
65-69	34,200	1.5	16,400	1.5	17,800	1.6	92.1
70+	51,200	2.3	23,700	2.1	27,500	2.4	86.2
Дүн	2,228,800	100.0	1,106,100	100.0	1,122,700	100.0	98.5

[1] 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн тоо

4.3 Өрхийн бүтэц

Хүснэгт 4.5-д нийт өрхийн тоог ам бүлийн тоо, хот, хөдөө, бүс нутгаар тооцож харуулав. Янз бүрийн шалтгаанаар өрхөөс түр гадуур амьдрагчдыг хамруулаагүй тул өрхийн ам бүлийн тоо буурч гарав. Улсын хэмжээнд нэг ам бүлтэй өрх 6.5 хувийг, 8 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх 2.8 хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 4.5. **Өрхийн дүнд эзлэх хувь, ам бүлийн тоо, хот, хөдөө, бүсээр**

Өрхийн ам бүлийн тоо	Улсын дүн	Хот	Хөдөө	Төв	Зүүн	Баруун	Хангай	УБ
	%	%	%	%	%	%	%	%
1	6.5	6.8	6.2	6.5	8.5	4.2	6.8	7.2
2	13.8	13.9	13.7	15.1	18.2	10.6	12.6	14.6
3	21.4	22.5	20.2	21.5	24.3	17.8	21.2	22.9
4	25.4	25.6	25.2	24.8	24.0	22.8	27.6	26.0
5	17.2	17.0	17.1	17.0	14.0	20.7	17.6	15.4
6	8.5	7.9	9.3	7.9	6.2	13.5	7.6	7.5
7	4.4	3.8	5.0	4.1	3.1	6.2	4.2	3.9
8+	2.8	2.5	3.3	3.1	1.7	4.2	2.4	2.5
Дүн , %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Тоо	**568,800**	**311,000**	**257,800**	**114,700**	**48,500**	**97,900**	**138,900**	**168,800**
Түр эзгүй байгаа хүнийг оруулаагүй өрхийн ам бүлийн дундаж тоо	3.9	3.9	4.0	3.9	3.6	4.3	3.9	3.8

Зүүн бүсийн нутагт 8 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрхийн эзлэх хувь бусад бүсээс доогуур 1.7 хувьтай байхад Баруун бүсийн нутагт 4.2 хувьтай байна. Бараг зургаан өрхийн нэг нь 6 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх байна.

4.3.1 Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх

Нийт өрхийн 16.4 хувь нь эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх байгаа ба энэ үзүүлэлт хөдөө орон нутагт доогуур буюу 11.9 хувьтай байна. Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүдийг өрхийн ам бүлийн тоо болон хот, хөдөөгөөр тооцож, дүнг нь *Хүснэгт 4.6*-д танилцуулав. Өрхийн ам бүлийн тоо нэмэгдэх тусам эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн тоо буурч байна. Нэг ам бүлтэй нийт өрхийн 44.1 хувийг эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх эзэлж байхад, гурван ам бүлтэй таван өрх тутмын гурав нь эмэгтэй тэргүүлэгчтэй байна. Хот, суурин газарт гурван ам бүлтэй дөрвөн өрх тутмын нэгийг, хөдөө орон нутагт найман өрх тутмын нэгийг эмэгтэйчүүд тэргүүлж байна. 4 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрхийн 7.9 хувийг эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх эзэлж байна.

Хүснэгт 4.6. ***Нийт өрхөд эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь, ам бүлийн тоогоор***

Өрхийн ам бүлийн тоо	Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх		
	Бүгд	Хот	Хөдөө
	%	%	%
1	44.1	44.8	43.2
2	30.1	36.0	22.8
3	18.7	23.6	12.1
4	9.7	12.5	6.2
5	9.0	11.0	6.6
6	9.0	12.0	5.8
7	8.7	10.9	6.8
8+	7.9	14.5	2.0
Улсын дундаж , %	16.4	20.2	11.9

Хүснэгт 4.7-гоос харахад эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн хоёр өрхийн нэг нь 2-3 ам бүлтэй, зургаан өрхийн нэг нь 1 ам бүлтэй өрх байна.

Хүснэгт 4.7. ***Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн ам бүлийн бүтэц, хот, хөдөөгөөр***

Өрхийн ам бүлийн тоо	Бүгд	Хот	Хөдөө
1	17.5	15.1	22.6
2	25.3	24.8	26.2
3	24.4	26.3	20.5
4	15.0	15.9	13.2
5	9.4	9.3	9.5
6	4.7	4.7	4.6
7	2.3	2.1	2.8
8+	1.4	1.8	0.5
Дүн, %	100.0	100.0	100.0

4.4 Боловсролын түвшин, сургуульд хамрагдалт

Эдийн засгийн идэвхи, эрхэлж байгаа ажлын төрөл, хэлбэр нь боловсролын түвшинтэй хамааралтай байдаг. Иймд судалгаагаар өрхийн гишүүдийн боловсролын түвшин болон сургуульд хамрагдалт, бичиг үсгийн мэдлэгийн талаар мэдээлэл цуглуулсан.

4.4.1 Боловсролын түвшин

15 ба түүнээс дээш насны хүн амын боловсролын түвшинг *Хүснэгт 4.8*-д үзүүлэв. Хот, суурин газар, хөдөө орон нутгийн аль алинд нь эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн боловсролын түвшин ерөнхийдөө адилхан, гэхдээ эмэгтэйчүүдийнх эрэгтэйчүүдийнхээс арай дээгүүр байна. *Хүснэгт 4.8*-аас харахад эрэгтэйчүүдийн 4.6 хувь, эмэгтэйчүүдийн 5.0 хувь нь сургуульд огт сурч байгаагүй, харин эрэгтэйчүүдийн 17.8 хувь, эмэгтэйчүүдийн 16.2 хувь нь бага боловсрол эзэмшсэн байна. Эндээс үзэхэд 15, түүнээс дээш насны таван хүний нэг нь бага боловсролтой эсвэл боловсролгүй байна. Ялангуяа хөдөө орон нутагт боловсролгүй, эсвэл бага боловсрол эзэмшсэн хүмүүсийн эзлэх хувь өндөр, 8.0 орчим хувь нь боловсролгүй, харин 25.3-28.6 хувь нь бага боловсролтой байна. Найман хүний нэг нь их дээд сургууль төгссөн, хот, суурин газрын хүн амын 20.0 орчим хувь нь бакалаврын болон магистрийн цол эзэмшжээ. Харин хөдөө орон нутагт ийм хүмүүс гурав хүрэхгүй хувийг эзэлж байна. Хүн амын боловсролын түвшинг хот, хөдөөгөөр харьцуулж үзэхэд хөдөөд доогуур гарч байна.

Хүснэгт 4.8. ***15, түүнээс дээш насны хүн амын боловсролын түвшин, хүйс, байршил, дунд эзлэх хувиар***

Боловсролын түвшин	Бүгд			Хот		Хөдөө	
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
	%	%	%	%	%	%	%
Боловсролгүй	4.8	4.6	5.0	2.0	2.6	7.8	8.1
Бага	16.9	17.8	16.2	8.7	9.1	28.6	25.3
Бүрэн бус дунд	27.7	30.4	25.1	23.4	18.0	38.8	34.3
Бүрэн дунд	24.3	22.9	25.7	31.1	31.7	13.1	17.8
Мэргэжлийн анхан шатны	5.1	5.7	4.5	6.5	5.1	4.6	4.0
Тусгай мэргэжлийн/ бүрэн бус дээд	9.3	7.2	11.2	9.5	13.9	4.5	7.7
Дээд	11.9	11.4	12.3	18.8	19.6	2.6	2.8
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Тоо	**1,539,200**	**750,800**	**788,400**	**408,600**	**446,500**	**342,200**	**341,900**

4.4.2 Сургуульд хамрагдалт

Судалгааны үр дүнгээр 7-19 насны хүн амын 79.1 хувь нь, үүнээс хөвгүүдийн 76.7 хувь, охидын 81.6 хувь нь сургуульд суралцаж байна. Сургуулийн насанд хүрсэн болович сургуульд оройтож орж байгаа нь сургуульд хамрагдалтын түвшинг бууруулахад нөлөөлж байгааг *Хүснэгт 4.9*-өөс үзэж болно. Хот,

хөдөөгийн алинд ч охидын сургуульд хамрагдалтын хувь хөвгүүдийнхээс дээгүүр байгаа сонирхолтой дүр зураг харагдаж байна. Хот, суурин газарт сургуулийн бага ангид охид, хөвгүүдийн сургуульд хамрагдалтын түвшин бараг адил байснаа 10 наснаас эхлэн өөрчлөгдөж эхэлжээ. Хөдөө орон нутагт анх сургуульд орохоос эхлэн сургууль төгсөх хүртэлх бүх шатанд охидын сургуульд хамрагдалтын түвшин хөвгүүдийнхээс өндөр байна. Ялангуяа, хөдөөгийн өсвөр насны охидын сургуульд хамрагдалтын түвшин мөн насны хөвгүүдийнхээс нилээд дээгүүр байгаа нь бусад хөгжиж буй орнуудаас ялгаатай дүр зургийг харуулж байна. Энэ нь эрэгтэйчүүд яаж ийгээд амьдраад явна, харин охид боловсролгүй бол хүний эрхэнд, арчаагүй байдалд орно гэсэн сэтгэлгээ нэг үндсэн шалтгаан болсон байж болох талтай. Хөдөө орон нутагт мал аж ахуйд туслах зорилгоор хөвгүүд сургууль завсардаж, мөн боловсрол эзэмшсэн залуучууд ажил олоход хэцүү болж байгаа зэрэг нь сургуульд хамрагдалтын түвшинд нөлөөлж байгаа юм. Хот, суурин газарт 16 настай хөвгүүд, охидын 90.0 гаруй хувь нь сургуульдаа үргэлжлүүлэн суралцаж байхад хөдөө орон нутагт энэ үзүүлэлт харьцангүй доогуур байгаа нь хөвгүүд, охидын сургууль завсардалт их байгаатай холбоотой юм.

Хүснэгт 4.9. ***7-19 насны хүүхдийн сургуульд хамрагдалтын түвшин, хот, хөдөө, хүйсээр***

Бүтэн нас	Улсын дүн			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
7	39.4	38.2	40.7	51.3	48.2	54.5	29.5	30.1	28.9
8	81.0	80.2	81.8	88.5	89.3	87.7	73.8	71.4	76.2
9	94.8	94.2	95.5	97.9	99.4	96.3	91.7	89.0	94.6
10	96.8	95.7	97.7	98.7	98.5	98.8	94.6	92.6	96.6
11	95.8	95.2	96.3	97.9	97.5	98.5	92.8	92.2	93.4
12	94.9	93.0	97.2	98.7	98.2	99.3	90.0	85.9	94.6
13	92.1	90.8	93.5	97.0	97.1	97.0	85.2	82.2	88.7
14	90.3	87.9	92.7	96.6	96.2	97.0	81.4	76.9	86.4
15	86.9	83.8	89.8	95.7	94.9	96.5	76.1	70.4	81.6
16	78.3	74.4	82.4	91.9	90.5	93.4	59.7	53.0	66.9
17	70.5	65.4	75.8	87.2	83.2	91.2	50.5	43.8	57.3
18	47.8	43.5	52.2	67.1	62.7	71.4	25.2	22.1	28.5
19	41.3	37.1	46.2	61.2	58.3	64.3	15.6	10.6	21.5
7-19 насны хүүхдийн сургуульд хамрагдалтын хувь	79.1	76.7	81.6	88.6	87.5	89.7	67.6	62.8	71.7
Сургуульд хамрагдсан хүүхдийн тоо	545,500	270,400	275,100	333,900	167,900	166,000	211,600	102,500	109,100
7-19 насны нийт хүүхдийн тоо	689,800	352,600	337,200	377,100	192,000	185,100	312,700	160,600	152,100

4.4.3 Бичиг үсгийн мэдлэг

Судалгаагаар бичиг үсэг мэддэг эсэхийг тодорхойлохын тулд энгийн захиа уншиж бичиж чадах уу гэж асуусан. Энгийн бичиг, захиаг уншиж, бичиж чадаж байвал бичиг үсэгт тайлагдсанд тооцсон. Харин зөвхөн өөрийнхөө нэрийг унших эсвэл тоо уншиж чаддаг боловч бичиж чаддаггүй бол тэр хүнийг бичиг үсэгт тайлагдсанд тооцоогүй. Насанд хүрэгчдийн бичиг үсэгт тайлагдалтын хувийг тодорхойлохдоо 15, түүнээс дээш насны нийт хүн амын дотор энгийн бичиг захиа уншиж, бичиж чаддаг хүний эзлэх хувиар тооцлоо. Хүн ам, орон сууцны 2000 оны улсын тооллогоор бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшин 97.8 хувь гарсан бол энэ удаагийн судалгаагаар эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшин ойролцоо 97.0 хувьтай байна. Хүн ам, орон сууцны 2000 оны улсын тооллогын дүнтэй харьцуулахад бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшин нь суралцах, ажиллах зорилгоор 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүмүүсийг оруулаагүйгээс шалтгаалан арай доогуур гарсан байж болох талтай.

Хүснэгт 4.10. ***Насанд хүрэгчдийн бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшин, хот, хөдөө, бүсээр***

Хот, хөдөө/бүс	Бүгд %	Эрэгтэй %	Эмэгтэй %
Хот	98.5	98.7	98.3
Хөдөө	95.0	94.9	95.0
Төв	97.1	96.9	97.3
Зүүн	95.1	95.5	94.7
Баруун	94.7	94.8	94.6
Хангай	96.4	96.5	96.4
Улаанбаатар	98.9	99.1	98.7
Улсын дүн	96.9	97.0	96.9

Хүснэгт 4.11-д хөдөөд бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшин 95.0 хувь байхад хотод үүнээс 3 пунктээр дээгүүр байгааг харуулж байна. *4.11*-р хүснэгтээс харахад 64 хүртэлх насны эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшин 90.0-ээс дээш хувьтай байна.

Хүснэгт 4.11. ***Насанд хүрэгчдийн бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшин, насны бүлэг, хот, хөдөөгөөр***

Насны бүлэг	Улсын дүн			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
15 – 24	97.3	96.8	97.8	99.3	99.2	99.4	94.8	93.9	95.9
25 – 34	99.0	98.7	99.2	99.6	99.5	99.7	98.2	97.9	98.6
35 – 44	98.9	98.7	99.1	99.5	99.4	99.6	98.0	97.7	98.2
45 – 54	98.3	98.6	98.1	99.4	99.5	99.2	97.0	97.4	96.6
55 – 64	95.3	96.4	94.3	97.7	98.4	96.9	92.1	93.7	90.4
65+	78.0	81.4	74.9	84.8	88.4	81.9	69.4	73.6	65.2
Дүн	96.9	97.0	96.9	98.5	98.7	98.3	95.0	94.9	95.0

Бүлэг 5

ХҮҮХДИЙН ХҮН АМ ЗҮЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

5.1 Удиртгал

Монголын Хүүхдийн Хөдөлмөрийн Судалгаа (МХХС)-г 5-17 насны хүүхдүүдийн эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаан дахь оролцоог тодорхойлох зорилгоор явуулсан билээ. Энэ бүлэгт энэ насны хүүхдүүдийн эдийн засгийн идэвхийн талаарх зарим гол үр дүнг нарийвчлан тооцов. МХХС-гаар 5-17 насны хүүхдүүдийг (1) насны бүлэг, хүйс, хот, хөдөөгөөр, (2) хүйс, боловсролын түвшингээр, (3) сургуульд хамрагдалт, (4) сургуульд хамрагдаагүй шалтгаан зэргээр тооцсон. Дараачийн бүлэгт ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн талаарх дүнг танилцуулах болно.

5.2 5-17 насны хүүхдүүдийн тоо

Судалгааны түүврийн тархаалтын тооцоогоор 5-17 насны нийт 679049 хүүхэд байгаагийн 360750 (53.1 хувь) нь хот, суурин газарт, 318299 (46.9 хувь) нь хөдөө орон нутагт амьдарч байна. Насны бүлгээр тооцвол 5-9 насны 212145 (31.2 хувь) хүүхэд, 10-14 насны 294841 (43.4 хувь) хүүхэд, 15-17 насны 172063 (25.4 хувь) хүүхэд байна (*Хүснэгт 5.1*). 5-17 насны нийт хүүхдийн 347652 нь буюу 51.2 хувийг хөвгүүд, 331397 нь буюу 48.8 хувийг охид эзэлж байна.

Хүснэгт 5.1. ***5-17 насны хүүхдүүдийн тоо, насны бүлэг, хот, хөдөө, хүйсээр***

Насны бүлэг	Бүгд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Хүн амын тоо	2228829	1106133	1122695	1198320	585996	612324	1030509	520137	510372
Насны бүлгээр:									
5-9	212145	109205	102940	97575	50591	46984	114570	58614	55956
10-14	294841	151999	142843	167360	86365	80995	127482	65634	61848
15-17	172063	86449	85614	95816	47976	47839	76247	38472	37775
Нийт 5-17	679049*	347652	331397	360750	184932	175818	318299	162720	155579

*- Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдийн тоо

Хүснэгт 5.1а. ***5-17 насны хүүхдүүдийн, нас, хүйсийн бүтэц, хот, хөдөөгөөр***

Насны бүлэг	Бүгд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
5-17 насны хүүхэд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Үүнээс:									
5-9	31.2	31.4	31.1	27.0	27.4	26.7	36.0	36.0	36.0
10-14	43.4	43.7	43.1	46.4	46.7	46.1	40.0	40.3	39.8
15-17	25.4	24.9	25.8	26.6	25.9	27.2	24.0	23.7	24.2

Хүүхдүүдийн тоог насны бүлэг, хүйсээр нарийвчлан тооцсон дүнг *Хүснэгт 5.1а*, *Хүснэгт 5.1б*-д тус тус танилцуулав.

Хүснэгт 5.1б. ***5-17 насны хүүхдүүд, насны бүлэг, хүйс, хот, хөдөөгөөр, дүнд эзлэх хувиар***

Насны бүлэг	Бүгд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Нийт хүн ам	100.0	49.6	50.4	100.0	48.9	51.1	100.0	50.5	49.5
Үүнээс:									
5-9	100.0	51.5	48.5	100.0	51.8	48.2	100.0	51.2	48.8
10-14	100.0	51.6	48.4	100.0	51.6	48.4	100.0	51.5	48.5
15-17	100.0	50.2	49.8	100.0	50.1	49.9	100.0	50.5	49.5
5-17 насны-бүгд	100.0	51.2	48.8	100.0	51.3	48.7	100.0	51.1	48.9

Хүснэгт 5.2-оос харахад МХХС-ны хүүхдийн тоо (насны бүлгээр) хүн амын 2003 оны жилийн эцсийн тоотой ойролцоо гарчээ.

Хүснэгт 5.2. ***Судалгаагаар тооцсон хүүхдийн тоо болон 2003 оны хүн амын жилийн эцсийн тоотой харьцуулсан нь, насны бүлгээр***

Насны бүлэг	2003 оны эцэст		Судалгаанд хамрагдсан хүн ам (2002 оны 10-р сараас 2003 оын 10-р сар хүртэл)	
Нийт хүн ам	2,504,023	(Нийт хүн амд эзлэх хувь)	2,228,829	(Нийт хүн амд эзлэх хувь)
Үүнээс:				
5 – 9	268,766	10.7	212,145	9.5
10 – 14	316,966	12.7	294,841	13.2
15 – 17	179,914	7.2	172,063	7.7
5-17 насны хүүхэд	765,646	30.6	679,049*	30.4

Дээрх хүснэгтээс харахад 5-17 насны хүүхдийн нийт хүн амд эзлэх хувь бараг ижил гарсан байна. Гэхдээ АХС+МХХС нь өрхийн судалгаа тул өрхөөс гадуурх ажлын байр, дотуур байр болон бусад газарт амьдарч буй хүүхдүүд болон орон гэргүй, хараа хяналтгүй хүүхдүүдийг хамруулаагүйгээс шалтгаалан 5-17 насны хүүхдийн тоо буурч гарсан.

5.3 5-17 насны хүүхдүүдийн боловсролын түвшин

Судалгаанд хамрагдсан 5-17 насны хүүхдийн боловсролын түвшинг насны бүлэг, хүйсээр тооцсон дүнг *Хүснэгт 5.3*-т үзүүлэв.

Хүснэгт 5.3. ***5-17 насны хүүхдийн тоо, боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг/хүйс	Нийт	Сургуульд огт сураагүй	Бага сургууль төгсөөгүй	Анги			Техник мэргэжлийн анхан шатын сургууль
				Бага анги	4-8-р анги	9-10-р анги	
Нийт хүүхэд	676911*	129984	163531	280116	92860	9660	761
Үүнээс:							
Насны бүлгээр							
5-9	211441	119651	91790	0	0	0	0
10-14	293964	6225	67872	212816	7051	0	0
15-17	171506	4108	3869	67300	85809	9660	761
Эрэгтэй	346867	69811	81695	145396	45604	3904	457
5-9	108945	62823	46122	0	0	0	0
10-14	151656	4288	33242	110414	3712	0	0
15-17	86266	2699	2332	34982	41892	3904	457
Эмэгтэй	330045	60173	81835	134720	47256	5756	304
5-9	102496	56828	45668	0	0	0	0
10-14	142309	1937	34630	102402	3339	0	0
15-17	85240	1408	1537	32317	43917	5756	304

*- Нийт судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдээс 2,138 хүүхэд асуулганд хариулаагүйтэй холбоотой (679049-2138=676911).

Хүснэгт 5.3а. ***5-17 насны хүүхдийн дунд эзлэх хувь, боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг/хүйс	Бүгд	Сургуульд огт сураагүй	Бага сургууль төгсөөгүй	Анги			Техник мэргэжлийн анхан шатны сургууль
				Бага анги	4-8-р анги	9-10-р анги	
Нийт хүүхэд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Үүнээс:							
Насны бүлгээр							
5-9	31.2	92.0	56.1	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	43.4	4.8	41.5	76.0	7.6	0.0	0.0
15-17	25.4	3.2	2.4	24.0	92.4	100.0	100.0
Эрэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	31.4	90.0	56.5	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	43.7	6.1	40.7	75.9	8.1	0.0	0.0
15-17	24.9	3.9	2.8	24.1	91.9	100.0	100.0
Эмэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	31.1	94.4	55.8	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	43.1	3.2	42.3	76.0	7.1	0.0	0.0
15-17	25.8	2.3	1.9	24.0	92.9	100.0	100.0

Судалгаагаар 5-17 насны нийт хүүхдийн 19.2 хувь нь сургуульд огт сураагүй байгаагийн дийлэнх нь 5-9 насны хүүхдүүд байгаа нь сургуульд орох насны доод хязгаар 7 нас байгаатай холбон үзэх хэрэгтэй. Сургуульд огт сураагүй хүүхдийн дотор 10-17 насны хүүхдүүд 8.0 хувийг эзэлж байгаа нь анхаарал татаж байна. Түүнчлэн нийт хүүхдийн дөрөвний нэг нь (24.2 хувь) бага сургууль

төгсөөгүй байгаагийн бараг 44.0 хувь нь 10–17 насныхан байна. Хүүхдүүдийн боловсролын түвшинг хүйсээр авч үзэхэд нэг их ялгаа гарахгүй байгаа боловч 10-17 насны хөвгүүдийн 2.9 хувь нь сургуульд суралцаагүй байхад мөн насны охидын зөвхөн 1.5 хувь нь сургуульд суралцаагүй байна. 15-17 насныханд 4-8-р анги болон 9-10-р ангид сурсан охидын эзлэх хувь 51.5 болон 6.7 байхад харин хөвгүүдийнх 48.6 болон 4.5 хувьтай байна. Эндээс дүгнэхэд охидын боловсролын түвшин хөвгүүдийнхээс өндөр байх хандлагатай байна.

Хүснэгт 5.3б. ***5-17 насны хүүхдийн боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр, хувиар***

Насны бүлэг/хүйс	Бүгд	Сургуульд огт сураагүй	Бага сургууль төгсөөгүй	Анги			Техник мэргэжлийн анхан шатны сургууль
				Бага	4-8-р анги	9-10-р анги	
Нийт	100.0	19.2	24.2	41.4	13.7	1.4	0.1
Насны бүлгээр:							
5-9	100.0	56.6	43.4	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	100.0	2.1	23.1	72.4	2.4	0.0	0.0
15-17	100.0	2.4	2.3	39.2	50.1	5.6	0.4
Эрэгтэй	100.0	20.1	23.6	41.9	13.1	1.2	0.1
5-9	100.0	57.7	42.3	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	100.0	2.8	21.9	72.8	2.5	0.0	0.0
15-17	100.0	3.1	2.7	40.6	48.6	4.5	0.5
Эмэгтэй	100.0	18.2	24.8	40.8	14.3	1.8	0.1
5-9	100.0	55.4	44.6	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	100.0	1.4	24.3	72.0	2.3	0.0	0.0
15-17	100.0	1.7	1.8	37.9	51.5	6.7	0.4

5.4 5-17 насны хүүхдийн сургуульд хамрагдалт, эдийн засгийн идэвхи

Энэ хэсэгт 5-17 насны хүүхдийг 2002-2003 онд сургуульд суралцсан, эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн болон эрхлээгүй гэж ангилан тооцов. Бүлэг 3-т тодорхойлсончлон эдийн засгийн идэвхийг *тухайн үеийн* (сүүлийн 7 хоногт) *болон* байнгын (сүүлийн 12 сард) идэвхийн байдлаар тооцож болох бөгөөд ойлгоход амар байх үүднээс энэ судалгаанд ангилалыг зөвхөн тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхээр тооцсон[11]. Ингээд нийт хүүхдийг сургуульд суралцсан, сургуульд суралцаагүй гэж ангилаад, ангилал бүрийг (1) эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн (түүнчлэн гэрийн ажил хийхэд оролцсон хүүхэд ч байж болно), (2) зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон (эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлсэн), (3) зөвхөн сургуульд суралцсан, (4) юунд ч оролцоогүй буюу эдийн засгийн идэвхигүй, өвчтэй, тахир дутуу зэрэг хүүхдүүдийг оролцуулаад гэсэн бүлгүүдэд хуваасан. *Хүснэгт 5.4*-д сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцсан болон суралцаагүй 5-17 насны хүүхдийг насны бүлэг, хүйсээр тооцсоноос харахад энэ насны дийлэнх хүүхэд сургуульд сурч байна. Судалгаанд хамрагдсан 5-17 насны 676911 хүүхдээс сүүлийн 7 хоногийн байдлаар 74.6 хувь буюу 505234 нь сургуульд сурч байна. Насны

[11] *Эдийн засгийн идэвхийг Бүлэг V-д тодорхойлов.*

бүлгээр тооцоход сургуульд суралцаж байгаа хүүхдүүдийн эзлэх хувь 10-14 насанд хамгийн өндөр 93.7 хувь байна. 15-17 насны сургуульд сурч буй хүүхдүүдийн 52.3 хувь нь (135064 хүүхдийн 70632 нь) охид, 47.7 хувь нь (64433 нь) хөвгүүд байна. *Хүснэгт 5.4*-д 5-17 насны нийт хүүхдийг эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн, гэрийн ажил хийхэд оролцсон, зөвхөн сургуульд сурдаг, эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа (гэрийн ажил)-нд оролцоогүй буюу аль алиныг нь хийгээгүй гэсэн ангилалд хуваав. Нийт хүүхдийн дийлэнх нь гэрийнхээ ажилд тусалж байна. 5-17 насны бүх хүүхдийн 74.8 хувь, үүнээс охидын 78.1 хувь, хөвгүүдийн 71.6 хувь нь гэрийн

ажилд тусалж байна[12]. Бүх насны бүлэгт гэрийн ажилд тусалж байгаа охидын эзлэх хувь хөвгүүдийнхээс өндөр байна. 5-17 насны нийт хүүхдийн 10.0 орчим хувь нь эдийн засгийн үйл ажиллагаанд татагдан орсон байна (*Хүснэгт 5.4б*-д). Энэ тоог хүйсээр задлан харуулбал хөвгүүдийнх өндөр 11.6 хувьтай байхад охидынх 7.7 хувь байна. Ерөнхийдөө бүх насны бүлэгт эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцсон хөвгүүдийн тоо охидынхоос өндөр байгаа бөгөөд ийм хүүхдийн дийлэнх нь 15-17 насны хүүхдүүд байна. Гэрийн ажил хийхэд оролцож буй хүүхдийн дийлэнх нь 10-14 насныхан байна. Сургуульд ч сураагүй, эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа (гэрийн ажил)-нд оролцоогүй хүүхдүүд нийт хүүхдийн 7.3 хувийг эзэлж байна. Энэ хүүхдүүдийн дөрөвний гурав нь сургуульд сурах, ажил хөдөлмөр эрхлэхэд дэндүү балчир өөрөөр хэлбэл 5-6 настай хүүхдүүд байгаа юм. 5-17 насны хүүхдүүдийн 8.2 орчим хувь нь зөвхөн сургуульд сурч байгаа бөгөөд сургуульд хамрагдсан бүх хүүхдийн 11.0 хувь нь зөвхөн сургуульд сурч (эдийн засгийн ямарваа нэгэн үйл ажиллагаа эрхэлдэггүй, гэрийн ажил хийхэд оролцдоггүй), 4.7 хувь нь сурахын хажуугаар ажил эрхэлж байна. Сургуулийн сурагчдын дийлэнх (84.2 хувь) нь сургуульд сурахын зэрэгцээ гэрийн ажилд тусалж байна. *Хүснэгт 5.5*-д 5-17 насны хүүхдийн сургуульд хамрагдсан эсэх, ажил эрхэлж буй байдлыг өрхийн ам бүлийн тоо, өрхийн тэргүүлэгчийн хүйстэй уялдуулан тооцов. *Хүснэгт 5.5а*-д дүнд эзлэх хувиар нь тооцож гаргасан. Ам бүл олонтой өрхөд, өөрөөр хэлбэл 7-8 эсвэл 9 болон түүнээс дээш ам бүлтэй өрхөд гэрийн ажилд туслалцаж буй хүүхдийн тоо багасч байгаа нь өрхийн насанд хүрсэн бусад гишүүн энэ ажлыг хийж байгаатай холбоотой байж болох юм. Түүнчлэн сургуульд сурч буй хүүхдийн эзлэх хувь өрхийн ам бүлийн тоо нэмэгдэх тусам өсч байна. Гэхдээ судалгаанд хамрагдсан ахлах насны дийлэнх хүүхэд өнөр ам бүлтэй өрхийн гишүүд тул сургуульд сурах болон ам бүлийн тоо хоорондоо нэг их хамааралгүй байна. Нийт хүүхдийн наймны нэг нь (676911 хүүхдийн 86763 нь) эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхөд амьдарч байгаа бөгөөд хүүхдүүдийн сургуульд хамрагдалт, ажил эрхлэлтэнд онцын ялгаатай зүйл ажиглагдсангүй.

[12] *Бүлэг 5-д гэрийн ажилд тусалж байгаа 5-17 насны хүүхдүүд 576,414 (Хүснэгт 5.8) байгаагаас 506,284 (Хүснэгт 4.4) нь зөвхөн гэрийн ажилд тусалж, 61,130 нь хөдөлмөр эрхэлж, мөн гэр орны ажилд тусалж байна.*

Хүснэгт 5.4. ***Сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцсан, эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаанд оролцсон 5-17 насны хүүхдийн тоо, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг/хүйс	Нийт хүүхэд					Сургуульд сурсан				Сургуульд сураагүй			
	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Зөвхөн сурсан	Аль алиныг нь хийгээгүй	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Зөвхөн сурсан	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Аль алиныг нь хийгээгүй
Нийт	676911	65729	506284	55647	49251	505234	23931	425656	55647	171677	41798	80628	49251
5-6	82302	5523	37908	545	38325	3483	0	2937	545	78819	5523	34971	38325
7-9	129139	9110	93163	19061	7805	91127	3295	68771	19061	38013	5815	24392	7805
10-14	293964	20436	243657	28140	1731	275560	11871	235550	28140	18404	8565	8108	1731
15-17	171506	30660	131556	7901	1390	135064	8765	118399	7901	36442	21895	13158	1390
Эрэгтэй	346867	40406	248523	30292	27646	252049	13378	208379	30292	94818	27028	40144	27646
5-6	43181	3240	18285	206	21451	1797	0	1591	206	41384	3240	16694	21451
7-9	65764	5422	46183	9819	4339	45895	1753	34323	9819	19868	3669	11860	4339
10-14	151656	13302	121747	15602	1004	139924	6991	117331	15602	11731	6311	4416	1004
15-17	86266	18442	62307	4665	852	64433	4634	55134	4665	21834	13809	7173	852
Эмэгтэй	330045	25323	257761	25356	21605	253185	10553	217277	25356	76860	14770	40485	21605
5-6	39120	2283	19622	340	16875	1686	0	1346	340	37434	2283	18276	16875
7-9	63376	3688	46980	9242	3466	45231	1542	34447	9242	18145	2146	12532	3466
10-14	142309	7134	121910	12538	727	135636	4880	118219	12538	6673	2255	3691	727
15-17	85240	12217	69249	3236	538	70632	4131	63264	3236	14608	8086	5985	538

Хүснэгт 5.4а. ***Сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцсан, ажил эрхэлсэн, гэрийн ажилд оролцсон 5-17 насны хүүхдүүд, насны бүлэг, хүйсээр***

(Хувиар)

Насны бүлэг/хүйс	Нийт хүүхэд					Сургуульд сурсан				Сургуульд сураагүй			
	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажилд хийхэд оролцсон	Зөвхөн сурсан	Аль алиныг нь хийгээгүй	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Зөвхөн сурсан	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн	Зөвхөн гэрийн ажилд оролцсон	Аль алиныг нь хийгээгүй
Нийт	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	12.2	8.4	7.5	1.0	77.8	0.7	0.0	0.7	1.0	45.9	13.2	43.3	77.8
7-9	19.1	13.9	18.4	34.2	15.9	18.1	13.8	16.2	34.3	22.2	13.9	30.3	15.8
10-14	43.4	31.1	48.1	50.6	3.5	54.5	49.6	55.3	50.5	10.7	20.5	10.1	3.6
15-17	25.3	46.6	26.0	14.2	2.8	26.7	36.6	27.8	14.2	21.2	52.4	16.3	2.8
Эрэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	12.4	8.1	7.3	0.7	77.6	0.7	0.0	0.8	0.7	43.6	12.0	41.6	77.6
7-9	19.0	13.4	18.6	32.4	15.7	18.2	13.1	16.4	32.4	21.0	13.6	29.5	15.7
10-14	43.7	32.9	49.0	51.5	3.6	55.5	52.3	56.3	51.5	12.4	23.3	11.0	3.6
15-17	24.9	45.6	25.1	15.4	3.1	25.6	34.6	26.5	15.4	23.0	51.1	17.9	3.1
Эмэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	11.9	9.0	7.6	1.3	78.1	0.7	0.0	0.6	1.3	48.7	15.5	45.1	78.1
7-9	19.2	14.6	18.2	36.5	16.0	17.8	14.6	15.9	36.5	23.6	14.5	31.0	16.0
10-14	43.1	28.2	47.3	49.4	3.4	53.6	46.3	54.4	49.4	8.7	15.3	9.1	3.4
15-17	25.8	48.2	26.9	12.8	2.5	27.9	39.1	29.1	12.8	19.0	54.7	14.8	2.5

* Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн зарим хүүхэд бас гэрийн ажил хийсэн байж болох юм.

Хүснэгт 5.4б. ***Сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцсан, ажил эрхэлсэн, гэрийн ажилд оролцсон 5-17 насны хүүхдүүд, насны бүлэг, хүйсээр***

(Хувиар)

Насны бүлэг/хүйс	Нийт хүүхэд					Сургуульд сурсан				Сургуульд сураагүй			
	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Зөвхөн сурсан	Аль алиныг нь	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Зөвхөн сурсан	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Аль алиныг нь хийгээгүй
Нийт	100.0	9.7	74.8	8.2	7.3	100.0	4.8	84.2	11.0	100.0	24.3	47.0	28.7
5-6	100.0	6.7	46.1	0.7	46.5	100.0	0.0	84.3	15.7	100.0	7.0	44.4	48.6
7-9	100.0	7.1	72.1	14.8	6.0	100.0	3.6	75.5	20.9	100.0	15.3	64.2	20.5
10-14	100.0	7.0	82.9	9.6	0.5	100.0	4.3	85.5	10.2	100.0	46.5	44.1	9.4
15-17	100.0	17.9	76.7	4.6	0.8	100.0	6.5	87.7	5.8	100.0	60.1	36.1	3.8
Эрэгтэй	100.0	11.6	71.6	8.7	8.1	100.0	5.3	82.7	12.0	100.0	28.5	42.3	29.2
5-6	100.0	7.5	42.3	0.5	49.7	100.0	0.0	88.5	11.5	100.0	7.8	40.4	51.8
7-9	100.0	8.2	70.2	14.9	6.6	100.0	3.8	74.8	21.4	100.0	18.5	59.7	21.8
10-14	100.0	8.8	80.3	10.3	0.6	100.0	5.0	83.9	11.1	100.0	53.8	37.6	8.6
15-17	100.0	21.4	72.2	5.4	1.0	100.0	7.2	85.6	7.2	100.0	63.2	32.9	3.9
Эмэгтэй	100.0	7.7	78.1	7.7	6.5	100.0	4.2	85.8	10.0	100.0	19.2	52.7	28.1
5-6	100.0	5.8	50.2	0.9	43.1	100.0	0.0	79.8	20.2	100.0	6.1	48.8	45.1
7-9	100.0	5.8	74.1	14.6	5.5	100.0	3.4	76.2	20.4	100.0	11.8	69.1	19.1
10-14	100.0	5.0	85.7	8.8	0.5	100.0	3.6	87.2	9.2	100.0	33.8	55.3	10.9
15-17	100.0	14.3	81.3	3.8	0.6	100.0	5.8	89.6	4.6	100.0	55.4	41.0	3.6

* Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн зарим хүүхэд бас гэрийн ажил хийсэн байж болох юм.

Хүснэгт 5.5. **Сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцсан, ажил эрхэлсэн, гэрийн ажилд оролцсон 5-17 насны хүүхдийн тоо, өрхийн ам бүлийн тоо, өрхийн тэргүүлэгчийн хүйсээр**

Өрхийн ам бүлийн тоо/ Өрхийн тэргүүлэгчийн хүйс	Нийт хүүхэд					Сургуульд сурсан				Сургуульд сураагүй			
	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Зөвхөн сурсан	Аль алиныг нь хийгээгүй	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Зөвхөн сурсан	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Аль алиныг нь хийгээгүй
Нийт өрх:	676911	65729	506284	55647	49251	505234	23931	425656	55647	171677	41798	80628	49251
<3	14671	1221	12030	716	703	11640	282	10643	716	3030	939	1388	703
3-4	242994	20562	182850	17915	21666	173970	5959	150095	17915	69024	14602	32755	21666
5-6	296469	28834	225444	24501	17689	228339	11091	192747	24501	68130	17744	32697	17689
7-8	98319	12107	69834	9276	7102	73753	5311	59166	9276	24566	6796	10668	7102
9+	24460	3005	16126	3239	2091	17532	1288	13005	3239	6928	1716	3121	2091
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй	590149	58903	437969	49489	43788	437871	21759	366623	49489	152278	37144	71346	43788
<3	4261	471	3357	225	209	3317	98	2994	225	944	372	363	209
3-4	200103	18084	147101	15460	19458	140072	5234	119379	15460	60031	12850	27722	19458
5-6	271994	26036	207362	22527	16069	209609	10059	177022	22527	62386	15977	30339	16069
7-8	92198	11675	65524	8561	6438	68962	5184	55217	8561	23236	6491	10307	6438
9+	21592	2637	14625	2716	1614	15911	1184	12011	2716	5681	1453	2614	1614
Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй	86763	6826	68315	6159	5463	67363	2172	59033	6159	19399	4654	9282	5463
<3	10410	750	8674	491	495	8323	183	7649	491	2086	567	1025	495
3-4	42890	2478	35749	2455	2208	33898	726	30717	2455	8993	1752	5032	2208
5-6	24474	2798	18083	1974	1619	18730	1032	15725	1974	5744	1766	2358	1619
7-8	6120	432	4309	715	664	4791	127	3949	715	1329	305	360	664
9+	2868	368	1500	523	477	1621	105	993	523	1248	264	507	477

* Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн зарим хүүхэд бас гэрийн ажил хийсэн байж болох юм.

Хүснэгт 5.5а. **Сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцсан, ажил эрхэлсэн, гэрийн ажилд оролцсон 5-17 насны хүүхэд, өрхийн ам бүлийн тоо, өрхийн тэргүүлэгчийн хүйсээр**

(Хувиар)

Өрхийн ам бүлийн тоо/ Өрхийн тэргүүлэгчийн хүйс	Нийт хүүхэд					Сургуульд сурсан				Сургуульд сураагүй			
	Бүгд	Эдиний засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Зөвхөн сурсан	Аль алиныг нь хийгээгүй	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Зөвхөн сурсан	Бүгд	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн *	Зөвхөн гэрийн ажил хийхэд оролцсон	Аль алиныг нь хийгээгүй
Нийт өрх:	100.0	9.7	74.8	8.2	7.3	100.0	4.7	84.2	11.1	100.0	24.3	47.0	28.7
<3	100.0	8.3	82.0	4.9	4.8	100.0	2.4	91.4	6.2	100.0	31.0	45.8	23.2
3-4	100.0	8.5	75.2	7.4	8.9	100.0	3.4	86.3	10.3	100.0	21.1	47.5	31.4
5-6	100.0	9.7	76.0	8.3	6.0	100.0	4.9	84.4	10.7	100.0	26.0	48.0	26.0
7-8	100.0	12.3	71.0	9.4	7.3	100.0	7.2	80.2	12.6	100.0	27.7	43.4	28.9
9+	100.0	12.3	65.9	13.3	8.5	100.0	7.3	74.2	18.5	100.0	24.8	45.0	30.2
Эрэгтэй тэргүүлэгчтэй	100.0	10.0	74.2	8.4	7.4	100.0	5.0	83.7	11.3	100.0	24.4	46.9	28.7
<3	100.0	11.0	78.8	5.3	4.9	100.0	3.0	90.3	6.7	100.0	39.4	38.5	22.1
3-4	100.0	9.0	73.5	7.8	9.7	100.0	3.7	85.2	11.1	100.0	21.4	46.2	32.4
5-6	100.0	9.6	76.2	8.3	5.9	100.0	4.8	84.5	10.7	100.0	25.6	48.6	25.8
7-8	100.0	12.7	71.1	9.2	7.0	100.0	7.5	80.1	12.4	100.0	27.9	44.4	27.7
9+	100.0	12.2	67.7	12.6	7.5	100.0	7.4	75.5	17.1	100.0	25.6	46.0	28.4
Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй	100.0	7.9	78.7	7.1	6.3	100.0	3.2	87.6	9.2	100.0	24.0	47.8	28.2
<3	100.0	7.2	83.3	4.7	4.8	100.0	2.2	91.9	5.9	100.0	27.2	49.1	23.7
3-4	100.0	5.8	83.4	5.7	5.1	100.0	2.1	90.6	7.3	100.0	19.5	56.0	24.5
5-6	100.0	11.4	73.9	8.1	6.6	100.0	5.5	84.0	10.5	100.0	30.8	41.1	28.1
7-8	100.0	7.1	70.4	11.7	10.8	100.0	2.7	82.4	14.9	100.0	22.9	27.1	49.9
9+	100.0	12.8	52.3	18.3	16.6	100.0	6.5	61.2	32.3	100.0	21.1	40.6	38.3

* Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн зарим хүүхэд бас гэрийн ажил хийсэн байж болох юм.

5.5 Өрхөөс гадуур амьдарч буй хүүхдүүд

6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч буй 5-17 насны хүүхдийн талаарх тоо мэдээ, ямар шалтгаанаар өрхөөс гадуур байгааг *Хүснэгт 5.6*–д харуулав. Нийт 70,215 хүүхэд өрхөөс гадуур амьдарч байгаа нь судалгаанд хамрагдсан энэ насны 679,049 хүүхдийн 10.0 орчим хувьтай тэнцэж байгаа юм.

Хүснэгт 5.6. ***6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч буй 5-17 насны хүүхдийн тоо***

Хот/Хөдөө	Бүгд	Үүнээс:		
		Сурч буй	Ажиллаж буй	Бусад
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Нийт	70215	66341	1636	2238
Хот	6669	5628	325	715
Улаанбаатар	711	559	0	152
Аймгийн төв	5958	5069	325	563
Хөдөө:	63546	60712	1311	1523
Сумын төв	9544	8630	465	450
Хөдөө	54002	52082	846	1073

Хүснэгт 5.6а. ***6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч буй 5-17 насны хүүхдийн дүнд эзлэх хувь***

Хот/Хөдөө	Нийт хүүхэд	Үүнээс:		
		Сурч буй	Ажиллаж буй	Бусад
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Нийт	100.0	94.5	2.3	3.2
Хот	100.0	84.4	4.9	10.7
Улаанбаатар	100.0	78.6	0.0	21.4
Аймгийн төв	100.0	85.1	5.5	9.4
Хөдөө	100.0	95.5	2.1	2.4
Сумын төв	100.0	96.4	1.6	2.0
Хөдөө	100.0	96.4	1.6	2.0

Өрхөөс гадуур амьдарч буй хүүхдийн 90.5 хувь нь хөдөө орон нутагт (63546 хүүхэд), 9.5 хувь нь хот, суурин газарт (6669 хүүхэд) байна. Хөдөөд өрхөөс гадуур амьдарч буй хүүхдийн тоо өндөр байгаа нь сургууль хүрэлцэхгүй, хол байгаатай холбоотой, нийт хүүхдүүдийн 95.5 хувь нь сурах шалтгаанаар өрхөөс гадуур амьдарч байна. Хот, суурин газрын хүүхдийн өрхөөс гадуур амьдарч байгаа үндсэн шалтгаан нь суралцахтай холбоотой байгаа бөгөөд энэ шалтгаан нь 84.4 хувьтай байна. Өрхөөс гадуур амьдарч буй хот, суурин газрын хүүхдийн 4.9 хувь нь ажиллаж, харин 10.7 гаруй хувь нь суралцах эсвэл ажиллах зорилгогүй, улмаар шалтгаан нь тодорхой бус байгаад анхааран гүнзгийрүүлэн судлах нь зүйтэй.

5.6 Сургуульд суралцаагүй шалтгаан

Хүснэгт 5.4-өөс үзэхэд 5-17 насны нийт хүүхдийн 25.4 хувь (676911 хүүхдийн 171,677)

нь сүүлийн 7 хоногт сургуульд суралцаагүй байна. Хүүхдүүд сургуульд суралцаагүйн шалтгааныг *Хүснэгт 5.7*-д харуулав. Сургуульд суралцаагүй хүүхдийн 55.1 хувь буюу 94,574 нь хөвгүүд, 44.9 хувь буюу 77,082 нь охид байв. Сургуульд хамрагдаагүй хүүхдийн тоо, эзлэх хувь насны бүлэгтэй урвуу хамааралтай байгаа бөгөөд 5-6 насны бүлгээс дээшхи 7-9, 10-14 насны бүлгүүдэд багасч байна (*Хүснэгт 5.7а*). Гэхдээ 10-14 насны бүлэгтэй харьцуулахад 15-17 насанд сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийн эзлэх хувь эрс өсчээ. Охидын хувьд энэ үзүүлэлт илүү, 10-14 насанд 6673 байсан бол 15-17 насанд 14,608 болж эрс нэмэгджээ. 10-14 насны хөвгүүдийн 11,731 нь сургуульд хамрагдаагүй байхад 15-17 насанд энэ тоо 21,834 болж өссөн байна.

5-17 насны 171,677 хүүхэд /үүний 94,818 нь эрэгтэй, 76,860 нь эмэгтэй/ сургуульд суралцахгүй байгаагийн дотор 64.3 хувь буюу 110,432 нь сургуулийн өмнөх насны хүүхдүүд байна. Сургуулийн насны хүүхдүүдээс өрхийн орлогод хувь нэмэр оруулах, мөн гэр орныхоо ажилд туслах зорилгоор 24,008, ном сурах бичиг, сургуулийн дүрэмт хувцас зэрэг сургалтын зардлыг төлөх чадваргүй гэсэн шалтгаанаар 8,289 хүүхэд сургууль завсарджээ. Өвчтэй, тахир дутуугийн улмаас сургуульд яваагүй гэж хариулсан хүүхдүүд 8,435, сургууль хол, сурах сонирхолгүй гэж хариулсан 14,140 хүүхэд, бусад шалтгаанаар сургууль завсардсан 6,352 хүүхэд байна. Хүүхдүүдийн сургуульд хамрагдаагүйн шалтгааны бүтцийг Зураг 1-ээс харна уу.

Зураг 1. ***5-17 насны хүүхдүүдийн сургуульд хамрагдаагүй шалтгааны бүтэц, хувиар***

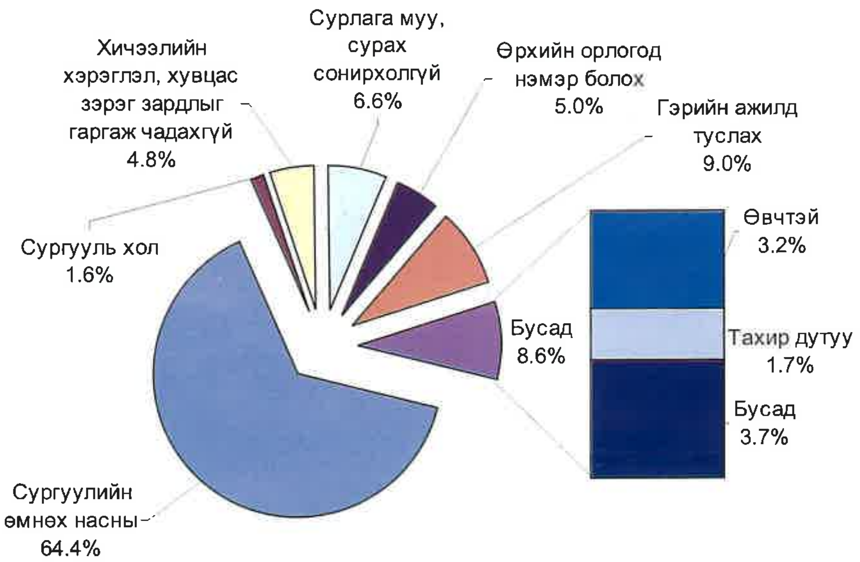

Хүснэгт 5.7. **5-17 насны сургуульд хамрагдаагүй хүүхдийн тоо, шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр**

Насны бүлэг/ хүйс	Сургуульд хамрагдаагүй нийт хүүхэд	Сургууль, курст хамрагдаагүй шалтгаан								
		Сургуулийн насанд хүрээгүй	Сургууль хол	Хичээлийн хэрэглэл, хувцас зэрэг зардлыг гаргаж чадахгүй	Сурлага муу, сурах сонирхолгүй	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Гэрийн ажилд туслах	Өвчтэй	Тахир дутуу	Бусад
Нийт:	171677	110432	2804	8289	11336	8502	15506	5488	2947	6373
5-6	78819	77194	585	315	0	0	129	0	0	596
7-9	38013	32968	363	805	645	237	844	838	438	874
10-14	18404	99	751	3291	3713	1525	3814	2525	1480	1206
15-17	36442	171	1105	3877	6978	6741	10719	2125	1029	3697
										0
Эрэгтэй:	94818	57271	1685	4700	7364	5622	9861	2679	1945	3691
5-6	41384	40366	325	136	0	0	129	0	0	428
7-9	19868	16730	273	493	344	172	458	340	269	789
10-14	11731	57	427	1940	2508	1243	2554	1346	1059	598
15-17	21834	117	660	2131	4512	4207	6720	994	616	1876
										0
Эмэгтэй:	76860	53161	1120	3588	3972	2881	5645	2809	1002	2682
5-6	37434	36827	261	179	0	0	0	0	0	168
7-9	18145	16238	90	312	301	65	386	499	169	85
10-14	6673	42	324	1351	1205	282	1259	1179	421	609
15-17	14608	53	445	1746	2466	2534	4000	1131	412	1821

Хүснэгт 5.7а. ***Сургууль, курст хамрагдаагүй 5 – 17 насны хүүхдийн дунд эзлэх хувь, шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг/хүйс	Сургуульд хамрагдаагүй нийт хүүхэд	Сургууль, курст хамрагдаагүй шалтгаан								
		Сургуулийн насанд хүрээгүй	Сургууль хол	Хичээлийн хэрэглэл, хувцас зэрэг зардлыг гаргаж чадахгүй	Сурлага муу/ сурах сонирхолгүй	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Гэрийн ажилд туслах	Өвчтэй	Тахир дутуу	Бусад
Нийт:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	45.9	69.9	20.9	3.8	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	9.3
7-9	22.1	29.9	12.9	9.7	5.7	2.8	5.4	15.3	14.9	13.8
10-14	10.7	0.1	26.8	39.7	32.8	17.9	24.6	46.0	50.2	18.9
15-17	21.2	0.2	39.4	46.8	61.6	79.3	69.1	38.7	34.9	58.0
Эрэгтэй:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	43.6	70.5	19.3	2.9	0.0	0.0	1.3	0.0	0.0	11.6
7-9	21.0	29.2	16.2	10.5	4.7	3.1	4.6	12.7	13.8	21.4
10-14	12.4	0.1	25.3	41.3	34.1	22.1	25.9	50.2	54.5	16.2
15-17	23.0	0.2	39.2	45.3	61.3	74.8	68.1	37.1	31.7	50.8
Эмэгтэй:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	48.7	69.3	23.3	5.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	6.3
7-9	23.6	30.5	8.1	8.7	7.6	2.3	6.8	17.8	16.8	3.2
10-14	8.7	0.1	28.9	37.7	30.3	9.8	22.3	42.0	42.0	22.7
15-17	19.0	0.1	39.7	48.7	62.1	88.0	70.9	40.3	41.1	67.8

Хүснэгт 5.7б. ***5-17 насны хүүхдийн сургууль, курст хамрагдаагүй шалтгааны бүтэц, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг/ хүйс	Сургуульд хамрагдаагүй нийт хүүхэд	Сургууль, курст хамрагдаагүй шалтгаан								
		Сургуулийн насанд хүрээгүй	Сургууль хол	Хичээлийн хэрэглэл, хувцас зэрэг зардлыг гаргаж чадахгүй	Сурлага муу, сурах сонирхолгүй	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Гэрийн ажилд туслах	Өвчтэй	Тахир дутуу	Бусад
Нийт:	100.0	64.3	1.6	4.8	6.6	5.0	9.0	3.2	1.7	3.7
5-6	100.0	97.9	0.7	0.4	0.0	0.0	0.2	0.0	0.0	0.8
7-9	100.0	86.7	1.0	2.1	1.7	0.6	2.2	2.2	1.2	2.3
10-14	100.0	0.5	4.1	17.9	20.2	8.3	20.7	13.7	8.0	6.6
15-17	100.0	0.5	3.0	10.6	19.1	18.5	29.4	5.8	2.8	10.1
Эрэгтэй:	100.0	60.4	1.8	5.0	7.8	5.9	10.4	2.8	2.1	3.9
5-6	100.0	97.5	0.8	0.3	0.0	0.0	0.3	0.0	0.0	1.0
7-9	100.0	84.2	1.4	2.5	1.7	0.9	2.3	1.7	1.4	4.0
10-14	100.0	0.5	3.6	16.5	21.4	10.6	21.8	11.5	9.0	5.1
15-17	100.0	0.5	3.0	9.8	20.7	19.3	30.8	4.6	2.8	8.6
Эмэгтэй:	100.0	69.2	1.5	4.7	5.2	3.7	7.3	3.7	1.3	3.5
5-6	100.0	98.4	0.7	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4
7-9	100.0	89.5	0.5	1.7	1.7	0.4	2.1	2.7	0.9	0.5
10-14	100.0	0.6	4.9	20.3	18.1	4.2	18.9	17.7	6.3	9.1
15-17	100.0	0.4	3.0	12.0	16.9	17.3	27.4	7.7	2.8	12.5

Бүлэг 6

АЖИЛ ЭРХЭЛЖ БУЙ ХҮҮХДИЙН ТОО, НАСНЫ БҮЛЭГ, ХҮЙСЭЭР

6.1 Удиртгал

Судалгаагаар ажил эрхэлж байгаа буюу эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн 5-17 насны хүүхдүүдийг хүйс, байршил, насны бүлгээр (5-9, 10-14, 15-17) ангилан байнгын болон тухайн үеийн идэвхийн аргачлалаар тооцож гаргасан. Түүнчлэн Бүлэг 5-аас үзэхэд сургуульд хамрагдсан болон сургуульд хамрагдаагүй нийт хүүхдийн дийлэнх нь гэрийн ажилд оролцож байна. Иймд энэ бүлэгт мөн хүүхдүүдийн эдийн засгийн бус үйл ажиллагааг тооцож, дүнг нь гаргаж харуулсан. Бүлэг 4-т дурьдсанчлан эдийн засгийн идэвхийг:

- *Байнгын идэвхи буюу сүүлийн 12 сарын байдлаар*
- *Тухайн үеийн идэвхи буюу судалгааны өмнөх сүүлийн 7 хоногийн байдлаар гэж тодорхойлно.*

Ажил эрхэлж буй хүүхэд гэдэг нь ажил болон хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдийг хамруулсан өргөн хүрээний ойлголт юм. Хувиараа хөдөлмөр эрхэлж буй, эсвэл бусдад хөлстэй болон хөлсгүй, байнгын болон түр зуурын ажил хийж буй, хууль бусаар хөдөлмөр эрхэлж буй, албан болон албан бус секторт ажиллаж буй хүүхдүүдийг эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн гэж үзнэ. Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн гэдэг нь ажил эрхлэлтийг тооцох олон улсын жишиг ойлголт юм[13].

6.2 Хүүхдийн эдийн засгийн идэвхийн байдал[14]

Эдийн засгийн идэвхийн ангиллыг ашиглан 5-17 насны ажил эрхэлж буй хүүхдийн талаарх тоо мэдээг гаргана. Үүнд:

1. Ажил эрхэлж буй буюу эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн
   а. Зөвхөн ажил эрхэлж буй хүүхэд (сургуульд сурдаггүй, гэрийн ажилд тусалдаг, эсвэл тусалдаггүй)
   б. Ажил ч хийдэг, сургуульд ч сурдаг (гэрийн ажилд тусалдаг, эсвэл тусалдаггүй)
2. Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлээгүй
   а. Зөвхөн сургуульд сурдаг
   б. Сургуульд сурдаг, гэрийн ажилд тусалдаг
3. Ажил ч хийдэггүй, сургуульд ч сурдаггүй
   а. Зөвхөн гэрийн ажилд тусалдаг
   б. Сургуульд ч сурдаггүй, гэрийн ажилд ч тусалдаггүй, ажил ч хийдэггүй (өвчтэй, тахир дутуу зэрэг хүүхдүүдийг оруулаад)

Ангиллын түвшин бүрт эдийн засгийн идэвхийн байдлыг маш нарийвчлан, давхардуулалгүйгээр гаргасан бөгөөд ингэснээр нэг хүүхэд зөвхөн нэг ангилалд өөрөөр хэлбэл ажил эрхлэлтийн байдал нь нэг байхаар тооцоолон гаргасан болно. Ангиллын энэ схемийг хэрэглэснээр “эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй” хүүхдүүдийн ангилал нь “сургуульд сурч буй” хүүхдийн ангиллаас илүү ач холбогдолтой юм. Тиймээс сургуульд сурч байхдаа ажил хийж буй хүүхдүүд нь ангиллын анхан шатны түвшинд “ажил хийж буй” ангилалд тооцогдон, харин ангиллын хоёр дахь түвшинд тусдаа ангилагдан тооцоологдсон. “Сургуульд сурч байгаа” гэдэгт судалгааны долоо хоногт ямар нэг сургуульд суралцаж байгаа хүүхдүүд гэж ойлгоно. Хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийн тоог тооцохдоо хоёр нөхцөл байдлыг анхааралдаа авах ёстойг тэмдэглэх нь

[13] *Эдийн засгийн идэвхитэй хүүхэд, ажил эрхлэлт, ажилгүйдэл, бүрэн бус ажил эрхлэлт, Хавсралт ОУХБ, Женев хот, 1990.*
[14] *Хүүхдийн Хөдөлмөрийн Тоо Мэдээ, Дэлхийн Хэмжээнд, ОУХБ/ХХУОУХ-ХХС, Женев хот, 2002 оны 4-р сар.*

зүйтэй юм.

Үүнд:

а) зөвхөн ажил эрхэлж буй хүүхдүүд,

б) суралцахын зэрэгцээ ажил эрхэлж буй хүүхдүүд.

Хүүхдийн өөрийн гэртээ хийж буй ойр зуурын (ахуйн) ажлыг эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оруулдаггүй тул ДНБ-ийг тооцдог НҮБ-ын ҮТС-ийн 1993 оны аргачлалаар тодорхойлогдсон "үйлдвэрлэлийн хүрээ"-нд хамаардаггүй. Тиймээс ажил хийж буй хүүхдүүдийн тооцоонд эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүдийг хамруулаагүй болно.

6.3 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн тоо, тухайн үеийн идэвхээр

5-17 насны хүүхдүүдийн тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхийн байдлыг хүйсээр ангилан тооцсон дүнг *Хүснэгт 6.1*-д харуулав.

Хүснэгт 6.1. ***5-17 насны хүүхдийн сүүлийн 7 хоногийн буюу тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхийн байдал, хүйсээр***

Хүйс	5-17 насны нийт хүүхэд	Ажил эрхэлж буй хүүхдүүд (эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн)*			Ажил хийгээгүй хүүхдүүд			
					Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлээгүй (гэхдээ сургуульд сурдаг)		Ажил хийгээгүй, сургуульд сураагүй	
		Ажил эрхэлж буй нийт хүүхэд **	Зөвхөн ажил эрхэлж буй	Ажил хийж, сургуульд сурч буй	Зөвхөн сургуульд сурдаг	Сургуульд сурдаг, эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлдэг	Зөвхөн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлдэг	Ажил эрхлээгүй, эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлээгүй
(1)	(2)	(3)=(4)+(5)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Нийт	676911	65729	41798	23931	55647	425656	80628	49251
Эрэгтэй	346867	40406	27028	13378	30292	208379	40144	27646
Эмэгтэй	330045	25323	14770	10553	25356	217277	40485	21605

*Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй зарим хүүхэд гэрийн ажилд тусалж байж болно
** Сүүлийн 7 хоногт ажиллаагүй боловч ер нь ажил эрхлэдэг 5-17 насны 2851 (Хүснэгт 6.3-ийг харна уу) хүүхдийг хасав, багана (4) ба (5)-д оруулах боломжгүй байв.

Хүснэгт 5.4-д үндэслэн энэ дүнг тооцон хүүхдүүдийг ажил эрхэлж буй болон ажил эрхлээгүй гэж хоёр бүлэглэв. Тайлангийн энэ бүлэгт ажил эрхэлж буй болон ажил эрхлээгүй хүүхдүүдийн (өөрөөр хэлбэл эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд, зөвхөн сургуульд сурч буй, сургуульд ч сураагүй, ажил ч эрхлээгүй, гэрийн ажилд ч тусалдаггүй) талаар голчлон танилцуулах тул ингэж бүлэглэсэн болно. Тухайн үеийн идэвхийн байдлаар 5-17 насны 68580*(Хүснэгт 6.3-аас харна уу) хүүхэд эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу ажилтай гэж ангилагдав. *Хүснэгт 6.2*-оос харахад нийт хүүхдийн 10.1 хувь нь ажил эрхэлж, харин үлдсэн 89.1 хувийг ажил эрхлээгүй буюу эдийн засгийн идэвхигүй хүүхэд эзэлж байна. 5-9 насны бүлэгт ажил эрхэлж буй хүүхдийн эзлэх хувь 7.2, харин 15-17 насанд нэлээд өндөр, 18.5 хувьтай байна. Монгол Улсын хуулинд 15-16 наснаас эхлэн тодорхой хязгаарлалттайгаар эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэхийг зөвшөөрсөн байдаг.

Хүснэгтээс харахад ажил хийж буй хөвгүүдийн тоо охидынхоос өндөр байна. 5-14 насанд ажил хийж буй хөвгүүдийн эзлэх хувь 8.7, охидынх 5.7 хувь байна. 15-17 насны бүлэгт энэ үзүүлэлт хөвгүүдийн хувьд 22.1, охидын хувьд 14.9 байна.

Хүснэгт 6.2. ***Ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо, дунд эзлэх хувь, насны бүлэг, хүйсээр***

Хүйс, насны бүлэг	Нийт хүүхэд	Ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо	Дунд эзлэх хувь (%)
(1)	(2)	(3)	(4)
Бүгд	679049*	68580	10.1
05-09	212145	15320	7.2
10-14	294841	21407	7.3
05-14	***506986***	***36727***	***7.2***
15-17	172063	31854	18.5
Хөвгүүд			
Бүгд (5 -17)	347652	41874	12.0
05-09	109205	9005	8.2
10-14	151999	13762	9.1
05-14	***261204***	***22767***	***8.7***
15-17	86449	19107	22.1
Охид			
Бүгд (5 -17)	331397	26706	8.1
05-09	102940	6315	6.1
10-14	142843	7645	5.4
05-14	***245783***	***13960***	***5.7***
15-17	85614	12746	14.9

*- Энэ тоо хүснэгт 6.1-ийн 2-р баганад дурдсан тооноос зөрж буй учир нь 2,138 хүүхэд асуулганд хариулаагүйтэй холбоотой.

Зураг 2. ***Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдийн тоо, насны бүлэг, хүйсээр***

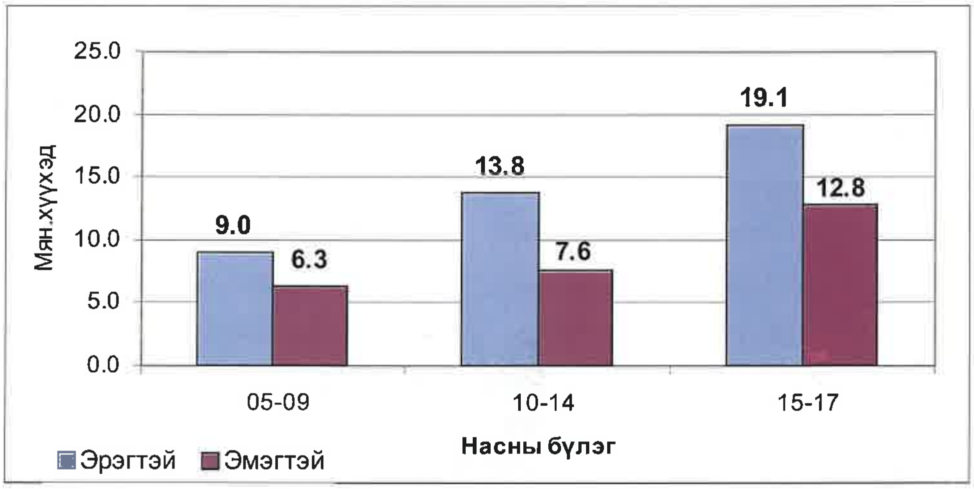

Хүснэгт 6.3-т тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоог ажил эрхлэлтийн байдал, долоо хоногт үндсэн ажил эрхлэлтэнд зарцуулсан дундаж цагаар тооцсоноос харахад тухайн үеийн байдлаар ажил хийж байгаа нийт 68580 хүүхдийн 2851 нь ажлын байртай ч гэсэн сүүлийн 7 хоногт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлээгүй буюу ажил хийгээгүй хүүхдүүд байна.

Иймд энэ тайланд сүүлийн 7 хоногт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу ажил хийж буй 65729 хүүхдийн талаарх үзүүлэлтүүдийг

дэлгэрэнгүй тооцож оруулсан. *Хүснэгт 6.3*-аас үзэхэд сүүлийн 7 хоногт ажил хийсэн 65729 хүүхдийн 706 нь цалин хөлстэй ажил, дийлэнх болох 65023 хүүхэд хувиараа хөдөлмөр эрхэлсэн эсвэл өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй ажилласан байна. Нас болон хүйсийн бүтцээр харахад цалин хөлстэй ажил хийсэн хөвгүүдийн тоо (452) охидынхоос (254) өндөр байна. Ийм хандлага хувиараа хөдөлмөр эрхлэлт болон цалин хөлсгүй ажил хийж байгаа нийт хүүхдэд ч ажиглагдав (39955 хөвгүүд, 25068 охид). Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хүүхдийн дийлэнх (566) нь 15-17 насныхан байна. 10-14 насны зарим хөвгүүд (140) цалин хөлстэй ажил хийсэн бол ийм ажил хийсэн охид 15-17 насныхан л байна. Цалин хөлстэй ажил хийсэн 15-17 насны хүүхдүүд дунджаар 50,7 цагийг долоо хоногт энэ ажилдаа зарцуулсан нь ОУХБ-аас тогтоосон "хүүхдийн хөдөлмөр" гэсэн ангилалд тооцох цагаас үлэмж дээгүүр байгаа юм[15]. Түүнчлэн цалин хөлстэй ажил хийж буй насанд хүрэгчдийн долоо хоногт зарцуулж буй цагаас ч өндөр байгаа боловч ийм ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо маш цөөн байгаа тул энэ талаар дүгнэлт хийхдээ болгоомжтой хандах хэрэгтэй. Бүх насны бүлэгт хөвгүүд охидтой харьцуулбал хувиараа хөдөлмөр эрхлэх, цалин хөлсгүй ажил эрхлэхэд долоо хоногт илүү олон цаг зарцуулж байна. Ажил эрхэлж буй охид, хөвгүүдийн эзлэх хувийг насны бүлгээр харахад ерөнхийдөө адил байна. Ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоог хот, хөдөөгөөр *Хүснэгт 6.3а*-д харуулав. Нийт ажил эрхэлж буй хүүхдийн дийлэнх нь хөдөө орон нутагт (61686) байхад хот, суурин газарт ажил эрхэлж буй хүүхэд ердөө 6894 байна. Цалин хөлстэй ажил эрхэлж буй хүүхдийн ихэнх нь хот, суурин газарт байна. Хот, суурин газарт ажил эрхэлж буй хүүхдийн 8.4 хувийг цалин хөлстэй ажил эрхэлж буй хүүхэд эзэлж байхад хөдөө орон нутагт энэ үзүүлэлт 0.2 хувьтай байна. Түүнчлэн хүүхдийн ажил эрхлэлтийг хот, хөдөөгөөр харьцуулахад эдийн засгийн үйл ажиллагаа буюу ажил эрхэлж буй нийт хүүхдэд 5-9 насны хүүхдийн эзлэх хувь хөдөө орон нутагт 23.9 байхад хотод ердөө 8.1 хувь байна. *Хүснэгт 6.3б*, *6.3в*-д тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн хүүхдийн дунд эзлэх хувийг насны бүлэг, хүйс, ажил эрхлэлтийн байдлаар тооцож харуулав.

[15] *Бүлэг 2.6-д байгаа ойлголт, тодорхойлолтыг үзнэ үү.*

Хүснэгт 6.3. **Тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн 5-17 насны хүүхэд, насны бүлэг, ажил эрхлэлтийн байдал, долоо хоногт ажил эрхлэхэд зарцуулсан дундаж цаг, хүйсээр**

Насны бүлэг/Хүйс	Бүгд	Тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн хүн амын тоо				Долоо хоногт үндсэн ажил эрхлэлтэнд зарцуулсан дундаж цаг	
		Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхлээгүй ч ажлын байртай	Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлсэн	Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Нийт ажил эрхэлж буй хүн амын тоо	899282	63712	835570	297996	537574	44.8	44.4
Ажил эрхэлж буй хүүхэд -	68580	2851	65729	706	65023		
үүнээс: 5-9	15320	687	14633	0	14633	-	14.8
10-14	21407	971	20436	140	20296	18.4	25.4
15-17	31854	1194	30660	566	30094	50.7	37.3
Эрэгтэй -	41874	1468	40406	452	39955		
5-9	9005	343	8662	0	8662	-	16.0
10-14	13762	459	13302	140	13162	-	27.5
15-17	19107	665	18442	311	18131	18.4	40.7
Эмэгтэй -	26706	1384	25323	254	25068		
5-9	6315	343	5971	0	5971	-	12.9
10-14	7645	511	7134	0	7134	-	21.6
15-17	12746	529	12217	254	11963	52.5	32.1

Хүснэгт 6.3а. ***Тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн 5-17 насны хүүхэд, насны бүлэг, ажил эрхлэлтийн байдал, долоо хоногт ажил эрхлэхэд зарцуулсан дундаж цагаар, хүйсээр***

Насны бүлэг/хүйс	Бүгд	Тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн хүүхэд				Долоо хоногт үндсэн ажил эрхлэлтэнд зарцуулсан дундаж цаг	
		Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхлээгүй ч ажлын байртай	Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлсэн	Цалин хөлстэй ажил	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	Цалин хөлстэй ажил	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч
Хот	**6894**	**178**	**6716**	**580**	**6136**		
5-9	560	0	560	0	560	-	16.2
10-14	2662	126	2537	140	2396	18.4	17.0
15-17	3672	52	3620	440	3180	50.7	32.3
Эрэгтэй	4558	178	4380	362	4018		
5-9	328	0	328	0	328	-	12.5
10-14	2004	126	1878	140	1738	18.4	17.3
15-17	2226	52	2174	222	1952	49.5	33.2
Эмэгтэй	2336	0	2336	218	2118		
5-9	231	0	231	0	231	-	21.4
10-14	659	0	659	0	659	-	16.2
15-17	1446	0	1446	218	1228	51.9	30.8
Хөдөө	**61686**	**2673**	**59013**	**126**	**58887**		
5-9	14760	687	14073	0	14073	-	14.7
10-14	18745	845	17900	0	17900	-	26.6
15-17	28182	1142	27040	126	26914	50.6	37.9
Эрэгтэй	37316	1290	36026	90	35937		
5-9	8676	343	8333	0	8333	-	16.2
10-14	11758	334	11424	0	11424	-	29.1
15-17	16882	613	16269	90	16179	48.5	41.6
Эмэгтэй	24370	1384	22986	36	22950		
5-9	6083	343	5740	0	5740	-	12.6
10-14	6987	511	6475	0	6475	-	22.1
15-17	11300	529	10771	36	10735	56.0	32.3

Хүснэгт 6.3б. ***Тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн 5–17 насны хүүхэд, насны бүлэг, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр***

Насны бүлэг/ хүйс	Бүгд	Тухайн үед ажил эрхэлсэн			
		Сүүлийн 7 хоногт ажиллаагүй ч ажлын байртай	Сүүлийн 7 хоногт ажилласан	Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, өрхийн бизнест цалин хөлсгүй . оролцогч
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Нийт ажил эрхэлсэн хүн ам	100.0	7.1	92.9	35.7	64.3
Ажил эрхэлсэн хүүхдүүд	100.0	4.2	95.8	1.1	98.9
үүнээс: 5-9	100.0	4.5	95.5	0.0	100.0
10-14	100.0	4.5	95.5	0.7	99.3
15-17	100.0	3.7	96.3	1.8	98.2
Эрэгтэй	100.0	3.5	96.5	1.1	98.9
5-9	100.0	3.8	96.2	0.0	100.0
10-14	100.0	3.3	96.7	1.1	98.9
15-17	100.0	3.5	96.5	1.7	98.3
Эмэгтэй	100.0	5.2	94.8	1.0	99.0
5-9	100.0	5.4	94.6	0.0	100.0
10-14	100.0	6.7	93.3	0.0	100.0
15-17	100.0	4.2	95.8	2.1	97.9

Хүснэгт 6.3в. ***Тухайн үеийн байдлаар ажил эрхэлсэн 5–17 насны хүүхэд, насны бүлэг, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр, хувиар***

Насны бүлэг/хүйс	Бүгд	Тухайн үед ажил эрхэлсэн			
		Сүүлийн 7 хоногт ажиллаагүй ч ажлын байртай	Сүүлийн 7 хоногт ажилласан	Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Нийт хүүхэд -	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
үүнээс: 5-9	22.3	24.1	22.3	0.0	22.5
10-14	31.2	34.0	31.1	19.8	31.2
15-17	46.5	41.9	46.6	80.2	46.3
Эрэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	21.5	23.4	21.5	0.0	21.7
10-14	32.9	31.3	32.9	31.0	32.9
15-17	45.6	45.3	45.6	69.0	45.4
Эмэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	23.6	24.8	23.6	0.0	23.8
10-14	28.6	36.9	28.2	0.0	28.5
15-17	47.8	38.3	48.2	100.0	47.7

Хүснэгт 6.4. ***Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүүхэд, насны бүлэг, хот, хөдөө, долоо хоногт ажилласан дундаж цаг, хүйсээр***

Насны бүлэг/хүйс	Тухайн үед өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүүхдийн тоо				7 хоногт ажилласан дундаж цаг	
	Сүүлийн 7 хоногт ажиллаагүй	Сүүлийн 7 хоногт ажилласан				
		Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч нийт хүн	8639	239628	100976	138651	40.2	34.9
Нийт хүүхэд:	2020	59657	36382	23276	-	-
Үүнээс: 5-9	687	14514	8585	5929	16.1	13.4
10-14	782	18510	11808	6702	27.9	22.8
15-17	552	26633	15989	10645	39.4	31.6
Хот	51	5047	3278	1769	-	-
5-9	0	560	328	231	12.5	21.4
10-14	51	1850	1250	600	20.2	20.4
15-17	0	2638	1700	938	28.1	28.3
Хөдөө	1969	54610	33103	21507	-	-
5-9	687	13954	8256	5698	16.2	13.1
10-14	731	16660	10558	6102	28.9	23.1
15-17	552	23996	14289	9707	40.7	32.0

Хүснэгт 6.4 а. ***Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүүхэд, насны бүлэг, хот, хөдөө, долоо хоногт ажилласан дундаж цаг, хүйсээр, хувиар***

Насны бүлэг/хүйс	Тухайн үед өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүн (Дүнд эзлэх хувь насны бүлгээр)				Тухайн үед өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүн (Дүнд эзлэх хувь хүйсээр)	
	Сүүлийн 7 хоногт ажиллаагүй	Сүүлийн 7 хоногт ажилласан				
		Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон нийт хүн					42.1	57.9
Нийт хүүхэд	100.0	100.0	100.0	100.0	61.0	39.0
үүнээс : 5-9	34.0	24.4	23.6	25.5	59.1	40.9
10-14	38.7	31.0	32.5	28.8	63.8	36.2
15-17	27.3	44.6	43.9	45.7	60.0	40.0
Хот	100.0	100.0	100.0	100.0	65.0	35.0
5-9	0.0	11.1	10.0	13.1	58.7	41.3
10-14	100.0	36.6	38.1	33.9	67.6	32.4
15-17	0.0	52.3	51.9	53.0	64.5	35.5
Хөдөө	100.0	100.0	100.0	100.0	60.6	39.4
5-9	34.9	25.6	24.9	26.5	59.2	40.8
10-14	37.1	30.5	31.9	28.4	63.4	36.6
15-17	28.0	43.9	43.2	45.1	59.5	40.5

Хүснэгт 6.4-т тухайн үед өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүүхдийн тоог насны бүлэг, хүйс, хот, хөдөөгөөр болон долоо хоногт ажилласан цагаар, *Хүснэгт 6.4а*-д эдгээр хүүхдүүдийн дунд эзлэх хувийг насны бүлэг, хүйсээр тус тус тооцов. Эндээс харахад хот, суурин газартай харьцуулахад бүх насны бүлэгт хөдөө орон нутагт хүүхдүүд илүү их цаг зарцуулжээ. Зөвхөн 5-9 насны охидын хувьд л зарцуулсан цаг ойролцоо байна. Гэхдээ энэ насны бүлгээс цөөхөн хүүхэд түүвэрлэн сонгогдсон тул энэ тоо эргэлзээтэй байж болох юм. Хот, суурин газарт өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон 5-9 насны хүүхдийн эзлэх хувь (11.1 хувь) хөдөөгийнхөөс (25.6 хувь) доогуур байхад 15-17 насны бүлэгт хот, суурин газарт өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон хүүхдийн эзлэх хувь (52.3 хувь) хөдөө орон нутгаас (43.9 хувь) өндөр байна. Энэ нь хот, суурин газарт бага сургуульд хамрагдалтын түвшин өндөр болон ажлын орон тоо харьцангуй хүртээмжтэй байдагтай зарим талаар холбоотой. Түүнчлэн Хүснэгт 6.4а-гаас харахад өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцсон эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдийн эзлэх хувь хот хөдөөд ойролцоо 60.0 хувь нь хөвгүүд, 40.0 хувь нь охид байна.

5-17 насны ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоог үндсэн ажлаараа ажилласан хугацаа, насны бүлэг, хүйсээр *Хүснэгт 6.5-д,* харин 6.5а-д энэ үзүүлэлтийг хувиар гаргаж харуулав. Зарим хүүхэд харьцангуй бага наснаас эхлэн эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцсон байна. Тухайлбал, 5-9 насны 15320 хүүхдийн бараг гуравны нэг нь (31.2 хувь) 2-3 жил ажилласан байна. Түүнчлэн 15-17 насны хүүхдийн 6.9 хувь нь арваас дээш жил ажиллажээ. Хүйсээр онцын ялгаа ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 6.5. ***5-17 насны хүүхдүүдийн үндсэн ажлаараа ажилласан хугацаа, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг/ хүйс	Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлсэн	Ажилласан хугацаагаар				
		1 жил хүртэл	2-3 жил	3-4 жил	5-9 жил	10 + жил
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Нийт ажил эрхэлсэн хүний тоо	899282	87445	92348	143208	196995	379286
Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо	68580	23553	18470	17193	7161	2203
Үүнээс: 5-9	15320	9986	4782	551	0	0
10-14	21407	7051	6090	7247	1019	0
15-17	31854	6516	7597	9395	6143	2203
Эрэгтэй	41874	13961	11170	10926	4617	1200
5-9	9005	5792	2950	263	0	0
10-14	13762	4508	3428	5041	785	.0
15-17	19107	3661	4792	5623	3832	1200
Эмэгтэй	26706	9592	7300	6267	2544	1003
5-9	6315	4194	1832	289	0	0
10-14	7645	2543	2663	2206	234	0
15-17	12746	2855	2806	3772	2310	1003

Хүснэгт 6.5а. **5-17 насны хүүхдүүдийн үндсэн ажлаараа ажилласан хугацаа, насны бүлэг, хүйсээр, хувиар**

Насны бүлэг/хүйс	Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлсэн	Ажилласан хугацаагаар				
		1 жил хүртэл	2-3 жил	3-4 жил	5-9 жил	10 + жил
Нийт ажил эрхэлсэн хүний тоо	100.0	9.7	10.3	15.9	21.9	42.2
Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо	100.0	34.3	26.9	25.1	10.4	3.3
Үүнээс: 5-9	100.0	65.2	31.2	3.6	0.0	0.0
10-14	100.0	32.9	28.4	33.9	4.8	0.0
15-17	100.0	20.5	23.8	29.5	19.3	6.9
Эрэгтэй	100.0	33.3	26.7	26.1	11.0	2.9
5-9	100.0	64.3	32.8	2.9	0.0	0.0
10-14	100.0	32.8	24.9	36.6	5.7	0.0
15-17	100.0	19.2	25.1	29.4	20.1	6.2
Эмэгтэй	100.0	35.9	27.3	23.5	9.5	3.8
5-9	100.0	66.4	29.0	4.6	0.0	0.0
10-14	100.0	33.3	34.8	28.9	3.0	0.0
15-17	100.0	22.4	22.0	29.6	18.1	7.9

6.4 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн боловсролын түвшин

5-17 насны хүүхэд цэцэрлэг, сургуульд явж, эрүүл саруул өсч бойжин, нийгэмдээ хэрэгтэй хүн болж хөгжих ёстой. Иймч учраас хүүхдийн хөдөлмөрийг судлахад боловсрол маш чухал үзүүлэлтийн нэг болдог. Олон орны туршлагаас харахад сургуульд суралцах бололцоо хомс, суралцаж хөгжих гэр орны таатай нөхцөл байхгүй зэрэг нь хүүхдийн хөдөлмөр бий болж, нэмэгдэх үндсэн хүчин зүйлийн нэг болдог ажээ.

МХХС-ны сул тал нь судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн нийгэм, эдийн засгийн үзүүлэлтүүдийг судлаагүй явдал юм. Бүлэг 2-т тэмдэглэсэнчлэн хүүхдийн хөдөлмөрийг судлахад ядуурлыг авч үзэх нь чухал байдаг. Иймд өрхийн сарын орлогын мэдээнд үндэслэн ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийг (ажил эрхлэхийн хажуугаар сургуульд сурч буй эсвэл сураагүй) зөвхөн сургуульд сурч буй хүүхдүүдтэй харьцуулах оролдлогыг хийв. Үр дүнг нь *Хүснэгт 6.6*-д харуулсан бөгөөд хүүхдийн ажил эрхлэлтэнд хүйсийн ялгаа нэг их ажиглагдсангүй. Харин нийт ажил эрхэлж буй хүүхдүүд болон зөвхөн сургуульд суралцаж буй хүүхдүүдийн орлогын бүлгээр ангилсан дунд эзлэх хувиуд хөвгүүд, охидоор ялгасан ангилал бүрт хоорондоо ойролцоо байгаагаас харахад өрхийн орлого нь хүүхдийг нэг бол ажил эрхлэх, эсвэл зөвхөн сургуульд сурахад онцын нөлөөлөх хүчин зүйл болохгүй гэж хэлж болохоор байна. *Хүснэгт 6.6*-гаас харахад зөвхөн сургуульд сурч буй хүүхдүүдийн дийлэнх нь 7-9 болон 10-14 насны бүлгийнхэн байна. Харин түүнээс дээшхи насанд ийм хүүхдүүдийн тоо буурчээ. Өөрөөр хэлбэл хүүхдүүд бага, дунд ангид сургуульд дагнан суралцаж байгаад ахлах ангиудад сурах, ажиллах аль алиныг нь хослуулах хандлагатай байж болох юм.

Хүснэгт 6.6. ***Ажил эрхэлсэн болон зөвхөн сургуульд сурч буй хүүхдийн тоо, өрхийн сарын орлого, насны бүлгээр (хувиар)***

Өрхийн сарын орлого Төг/ хүйс	Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, насны бүлгээр					Зөвхөн сургуульд сурч буй хүүхдүүдийн тоо, насны бүлгээр				
	Бүгд	5-6	7-9	10-14	15-17	Бүгд	5-6	7-9	10-14	15-17
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Ажил эрхэлсэн хүүхэд (тоо)	68580	5809	9511	21407	31854	55647	545	19061	28140	7901
(%)	100.0	8.5	13.9	31.2	46.4	100.0	1.0	34.3	50.7	14.1
5001 хүртэл	100.0	3.5	8.5	27.2	60.9	100.0	0.7	30.5	57.2	11.5
5001-10000	100.0	9.7	15.3	33.5	41.5	100.0	0.0	25.8	51.3	22.8
10001-20000	100.0	10.8	15.6	33.0	40.6	100.0	0.0	50.7	42.7	6.6
20001-30000	100.0	8.6	20.1	28.5	42.9	100.0	0.0	22.0	56.1	21.9
30001-40000	100.0	8.8	14.7	34.4	42.1	100.0	2.0	32.0	47.4	18.6
40001-50000	100.0	11.2	15.5	35.9	37.4	100.0	1.3	41.1	38.2	19.3
50001-100000	100.0	10.2	12.9	31.2	45.7	100.0	0.4	38.8	46.1	14.6
100000-аас дээш	100.0	11.5	14.0	33.5	41.0	100.0	5.1	41.3	44.5	9.1
Хөвгүүд (тоо)	41874	3411	5594	13762	19107	30292	206	9819	15602	4665
(%)	100.0	8.1	13.4	32.9	45.6	100.0	0.7	32.5	51.6	15.3
5001 хүртэл	100.0	3.9	8.2	30.8	57.1	100.0	0.6	29.2	58.3	11.9
5001-10000	100.0	9.0	17.5	31.3	42.3	100.0	0.0	16.2	73.2	10.6
10001-20000	100.0	11.2	15.8	40.2	32.8	100.0	0.0	52.6	37.3	10.2
20001-30000	100.0	6.7	22.2	26.8	44.5	100.0	0.0	13.5	63.6	22.9
30001-40000	100.0	11.1	13.2	26.7	49.0	100.0	0.0	29.8	55.3	15.0
40001-50000	100.0	13.0	11.0	40.3	35.7	100.0	2.3	34.1	38.2	25.4
50001-100000	100.0	8.2	10.5	35.1	46.3	100.0	0.0	39.2	41.8	18.9
100000-аас дээш	100.0	7.4	16.4	37.3	39.0	100.0	3.2	47.7	42.4	6.8
Охид (тоо)	26706	2398	3917	7645	12746	25356	340	9242	12538	3236
(%)	100.0	9.0	14.7	28.6	47.7	100.0	1.3	36.4	49.7	12.6
5001 хүртэл	100.0	2.8	8.9	21.3	67.0	100.0	0.9	32.2	55.8	11.1
5001-10000	100.0	10.8	11.8	37.1	40.3	100.0	0.0	36.8	26.3	36.8
10001-20000	100.0	10.2	15.5	22.0	52.4	100.0	0.0	49.1	47.5	3.4
20001-30000	100.0	11.8	16.8	31.2	40.3	100.0	0.0	31.5	47.8	20.7
30001-40000	100.0	4.5	17.4	49.0	29.0	100.0	4.1	34.4	39.0	22.4
40001-50000	100.0	8.9	21.1	30.4	39.6	100.0	0.0	50.5	38.2	11.3
50001-100000	100.0	13.2	16.3	25.6	45.0	100.0	0.9	38.4	51.1	9.7
100000-аас дээш	100.0	19.7	9.2	26.1	45.0	100.0	7.1	34.7	46.7	11.5

Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн 22.3 хувийг 5-9 насныхан, 31.2 хувийг 10-14 насныхан, 46.5 хувийг 15-17 насныхан тус тус эзэлж байгаа нь дээрх дүгнэлтийн бодитой болохыг нотолж байна (Хүснэгт 6.3в).

Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, дунд

эзлэх хувийг боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр тооцож *Хүснэгт 6.7, Хүснэгт*

6.7а-д үзүүлэв. Эндээс харахад ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн боловсролын түвшин үе тэнгийнхнийхээсээ доогуур байна. Ажил эрхэлж буй 15-17 насны хүүхдүүдийн бараг тэн хагас нь (47.0 хувь) бага ангийн боловсролтой байна. Гэтэл энэ насны хүүхдүүд доод тал нь 4-8-р ангид сурч байх ёстой. 5-9 насны хүүхдүүдийн дөрөвний гурав (76.6 хувь) нь сургуульд сураагүй бөгөөд энэ нь зарим талаар сургуульд орох насны доод хязгаар 7 нас байгаатай холбоотой юм. Хүйсийн хувьд онцын ялгаа ажиглагдахгүй байгаа бөгөөд харин 15-17 насны ажил эрхэлж буй охидын 5.8 хувь нь, хөвгүүдийн 1.4 хувь нь 9-10-р ангид сурч байгаа аж.

Хүснэгт 6.7. ***Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг/ хүйс	Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлсэн	Сургуульд огт суралцаагүй	4-р анги төгсөөгүй	Анги			Техник мэргэжлийн анхан шатны
				Бага	4-8	9-10	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Ажил эрхэлсэн хүүхэд	65729	16065	11391	26755	10456	970	92
Үүнээс: 5-9	14633	11211	3422	0	0	0	0
10-14	20436	2152	5134	12343	807	0	0
15-17	30660	2701	2835	14412	9648	970	92
Эрэгтэй	40406	10148	7154	16569	6175	267	92
5-9	8662	6782	1880	0	0	0	0
10-14	13302	1497	3341	7964	501	0	0
15-17	18442	1869	1933	8605	5675	267	92
Эмэгтэй	25323	5917	4237	10186	4280	703	0
5-9	5971	4430	1542	0	0	0	0
10-14	7134	655	1794	4379	307	0	0
15-17	12217	832	902	5807	3974	703	0

Хүснэгт 6.7а. **Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, боловсролын түвшин, насны бүлэг, хүйсээр (дүнд эзлэх хувиар)**

Насны бүлэг/ хүйс	Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлсэн	Сургуульд огт суралцаагүй	4-р ангиа төгсөөгүй	Анги			Техник мэргэжлийн анхан шатны
				Бага	4-8	9-10	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Ажил эрхэлсэн хүүхэд	100.0	24.4	17.4	40.7	15.9	1.5	0.1
Үүнээс : 5-9	100.0	76.6	23.4	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	100.0	10.5	25.1	60.5	3.9	0.0	0.0
15-17	100.0	8.8	9.2	47.0	31.5	3.2	0.3
Эрэгтэй	100.0	25.1	17.7	41.0	15.3	0.7	0.2
5-9	100.0	78.3	21.7	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	100.0	11.3	25.1	59.9	3.7	0.0	0.0
15-17	100.0	10.1	10.5	46.7	30.8	1.4	0.5
Эмэгтэй	100.0	23.4	16.7	40.2	16.9	2.8	0.0
5-9	100.0	74.2	25.8	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	100.0	9.2	25.1	61.4	4.3	0.0	0.0
15-17	100.0	6.8	7.4	47.5	32.5	5.8	0.0

6.5 Сургууль, боловсролоос гадуурх үйл ажиллагаанд зарцуулсан цаг

Сургууль, боловсролоос гадуурх үйл ажиллагаанд (боловсрол, урлаг соёлын ажил, тоглоом зэрэг сургууль боловсролын үйл ажиллагааны нэг хэсгийг оруулаад):

1. Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн. Үүнд:

а. Зөвхөн эдийн засгийн үйл ажиллагаа

б. Эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа (гэрийн ажил)

2. Зөвхөн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа (гэрийн ажил) зэрэг орно.

Хүснэгт 6.8-д хүүхдүүд гэрийн ажил хийхэд долоо хоногт зарцуулж буй цагийг насны бүлэг, хүйсээр харуулав. Бүх хүүхдийн бараг тэн хагас нь (47.1 хувь) гэрийн ажил хийхэд долоо хоногт 10 хүртэлх цагийг, 16.8 хувь нь 25-аас илүү цагийг тус тус зарцуулсан байна. Энэ үзүүлэлт хүйсээр ялгаатай байгаа бөгөөд гэрийн ажил хийхэд оролцож буй охидын 21.1 хувь, хөвгүүдийн зөвхөн 12.7 хувь нь долоо хоногт 25-аас илүү цагийг зарцуулсан байна. Хүснэгт 6.8-аас харахад 5-9 насны хүүхдүүд гэрийн ажилд нэлээд туслалцаж байна. Гэхдээ ийм

хүүхүүдийн бараг 70.0 хувь нь долоо хоногт 9 хүрэхгүй цагийг гэрийн ажилд туслахад зарцуулж байна. Насны бүлэг дээшлэх тусам гэрийн ажилд туслах нь нэмэгдэж байна. Үүнд: 10-14 насны хүүхдүүдийн бараг тэн хагас нь (50.2 хувь), 15-17 насны хүүхдүүдийн бараг гуравны хоёр (63.7 хувь) нь долоо хоногт 10-41 цагийг гэрийн

ажилд туслахад зарцуулж байна. Долоо хоногт 42 гаруй цагийг гэрийн ажил хийхэд зарцуулсан охидын тоо(16704) хөвгүүдийнхээс (7771) даруй хоёр дахин их байна. Гэрийн хүнд хүчир ажлыг хийхэд оролцож буй хүүхдүүдийн дийлэнх нь 10-14, 15-17 насныхан байна.

Хүснэгт 6.8. ***Хүүхдүүдийн гэрийн ажил хийхэд долоо хоногт зарцуулсан цаг, насны бүлэг, хүйсээр***

Долоо хоногт зарцуулсан цаг /хүйс	Гэрийн ажил хийхэд оролцсон хүүхэд		Насны бүлгээр					
			5-9	10-14	15- 17	5-9	10-14	15- 17
	Тоо	%	%			Тоо		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Нийт хүүхэд	567414	100.0	100.0	100.0	100.0	144782	262709	159923
5 хүртэл	124059	21.9	44.4	17.6	8.4	64250	46328	13481
5 – 9	142726	25.2	25.4	28.3	19.8	36833	74216	31677
10 – 14	94216	16.6	12.5	18.0	18.1	18117	47185	28913
15 – 24	110682	19.5	11.6	20.0	25.8	16787	52572	41323
25 – 34	53577	9.4	3.8	9.2	14.9	5443	24229	23905
35 – 41	17680	3.1	1.3	3.0	4.9	1848	7971	7860
42 – 48	10278	1.8	0.4	1.9	2.9	594	4989	4694
49 – 55	5584	1.0	0.3	0.9	1.8	431	2292	2861
56+	8614	1.5	0.3	1.1	3.4	479	2927	5208
Эрэгтэй	285465	100.0	100.0	100.0	100.0	72643	133930	78892
5 хүртэл	72395	25.4	44.8	22.3	12.6	32512	29914	9969
5 – 9	78901	27.6	25.8	30.0	25.2	18843	40164	19895
10 – 14	47958	16.8	12.5	17.6	19.4	9071	23618	15268
15 – 24	50133	17.6	11.7	17.5	23.1	8484	23387	18261
25 – 34	20590	7.2	3.4	7.2	10.8	2461	9611	8518
35 – 41	7718	2.6	1.0	2.6	4.4	733	3502	3484
42 – 48	3937	1.4	0.4	1.5	2.1	258	2027	1652
49 – 55	1656	0.6	0.1	0.6	1.0	75	820	761
56+	2178	0.8	0.3	0.7	1.4	204	889	1085
Эмэгтэй	281949	100.0	100.0	100.0	100.0	72139	128779	81031
5 хүртэл	51664	18.3	44.0	12.7	4.3	31738	16414	3512
5 – 9	63826	22.6	24.9	26.4	14.5	17990	34052	11783
10 – 14	46257	16.4	12.5	18.3	16.8	9046	23567	13645
15 – 24	60549	21.5	11.6	22.7	28.5	8302	29184	23062
25 – 34	32988	11.8	4.1	11.4	19.0	2982	14618	15387
35 – 41	9961	3.5	1.5	3.5	5.4	1115	4469	4377
42 – 48	6340	2.2	0.5	2.3	3.8	335	2963	3042
49 – 55	3928	1.4	0.5	1.1	2.6	355	1473	2100
56+	6436	2.3	0.4	1.6	5.1	275	2038	4123

Хүснэгт 6.9-д хүүхдүүдийн долоо хоногт эдийн засгийн үйл ажиллагаанд зарцуулсан цагийг насны бүлэг, хүйсээр нарийвчлан тооцов. ОУХБ-ын зөвлөмжийн дагуу "хүүхдийн хөдөлмөр"-ийг тооцон гаргахад энэхүү хүснэгт нь ач холбогдолтой юм[16]. Дийлэнх хүүхэд (58.9 хувь) долоо хоногт 10-41 цаг ажилласан байна. Насны бүлэг дээшлэх тусам долоо хоногт ажиллахад зарцуулсан цагийн тоо нэмэгдэж байна.

[16] *Хүүхдийн хөдөлмөрийн тооцоог Бүлэг 7-д тодорхойлсон байгаа*

Хүснэгт 6.9. ***Хүүхдүүдийн эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэхэд зарцуулсан цаг, насны бүлэг, хүйсээр***

Долоо хоногт зарцуулсан цаг /хүйс	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхэд		Насны бүлгээр					
			5-9	10-14	15- 17	5-9	10-14	15- 17
	Тоо	%	%			Тоо		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Бүгд:	65729	100.0	100.0	100.0	100.0	14633	20436	30660
5 хүртэл	3924	6.0	11.8	6.7	2.7	1723	1374	827
5 – 9	6827	10.4	24.0	9.4	4.5	3518	1923	1387
10 – 14	11054	16.8	32.0	18.4	8.7	4671	3746	2637
15 – 24	13083	19.9	18.2	23.2	18.5	2664	4741	5678
25 – 34	7918	12.0	5.9	15.1	12.9	866	3086	3966
35 – 41	8628	13.2	4.6	12.8	17.4	668	2626	5334
42 – 48	1664	2.5	0.6	2.4	3.5	93	492	1079
49 – 55	2751	4.2	0.6	2.5	7.0	87	511	2153
56+	9879	15.0	2.3	9.5	24.8	343	1937	7599
Эрэгтэй	40406	100.0	100.0	100.0	100.0	8662	13302	18442
5 хүртэл	2068	5.1	8.1	6.8	2.5	700	899	468
5 – 9	3857	9.5	26.1	8.7	2.3	2264	1160	433
10 – 14	5965	14.8	28.8	15.8	7.4	2495	2108	1363
15 – 24	7134	17.7	19.4	20.6	14.8	1676	2734	2724
25 – 34	5160	12.8	6.8	17.7	12.1	588	2348	2224
35 – 41	5746	14.2	5.6	12.5	19.4	495	1669	3582
42 – 48	1274	3.2	1.1	2.9	4.3	93	383	797
49 – 55	1878	4.6	0.6	2.8	7.9	51	375	1452
56+	7324	18.1	3.5	12.2	29.3	299	1626	5399
Эмэгтэй	25323	100.0	100.0	100.0	100.0	5971	7134	12217
5 хүртэл	1856	7.3	17.1	6.7	2.9	1023	475	359
5 – 9	2971	11.7	21.0	10.7	7.8	1254	763	954
10 – 14	5089	20.1	36.5	23.0	10.4	2176	1639	1274
15 – 24	5948	23.5	16.6	28.1	24.2	988	2007	2954
25 – 34	2757	10.9	4.6	10.3	14.4	278	738	1742
35 – 41	2883	11.5	2.9	13.4	14.3	173	957	1752
42 – 48	390	1.5	0.0	1.5	2.3	0	109	281
49 – 55	873	3.4	0.6	1.9	5.7	36	136	701
56+	2555	10.1	0.7	4.4	18.0	44	311	2200

Ялангуяа 15-17 насны хөвгүүдийн 41.5 хувь, охидын 26.0 хувь нь долоо хоногт 42-оос олон цаг ажиллажээ. *Хүснэгт 6.8, 6.9*-өөс үзэхэд ахлах насны бүлгийн охидоор гэрийн ажил хийлгүүлж, харин хөвгүүдийг нь гадуур ажил эрхлүүлэх сонирхолтой байж болох юм.

6.6 Нэмэгдэл ажил хайсан хүүхдүүд

Нэмэгдэл ажил хайсан хүүхдүүдийн тоог *Хүснэгт 6.10, Хүснэгт 6.11*-д танилцуулав.

Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүдээс нэмэгдэл ажил хайсан хүүхдүүдийн тоо харьцангуй цөөн тул хүснэгтүүдийн тоог ашиглахдаа болгоомжтой хандах хэрэгтэй.

Хүснэгт 6.10. ***Сүүлийн 7 хоногт нэмэгдэл ажил хийхэд бэлэн байсан хүүхдүүд, насны бүлэг, хот, хөдөө, хүйсээр***

Насны бүлэг/хүйс	Ажил эрхэлж буй нийт хүүхдийн тоо	Нэмэгдэл ажил хийх боломжтой хүүхэд				Боломжгүй хүүхдийн тоо	Дунд эзлэх хувь	
		Тоо	%	Хот	Хөдөө		Хот	Хөдөө
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Бүгд:	68580	2443	3.6	377	2067	66137	100.0	100.0
5-9	15320	0	0.0	0	0	15320	0.0	0.0
10-14	21407	262	1.2	75	188	21145	19.8	9.1
15-17	31854	2181	6.8	302	1879	29673	80.2	90.9
Эрэгтэй	41874	1509	3.6	262	1247	40365	100.0	100.0
5-9	9005	0	0.0	0	0	9005	0.0	0.0
10-14	13762	237	1.7	50	188	13524	19.0	15.0
15-17	19107	1271	6.7	212	1060	17836	81.0	85.0
Эмэгтэй	26706	935	3.5	115	820	25772	100.0	100.0
5-9	6315	0	0.0	0	0	6315	0.0	0.0
10-14	7645	25	0.3	25	0	7620	21.6	0.0
15-17	12746	910	7.1	90	820	11837	78.4	100.0

Хүснэгт 6.10-аас харахад хэдийгээр ажил эрхэлж буй хүүхдийн эзлэх хувь хот, суурин газарт өндөр байгаа боловч ажил хайсан хүүхдийн дийлэнх нь хөдөө орон нутгийнх байна. Ажил хайсан хүүхдүүдийн ихэнх нь 15-17 насныхан, түүнчлэн ажил хайсан хөвгүүдийн тоо охидынхоос өндөр байна.

Хүснэгт 6 11. ***Сүүлийн 7 хоногт нэмэгдэл ажил хайсан хүүхдийн тоо, ажил хайсан хугацаагаар***

Ажил хайсан хугацаа	Нэмэгдэл ажил хайсан хүүхэд			Эзлэх хувь, ажил хайсан хугацаагаар		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Нийт хүүхэд:	2443	1509	935	100.0	100.0	100.0
1 сар хүртэл	42	42	0	1.7	2.8	0.0
1 – 2 сар	157	114	42	6.4	7.6	4.5
3 – 6 сар	500	178	323	20.5	11.8	34.5
7 – 11 сар	336	179	157	13.8	11.9	16.8
1 – 2 жил	591	411	180	24.2	27.2	19.3
3 + дээш жил	817	584	233	33.4	38.7	24.9

Нийт хүүхдүүдийн гуравны нэг нь 3-аас илүү жилийн хугацаагаар, тэн хагасаас илүү хувь (57.0 хувь) нь нэг жилээс илүү хугацаагаар нэмэгдэл ажил хайжээ.

6.7 Хүүхдүүдийн эдийн засгийн үйл ажиллагаа

Энэ хэсэгт хүүхдүүдийн эдийн засгийн үйл ажиллагааг байнгын болон тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхийн байдлаар тодорхойлов. МХХС-нд тооцсоноор тухайн үед ажил эрхэлж

буй 68580 хүүхэд байна. Мөн байнгын эдийн засгийн идэвхийн аргачлалаар 48936 хүүхэд ажил эрхэлж байна.

6.7.1 Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар

Тухайн үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүдийг насны бүлэг, хүйсээр ангилан эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар тооцож *Хүснэгт 6.12*-т харуулав. Дийлэнх хүүхэд нь (91.7 хувь) хөдөө аж ахуй, ан агнуур, ойн аж ахуйн салбарт ажиллаж байна. Нийт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүдийн 1.0 хувь нь боловсруулах аж үйлдвэрт, 0.8 хувь нь уул уурхай, олборлох салбарт, 0.5 хувь нь зочид буудал, зоогийн газарт ажиллаж байна (Зураг 3, Хүснэгт 6.14а).

Зураг 3. ***Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, хувиар***

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар хүйсийн ялгаа нэг их байхгүй, гагцхүү хөвгүүд уул уурхай, олборлох салбарт охидоос илүү ажиллаж, харин зочид буудал, зоогийн газарт охид илүүтэй ажиллаж байгаа дүн гарчээ. Барилгын салбарт ажиллаж байгаа хүүхдүүдийн ихэнх нь хөвгүүд байна. Насны бүлгээр харахад хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллаж буй хүүхэд бүх насанд тодорхой хувийг (5-9 насанд 23.8 хувь, 10-14 насанд 30.7 хувь, 15-17 насанд 45.5 хувь) эзэлсэн байхад бусад салбарт ажиллаж буй хүүхдийн тоо 10-14 болон 15-17 насанд илүүтэй төвлөрчээ (мөн л ажиллаж буй хүүхдийн тоо цөөн тул энэ дүгнэлт нь яг үнэн бодитой гэж үзэж болохгүй.) *Хүснэгт 6.12*-т тухайн үеийн эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүдийн тоог, *Хүснэгт 6.13*-т байнгын эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоог тус тус танилцуулав.

Хүснэгт 6.12. ***Тухайн үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг/ хүйс	Тухайн үед ажил эрхэлсэн нийт хүүхэд	Эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар										
		ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй	Уул уурхай, олборлох үйлдвэр	Боловсруулах аж үйлдвэр	Барилга	Бөөний болон жижиглэн худалдаа	Зоогийн газар, зочид буудал	Тээвэр, холбоо, харилцаа	Түрээс	Төрийн захиргаа	Нийгэм, бие хүнд үзүүлэх үйлчилгээ	Өрхийн хувийн бизнес
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
Нийт	68580	62880	552	701	217	3148	353	185	132	88	291	34
5-9	15320	14972	42	33	0	272	0	0	0	0	0	0
10-14	21407	19324	265	135	53	1259	150	0	132	38	50	0
15-17	31854	28584	244	533	163	1616	203	185	0	50	241	34
Эрэгтэй	41874	38409	380	344	217	1766	146	185	99	88	223	17
5-9	9005	8811	42	33	0	118	0	0	0	0	0	0
10-14	13762	12283	208	85	53	888	57	0	99	38	50	0
15-17	19107	17315	130	226	163	760	88	185	0	50	173	17
Эмэгтэй	26706	24471	172	357	0	1381	207	0	33	0	68	17
5-9	6315	6161	0	0	0	154	0	0	0	0	0	0
10-14	7645	7041	57	50	0	371	93	0	33	0	0	0
15-17	12746	11269	114	307	0	856	114	0	0	0	68	17
Эзлэх хувь: насны бүлгээр												
Нийт хүүхэд:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	22.3	23.8	7.7	4.7	0.0	8.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	31.2	30.7	48.1	19.3	24.5	40.0	42.5	0.0	100.0	43.0	17.2	0.0
15-17	46.4	45.5	44.2	76.0	75.5	51.3	57.5	100.0	0.0	57.0	82.8	100.0
Эрэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	21.5	22.9	11.1	9.6	0.0	6.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	32.9	32.0	54.8	24.8	24.5	50.3	39.3	0.0	100.0	43.0	22.5	0.0
15-17	45.6	45.1	34.1	65.6	75.5	43.0	60.7	100.0	0.0	57.0	77.5	100.0
Эмэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	-	100.0	100.0	-	100.0	-	100.0	100.0
5-9	23.6	25.2	0.0	0.0	-	11.1	0.0	-	0.0	-	0.0	0.0
10-14	28.6	28.8	33.3	14.0	-	26.9	44.8	-	100.0	-	0.0	0.0
15-17	47.7	46.1	66.7	86.0	-	62.0	55.2	-	0.0	-	100.0	100.0

Хүснэгт 6.13. ***Байнгын үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг / хүйс	Ажил эрхэлсэн нийт хүүхэд	Эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар									
		ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй	Уул уурхай, олборлох үйлдвэр	Боловсруулах аж үйлдвэр	Барилга	Бөөний болон жижиглэн худалдаа	Зоогийн газар, зочид буудал	Тээвэр, холбоо, харилцаа	Төрийн захиргаа	Нийгэм, бие хүнд үзүүлэх үйлчилгээ	Өрхийн хувийн бизнес
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(11)	(12)	(13)
Нийт хүүхэд	48936	45898	166	502	163	1673	88	33	88	291	34
5-9	9017	8796	0	33	0	188	0	0	0	0	0
10-14	13274	12604	72	33	0	477	0	0	38	50	0
15-17	26646	24498	93	436	163	1009	88	33	50	241	34
Эрэгтэй	30977	28961	166	195	163	1043	88	33	88	223	17
5-9	5533	5381	0	33	0	118	0	0	0	0	0
10-14	8800	8242	72	33	0	365	0	0	38	50	0
15-17	16645	15338	93	129	163	559	88	33	50	173	17
Эмэгтэй	17959	16936	0	307	0	630	0	0	0	68	17
5-9	3484	3415	0	0	0	69	0	0	0	0	0
10-14	4474	4362	0	0	0	112	0	0	0	0	0
15-17	10001	9159	0	307	0	449	0	0	0	68	17
Нийт хүүхэд:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	18.4	19.2	0.0	6.6	0.0	11.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	27.1	27.5	43.7	6.6	0.0	28.5	0.0	0.0	0.0	17.2	0.0
15-17	54.4	53.4	56.3	86.8	100.0	60.3	100.0	100.0	100.0	82.8	100.0
Эрэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	17.9	17.4	0.0	0.1	0.0	0.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	28.4	28.5	43.7	16.9	0.0	35.0	0.0	0.0	0.0	22.5	0.0
15-17	53.7	53.0	56.3	66.1	100.0	53.6	100.0	100.0	100.0	77.5	100.0
Эмэгтэй	100.0	100.0	-	100.0	-	100.0	-	-	-	100.0	100.0
5-9	19.4	19.0	-	0.0	-	0.4	-	-	-	0.0	0.0
10-14	24.9	25.8	-	0.0	-	17.7	-	-	-	0.0	0.0
15-17	55.7	54.1	-	100.0	-	71.3	-	-	-	100.0	100.0

Хүснэгт 6.14 ***Тухайн үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр***

Ажил эрхлэлтийн байдал/ хүйс	Тухайн үед ажил эрхэлсэн нийт хүүхэд	Эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар										
		ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй	Уул уурхай, олборлох үйлдвэр	Боловсруулах үйлдвэр	Барилга	Бөөний болон жижиглэн худалдаа,гэр ахуйн барааны засвар	Зочид буудал, зоогийн газар	Тээвэр агуулахын аж ахуй, холбоо,	Үл хөдлөх хөрөнгө түрээс бизнес	Төрийн удирдлага, батлан хамгаалах, албан журмын нийгмийн даатгал	Нийгэм, бие хүнд үзүүлэх бусад үйлчилгээ	Хүн хөлслөн ажил-луулдаг өрхийн аж ахуй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(11)	(12)	(13)	(14)
Нийт хүүхэд:	68580	62880	552	701	217	3148	353	185	132	88	291	34
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	694	0	0	249	163	50	0	0	0	88	144	0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	460	124	36	157	0	0	93	0	0	0	50	0
Ажил олгогч	36	36	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	5652	5109	202	18	0	236	0	0	0	0	52	34
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	61677	57550	313	277	53	2862	260	185	132	0	45	0
Бусад	61	61	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Эрэгтэй:	41874	38409	380	344	217	1766	146	185	99	88	223	17
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	440	0	0	113	163	0	0	0	0	88	76	0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	139	0	36	52	0	0	0	0	0	0	50	0
Ажил олгогч	36	36	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	3819	3396	202	18	0	133	0	0	0	0	52	17
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	37379	34916	142	161	53	1633	146	185	99	0	45	0
Бусад	61	61	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Эмэгтэй:	26706	24471	172	357	0	1381	207	0	33	0	68	17
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	254	0	0	136	0	50	0	0	0	0	68	0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	322	124	0	105	0	0	93	0	0	0	0	0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	1832	1713	0	0	0	102	0	0	0	0	0	17
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	24298	22634	172	116	0	1229	114	0	33	0	0	0

Хүснэгт 6.14.а **Тухайн үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхэд, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр (хувиар)**

Ажил эрхлэлтийн байдал/Хүйс	Тухайн үед ажил эрхэлсэн нийт хүүхэд	Эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар										
		ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй	Уул уурхай, олборлох үйлдвэр	Боловсруулах үйлдвэр	Барилга	Бөөний болон жижиглэн худалдаа, гэр ахуйн барааны засвар	Зочид буудал, зоогийн газар	Тээвэр агуулахын аж ахуй, холбоо,	Үл хөдлөх хөрөнгө түрээс бизнес	Төрийн удирдлага, батлан хамгаалах, албан журмын нийгмийн даатгал	Нийгэм, бие хүнд үзүүлэх бусад үйлчилгээ	Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн аж ахуй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(11)	(12)	(13)	(14)
Нийт хүүхэд:	100.0	91.7	0.8	1.0	0.3	4.6	0.5	0.3	0.2	0.1	0.4	0.1
Эрэгтэй хүүхэд:	100.0	91.7	0.9	0.8	0.5	4.3	0.3	0.5	0.2	0.2	0.6	0.0
Эмэгтэй хүүхэд:	100.0	91.6	0.6	1.3	0.0	5.2	0.8	0.0	0.1	0.0	0.3	0.1
Эзлэх хувь, ажил эрхлэлтийн байдлаар:												
Нийт хүүхэд:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	1.0	0.0	0.0	35.6	75.5	1.6	0.0	0.0	0.0	100.0	49.5	0.0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	0.7	0.2	6.6	22.4	0.0	0.0	26.3	0.0	0.0	0.0	17.2	0.0
Ажил олгогч	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	8.2	8.1	36.6	2.6	0.0	7.5	0.0	0.0	0.0	0.0	18.0	100.0
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	89.9	91.5	56.8	39.5	24.5	90.9	73.7	100.0	100.0	0.0	15.3	0.0
Бусад	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Эрэгтэй:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	1.1	0.0	0.0	32.8	75.5	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	34.1	-
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	0.3	0.0	9.5	15.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	22.5	-
Ажил олгогч	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	-
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	9.1	8.8	53.2	5.3	0.0	7.6	0.0	0.0	0.0	0.0	23.5	-
Өрхийн бизнест цалин халсгүй оролцогч	89.3	90.9	37.3	46.7	24.5	92.4	100.0	100.0	100.0	0.0	20.0	-
Бусад	0.1	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	-
Эмэгтэй:	100.0	100.0	100.0	100.0	-	100.0	100.0	-	100.0	-	100.0	100.0
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	1.0	0.0	0.0	38.2	-	3.6	0.0	-	0.0	-	100.0	0.0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	1.2	0.5	0.0	29.3	-	0.0	44.8	-	0.0	-	0.0	0.0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	6.9	7.0	0.0	0.0	-	7.4	0.0	-	0.0	-	0.0	100.0
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	91.0	92.5	100.0	32.5	-	89.0	55.2	-	100.0	-	0.0	0.0

Хүснэгт 6.15. ***Байнгын эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр***

Ажил эрхлэлтийн байдал/хүйс	Байнгын үед ажил эрхэлсэн хүүхэд	Эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар									
		ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй	Уул уурхай, олборлох үйлдвэр	Боловсруулах үйлдвэр	Барилга	Бөөний болон жижиглэн худалдаа, гэр ахуйн барааны засвар	Зочид буудал, зоогийн газар	Тээвэр агуулахын аж ахуй, холбоо,	Үл хөдлөх хөрөнгө түрээс бизнес	Төрийн удирдлага, батлан хамгаалах, албан журмын нийгмийн даатгал	Нийгэм, биехүнд үзүүлэх бусад үйлчилгээ
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Нийт хүүхэд:	48936	45898	166	502	163	1673	88	33	88	291	34
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	642	0	0	197	163	50	0	0	88	144	0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	136	36	0	0	0	50	0	0	0	50	0
Ажил олгогч	36	36	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	3872	2989	166	105	0	481	0	0	0	97	34
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	44250	42837	0	200	0	1091	88	33	0	0	0
Эрэгтэй:	30977	28961	166	195	163	1043	88	33	88	223	17
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	388	0	0	61	163	0	0	0	88	76	0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	136	36	0	0	0	50	0	0	0	50	0
Ажил олгогч	36	36	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	2745	2086	166	0	0	379	0	0	0	97	17
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	27672	26803	0	134	0	613	88	33	0	0	0
Эмэгтэй:	17959	16936	0	307	0	630	0	0	0	68	17
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	254	0	0	136	0	50	0	0	0	68	0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	1127	903	0	105	0	102	0	0	0	0	17
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	16578	16034	0	66	0	478	0	0	0	0	0

Хүснэгт 6.15а. **Байнгын эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсээр**

Ажил эрхлэлтийн байдал/хүйс	Байнгын үед ажил эрхэлсэн хүүхэд	Эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар									
		ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй	Уул уурхай, олборлох үйлдвэр	Боловсруул-ах үйлдвэр	Барилга	Бөөний болон жижиглэн худалдаа, гэр ахуйн барааны засвар	Зочид буудал, зоогийн газар	Тээвэр агуулахын аж ахуй, холбоо,	Үл хөдлөх хөрөнгө түрээс бизнес	Төрийн удирдлага, батлан хамгаалах, албан журмын нийгмийн даатгал	Нийгэм, бие хүнд үзүүлэх бусад үйлчилгээ
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Эзлэх хувь, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар:											
Нийт хүүхэд:	100.0	93.7	0.3	1.0	0.3	3.4	0.2	0.1	0.2	0.6	0.1
Эрэгтэй:	100.0	93.4	0.5	0.6	0.5	3.4	0.3	0.1	0.3	0.7	0.1
Эмэгтэй:	100.0	94.3	0.0	1.7	0.0	3.5	0.0	0.0	0.0	0.4	0.1
Ний хүүхэд:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	1.3	0.0	0.0	39.3	100.0	3.0	0.0	0.0	100.0	49.5	0.0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	0.3	0.1	0.0	0.0	0.0	3.0	0.0	0.0	0.0	17.2	0.0
Ажил олгогч	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	7.9	6.5	100.0	20.8	0.0	28.8	0.0	0.0	0.0	33.3	100.0
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	90.4	93.3	0.0	39.9	0.0	65.2	100.0	100.0	0.0	0.0	0.0
Эрэгтэй:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	1.3	0.0	0.0	31.2	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0	34.1	0.0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	0.4	0.1	0.0	0.0	0.0	4.8	0.0	0.0	0.0	22.5	0.0
Ажил олгогч	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	8.9	7.2	100.0	0.0	0.0	36.4	0.0	0.0	0.0	43.5	100.0
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	89.3	92.5	0.0	68.8	0.0	58.8	100.0	100.0	0.0	0.0	0.0
Эмэгтэй:	100.0	100.0	-	100.0	-	100.0	-	-	-	100.0	100.0
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	1.4	0.0	-	44.4	-	7.9	-	-	-	100.0	0.0
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	6.3	5.3	-	34.1	-	16.2	-	-	-	0.0	100.0
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	92.3	94.7	-	21.5	-	75.8	-	-	-	0.0	0.0

Хүснэгт 6.16. ***Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, ажил мэргэжлийн ангилал болон насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг/ Хүйс	Эдийн засгийн идэвхитэй нийт хүүхэд	Ажил мэргэжлийн үндсэн ангилал (тоо)							
		Мэргэжилтэн	Инженер, техникийн ажилтан	Бичиг хэрэг	Үйлчилгээний салбар, дэлгүүр зах зээл дээр худалдаа эрхлэгч	ХАА ба загасны аж ахуйн мэргэшсэн ажилтан	Үйлдвэр худалдааны ажилтан	Машин техник тоногийн угсрагчид, оператор	Энгийн ажил
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Нийт хүүхэд:	68580	208	50	33	2839	62237	1105	239	1869
5-9	15320	0	0	0	188	15057	0	33	42
10-14	21407	38	50	33	1100	19237	401	33	514
15-17	31854	171	0	0	1551	27943	704	173	1313
Эрэгтэй хүүхэд:	41874	208	50	33	1526	38050	692	123	1191
5-9	9005	0	0	0	118	8811	0	33	42
10-14	13762	38	50	33	725	12211	294	33	378
15-17	19107	171	0	0	683	17027	398	57	771
Эмэгтэй хүүхэд:	26706	0	0	0	1313	24187	413	116	678
5-9	6315	0	0	0	69	6245	0	0	0
10-14	7645	0	0	0	376	7026	107	0	137
15-17	12746	0	0	0	868	10916	305	116	541
Эзлэх хувь насны бүлгээр:									
Нийт хүүхэд:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	22.3	0.0	0.0	0.0	6.6	24.2	0.0	13.8	2.3
10-14	31.2	18.1	100.0	100.0	38.8	30.9	36.3	13.8	27.5
15-17	46.4	81.9	0.0	0.0	54.6	44.9	63.7	72.4	70.2
Эрэгтэй:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	21.5	0.0	0.0	0.0	7.8	23.2	0.0	27.0	3.6
10-14	32.9	18.1	100.0	100.0	47.5	32.1	42.4	27.0	31.7
15-17	45.6	81.9	0.0	0.0	44.7	44.7	57.6	46.0	64.7
Эмэгтэй:	100.0	-	-	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	23.6	-	-	-	5.3	25.8	0.0	0.0	0.0
10-14	28.6	-	-	-	28.6	29.0	26.0	0.0	20.2
15-17	47.7	-	-	-	66.1	45.1	74.0	100.0	79.8
Эзлэх хувь, ажил мэргэжлийн үндсэн ангиллаар:									
Нийт хүүхэд:	100.0	0.3	0.1	0.0	4.1	90.8	1.6	0.3	2.7
Эрэгтэй:	100.0	0.5	0.1	0.1	3.6	90.9	1.7	0.3	2.8
Эмэгтэй:	100.0	0.0	0.0	0.0	4.9	90.6	1.5	0.4	2.5

Хүснэгт 6.17. **Байнгын идэвхтэй хүүхэд, ажил мэргэжлийн үндсэн ангилал, насны бүлэг, хүйсээр**

Насны бүлэг/ хүйс	Эдийн засгийн идэвхитэй нийт хүн ам	Ажил мэргэжлийн үндсэн ангилал						
		Мэргэжилтэн	Инженер техникийн ажилтан	Үйлчилгээний салбар, дэлгүүр зах зээл дээр худалдаа эрхлэгч	ХАА ба загасны аж ахуйн мэргэшсэн ажилтан	Үйлдвэр худалдааны ажилтан	Машин техник тоног төхөөрөмжийн оператор угсрагч	Энгийн ажил
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Нийт хүүхэд:	48936	208	50	1195	45054	755	239	1435
5-9	9017	0	0	188	8796	0	33	0
10-14	13274	38	50	267	12523	197	33	166
15-17	26646	171	0	740	23735	558	173	1269
Эрэгтэй хүүхэд:	30977	208	50	620	28485	601	123	890
5-9	5533	0	0	118	5381	0	33	0
10-14	8800	38	50	198	8175	197	33	109
15-17	16645	171	0	303	14929	404	57	781
Эмэгтэй хүүхэд:	17959	0	0	575	16568	155	116	545
5-9	3484	0	0	69	3415	0	0	0
10-14	4474	0	0	69	4347	0	0	57
15-17	10001	0	0	436	8806	155	116	488
Эзлэх хувь насны бүлгээр:								
Нийт хүүхэд:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	18.4	0.0	0.0	15.7	19.5	0.0	13.8	0.0
10-14	27.1	18.1	100.0	22.4	27.8	26.1	13.8	11.6
15-17	54.4	81.9	0.0	61.9	52.7	73.9	72.4	88.4
Эрэгтэй хүүхэд:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	17.9	0.0	0.0	19.1	18.9	0.0	-	0.0
10-14	28.4	18.1	100.0	31.9	28.7	32.8	-	12.2
15-17	53.7	81.9	0.0	49.0	52.4	67.2	-	87.8
Эмэгтэй хүүхэд:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-9	19.4	-	-	12.1	20.6	0.0	0.0	0.0
10-14	24.9	-	-	12.1	26.2	0.0	0.0	10.5
15-17	55.7	-	-	75.9	53.2	100.0	100.0	89.5
Эзлэх хувь, ажил мэргэжлийн үндсэн ангиллаар:								
Нийт хүүхэд:	100.0	0.4	0.1	2.4	92.1	1.5	0.5	2.9
Эрэгтэй:	100.0	0.7	0.2	2.0	92.0	1.9	0.4	2.9
Эмэгтэй:	100.0	0.0	0.0	3.2	92.3	0.9	0.6	3.0

6.7.2 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн ажил эрхлэлтийн байдал

Хүснэгт 6.14-т тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдал, хүйсийн ангиллаар, *Хүснэгт 6.14а*-д дүнд эзлэх хувийг нь тооцож харуулав. Эндээс харахад дийлэнх хүүхэд (90.0 орчим хувь) өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч байж, түүний дараагаар хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид (8.2 хувь) орж байна. Цалин хөлстэй ажил эрхэлж буй хүүхэд 2.0 хувьд хүрэхгүй байгаагийн ихэнх нь боловсруулах аж үйлдвэр, уул уурхай, олборлолт, барилгын салбарт ажиллаж байна. Хүйсийн хувьд нэг их ялгаа ажиглагдсангүй. *Хүснэгт 6.15, 6.15а*-д байнгын эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүдийн үндсэн ажил эрхлэлтийг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар болон хүйсийн ангиллаар тооцов. Энэ хүснэгт дэх тоо мэдээ *Хүснэгт 6.14а* дахь тоо мэдээтэй бараг адил байна.

6.7.3 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүд, ажил мэргэжлийн ангиллаар

Хүснэгт 6.16-д тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийг ажил мэргэжлийн үндсэн ангилал, насны бүлэг, хүйсээр тооцов. Дийлэнх хүүхэд (90.8 хувь) хөдөө аж ахуйн холбогдолтой ажил эрхэлж байна. Түүний дараагаар үйлчилгээний ажил болон дэлгүүр зах дээр худалдаа эрхлэгч (4.1 хувь), энгийн ажил (2.7 хувь), үйлдвэр, худалдааны ажил (1.6 хувь) хийж байгаа хүүхдүүд орж байна (Зураг 4). Хүйсээр харахад онцын ялгаа ажиглагдсангүй, харин насны бүлгээр авч үзвэл 5-9 насныхан ихэнхдээ хөдөө аж ахуйн холбогдолтой эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлжээ. Харин бусад төрлийн ажилд ахлах насны хүүхдүүд ихээр ажиллаж байна.

Зураг 4. ***Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, ажил мэргэжлийн ангиллаар, хувиар***

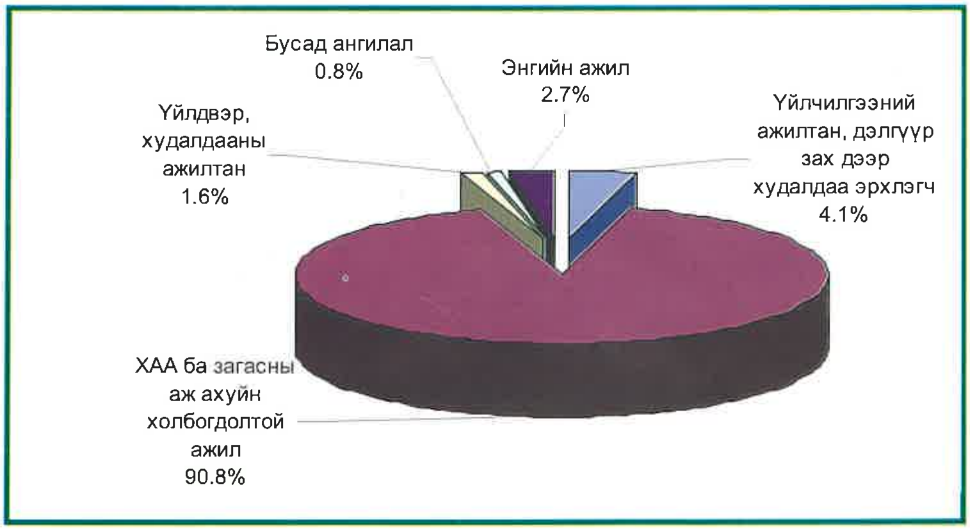

Хүснэгт 6.17-д байнгын идэвхитэй хүүхдийг ажил мэргэжлийн ангиллаар нь харуулав. Байнгын эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн ажил мэргэжлийн төрөл нь тухайн үеийнхтэй ойролцоо байна.

6.7.4 Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн сарын орлого

Хүснэгт 6.18-д цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн сарын орлогыг тооцов. Гэхдээ ийм хүүхдийн тоо цөөн байгаа тул аливаа дүгнэлт хийхдээ болгоомжтой хандах нь зүйтэй. Цалин хөлстэй ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн ихэнх нь буюу 76.5 хувь нь сургуульд сурдаггүй хүүхдүүд байна. Сургуульд сурахын зэрэгцээ цалин хөлстэй ажил хийдэг хүүхдүүдийн 84.2 хувь нь 5000 хүртэлх төгрөгийн, харин үлдсэн 15.8 хувь нь 26000-аас дээш төгрөгийн орлого олж байгаа нь хамгийн өндөр орлого олдог хүүхдүүдийн гуравны нэгийг эзэлж байна. Хүйсийн хувьд онцын ялгаагүй байна, гагцхүү сарын орлого нь өндөр буюу 26000-аас дээш төгрөгний орлоготой хүүхдүүд нь дандаа хөвгүүд байна.

Хүснэгт 6.18. **Тухайн үед цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн сарын орлого, төгрөгөөр**

Сүүлийн сард олсон орлого (бэлэн мөнгөний болон биет хэлбэрээр)	Цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн хүүхэд					
	Тоо			Дүнд эзлэх хувь		
	Бүгд	Сургуульд сурдаг	Сургуульд сурдаггүй	Бүгд	Сургуульд сурдаг	Сургуульд сурдаггүй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Нийт хүүхэд:	994	234	760	100.0	100.0	100.0
5000 хүртэл	382	197	184	38.4	84.2	24.3
6000 - 10000	220	0	220	22.2	0.0	29.0
11000 - 15000	109	0	109	10.9	0.0	14.3
16000 - 20000	136	0	136	13.7	0.0	17.8
21000 - 25000	50	0	50	5.0	0.0	6.6
26000 +	97	36	61	9.8	15.8	8.0
Эрэгтэй:	542	141	402	100.0	100.0	100.0
5000 хүртэл	184	105	80	34.0	74.3	19.9
6000 - 10000	66	0	66	12.2	0.0	16.5
11000 - 15000	109	0	109	20.0	0.0	27.1
16000 - 20000	86	0	86	15.9	0.0	21.5
26000+	97	36	61	17.9	25.7	15.1
Эрэгтэй:	452	93	359	100.0	100.0	100.0
5000 хүртэл	197	93	105	43.7	100.0	29.1
6000 - 10000	154	0	154	34.2	0.0	43.0
16000 - 20000	50	0	50	11.1	0.0	13.9
21000 - 25000	50	0	50	11.1	0.0	13.9

6.8 Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд

Ихэнх хүүхдүүд ямар нэгэн хэмжээгээр гэрийнхээ ажилд тусалдаг байна. Энэ хэсэгт хүүхдүүдийн эдийн засгийн бус үйл ажиллагааг насны бүлэг, хүйсээр тооцсон дүнг харуулав. Хүснэгт 6.19-өөс харахад хүүхдүүд дараах эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа буюу гэрийн

ажлуудыг хийж байна.

1. Хоол цай хийх, аяга таваг угаах
2. Гэр орон цэвэрлэх
3. Хувцас угаах, индүүдэх
4. Гэр байшин, эд хогшил сэргээн засах
5. Гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлсийг худалдаж авах, дэлгүүр явах
6. Хувцас, бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх
7. Ус авах
8. Түлээ, түлш бэлтгэх
9. Өндөр настан, өвчтэй хүн асрах
10. Хүүхэд асрах
11. Гэрийн тэжээвэр амьтан арчлах, ашиг олох зорилгоор бус цэцэг ногоо тарих, арчлах
12. Олон нийтийн болон сайн дурын ажилд үнэ хөлсгүйгээр оролцох

Хүүхэд хэд хэдэн төрлийн гэрийн ажил хийсэн байж болохыг тэмдэглэх хэрэгтэй. Гэрийн ажил хийхэд оролцсон хүүхдүүдийн тоог хувиар гаргаж *Хүснэгт 6.20*-д харуулав.

Хамгийн олон хүүхэд хоол цай хийж, аяга таваг угааж, түүний дараагаар гэр орон цэвэрлэх, ус авах, түлээ түлш бэлтгэх, хувцас угаах, индүүдэх, гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлсийг

худалдан авах, дэлгүүр хоршоо явах ажлууд орж байна. Тухайлбал, хүүхдүүдийн 76.4 хувь нь хоол унд хийх, аяга таваг угаахад, 74.1 хувь нь гэр орон цэвэрлэхэд, 21.1 хувь нь гэр орныхоо хэрэгцээт зүйлсийг худалдан авахаар дэлгүүр хоршоогоор явсан байна.

Хүснэгт 6.19. ***Гэрийн (эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа) ажил хийхэд оролцсон хүүхдүүд, хийсэн ажлын төрөл, насны бүлэг, хүйсээр***

(Тоогоор)

Насны бүлэг/ хүйс	Нийт оролцсон хүүхэд	Гэрийн ажил буюу эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа **											
		Хоол цай хийх, аяга таваг угаах	Гэр орон цэвэрлэх	Хувцас угаах, индүүдэх	Гэр байшин, эд хогшил сэргээн засах	Гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлсийг худалдаж авах, дэлгүүр явах	Хувцас, бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх	Ус авах	Түлээ, түлш бэлтгэх	Өндөр настан, өвчтэй хүн асрах	Хүүхэд асрах	Гэрийн тэжээвэр амьтан арчлах, ашиг олох зорилгоор бус цэцэг ногоо тарих	Олон нийтийн сайн дурын ажилд үнэ хөлсгүй оролцох
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
Нийт:	567414	433775	420379	259995	33717	119818	32650	300449	265133	12965	46127	36513	34027
5-9	144782	106846	97384	21729	2945	16341	1802	57159	58641	1878	17927	7761	4328
10-14	262709	200809	201377	128413	13471	59315	14559	150267	123350	5958	19523	17821	18096
15-17	159923	126120	121618	109853	17301	44161	16289	93023	83143	5129	8677	10931	11603
Эрэгтэй:	285465	191011	178340	101801	26107	52303	5923	176324	160657	5073	18436	21570	16713
5-9	72643	48928	43737	7724	2068	7691	423	33868	34240	932	7961	4760	2447
10-14	133930	89808	87335	49724	10246	27291	3174	88972	75475	2357	7602	10667	8884
15-17	78892	52274	47268	44352	13793	17322	2326	53484	50941	1783	2873	6143	5382
Эмэгтэй:	281949	242764	242039	158194	7611	67514	26727	124125	104477	7892	27692	14943	17314
5-9	72139	57918	53647	14005	877	8650	1379	23291	24400	946	9966	3001	1881
10-14	128779	111001	114043	78688	3225	32025	11384	61295	47875	3600	11921	7154	9212
15-17	81031	73845	74349	65500	3509	26839	13963	39539	32201	3346	5804	4788	6221

** Хүүхэд гэрийн хэд хэдэн ажлыг хийсэн байж болох юм.

Хүснэгт 6.20. ***Гэрийн (эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа) ажил хийхэд оролцсон хүүхдийн тоо, хийсэн ажлын төрөл, насны бүлэг, хүйсээр***

(Хувиар)

Насны бүлэг/ Хүйс	Нийт оролцсон хүүхэд	Гэрийн ажил буюу эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа**											
		Хоол цай хийх, аяга таваг угаах	Гэр орон цэвэрлэх	хувцас угаах, индүүдэх	Гэр байшин, эд хогшил сэргээн засах	Гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлсийг худалдаж авах, дэлгүүр явах	Хувцас, бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх	Ус авах	Түлээ, түлш бэлтгэх	Өндөр настан, өвчтэй хүн асрах	Хүүхэд асрах	Гэрийн тэжээвэр амьтан арчлах, ашиг олох зорилгоор бус цуцуг ногоо тарих.	Олон нийтийн сайн дурын ажилд үнэ хөлсгүй оролцох
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
Нийт:	100.0	76.4	74.1	45.8	5.9	21.1	5.8	53.0	46.7	2.3	8.1	6.4	6.0
5-9	100.0	73.8	67.3	15.0	2.0	11.3	1.2	39.5	40.5	1.3	12.4	5.4	3.0
10-14	100.0	76.4	76.7	48.9	5.1	22.6	5.5	57.2	47.0	2.3	7.4	6.8	6.9
15-17	100.0	78.9	76.0	68.7	10.8	27.6	10.2	58.2	52.0	3.2	5.4	6.8	7.3
Эрэгтэй:	100.0	66.9	62.5	35.7	9.1	18.3	2.1	61.8	56.3	1.8	6.5	7.6	5.9
5-9	100.0	67.4	60.2	10.6	2.8	10.6	0.6	46.6	47.1	1.3	11.0	6.6	3.4
10-14	100.0	67.1	65.2	37.1	7.7	20.4	2.4	66.4	56.4	1.8	5.7	8.0	6.6
15-17	100.0	66.3	59.9	56.2	17.5	22.0	2.9	67.8	64.6	2.3	3.6	7.8	6.8
Эмэгтэй:	100.0	86.1	85.8	56.1	2.7	23.9	9.5	44.0	37.1	2.8	9.8	5.3	6.1
5-9	100.0	80.3	74.4	19.4	1.2	12.0	1.9	32.3	33.8	1.3	13.8	4.2	2.6
10-14	100.0	86.2	88.6	61.1	2.5	24.9	8.8	47.6	37.2	2.8	9.3	5.6	7.2
15-17	100.0	91.1	91.8	80.8	4.3	33.1	17.2	48.8	39.7	4.1	7.2	5.9	7.7

** Хүүхэд гэрийн хэд хэдэн ажлыг хийсэн байж болно.

Гэрийн ажил буюу эдийн засгийн бус үйл ажиллагаан дахь оролцоог насны бүлэг, хүйсээр харахад нэлээд ялгаа ажиглагдав. Хоол унд хийх, аяга таваг угаах, гэр орон цэвэрлэх ажлыг хийсэн охидын эзлэх хувь (үнэмлэхүй тоогоор ч гэсэн) хөвгүүдийнхээс өндөр байна. Энэ хоёр ажлыг хийсэн охидын тоо насны бүлэг дээшлэх тусам нэмэгдэж байгаа нь хоол унд хийх, гэр орон цэвэрлэх ажлыг уламжлал ёсоор эмэгтэйчүүд хийж ирсэнтэй зарим талаар холбоотой байж болох юм.

Хүснэгт 6.21. ***Гэрийн ажил хийсэн болон ус авсан, түлээ түлш бэлтгэсэн хүүхдүүдийн тоо, насны бүлэг, хүйс, 7 хоногт зарцуулсан цагаар***

Гэрийн ажил хийсэн хүүхдүүд				Ус авч, түлээ түлш бэлтгэсэн хүүхдүүд /Багана 2/				
Долоо хоногт зарцуулсан цаг	Гэрийн ажил хийсэн нийт хүүхэд	Зөвхөн гэрийн ажил хийсэн хүүхэд	Ажил эрхэлсэн болон гэрийн ажил хийсэн хүүхдүүд	Зарцуулсан цаг	Ус авч, түлээ түлш бэлтгэсэн нийт хүүхэд	5-9 нас	10-14 нас	15-17 нас
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Бүгд	567414	506284	61130	Бүгд	346443	77345	166050	103048
<5	117355	116772	583	<5	189142	51364	90840	46938
5 – 9	130764	129412	1352	5 – 9	93196	16280	44871	32045
10 – 14	86600	82716	3884	10 – 14	37811	5676	18384	13750
15 – 24	105003	95696	9307	15 – 24	22359	3477	10035	8847
25 – 34	56257	46455	9802	25 – 34	3017	378	1380	1259
35 – 42	24527	17487	7040	35 – 42	798	171	497	130
43 – 48	10849	6317	4532	43 – 48	42	0	0	42
49 – 55	9720	4785	4935	49 – 55	42	0	42	0
56 +	26339	6643	19696	56 +	36	0	0	36
				Эрэгтэй:	198744	43918	96238	58588
				<5	97986	27877	47888	22220
				5 – 9	57958	10169	27680	20109
				10 – 14	25034	3430	12100	9503
				15 – 24	14929	2078	6916	5934
				25 – 34	1998	228	1114	657
				35 – 42	718	135	497	86
				43 – 48	42	0	0	42
				49 – 55	42	0	42	0
				56 +	36	0	0	36
				Эмэгтэй:	147699	33427	69812	44460
				<5	91157	23486	42952	24719
				5 – 9	35238	6110	17191	11936
				10 – 14	12777	2246	6284	4247
				15 – 24	7430	1398	3119	2913
				25 – 34	1018	150	266	602
				35 – 42	80	36	0	43
				43 +	0	0	0	0

Хүснэгтээс харахад ус авах, түлээ түлш бэлтгэх ажлыг хөвгүүд илүүтэй хийж байгаа нь биеийн хүч шаарддаг, магадгүй хол зам туулахад хүрдэг зэрэгтэй холбоотой байж болох юм. Гэр орныхоо хэрэгцээт зүйлсийг худалдан авах, дэлгүүр явахын хувьд охид, хөвгүүдийн аль аль нь оролцож байна.

Гэр байшин, эд хогшил сэргээн засах, хувцас, бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх, арчлах зэрэг зарим ур чадвар шаардсан ажлыг ахлах насны хүүхдүүд хийж байна. Нөгөө талаар, хүүхэд харах зэрэг ур чадвар шаардахгүй ажлыг бага насны хүүхдүүд голчлон хийж байна.

Ус авах, түлээ түлш бэлтгэх ажлыг хийхэд олон хүүхэд оролцсоныг харгалзан тусгайд нь хүснэгт боловсруулан долоо хоногт зарцуулсан цаг, насны бүлэг, хүйсээр тооцов. НҮБ-ын ҮТС-

ийн хүрээнд дээрх хоёр ажлыг эдийн засгийн үйл ажиллагаанд тооцон, ажил мэргэжлийн олон улсын ангиллын 6210-р бүлэгт (амиа аргацаасан хөдөө аж ахуй, загас ан агнуур эрхлэх) бүртгэдэг. Гэвч ҮТС-ийг тооцохдоо ус авах, түлээ түлш бэлтгэх ажлыг ҮТС-д хамруулах асуудлыг тухайн улс орон өөрийн онцлог нөхцөл байдалд тохируулан харилцан адилгүй шийддэг. *Хүснэгт 6.21*-д холбогдох мэдээллийг харуулав.

Ус авах, түлээ түлш бэлтгэх ажлыг эдийн засгийн үйл ажиллагаа гэж үзвэл ажил эрхэлж буй хүүхэд, түүний дотор хүүхдийн хөдөлмөр эрс нэмэгдэж гарна. Бүлэг 3[17]-т дурьдсан хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар ОУХБ-аас гаргасан зөвлөмжийн дагуу 5-9 насны бүх (77345) хүүхэд долоо хоногт 14-өөс илүү цагийг дээрх хоёр ажилд зарцуулж байгаа бөгөөд 10-14 насны 11954 хүүхэд, долоо хоногт 43-аас дээш цагийг зарцуулж байгаа 15-17 насны 78 хүүхэд нийлээд бүгд 89377 хүүхэд хүүхдийн хөдөлмөр эрхэлж байгаа ангилалд багтаж болохоор байна (Хүснэгт 6.21-ийг харна уу). Тухайн үеийн идэвхиэр эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа хүүхдүүдээс ОУХБ-аас "Хүүхдийн хөдөлмөр"-ийг тооцох талаар гаргасан зөвлөмжийн дагуу хөдөлмөр эрхэлж байгаа гэсэн тодорхойлолтод хамрагдах хүүхдүүд дээр ус авах, түлээ түлш бэлтгэх ажлыг хийхэд нэлээд цаг зарцуулж буй хүүхдүүдийг нэмж тооцох эсэх асуудлыг дараачийн бүлэгт дэлгэрэнгүй өгүүлэх болно.

[17] МХХС-гаар дор дурдсан нөхцлөөс бусад тохиолдолд эдийн засгийн идэвхитэй 18 хүртэлх насны хүүхдүүдийг хөдөлмөр эрхэлж байна гэж тооцсон. Харин (i) 5 хүртэлх насны хүүхэд, (ii) хөнгөн, аюулгүй, хортой бус нөхцөлд долоо хоногт 14-өөс доош цаг ажиллаж буй 12-14 насны хүүхдийг хамруулахгүй. Тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхэлж буй/аюултай хүнд хортой нөхцөлд ажиллаж буй, долоо хоногт 43 болон түүнээс илүү цагаар хөнгөн ажил эрхэлж байсан ч хамааруулна).

Бүлэг 7

ХҮҮХДИЙН ХӨДӨЛМӨР, ТҮҮНИЙГ ЭРХЛЭХ БОЛСОН ШАЛТГААН

7.1 Удиртгал

Монгол Улс нь ОУХБ-ын 138, 182-р Конвенциудад нэгдэн орсон тул тус улсад мөрдөж буй хөдөлмөрийн хуулийн заалтууд нь тухайн ажлын нөхцөл, шинж төлөвийг харгалзан ажил эрхлэх насны доод хязгаарыг тогтоох талаар ОУХБ-аас баталсан зөвлөмжүүдтэй ямар нэг байдлаар уялдсан байна. Гэвч дан ганц хууль гаргаснаар хүүхдийн хөдөлмөр зэрэг нарийн түвэгтэй асуудлыг зохицуулан шийдвэрлэх боломжгүй тул энэ асуудлыг үүсгэж буй үндсэн шалтгаан болох ядуурал, тэгш бус байдлыг устгахад чиглэсэн нийгэм, эдийн засгийн арга хэмжээг төлөвлөн, хуулийн хамт хэрэгжүүлэх нь зохистой. Иймд хүүхдийг хөдөлмөр эрхлэхэд хүргэж буй шалтгаан, хөдөлмөр эрхэлснээр хүүхдэд учирч буй хор уршиг зэргийг судлах шаардлагатай юм.

МХХС-ны тайлангийн Бүлэг 6-д танилцуулсан үндсэн үр дүнг ашиглан хүүхдийн ажил эрхлэлт болон хүүхдийн хөдөлмөрийн цар хүрээг тооцсоноос гадна хүүхдүүд эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаан, түүний үр дагаврын талаар мэдээлэл цуглуулж, дүн шинжилгээ хийсэн дүнг энэ бүлэгт танилцуулав. Түүнчлэн эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлсэн шалтгаан болон эрхлэх болсноор эрүүл мэнд нь хохирч буй эсэх, хичнээн цагийг өөртөө буюу амрахад зориулж буй талаар хүүхдүүдээс асуун тодруулсан.

7.2 Хүүхдийн хөдөлмөрийн тооцоо

Хүүхдийн хөдөлмөр нь ажил эрхэлж буй буюу эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд гэсэн ойлголтоос арай нарийвчилсан ойлголт юм. Бүлэг 3-д дурьдсанчлан ОУХБ-ын 138, 182-р конвенцийн дагуу хүүхдийн хөдөлмөрийг дараах байдлаар тодорхойлжээ. Үүнд:

5-9 нас = Энэ насны эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй бүх хүүхэд

Нэмэх нь:

10-14 нас = Энэ насны эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд [хөнгөн ажил эрхэлж буй хүүхэд, тухайлбал өдөрт 2-оос дээш цаг ажиллаж буй бүх хүүхэд]

Нэмэх нь:

15-17 нас = Хортой, хүнд нөхцөлд ажиллаж буй болон тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхэлж буй бүх хүүхэд [2002-2003 оны МХХС-нд хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн талаар судлаагүй. Түүнчлэн ажлын хортой, хүнд нөхцлийг заасан олон улсын жишиг үзүүлэлт байхгүй тул долоо хоногт 43 болон түүнээс дээш цагийг зарцуулж буй ажлыг хортой, хүнд нөхцөлд оруулж тооцсон]

Тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхийн байдлын тоо мэдээг ашиглан хүүхдийн хөдөлмөрийг нас, хүйсээр тооцсон дүнг энэ хэсэгт танилцуулав.

Хүснэгт 7.1. ***Эдийн засгийн үйл ажиллагаанд зарцуулсан цагт үндэслэн тооцсон хүүхдийн хөдөлмөр, насны бүлэг, хүйсээр***

Долоо хоногт зарцуулсан цаг/хүйс	Бүгд	Насны бүлэг:		
		5-9	10-14	15-17
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Ажил эрхэлсэн нийт хүүхэд:	65729	14633	20436	30660
5 хүртэлх цаг	3924	1723	1374	827
5 – 9 цаг	6827	3518	1923	1387
10 – 14 цаг	11054	4671	3746	2637
15 – 24 цаг	13083	2664	4741	5678
25 – 34 цаг	7918	866	3086	3966
35 – 42 цаг	8628	668	2626	5334
43 – 48 цаг	1664	93	492	1079
49 – 55 цаг	2751	87	511	2153
56 +	9879	343	1937	7599
Үүнээс: хөдөлмөр эрхэлсэн		**14633**	**13393**	**10831**
Эрэгтэй:	40406	8662	13302	18442
5 хүртэлх цаг	2068	700	899	468
5 – 9 цаг	3857	2264	1160	433
10 – 14 цаг	5965	2495	2108	1363
15 – 24 цаг	7134	1676	2734	2724
25 – 34 цаг	5160	588	2348	2224
35 – 42 цаг	5746	495	1669	3582
43 – 48 цаг	1274	93	383	797
49 – 55 цаг	1878	51	375	1452
56 +	7324	299	1626	5399
Үүнээс хөдөлмөр эрхэлсэн		**8662**	**9135**	**7648**
Эмэгтэй:	25323	5971	7134	12217
5 хүртэлх цаг	1856	1023	475	359
5 – 9 цаг	2971	1254	763	954
10 – 14 цаг	5089	2176	1639	1274
15 – 24 цаг	5948	988	2007	2954
25 – 34 цаг	2757	278	738	1742
35 – 42 цаг	2883	173	957	1752
43 – 48 цаг	390	0	109	281
49 – 55 цаг	873	36	136	701
56 +	2555	44	311	2200
Үүнээс хөдөлмөр эрхэлсэн		**5971**	**4258**	**3182**

Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүдээс ОУХБ-ын хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар гаргасан зөвлөмжийн дагуу хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүдийг ажилласан цагаар нь тооцож *Хүснэгт 7.1*-ийн харлуулсан хэсэгт үзүүлж байна. Эндээс харахад сүүлийн 7 хоногт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн 65729 хүүхдийн 38857 (59.1 хувь) нь хөдөлмөр эрхэлж байна гэсэн дүн гарч байна. Өөрөөр хэлбэл судалгаанд хамрагдсан 5-17 насны нийт хүүхдийн 5.7 хувь нь (679049 хүүхдийн 38857 нь) хөдөлмөр эрхэлж байна гэсэн үг юм.

Хөдөлмөр эрхэлж буй нийт 38857 хүүхдийн 25445 (65.5 хувь) нь хөвгүүд, 13411 нь (34.5 хувь) охид байгаа бөгөөд эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй нийт хүүхдэд эзлэх хувиар нь тооцвол хөдөлмөр эрхэлж буй хөвгүүд 63.0 хувийг эзэлж (40406 хөвгүүдийн 25445 нь), харин охид 53.0 хувьтай (25323 хүүхдийн 13411 нь) байгаагаас харахад хөдөлмөр эрхэлж буй хөвгүүдийн эзлэх хувь охидынхоос өндөр байна.

Хүснэгт 7.2. ***Түлш, түлээ бэлтгэх, ус авахад зарцуулсан цагт үндэслэн тооцсон хүүхдийн хөдөлмөр[18], насны бүлэг, хүйсээр[19]***

Долоо хоногт зарцуулсан цаг/ хүйс	Түлш, түлээ бэлтгэх, ус авах ажлыг хийсэн нийт хүүхэд	Насны бүлэг:		
		5-9	10-14	15-17
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Ажил эрхэлсэн нийт хүүхэд	346443	77345	166050	103048
5 хүртэлх цаг	189142	51364	90840	46938
5 – 9 цаг	93196	16280	44871	32045
10 – 14 цаг	37811	5676	18384	13750
15 – 24 цаг	22359	3477	10035	8847
25 – 34 цаг	3017	378	1380	1259
35 – 42 цаг	798	171	497	130
43 – 48 цаг	42	0	0	42
49 – 55 цаг	42	0	42	0
56 +	36	0	0	36
Үүнээс хөдөлмөр эрхэлсэн		**77345**	**11954**	**78**
Эрэгтэй:	198744	43918	96238	58588
5 хүртэлх цаг	97986	27877	47888	22220
5 – 9 цаг	57958	10169	27680	20109
10 – 14 цаг	25034	3430	12100	9503
15 – 24 цаг	14929	2078	6916	5934
25 – 34 цаг	1998	228	1114	657
35 – 42 цаг	718	135	497	86
43 – 48 цаг	42	0	0	42
49 – 55 цаг	42	0	42	0
56 +	36	0	0	36
Үүнээс хөдөлмөр эрхэлсэн		**43918**	**8569**	**78**
Эмэгтэй:	147699	33427	69812	44460
5 хүртэлх цаг	91157	23486	42952	24719
5 – 9 цаг	35238	6110	17191	11936
10 – 14 цаг	12777	2246	6284	4247
15 – 24 цаг	7430	1398	3119	2913
25 – 34 цаг	1018	150	266	602
35 – 42 цаг	80	36	0	43
43 +	0	0	0	0
Үүнээс хөдөлмөр эрхэлсэн		**33427**	**3385**	**0**

[18] 1993 оны ҮТС-ийн хүрээнд энэ хоёр үйл ажиллагааг(ус авах, түлээ түлш бэлтгэх) эдийн засгийн үйл ажиллагаанд тооцон ISCO-88 (Ажил Мэргэжлийн Олон Улсын Ангилал)-ийн 6210-р бүлэг(амиа аргацаасан хөдөө аж ахуй, загас ан агнуур эрхлэх)-т оруулан ангилдаг. Гэвч энэ хоёр үйл ажиллагааг ҮТС-д оруулан тооцох талаар улс, орнууд харилцан адилгүй байр суурь баримталж байна.

*[19] **Тэмдэглэл**: Эдгээр хүүхдийн зарим нь хүүхдийн хөдөлмөр эрхэлж байж болох тул тэдний эдийн засгийн үйл ажиллагааг нь харгалзан хөдөлмөр эрхэлж буй бүлэгт оруулан тооцсон тул Хүснэгт 7.1 болон Хүснэгт 7.2-ын тоог хоо@>нд нь нэмж тооцохгүй.*

15-17 насны бүлэгт ч хүйсийн ялгаа ажиглагдаж байна. Энэ насны эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн эрэгтэй хүүхдийн 41.5 хувь (18442 эрэгтэй хүүхдийн 7648 нь), охидын 26.0 хувь нь (12217 эмэгтэй хүүхдийн 3182 нь) хөдөлмөр эрхэлж байна.

МХХС-нд хараа хяналтгүй, тэнүүчлэн амьдарч буй болон нийтийн байранд суугаа хүүхдүүдийг хамруулаагүй тул хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх дээрх тоо мэдээ нь Монгол Улс дахь хүүхдийн хөдөлмөрийг бүрэн хамраагүй гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Үүнээс гадна өрхийн судалгаа нь голдуу далд хэлбэрээр явагддаг тэвчишгүй хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдийг хамрах боломжгүй байдаг. Хүнд, хортой нөхцөлд эдийн засгийн үйл ажиллагааны ямар салбар, ямар ажил мэргэжлийг оруулах талаар чиг, заавар байхгүй тул ийм нөхцөл дэх хүүхдийн хөдөлмөрийг тооцсонгүй.

1993 оны ҮТС-ийн үйл ажиллагааны хүрээний дагуу ус авах, түлш, түлээ бэлтгэх ажлыг эдийн засгийн үйл ажиллагаанд тооцох ёстой боловч яг нарийвчилсан тоог тэр бүр авч тусгах боломжгүй тул голдуу зөвхөн ус, түлшний өртгийг ДНБ-д оруулан тооцож байж болох юм. МХХС-нд энэ хоёр үйл ажиллагааг эдийн засгийн бус үйл ажиллагаанд тооцсон бөгөөд нэгэнт Монголын хөдөөгийн хүн амын дийлэнх төдийгүй хот, суурин газрын зарим хүн ам энэ хоёр ажлыг хийхэд оролцдогийг харгалзан ус авах болон түлээ, түлш бэлтгэх ажлыг салгаж, хүүхдүүд долоо хоногт хэдэн цаг зарцуулж байгааг тус бүрд нь тооцон *Хүснэгт 7.2*-т харуулав. Нийт 346443 хүүхэд түлээ, түлш бэлтгэх болон ус авах ажлыг хийснийг насны бүлэг болон энэ үйл ажиллагаанд зарцуулсан цагаар нь тооцож үзэхэд 89377 хүүхэд хөдөлмөр эрхэлж буй ангилалд орж болохоор байна. Энэ хоёр үйл ажиллагаанд хүүхдүүд хичнээн цаг зарцуулж буйг *Хүснэгт 7.2*-т тооцон бодлого боловсруулагч нарын анхааралд толилуулж байгаа бөгөөд харин нийт хүүхдийн хөдөлмөрт оруулан тооцсонгүй. Түүнчлэн *Хүснэгт 7.2*-т тооцсон хүүхдийн зарим нь эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн байж болох тул *Хүснэгт 7.1* болон *Хүснэгт 7.2*-ын тоог хооронд нь шууд нэмэх боломжгүй.

7.3 Өрхөөс гадуур эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаан

7.3.1 Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаан

Судалгааны дүнгээс харахад нийт эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу ажил хийсэн хүүхдүүдийн 20.0 орчим хувь (68580 хүүхдээс 13509) нь өрхөөс гадуур ямар нэг эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу ажил хийж байна. Өрхөөс гадуур ажил эрхэлж байгаа хүүхдүүдийн ажил эрхлэх болсон шалтгаан (өөрөөр хэлбэл эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн)-ыг нас, хүйсээр *Хүснэгт 7.3*-т, харин өрхөөс гадуур ажил хийх болсон шалтгааны бүтцийг Зураг 5-д харуулав.

Зураг 5. ***Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн ажил эрхлэх болсон шалтгааны бүтэц, хувиар***

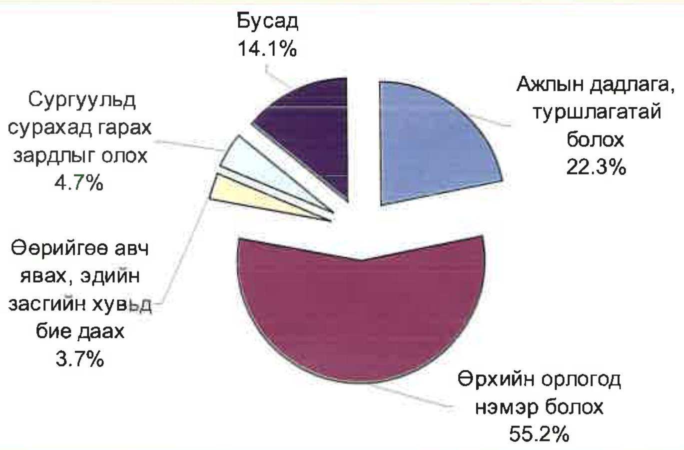

Зураг 5-аас харахад өрхийн орлогод нэмэр болох зорилгоор олонхи хүүхэд (13509 хүүхдийн 7452 нь буюу 55.2 хувь) эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байна. Ийм хариултыг сургуульд сурч буй хүүхдүүдийн 61.9 хувь (5952 хүүхдийн 3685 нь), харин сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийн 49.8 хувь (7557 хүүхдийн 3767) нь өгчээ. Ажлын дадлага, туршлагатай болох зорилгоор эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх болсон гэсэн хариултыг нийт хүүхдүүдийн 22.0 хувь нь (13509 хүүхдийн 3017), сургуульд сурч буй хүүхдүүдийн 19.0 хувь нь (5952 хүүхдийн 1128), сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийн 25.0 хувь нь (7557 хүүхдийн 1889) тус тус өгсөн. Сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийн зарим нь сургуульд сурахад гарах зардлыг олохын тулд ажилласан гэж хариулсан сонирхуўштай дүн гарлаа. Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даахын тулд зарим хүүхэд ажил эрхэлж байна. *Хүснэгт 7.3а*-гаас харахад ажил эрхлэх шалтгаан хүйсээр ялгаатай байна. Тухайлбал, ажлын дадлага, ур чадвартай болохын тулд ажил эрхэлсэн гэж хөвгүүдийн 24.2 хувь, охидын 18.6 хувь, харин сургуульд сурахад гарах зардлыг олох зорилгоор ажилласан гэж хөвгүүдийн 2.7 хувь, охидын 8.7 хувь нь тус тус хариулжээ. Харин өрхийн орлогод нэмэр болох зорилгоор ажилласан хүүхдүүдийн дунд хүйсийн ялгаа нэг их ажиглагдсангүй. Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох зорилгоор ажилласан гэж 10-14 насны хүүхэд хамгийн их хариулсан байхад 15-17 насны хүүхдүүдийн дийлэнх нь өрхийн орлогод нэмэр болох зорилгоор ажилласан гэжээ. Сургуульд сурч буй болон сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийг эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэхэд хүргэсэн шалтгаануудаар тооцоход онцын ялгаа ажиглагдсангүй.

7.3.2 Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаан

Хүснэгт 7.4-д хүүхдүүд эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа (гэрийн ажил) эрхлэх болсон шалтгааныг насны бүлэг, хүйсээр харуулав. *Хүснэгт 7.4а, Хүснэгт 7.4б*-д шалтгааны бүтцийг насны бүлгээр тооцов.

Хүснэгт 7.4-өөс харахад дийлэнх хүүхэд эцэг, эхдээ туслах зорилгоор гэрийн ажилд оролцдог

байна. Ийм хариултыг гэрийн ажил хийхэд оролцсон нийт хүүхдийн 86.6 хувь (323275 хүүхдийн 279981 нь) өгсөн ба ингэж хариулсан эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдийн тоо ойролцоо байна (Хүснэгт 7.4а). Үүний дараагаар ажлын дадлага, туршлагатай болох (7.3 хувь), өрхийн аж ахуйд ажиллах хүч дутагдсан (4.8 хувь) зэрэг шалтгаанууд орж байна. Эцэг эхийн шахалтаар гэрийн ажил хийхэд оролцдог гэж тун цөөхөн хүүхэд (0.8 хувь) хариулсан бөгөөд *Хүснэгт 7.4а*-гаас харахад хүйсийн ялгаа нэг их байхгүй байна. *Хүснэгт 7.4а*-д сургуульд сурч буй болон сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүд ерөнхийдөө төстэй хариулт өгчээ. Хүүхдүүдийн дүнд эзлэх хувь зарим нэг шалтгаанаар бага зэрэг хэлбэлзэж байна. Үүнд дийлэнх хүүхэд эцэг эхдээ туслахын тулд гэж хариулсан ба энэ хариултыг эзлэх хувиар нь тооцоход сургуульд сурч буй хүүхэд 88.8 хувьтай, сургуульд хамрагдаагүй хүүхэд 80.7 хувьтай байна. Дараа нь ажлын дадлага, туршлагатай болох гэсэн шалтгааныг сургуульд сурч буй хүүхдүүдийн 6.5 хувь, сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийн 9.3 хувь нь тус тус дурьджээ.

Дүнд эзлэх хувийг насны бүлгээр тооцсон

Хүснэгт 7.4б-гээс харахад гэрийн ажил хийхэд оролцож буй нийт хүүхдийн 8.0 хувийг 5–6 насныхан, 17.5 хувийг 7–9 насныхан эзэлж байна. Ийнхүү эдийн засгийн бус үйл ажиллагаанд оролцож буй 5-17 насны нийт хүүхдийн дөрөвний нэгийг 10-аас доош насны хүүхдүүд эзэлж байна.

Хүснэгт 7.3. **Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн ажил эрхлэх болсон шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр**

Насны бүлэг /хүйс	Нийт хүүхэд						Сургуульд сурч буй хүүхэд						Сургуульд хамрагдаагүй хүүхэд					
	Бүгд	Ажлын дадлага, туршла-гатай болох	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даах	Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даах	Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага тай болох	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даах	Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох	Бусад
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)
Нийт:	13509	3017	7452	495	639	1906	5952	1128	3685	247	339	553	7557	1889	3767	249	300	1354
5-6	17	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0	17
7-9	292	17	173	0	0	102	17	17	0	0	0	0	275	0	173	0	0	102
10-14	4342	1172	2258	0	325	588	2907	565	1815	0	216	311	1435	607	443	0	109	277
15-17	8858	1828	5021	495	314	1199	3028	546	1870	247	123	242	5830	1282	3151	249	191	957
Эрэгтэй:	8971	2173	4886	306	244	1362	3976	869	2476	90	99	442	4994	1304	2410	215	145	920
5-6	17	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0	17
7-9	250	17	173	0	0	60	17	17	0	0	0	0	233	0	173	0	0	60
10-14	3122	949	1518	0	175	481	1974	463	1184	0	66	261	1148	486	333	0	109	220
15-17	5582	1207	3195	306	69	805	1985	389	1291	90	33	182	3597	818	1904	215	36	623
Эмэгтэй	4539	844	2566	189	395	544	1976	259	1209	156	240	110	2563	585	1357	33	155	434
5-6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7-9	42	0	0	0	0	42	0	0	0	0	0	0	42	0	0	0	0	42
10-14	1220	223	740	0	150	107	933	102	630	0	150	50	288	121	110	0	0	57
15-17	3276	621	1826	189	245	395	1043	157	579	156	90	61	2233	464	1247	33	155	334

Хүснэгт 7.3а. ***Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн ажил эрхлэх болсон шалтгааны бүтэц, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)***

Насны бүлэг /хүйс	Нийт хүүхэд						Сургуульд сурч буй хүүхэд						Сургуульд хамрагдаагүй хүүхэд					
	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага тай болох	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даах	Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даах	Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даах	Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох	Бусад
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)
Нийт:	100.0	22.3	55.2	3.7	4.7	14.1	100.0	19.0	61.9	4.1	5.7	9.3	100.0	25.0	49.8	3.3	4.0	17.9
5-6	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
7-9	100.0	5.9	59.2	0.0	0.0	34.9	100.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	62.9	0.0	0.0	37.1
10-14	100.0	27.0	52.0	0.0	7.5	13.5	100.0	19.4	62.4	0.0	7.4	10.7	100.0	42.3	30.9	0.0	7.6	19.3
15-17	100.0	20.6	56.7	5.6	3.5	13.5	100.0	18.0	61.8	8.1	4.1	8.0	100.0	22.0	54.0	4.3	3.3	16.4
Эрэгтэй:	100.0	24.2	54.5	3.4	2.7	15.2	100.0	21.9	62.3	2.3	2.5	11.1	100.0	26.1	48.3	4.3	2.9	18.4
5-6	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
7-9	100.0	6.9	69.3	0.0	0.0	23.8	100.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	74.4	0.0	0.0	25.6
10-14	100.0	30.4	48.6	0.0	5.6	15.4	100.0	23.5	60.0	0.0	3.3	13.2	100.0	42.3	29.0	0.0	9.5	19.2
15-17	100.0	21.6	57.2	5.5	1.2	14.4	100.0	19.6	65.1	4.5	1.7	9.2	100.0	22.8	52.9	6.0	1.0	17.3
Эмэгтэй	100.0	18.6	56.5	4.2	8.7	12.0	100.0	13.1	61.2	7.9	12.2	5.6	100.0	22.8	52.9	1.3	6.0	16.9
7-9	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
10-14	100.0	18.3	60.6	0.0	12.3	8.8	100.0	11.0	67.6	0.0	16.1	5.4	100.0	42.0	38.1	0.0	0.0	19.9
15-17	100.0	19.0	55.7	5.8	7.5	12.1	100.0	15.1	55.5	15.0	8.7	5.8	100.0	20.8	55.8	1.5	6.9	15.0

Хүснэгт 7.3б. ***Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн ажил эрхлэх болсон шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)***

Насны бүлэг /хүйс	Нийт хүүхэд						Сургуульд сурч буй хүүхэд						Сургуульд хамрагдаагүй хүүхэд					
	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даах	Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даах	Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даах	Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох	Бусад
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)
Нийт:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.9	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	1.3
7-9	2.2	0.6	2.3	0.0	0.0	5.3	0.3	1.5	0.0	0.0	0.0	0.0	3.6	0.0	4.6	0.0	0.0	7.5
10-14	32.1	38.8	30.3	0.0	50.8	30.8	48.8	50.1	49.3	0.0	63.7	56.2	19.0	32.1	11.8	0.0	36.3	20.5
15-17	65.6	60.6	67.4	100.0	49.2	62.9	50.9	48.4	50.7	100.0	36.3	43.8	77.1	67.9	83.7	100.0	63.7	70.7
Эрэгтэй:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	1.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	1.9
7-9	2.8	0.8	3.5	0.0	0.0	4.4	0.4	2.0	0.0	0.0	0.0	0.0	4.7	0.0	7.2	0.0	0.0	6.5
10-14	34.8	43.7	31.1	0.0	71.6	35.3	49.6	53.3	47.8	0.0	66.7	58.9	23.0	37.2	13.8	0.0	75.0	23.9
15-17	62.2	55.5	65.4	100.0	28.4	59.1	49.9	44.7	52.2	100.0	33.3	41.1	72.0	62.8	79.0	100.0	25.0	67.7
Эмэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7-9	0.9	0.0	0.0	0.0	0.0	7.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.7	0.0	0.0	0.0	0.0	9.8
10-14	26.9	26.4	28.8	0.0	38.0	19.7	47.2	39.4	52.1	0.0	62.5	45.2	11.2	20.7	8.1	0.0	0.0	13.2
15-17	72.2	73.6	71.2	100.0	62.0	72.5	52.8	60.6	47.9	100.0	37.5	54.8	87.1	79.3	91.9	100.0	100.0	77.1

Хүснэгт 7.4. ***Хүүхдүүдийн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаан, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг /хүйс	Нийт хүүхэд						Сургуульд сурч буй хүүхэд						Сургуульд хамрагдаагүй хүүхэд					
	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Эцэг эхдээ туслах	Өрхийн аж ахуйд ажиллах хүч дутагд сан	Эцэг эхийн шахал-таар	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Эцэг эхдээ туслах	Өрхий аж ахуйд ажиллах хүч дутагд сан	Эцэг эхийн шахал-таар	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Эцэг эхдээ туслах	Өрхийн аж ахуйд ажиллах хүч дутагд сан	Эцэг эхийн шахал-таар	Бусад
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)
Нийт:	323275	23517	279981	15436	2735	1606	234472	15222	208312	8352	2168	418	88803	8295	71668	7083	568	1188
5-6	25702	2320	22430	590	95	267	590	17	572	0	0	0	25113	2303	21857	590	95	267
7-9	56565	3387	50449	1927	652	151	37649	2341	33705	1051	552	0	18916	1047	16744	876	100	151
10-14	142562	9752	124995	6033	1374	408	128214	8069	114248	4409	1274	214	14348	1683	10747	1624	100	194
15-17	98446	8058	82107	6886	615	780	68019	4795	59787	2892	341	204	30426	3262	22320	3994	273	576
Эрэгтэй:	168506	12639	145427	7912	1500	1029	118012	7594	105108	3833	1273	204	50494	5044	40319	4079	227	825
5-6	13607	1167	11977	317	53	93	190	0	190	0	0	0	13418	1167	11788	317	53	93
7-9	28737	1775	25497	1004	309	151	19480	1098	17485	588	309	0	9256	678	8012	416	0	151
10-14	75025	5559	65331	3020	806	309	65539	4330	58299	2088	706	114	9486	1229	7031	931	100	194
15-17	51137	4137	42621	3571	332	476	32803	2166	29133	1156	258	89	18334	1970	13488	2415	74	386
Эмэгтэй	154769	10879	134553	7524	1236	578	116460	7628	103204	4519	895	214	38309	3251	31349	3005	341	364
5-6	12095	1153	10452	273	42	174	400	17	383	0	0	0	11695	1136	10070	273	42	174
7-9	27829	1612	24951	922	343	0	18169	1243	16220	463	243	0	9660	369	8732	460	100	0
10-14	67537	4193	59664	3013	568	100	62675	3739	55949	2320	568	100	4862	454	3716	693	0	0
15-17	47308	3921	39486	3315	283	304	35216	2629	30653	1736	84	114	12092	1292	8832	1579	199	190

Хүснэгт 7.4а. ***Хүүхдүүдийн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгааны бүтэц, насны бүлэг, хүйсээр (эзлэх хувь)***

Насны бүлэг /хүйс	Нийт хүүхэд						Сургуульд сурч буй хүүхэд						Сургуульд хамрагдаагүй хүүхэд					
	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага тай болох	Эцэг эхдээ туслах	Өрхийн аж ахуйд ажиллах хүч дутагд сан	Эцэг эхийн шахал-таар	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Эцэг эхдээ туслах	Өрхий аж ахуйд ажиллах хүч дутагд сан	Эцэг эхийн шахал-таар	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Эцэг эхдээ туслах	Өрхийн аж ахуйд ажиллах хүч дутагд-сан	Эцэг эхийн шахал-таар	Бусад
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)
Нийт:	100.0	7.3	86.6	4.8	0.8	0.5	100.0	6.5	88.8	3.6	0.9	0.2	100.0	9.3	80.7	8.0	0.6	1.3
5-6	100.0	9.0	87.3	2.3	0.4	1.0	100.0	2.9	97.1	0.0	0.0	0.0	100.0	9.2	87.0	2.3	0.4	1.1
7-9	100.0	6.0	89.2	3.4	1.2	0.3	100.0	6.2	89.5	2.8	1.5	0.0	100.0	5.5	88.5	4.6	0.5	0.8
10-14	100.0	6.8	87.7	4.2	1.0	0.3	100.0	6.3	89.1	3.4	1.0	0.2	100.0	11.7	74.9	11.3	0.7	1.4
15-17	100.0	8.2	83.4	7.0	0.6	0.8	100.0	7.0	87.9	4.3	0.5	0.3	100.0	10.7	73.4	13.1	0.9	1.9
Эрэгтэй:	100.0	7.5	86.3	4.7	0.9	0.6	100.0	6.4	89.1	3.2	1.1	0.2	100.0	10.0	79.8	8.1	0.4	1.6
5-6	100.0	8.6	88.0	2.3	0.4	0.7	100.0	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	100.0	8.7	87.9	2.4	0.4	0.7
7-9	100.0	6.2	88.7	3.5	1.1	0.5	100.0	5.6	89.8	3.0	1.6	0.0	100.0	7.3	86.6	4.5	0.0	1.6
10-14	100.0	7.4	87.1	4.0	1.1	0.4	100.0	6.6	89.0	3.2	1.1	0.2	100.0	13.0	74.1	9.8	1.0	2.0
15-17	100.0	8.1	83.3	7.0	0.6	0.9	100.0	6.6	88.8	3.5	0.8	0.3	100.0	10.7	73.6	13.2	0.4	2.1
Эмэгтэй	100.0	7.0	86.9	4.9	0.8	0.4	100.0	6.5	88.6	3.9	0.8	0.2	100.0	8.5	81.8	7.8	0.9	0.9
5-6	100.0	9.5	86.4	2.3	0.3	1.4	100.0	4.3	95.7	0.0	0.0	0.0	100.0	9.7	86.1	2.3	0.4	1.5
7-9	100.0	5.8	89.7	3.3	1.2	0.0	100.0	6.8	89.3	2.5	1.3	0.0	100.0	3.8	90.4	4.8	1.0	0.0
10-14	100.0	6.2	88.3	4.5	0.8	0.1	100.0	6.0	89.3	3.7	0.9	0.2	100.0	9.3	76.4	14.2	0.0	0.0
15-17	100.0	8.3	83.5	7.0	0.6	0.6	100.0	7.5	87.0	4.9	0.2	0.3	100.0	10.7	73.0	13.1	1.6	1.6

Хүснэгт 7.4б. ***Хүүхдүүдийн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгааны бүтэц, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)***

Насны бүлэг /хүйс	Нийт хүүхэд						Сургуульд сурч буй хүүхэд						Сургуульд хамрагдаагүй хүүхэд					
	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Эцэг эхдээ туслах	Өрхийн аж ахуйд ажиллах хүч дутагд-сан	Эцэг эхийн шахал-таар	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Эцэг эхдээ туслах	Өрхий аж ахуйд ажиллах хүч дутагд-сан	Эцэг эхийн шахал-таар	Бусад	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлага-тай болох	Эцэг эхдээ туслах	Өрхийн аж ахуйд ажиллах хүч дутагдс ан	Эцэг эхийн шахал-таар	Бусад
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)
Нийт:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	8.0	9.9	8.0	3.8	3.5	16.6	0.3	0.1	0.3	0.0	0.0	0.0	28.3	27.8	30.5	8.3	16.8	22.5
7-9	17.5	14.4	18.0	12.5	23.8	9.4	16.1	15.4	16.2	12.6	25.5	0.0	21.3	12.6	23.4	12.4	17.5	12.7
10-14	44.1	41.5	44.6	39.1	50.2	25.4	54.7	53.0	54.8	52.8	58.8	51.2	16.2	20.3	15.0	22.9	17.5	16.4
15-17	30.5	34.3	29.3	44.6	22.5	48.5	29.0	31.5	28.7	34.6	15.7	48.8	34.3	39.3	31.1	56.4	48.2	48.5
Эрэгтэй:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	8.1	9.2	8.2	4.0	3.5	9.1	0.2	0.0	0.2	0.0	0.0	0.0	26.6	23.1	29.2	7.8	23.3	11.3
7-9	17.1	14.0	17.5	12.7	20.6	14.6	16.5	14.5	16.6	15.4	24.3	0.0	18.3	13.4	19.9	10.2	0.0	18.3
10-14	44.5	44.0	44.9	38.2	53.7	30.0	55.5	57.0	55.5	54.5	55.5	56.2	18.8	24.4	17.4	22.8	43.9	23.6
15-17	30.3	32.7	29.3	45.1	22.1	46.2	27.8	28.5	27.7	30.2	20.2	43.8	36.3	39.1	33.5	59.2	32.8	46.8
Эмэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	7.8	10.6	7.8	3.6	3.4	30.1	0.3	0.2	0.4	0.0	0.0	0.0	30.5	34.9	32.1	9.1	12.4	47.8
7-9	18.0	14.8	18.5	12.3	27.8	0.0	15.6	16.3	15.7	10.2	27.2	0.0	25.2	11.4	27.9	15.3	29.2	0.0
10-14	43.6	38.5	44.3	40.0	45.9	17.2	53.8	49.0	54.2	51.3	63.5	46.5	12.7	14.0	11.9	23.0	0.0	0.0
15-17	30.6	36.0	29.3	44.1	22.9	52.6	30.2	34.5	29.7	38.4	9.3	53.5	31.6	39.7	28.2	52.6	58.4	52.2

7.4 Өрхөөс гадуур ажил хийж эхэлсэн нас

Хүснэгт 7.5, Хүснэгт 7.6-д өрхөөс гадуур ажил хийж эхэлсэн (эдийн засгийн үйл ажиллагаа) болон гэрийн ажил (эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа)- д оролцож эхэлсэн хүүхдүүдийг насны бүлгээр нь тооцож харуулав. Насны бүлэг болон хүйсээр ямар ялгаатай байгаа эсэхийг харах зорилгоор өрхөөс гадуур эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүдийг (а) сургуульд сурч буй эсэх, (б) өрхөөс гадуур амьдарч буй эсэх гэж 2 бүлэглэн хувааж, дүнг нь *Хүснэгт 7.5*-д үзүүлэв. *Хүснэгт 7.5а*-д хүүхдүүдийн дүнд эзлэх хувийг суралцаж буй эсэх, өрхөөс гадуур амьдарч буй эсэхээр, *Хүснэгт 7.5б*-д дүнд эзлэх хувийг нь насны бүлгээр тооцсон болно.

Тухайн үед өрхөөс гадуур ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн нэлээд олон нь бага насандаа ажиллаж эхэлснийг *Хүснэгт 7.5, 7.5б*-гээс харж болно. 10 хүрэхгүй насандаа өрхөөс гадуур эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн гэж хариулсан хүүхдүүд 15.5 хувийг (13509 хүүхдийн 2094 нь) эзэлж байна. 10-12 насны бүлэгт[20] хамгийн олон хүүхэд буюу 34.6 хувь нь бага наснаасаа (Хүснэгт 7.5б-д) өрхөөс гадуур эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож эхэлсэн бөгөөд энэ үзүүлэлт 13-14 болон 15-17 насныханд ч өндөр (ойролцоогоор 25.0 хувьтай) байна. Сургуульд суралцаж буй эсэх, өрхөөс гадуур амьдарч буй эсэхээр нь хүүхдүүдийг тооцоход нас, хүйсээр нэг их ялгаа гарсангүй.

Хүснэгт 7.5а-гаас харахад 15-17 насандаа ажиллаж эхэлсэн нийт хүүхдийн 71.5 хувь нь сургуульд сурахгүй байгаа нь магадгүй энэ хүүхдүүд дунд сургуулиа төгсөөд байнгын ажил эрхэлж эхэлсэнтэй холбоотой байж болох юм. Бусад насны бүлгийн хувьд сургуульд сурч буй хүүхдүүдийн эзлэх хувь эрс өсч 13-14 насанд 47.9 хувь болжээ. 15-17 насандаа ажиллаж эхэлсэн хөвгүүдийн 35.0 орчим хувь, охидын 20.1 хувь нь сурч байгаа нь илүү олон охид байнгын ажилд орж буйтай холбоотой байж болох юм. Түүнчлэн ажиллаж буй хүүхдийн дийлэнх нь (нийлбэр дүнгээр 88.5 гаруй хувь) гэртээ

Хүснэгт 7.5. **Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүд ажил хийж эхэлсэн насны бүлэг, хүйсээр**

Насны бүлэг/хүйс	Ажиллаж буй хүүхэд	Сургуульд сурч буй эсэх		Өрхөөс гадуур байрлаж буй эсэх	
		Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Нийт хүүхэд:	13509	5952	7557	1548	11961
5-6	532	315	218	82	450
7-9	1562	797	766	272	1290
10-12	4674	2262	2412	358	4316
13-14	3387	1624	1763	357	3030
15-17	3353	954	2399	479	2874
Эрэгтэй:	8971	3976	4994	1045	7926
5-6	362	170	193	82	280
7-9	1064	486	578	143	921
10-12	3541	1662	1879	274	3268
13-14	2080	991	1088	224	1856
15-17	1924	667	1257	322	1601
Эмэгтэй:	4539	1976	2563	503	4036
5-6	170	145	25	0	170
7-9	498	311	188	129	369
10-12	1133	600	533	85	1049
13-14	1307	632	675	133	1175
15-17	1430	288	1142	157	1273

Хүснэгт 7.4б-гээс үзэхэд 5-6 насны хүүхдүүд (голдуу сургуульд ороогүй)-ийн зарим нь эцэг эхийн шахалтаар гэрийн ажил хийдэг гэж хариулсан байна. Ийм хариултыг мөн зарим ахлах насны хүүхдүүд өгчээ.

Хүснэгт 7.5а. ***Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүд ажиллаж эхэлсэн насны бүлэг, хүйсээр (дүнд эзлэх хувь)***

Насны бүлэг/хүйс	Ажиллаж буй хүүхэд	Сургуульд сурч буй эсэх		Өрхөөс гадуур байрлаж буй эсэх	
		Тийм	үгүй	тийм	үгүй
Нийт хүүхэд:	100.0	44.1	55.9	11.5	88.5
5-6	100.0	59.1	40.9	15.4	84.6
7-9	100.0	51.0	49.0	17.4	82.6
10-12	100.0	48.4	51.6	7.7	92.3
13-14	100.0	47.9	52.1	10.5	89.5
15-17	100.0	28.5	71.5	14.3	85.7
Эрэгтэй:	100.0	44.3	55.7	11.7	88.3
5-6	100.0	46.9	53.1	22.6	77.4
7-9	100.0	45.7	54.3	13.5	86.5
10-12	100.0	46.9	53.1	7.7	92.3
13-14	100.0	47.7	52.3	10.8	89.2
15-17	100.0	34.7	65.3	16.8	83.2
Эмэгтэй:	100.0	43.5	56.5	11.1	88.9
5-6	100.0	85.3	14.7	0.0	100.0
7-9	100.0	62.3	37.7	25.9	74.1
10-12	100.0	52.9	47.1	7.5	92.5
13-14	100.0	48.4	51.6	10.1	89.9
15-17	100.0	20.1	79.9	11.0	89.0

Хүснэгт 7.5б. ***Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүд, ажиллаж эхэлсэн насны бүлэг, хүйсээр (дүнд эзлэх хувь)***

Насны бүлэг/хүйс	Ажиллаж буй хүүхэд	Сургуульд сурч буй эсэх		Өрхөөс гадуур байрлаж буй	
		Тийм	үгүй	Тийм	үгүй
Нийт хүүхэд:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	3.9	5.3	2.9	5.3	3.8
7-9	11.6	13.4	10.1	17.6	10.8
10-12	34.6	38.0	31.9	23.1	36.1
13-14	25.1	27.3	23.3	23.0	25.3
15-17	24.8	16.0	31.7	31.0	24.0
Эрэгтэй:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	4.0	4.3	3.9	7.9	3.5
7-9	11.9	12.2	11.6	13.7	11.6
10-12	39.5	41.8	37.6	26.2	41.2
13-14	23.2	24.9	21.8	21.4	23.4
15-17	21.4	16.8	25.2	30.8	20.2
Эмэгтэй:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	3.7	7.3	1.0	0.0	4.2
7-9	11.0	15.7	7.3	25.7	9.2
10-12	25.0	30.4	20.8	16.8	26.0
13-14	28.8	32.0	26.3	26.4	29.1
15-17	31.5	14.6	44.6	31.2	31.5

[20] *Хамгийн өндөр хувьтай насны бүлэг.*

амьдарч байгаа бөгөөд энэ үзүүлэлт насны бүлэг, хүйсээр ялгаагүй байна.

Сургуулиас гадуур дийлэнх хүүхэд гэрийн ажил хийхэд тусалж байна. *Хүснэгт 7.6*-д эцэг эх, өрхийн насанд хүрсэн гишүүний заавраар гэрийн ажилд тусалж эхэлсэн талаарх тоо мэдээг танилцуулж байна. Дийлэнх хүүхэд (бараг 90.0 хувь) нь маш бага наснаас буюу 5-6 болон 7-9 насанд гэрийн ажилд тусалж эхэлдэг байна. *Хүснэгт 7.2*-ийн тоотой холбон үзэхэд ийм бага насны хүүхдүүдийн 22.0 орчим хувь нь (346443 хүүхдийн 77345 нь) ус авах, түлээ, түлш бэлтгэх зэрэг хүнд хүчир ажлыг нугалдаг байна.

Хүснэгт 7.6-гаас харахад нийт хүүхдийн бараг дөрөвний гурав (72.5 хувь) нь сургуульд сурч, харин 27.5 хувь нь сургуульд сураагүй байна. Сургуулийн бага болон дунд ангийн насны хүүхэд буюу 7-14 насныхны 71.6-81.9 хувь нь сургуульд сурч байна. Гэрийн ажилд оролцож эхэлсэн хамгийн бага болон хамгийн ахлах насны бүлэгт сургуульд сурч буй хүүхдийн эзлэх хувь 60.0 орчим байна.

Хүснэгт 7.6. ***Хүүхэд гэрийн ажилд тусалж эхэлсэн нас, хүйсээр***

Насны бүлэг/хүйс	Гэрийн ажилд оролцсон хүүхэд	Сургуульд сурч буй эсэх: Тоо		Дунд эзлэх хувь, тоогоор		Дунд эзлэх хувь, насны бүлгээр	
		Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй	Тийм	Үгүй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Нийт хүүхэд:	323,275	234,472	88,803	72.5	27.5	100.0	100.0
5-6	131,288	80,958	50,330	61.7	38.3	34.5	56.7
7-9	157,996	129,327	28,669	81.9	18.1	55.2	32.3
10-12	23,882	17,096	6,786	71.6	28.4	7.3	7.6
13-14	7,393	5,488	1,905	74.2	25.8	2.3	2.1
15-17	2,717	1,604	1,113	59.0	41.0	0.7	1.3
Эрэгтэй:	168,506	118,012	50,494	70.0	30.0	100.0	100.0
5-6	69,253	40,715	28,538	58.8	41.2	34.5	56.5
7-9	80,537	64,669	15,868	80.3	19.7	54.8	31.4
10-12	13,134	8,981	4,153	68.4	31.6	7.6	8.2
13-14	3,899	2,522	1,377	64.7	35.3	2.1	2.7
15-17	1,684	1,125	559	66.8	33.2	1.0	1.1
Эмэгтэй:	154,769	116,460	38,309	75.2	24.8	100.0	100.0
5-6	62,035	40,243	21,792	64.9	35.1	34.6	56.9
7-9	77,459	64,658	12,801	83.5	16.5	55.5	33.4
10-12	10,748	8,115	2,633	75.5	24.5	7.0	6.9
13-14	3,493	2,966	528	84.9	15.1	2.5	1.4
15-17	1,033	479	554	46.4	53.6	0.4	1.4

Насны бүлгээр онцын ялгаагүй, харин хүйсээр ангилан үзэхэд сургуульд сурч буй охидын эзлэх хувь хөвгүүдийнхээс үл ялиг өндөр байна (15-17 насны бүлгээс бусад насны бүлэгт[21]).

[21] Үнэмлэхүй доогуур тооцоо гарч, энэ нь стандарт алдааг ихэсгэсэн байж болох тул 15-17 насны бүлгийн талаарх энэ мэдээг ашиглахдаа болгоомжтой хандах нь зүйтэй.

7.5 Хүүхдийн ажлын байр

Хүүхдийн ажлын байр, хэний удирдлага, хяналтан дор ажилладаг, хүүхэд ажлын байрны нөхцөлдөө сэтгэл ханамжтай байдаг эсэх талаарх мэдээллийг өрхөөс гадуур ажил эрхлэж

буй нийт 13509 хүүхдээс авч, насны бүлэг, хүйсээр тооцон дүнг нь *Хүснэгт 7.7*-д (тоогоор), харин хүүхдүүдийн дунд эзлэх хувийг ажлын байрны нөхцөл, түүнд сэтгэл ханамжтай байдаг эсэх (үнэлгээ), ажлын байран дээрх хяналт удирдлага гэсэн үзүүлэлтүүдээр *Хүснэгт 7.7а*-д тус тус танилцуулав. Түүнчлэн ажлын байран дээрх биеийн болон сэтгэл зүйн дарамт, хөдөлмөр хамгааллын ямар нэгэн багаж хэрэгсэл ашигладаг эсэх, шөнө орой болтол ажилладаг эсэх, ажлаасаа болж өвдөж гэмтсэн эсэхийг судлах нь чухал үзүүлэлт болно. Энэ талаарх тоо мэдээг *Хүснэгт 7.8* (тоогоор), *Хүснэгт 7.8а* (хувиар) тус тус танилцуулав.

7.5.1 Ажлын байрны байршил

Өрхөөс гадуур ажил хийдэг гэж хариулсан нийт хүүхдийн 41.4 хувь нь малын бэлчээр, тариалангийн талбайд, 29.1 хувь ажил олгогчийн гэрт, 13.7 хувь дэлгүүр, зах дээр, 4.2 хувь уурхайд ажилладаг гэж хариулжээ. Гудамж, үйлдвэрийн газар, барилга дээр ажилладаг хүүхэд цөөхөн байна (Зураг 6).

Зураг 6. ***Өрхөөс гадуур ажил хийж байгаа хүүхдүүдийн ажлын байрны байршлын бүтэц,***

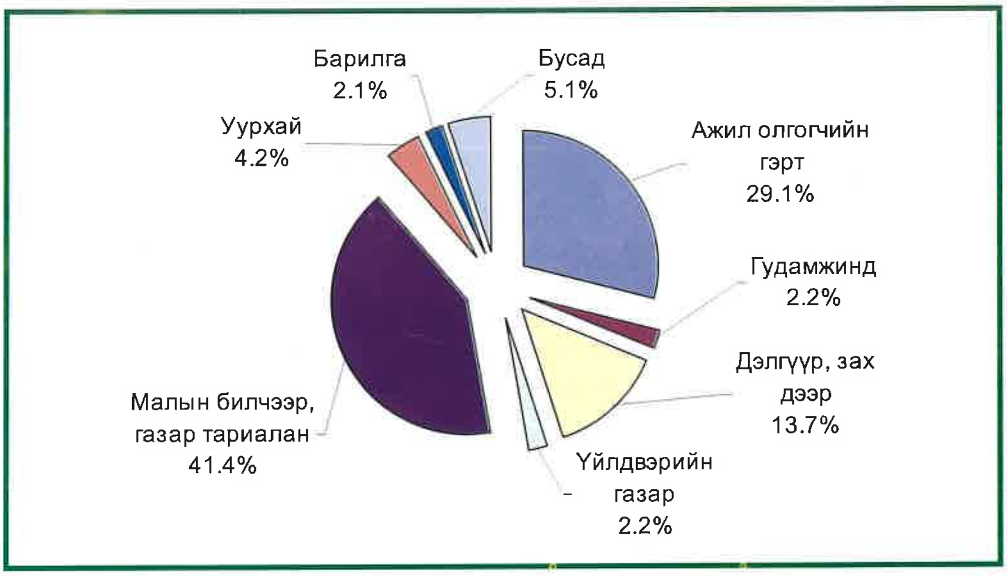

Ажлын байрны хувьд хүйсийн ялгаа нэг их ажиглагдахгүй, гагцхүү гудамж болон барилга дээр дандаа хөвгүүд ажиллаж байна. Хүйсээр авч үзвэл 9 хүртэлх насны бүх охид болон хөвгүүдийн 46.7 хувь нь малын бэлчээр, газар тариалан дээр, харин хөвгүүдийн үлдсэн 53.3 хувь нь ажил олгогчийн гэрт ажиллаж байна. Харин 10 наснаас эхлэн ажлын байрны

байршлын төрөл олширч, 15-17 насанд үйлдвэрийн газарт ажиллаж байна. Өөр нэг анхаарал хандуулах ёстой дүн бол уурхайд ажиллаж буй хөвгүүдийн ихэнх нь 10-14 насныхан байгаа юм.

7.5.2 Ажлын байран дээрх хяналт, удирдлага

Хүснэгт 7.7а-аас харахад ажил эрхэлж буй дөрвөн хүүхдийн гурав нь насанд хүрсэн хамаатан садны удирдлага хяналтын дор ажиллаж байна. Гэхдээ хүүхдүүдийн дунд, түүн дотроо 10-аас дээш насны хүүхдүүдийг оруулаад, нилээд хувь (12.6 хувь) нь хэний ч хяналт, удирдлаган дор бус харин бие даан ажиллаж байна. Бие даан ажиллаж байгаа хүүхдүүдийн дунд эзлэх энэ хувь насанд хүрсэн. хамаатан садан бус хүний удирдлаган дор ажиллаж буй хүүхдүүдийнхээс 2.9 пунктээр өндөр байгаа нь сонирхол татаж байна.. Магадгүй энэ нь 10 наснаас дээшхи насны бүлгүүдэд албан бус секторт хувиараа хөдөлмөр эрхлэх хүүхдийн тоо нэмэгдсэнтэй холбоотой байж болох юм.

7.5.3 Ажлын байрны нөхцлийн талаарх үнэлгээ

Нийт хүүхдийн 88.3 хувь нь ажлын байрны нөхцөлдөө сэтгэл ханамжтай байна. Харин ажлын байрны нөхцөлд сэтгэл ханамжгүй хүүхдүүд хэт хүйтэн, эсвэл хэт халуунд ажиллахад хүрдэг гэж хариулсан байна. Тоосжилт, чийг, чимээ шуугиан ихтэй, аюултай бодис, материалтай ажилладаг зэрэг ажлын байрны нөхцлийг муу гэж үзэх шалтгаан болдог байна (Хүснэгт 7.7-г харна уу).

7.5.4 Ажлын байран дээрх дарамт

Хүснэгт 7.8-аас харахад дийлэнх хүүхэд (99.0 хувь) ажлын байран дээр ямар нэг дарамт байхгүй гэж хариулжээ. Загнуулдаг, хэл амаар доромжлуулдаг, орлогоо дээрэмдүүлдэг, ажил олгогч нь тэдэнтэй хүйтэн хөндий харьцдаг тул дарамттай байдаг гэж цөөхөн тооны хүүхэд хариулсан байна.

7.5.5 Ажлын байран дээрх хөдөлмөр хамгааллын багаж, хэрэгслүүд

Хүүхдүүдийн бараг 70.7 хувь нь ажлын байран дээрээ хөдөлмөр хамгааллын багаж зэвсэг хэрэглэдэггүй байна. Гэхдээ судалгаанд хамрагдсан хүүхдийн тоо цөөхөн тул энэ талаар дүгнэлт хийхэд бэрхшээлтэй байна. Харин ажил хийж буй 10-14 болон 15-17 насны хүүхдүүдийг эрхэлж буй ажил мэргэжил, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбартай нь уялдуулж, хөдөлмөр хамгааллын багаж хэрэгсэл ашиглаж буй эсэхийг тооцох шаардлагатай байж болох юм (Хүснэгт 7.8а-г харна уу).

7.5.6 Шөнө оройн цагаар ажилласан хугацаа

Хүүхдүүдийн 20.0 орчим хувь нь шөнө оройгоор (өөрөөр хэлбэл оройн цагаар болон шөнө) ажилласан гэж хариулжээ. *Хүснэгт 7.8а*-гаас харахад 10-аас дээш насны хүүхдүүд л шөнө, оройн цагаар ажиллаж, 15-17 насны хүүхдүүдийн дөрөвний нэгээс илүү хувь нь шаардлага гарсан үед шөнө, оройн цагаар ажилласан байна. Оройн цаг, шөнө ажилласан давтамж нь сүүлийн 30 хоногт 1-3 удаа байна. Гэвч шөнө, оройгоор үүнээс олон удаа ажилласан хүүхдүүд ч байгаа бөгөөд ялангуяа 15-17 насны охид ингэж ажилласан нь нэлээд анхаарал татаж байна.

Хүснэгт 7.7. ***Хүүхдийн (1) ажлын байр, (2) ажлын байран дээрх удирдлага, хяналт, (3) ажлын байрны нөхцлийн талаарх үнэлгээ, насны бүлэг, хүйсээр (тоо)***

Үзүүлэлтүүд	Ажил эрхэлж буй нийт хүүхэд					Эрэгтэй					Эмэгтэй			
	Нийт	5-6	7-9	10-14	15-17	Нийт	5-6	7-9	10-14	15-17	Нийт	7-9	10-14	15-17
Ажлын байрны байршил:	13509	17	292	4342	8858	8971	17	250	3122	5582	4539	42	1220	3276
Ажил олгогчийн гэрт	3932	0	133	1306	2493	2970	0	133	1071	1767	962	0	236	726
Гудамжинд	292	0	0	117	175	292	0	0	117	175	0	0	0	0
Дэлгүүр/зах дээр	1845	0	0	614	1230	935	0	0	299	636	910	0	315	595
Үйлдвэрийн газар	303	0	0	38	265	135	0	0	38	97	168	0	0	168
Малын бэлчээр/ газар тариалан	5593	17	159	1606	3810	3460	17	117	1080	2246	2133	42	527	1564
Уурхай	567	0	0	350	217	329	0	0	292	36	238	0	57	181
Барилга	284	0	0	95	189	284	0	0	95	189	0	0	0	0
Бусад	694	0	0	215	479	566	0	0	129	437	128	0	85	42
Ажлын байран дээрх удирдлага, хяналт:	13509	17	292	4342	8858	8971	17	250	3122	5582	4539	42	1220	3276
Насанд хүрсэн хамаатан	10501	17	235	3314	6934	6979	17	193	2342	4428	3521	42	973	2506
Насанд хүрсэн хамаатан бус	1309	0	57	333	919	980	0	57	333	590	328	0	0	328
Бие даасан, хэн нэгний удирдлага хяналтан дор бус	1700	0	0	695	1005	1011	0	0	448	564	689	0	248	441
Ажлын байрны нөхцлийн талаарх үнэлгээ :	13509	17	292	4342	8858	8971	17	250	3122	5582	4539	42	1220	3276
Сэтгэл ханамжтай	11925	17	235	3925	7747	7982	17	193	2952	4820	3943	42	973	2927
Сэтгэл ханамжгүй	1585	0	57	417	1110	989	0	57	170	762	596	0	247	349
- халуун\хүйтэн	649	0	57	170	422	466	0	57	128	281	183	0	42	141
- тоосжилттой	214	0	0	75	138	181	0	0	42	138	33	0	33	0
- чимээ, шуугиантай	133	0	0	0	133	133	0	0	0	133	0	0	0	0
- аюултай, хортой бодис, материалтай ажилладаг	114	0	0	0	114	57	0	0	0	57	57	0	0	57
- бусад	474	0	0	172	303	152	0	0	0	152	322	0	172	151

Хүснэгт 7.7а. ***Хүүхдийн 1) ажлын байр, (2) ажлын байран дээрх удирдлага, хяналт, (3) ажлын байрны нөхцлийн талаарх үнэлгээ, насны бүлэг, хүйсээр***

Үзүүлэлтүүд	Ажил эрхэлж буй нийт хүүхэд					Эрэгтэй					Эмэгтэй			
	Нийт	5-6	7-9	10-14	15-17	Нийт	5-6	7-9	10-14	15-17	Нийт	7-9	10-14	15-17
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
Ажлын байрны байршил:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ажил олгогчийн гэрт	29.1	0.0	45.6	30.1	28.1	33.1	0.0	53.3	34.3	31.6	21.2	0.0	19.3	22.2
Гудамжинд	2.2	0.0	0.0	2.7	2.0	3.3	0.0	0.0	3.8	3.1	0.0	0.0	0.0	0.0
Дэлгүүр/зах дээр	13.7	0.0	0.0	14.1	13.9	10.4	0.0	0.0	9.6	11.4	20.1	0.0	25.8	18.2
Үйлдвэрийн газар	2.2	0.0	0.0	0.9	3.0	1.5	0.0	0.0	1.2	1.7	3.7	0.0	0.0	5.1
Малын бэлчээр/газар тариалан	41.4	100.0	54.4	37.0	43.0	38.6	100.0	46.7	34.6	40.2	47.0	100.0	43.2	47.7
Уурхай	4.2	0.0	0.0	8.1	2.5	3.7	0.0	0.0	9.4	0.6	5.2	0.0	4.7	5.5
Барилга	2.1	0.0	0.0	2.2	2.1	3.2	0.0	0.0	3.1	3.4	0.0	0.0	0.0	0.0
Бусад	5.1	0.0	0.0	4.9	5.4	6.3	0.0	0.0	4.1	7.8	2.8	0.0	7.0	1.3
Ажлын байран дээрх удирдлага, хяналт														
Насанд хүрсэн хамаатан	77.7	100.0	80.4	76.3	78.3	77.8	100.0	77.1	75.0	79.3	77.6	100.0	79.7	76.5
Насанд хүрсэн хамаатан бус	9.7	0.0	19.6	7.7	10.4	10.9	0.0	22.9	10.7	10.6	7.2	0.0	0.0	10.0
Бие даасан, хэн нэгний удирдлага, хяналтан дор бус	12.6	0.0	0.0	16.0	11.3	11.3	0.0	0.0	14.3	10.1	15.2	0.0	20.3	13.5
Ажлын байрны нөхцлийн талаарх үнэлгээ:														
Сэтгэл ханамжтай	88.3	100.0	80.4	90.4	87.5	89.0	100.0	77.1	94.6	86.4	86.9	100.0	79.8	89.3
Сэтгэл ханамжгүй	11.7	0.0	19.6	9.6	12.5	11.0	0.0	22.9	5.4	13.6	13.1	0.0	20.2	10.7

Хүснэгт 7.8. ***Хүүхдийн (1) ажлын байран дээрх дарамт, (2) хөдөлмөр хамгааллын багаж, хэрэгслийн хэрэглээ, (3) шөнө, оройн цагаар ажилласан хугацаа, давтамж, (4) ажлаас болж өвдөж, гэмтсэн байдал, насны бүлэг, хүйсээр (тоо)***

Үзүүлэлтүүд	Ажил эрхэлж буй нийт хүүхэд					Эрэгтэй					Эмэгтэй			
		5-6	7-9	10-14	15-17		5-6	7-9	10-14	15-17		7-9	10-14	15-17
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
Бүгд:	13509	17	292	4342	8858	8971	17	250	3122	5582	4539	42	1220	3276
Ажлын байран дээрх дарамт:														
Дарамтгүй	13369	17	292	4292	8768	8864	17	250	3072	5525	4506	42	1220	3243
Дарамттай	140	0	0	50	90	107	0	0	50	57	33	0	0	33
- Загнуулдаг, хэл амаар доромжлуулдаг	90	0	0	0	90	57	0	0	0	57	33	0	0	33
- Хөндий хүйтэн харьцаа	57	0	0	0	57	57	0	0	0	57	0	0	0	0
- Дээрэмдүүлдэг	57	0	0	0	57	57	0	0	0	57	0	0	0	0
- Бусад	83	0	0	50	33	50	0	0	50	0	33	0	0	33
Хөдөлмөр хамгааллын багаж зэвсэг:														
Тийм	3959	0	133	1465	2360	2522	0	133	1134	1255	1437	0	332	1105
Үгүй	9550	17	159	2877	6497	6449	17	117	1988	4327	3102	42	889	2171
Сүүлийн 30 хоногт шөнө, орой ажилласан хугацаа, давтамж:														
Огт ажиллагаагүй	10699	17	292	3870	6519	7180	17	250	2781	4131	3519	42	1089	2388
1 - 3 удаа	1983	0	0	315	1669	1185	0	0	183	1002	798	0	132	667
4 – 7 удаа	409	0	0	107	301	334	0	0	107	227	74	0	0	74
8 болон түүнээс олон удаа	419	0	0	50	369	272	0	0	50	222	147	0	0	147
Сүүлийн 12 сард ажлаас болж өвдсөн, гэмтсэн:														
Тийм	160	0	0	127	33	127	0	0	127	0	33	0	0	33
Үгүй	13349	17	292	4215	8825	8844	17	250	2995	5582	4506	42	1220	3243

Хүснэгт 7.8а. ***Хүүхдийн (1) ажлын байран дээрх дарамт, (2) хөдөлмөр хамгааллын багаж, хэрэгслийн хэрэглээ, (3) шөнө, оройн цагаар ажилласан хугацаа, давтамж, (4) ажлаас болж өвдөж, гэмтсэн байдал, насны бүлэг, хүйсээр***

(Хувиар)

Үзүүлэлтүүд	Ажил эрхэлж буй нийт хүүхэд					Эрэгтэй					Эмэгтэй			
		5-6	7-9	10-14	15-17		5-6	7-9	10-14	15-17		7-9	10-14	15-17
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
Нийт:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ажлын байран дээрх дарамт:														
Дарамтгүй	99.0	100.0	100.0	98.8	99.0	98.8	100.0	100.0	98.4	99.0	99.3	100.0	100.0	99.0
Дарамттай	1.0	0.0	0.0	1.2	1.0	1.2	0.0	0.0	1.6	1.0	0.7	0.0	0.0	1.0
Хөдөлмөр хамгааллын багаж, зэвсэг хэрэглэдэг эсэх:														
Тийм	29.3	0.0	45.6	33.7	26.6	28.1	0.0	53.3	36.3	22.5	31.7	0.0	27.2	33.7
Үгүй	70.7	100.0	54.4	66.3	73.4	71.9	100.0	46.7	63.7	77.5	68.3	100.0	72.8	66.3
Сүүлийн 30 хоногт шөнө, орой ажилласан хугацаа, давтамж:														
Огт ажиллаагүй	79.2	100.0	100.0	89.1	73.6	80.0	100.0	100.0	89.1	74.0	77.5	100.0	89.2	72.9
1 - 3 удаа	14.7	0.0	0.0	7.3	18.8	13.2	0.0	0.0	5.9	17.9	17.6	0.0	10.8	20.3
4 – 7 удаа	3.0	0.0	0.0	2.5	3.4	3.7	0.0	0.0	3.4	4.1	1.6	0.0	0.0	2.3
8 болон түүнээс олон удаа	3.1	0.0	0.0	1.2	4.2	3.0	0.0	0.0	1.6	4.0	3.2	0.0	0.0	4.5
Сүүлийн 12 сард ажлаас болж өвдсөн, гэмтсэн:														
Тийм	1.2	0.0	0.0	2.9	0.4	1.4	0.0	0.0	4.1	0.0	0.7	0.0	0.0	1.0
Үгүй	98.8	100.0	100.0	97.1	99.6	98.6	100.0	100.0	95.9	100.0	99.3	100.0	100.0	99.0

Хүснэгт 7.9. ***Хүүхдийн (1) эмчилгээний зардлыг гаргасан хүн, (2) орлогын зарцуулалт, (3) ажил хийхгүй бол өөрт нь болон өрхөд нь үзүүлэх нөлөө, насны бүлэг, хүйсээр (тоо)***

Үзүүлэлт	Ажмл эрхэлж буй нийт хүүхэд					Эрэгтэй					Эмэгтэй			
		5-6	7-9	10-14	15-17		5-6	7-9	10-14	15-17		7-9	10-14	15-17
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
Нийт	13509	17	292	4342	8858	8971	17	250	3122	5582	4539	42	1220	3276
Эмчилгээний зардал(зөвхөн ажил эрхэлсэн хүүхдийн]:														
Эмчилгээ хийлгэх шаардлагатай байсан	160	-	-	127	33	127	-	-	127	-	33	-	-	33
Ажил олгогч зардлыг нь төлсөн	42	-	-	42	0	42	-	-	42	-	0	-	-	0
Эцэг эх нь зардлыг нь төлсөн	118	-	-	85	33	85	-	-	85	-	33	-	-	33
Орлогын зарцуулалт:														
Гэртээ бүгдийг нь өгдөг	6986	0	143	2209	4634	4254	0	101	1416	2737	2732	42	792	1898
Заримыг нь гэртээ, заримыг нь өөртөө зарцуулдаг	5022	0	74	1601	3346	3585	0	74	1286	2225	1437	0	316	1122
Хуримтлуулдаг	59	0	0	0	59	59	0	0	0	59	0	0	0	0
Өөртөө бүтэн зарцуулдаг	868	0	0	370	498	648	0	0	277	372	220	0	93	126
Бусад	574	17	74	162	320	425	17	74	143	190	149	0	19	130
Ажил эрхлэхгүй бол өөрт нь болон өрхөд нь үзүүлэх нөлөө:														
Нөлөөгүй	5783	17	159	1484	4122	3947	17	117	1089	2724	1836	42	395	1398
Муугаар нөлөөлнө -	7726	0	133	2858	4735	5023	0	133	2033	2857	2703	0	825	1878
- өрхийн амьжиргааны түвшин доошилно.	4030	0	59	1439	2533	2660	0	59	964	1638	1371	0	475	895
- өрх орлогын эх үүсвэргүй болно.	664	0	57	261	346	433	0	57	261	114	231	0	0	231
- өрхийн бизнес ажиллах хүчингүй болсноос зогсоно.	685	0	0	310	376	394	0	0	199	194	292	0	110	181
- ажлын дадлага туршлагагүй болно.	1922	0	0	757	1166	1166	0	0	517	649	756	0	239	517
- бусад	425	0	17	92	316	371	0	17	92	262	53	0	0	53

Хүснэгт 7.9а. **Хүүхдийн (1) эмчилгээний зардлыг гаргасан хүн, (2) орлогын зарцуулалт, (3) ажил хийхгүй бол өөрт нь болон өрхөд нь үзүүлэх нөлөө, насны бүлэг, хүйсээр (эзлэх хувиар)**

Үзүүлэлт	Ажил эрхэлсэн нийт хүүхэд					Эрэгтэй					Эмэгтэй			
		5-6	7-9	10-14	15-17		5-6	7-9	10-14	15-17		7-9	10-14	15-17
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Эмчилгээний зардал (зөвхөн ажил эрхэлсэн хүүхдийн]:														
Эмчилгээр хийлгэх шаардлагатай байсан	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ажил олгогч зардлыг нь төлсөн	26.5	-	-	33.3	0.0	33.3	-	-	33.3	-	0.0	-	-	0.0
Эцэг эх нь зардлыг нь төлсөн	73.5	-	-	66.7	100.0	66.7	-	-	66.7	-	100.0	-	-	100.0
Орлогын зарцуулалт:														
Гэртээ бүгдийг нь өгдөг	51.7	0.0	49.0	50.9	52.3	47.4	0.0	40.4	45.4	49.0	60.2	100.0	64.9	57.9
Заримыг нь гэртээ, заримыг нь өөртөө зарцуулдаг	37.2	0.0	25.5	36.9	37.8	40.0	0.0	29.8	41.2	39.9	31.7	0.0	25.9	34.2
Хуримтлуулдаг	0.4	0.0	0.0	0.0	0.7	0.7	0.0	0.0	0.0	1.1	0.0	0.0	0.0	0.0
Өөртөө бүтэн зарцуулдаг	6.4	0.0	0.0	8.5	5.6	7.2	0.0	0.0	8.9	6.7	4.8	0.0	7.7	3.9
Бусад	4.2	100.0	25.5	3.7	3.6	4.7	100.0	29.8	4.6	3.4	3.3	0.0	1.6	4.0
Ажил эрхлэхгүй бол өөрт нь болон өрхөд нь үзүүлэх нөлөө:														
Нөлөөгүй	42.8	100.0	54.4	34.2	46.5	44.0	100.0	46.7	34.9	48.8	40.4	100.0	32.4	42.7
Муугаар нөлөөлнө -	57.2	0.0	45.6	65.8	53.5	56.0	0.0	53.3	65.1	51.2	59.6	0.0	67.6	57.3
- өрхийн амьжиргааны түвшин доошилно.	29.8	0.0	20.1	33.1	28.6	29.7	0.0	23.5	30.9	29.3	30.2	0.0	39.0	27.3
- өрх орлогын эх үүсвэргүй болно.	4.9	0.0	19.6	6.0	3.9	4.8	0.0	22.9	8.4	2.0	5.1	0.0	0.0	7.1
- өрхийн бизнес ажиллах хүчингүй болсноос зогсоно.	5.1	0.0	0.0	7.1	4.2	4.4	0.0	0.0	6.4	3.5	6.4	0.0	9.0	5.5
- ажлын дадлага туршлагагүй болно.	14.2	0.0	0.0	17.4	13.2	13.0	0.0	0.0	16.6	11.6	16.7	0.0	19.6	15.8
- бусад	3.1	0.0	5.9	2.1	3.6	4.1	0.0	6.9	2.9	4.7	1.2	0.0	0.0	1.6

7.5.7 Ажлаасаа болж өвдөж, гэмтсэн байдал

Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн буюу ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн дийлэнх (98.8 хувь) нь сүүлийн 12 сард ажлаасаа болж өвдөж, гэмтээгүй гэж хариулжээ. Гэхдээ хүүхдүүдийн 1.2 хувь нь ажлаасаа болж өвдөж гэмтсэн бөгөөд энэ талаарх мэдээллийг *Хүснэгт 7.10*-д эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар харуулав. Эдгээр хүүхдийн эмчилгээний зардлыг ажил олгогч нар нь бус харин ихэнхдээ эцэг эх нь гаргасан байна.

7.6 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн талаарх нэмэлт үзүүлэлтүүд

Энэ хэсэгт ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн талаарх нэмэлт үзүүлэлтүүдийг тооцсоныг танилцуулж байна. Хүүхдүүд олсон орлогоо юунд зарцуулж байна, хүүхэд ажил эрхлэхээ боливол өөрт нь болон өрхөд нь ямар нөлөө үзүүлэх талаар мэдээлэл цуглуулж, *Хүснэгт 7.9*-д нэгтгэн харуулав. *Хүснэгт 7.9а*-д энэ хоёр үзүүлэлтийг хувиар гаргав. Түүнчлэн эдийн засгийн ямар салбарын үйл ажиллагаа эрхлэх явцад гэмтэж, өвдөж байгаа талаар мэдээлэх зорилгоор *Хүснэгт 7.10*-г боловсруулав.

7.6.1 Орлогын зарцуулалт

Нийт ажил эрхэлж буй хүүхдийн тэн хагасаас илүү хувь нь (51.7 хувь) орлогоо бүгдийг нь гэртээ өгдөг байна (Хүснэгт 7.9а). Түүнчлэн ажиллаж буй хүүхдүүдийн 37.2 хувь нь орлогынхоо заримыг нь гэртээ, заримыг нь өөртөө зарцуулдаг бол олсон орлогоо хуримтлуулдаг хүүхэд маш цөөхөн (0.4 хувь) байна. Харин орлогоо өөртөө бүрэн зарцуулдаг хүүхэд 6.4 хувьтай байна. Хэдийгээр хүйс, насны бүлгээр (10-14 болон 15-17 нас) нэг их зөрөө байхгүй байгаа боловч олсон орлогоо бүгдийг нь гэртээ өгдөг охидын эзлэх хувь хөвгүүдийнхээс өндөр байна.

7.6.2 Хүүхэд ажиллахаа боливол өөрт нь болон өрхөд нь үзүүлэх нөлөө

Хүснэгт 7.9а-гаас үзэхэд ажил эрхэлж буй нийт хүүхдийн 42.8 хувь нь ажил хийхээ болих нь өөрсдөд нь болон өрхөд нь нөлөө үзүүлэхгүй гэж хариулжээ. Харин муугаар нөлөөлнө гэж хариулсан хүүхдүүдийн дийлэнх нь (тэн хагасаас илүү хувь нь) өрхийн амьжиргааны түвшин доошилно гэж, хорин хүүхэд тутмын нэг нь өрх орлогын эх үүсвэргүй болно гэж хариулжээ. Түүнчлэн ажлын дадлага, туршлагагүй болно, өрхийн бизнест муугаар нөлөөлнө гэж цөөн хүүхэд үзжээ.

7.6.3 Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлснээс болж өвдөж, гэмтсэн хүүхдүүд

Өрхөөс гадуур ажил эрхэлж байгаад ажлаасаа болж өвдөж, гэмтсэн хүүхдүүд голдуу ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй, бөөний болон жижиглэн худалдааны салбарт ажилласан хүүхдүүд байна. Нийт 160 хүүхэд гэмтэж, өвдсөнөөс 127 нь ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуйн салбарт ажилласан хүүхдүүд байгаа бөгөөд эдгээр хүүхдийн гуравны нэг нь хүнд гэмтэж, өвдөн, эмчлүүлэх шаардлагатай байсан ба нөгөө гуравны нэг нь түр зуур чадваргүй болсон байна. Ажлаас болж авсан нийт гэмтэл, өвчлөлийн 26.3 хувь нь хөнгөн хэлбэрийн гэмтэл байв.

Хүснэгт 7.10. ***Хүүхэд ажлаас болж (1) өвдөж, гэмтсэн, 2) хамгийн сүүлд авсан гэмтэл, өвчлөлийн зэрэглэл, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар***

	Ажлын байран дээр өвдөж, гэмтсэн хүүхдүүд			Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар					
				Бөөний болон жижиглэн худалдаа			ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Өвдөж, гэмтсэн – бүгд:	160	127	33	33	0	33	127	127	0
Хөнгөн	42	42	0	0	0	0	42	42	0
Хүнд	118	85	33	33	0	33	85	85	0
Хамгийн сүүлд авсан өвчлөл, гэмтлийн зэрэглэл:									
Бүгд	160	127	33	33	0	33	127	127	0
Эмчид үзүүлэх шаардлагатай болсон	75	42	33	33	0	33	42	42	0
Эмнэлэгт хэвтэж, эмчлүүлэх шаардлагатай болсон	42	42	0	0	0	0	42	42	0
Түр зуур чадваргүй болсон	42	42	0	0	0	0	42	42	0

Хүснэгт 7.10а. ***Хүүхэд ажлаас болж (1) өвдөж, гэмтсэн, (2) хамгийн сүүлд авсан гэмтэл, өвчлөлийн зэрэглэл, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар (эзлэх хувиар)***

Гэмтэл, өвчлөлийн зэрэглэл	Ажлын байран дээр өвдөж, гэмтсэн хүүхдүүд			Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар					
				Бөөний болон жижиглэн худалдаа			ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Өвдөж, гэмтсэн – бүгд:	100.0	100.0	100.0	100.0	-	100.0	100.0	100.0	-
Хөнгөн	26.3	33.3	-	-	-	0.0	33.3	33.3	-
Хүнд	73.7	66.7	100.0	100.0	-	100.0	66.7	66.7	-
Хамгийн сүүлд авсан өвчлөл, гэмтлийн зэрэглэл:									
Бүгд	100.0	100.0	100.0	100.0	-	100.0	100.0	100.0	-
Эмчид үзүүлэх шаардлагатай болсон	47.1	33.3	100.0	100.0	-	100.0	33.3	33.3	-
Эмнэлэгт хэвтэж, эмчлүүлэх шаардлагатай болсон	26.5	33.3	0.0	0.0	-	0.0	33.3	33.3	-
Түр зуур чадваргүй болсон	26.4	33.3	0.0	0.0	-	0.0	33.3	33.3	-

7.7 Чөлөөт цаг

Хүүхэд нийгмийн өв тэгш иргэн болж өсч, хөгжихөд чөлөөт цаг ихээхэн чухал үүрэгтэй. Ийм ч учраас 5-17 насны хүүхдүүдэд өдөрт чөлөөт цагт хир зэрэг гардаг талаар мэдээлэл цуглуулж, дүнг нь *Хүснэгт 7.11*-д танилцуулав. *Хүснэгт 7.11а*-д өдөрт чөлөөт цагт зарцуулсан хугацаар хүүхдүүдийн дунд эзлэх хувиар, *Хүснэгт 7.12*-т өрхөөс гадуур байгаа эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүдийг

сургуульд сурдаг, сургуульд хамрагдаагүй гэж хоёр бүлэглэн ангилал тус бүр дээр чөлөөт цагийг нь тодорхойлов. *Хүснэгт 7.12а*-д хүүхдүүдийн дунд эзлэх хувийг насны бүлгээр тооцлоо. Судалгаанд хамрагдсан 5-17 насны хүүхдүүдийн ихэнх (99.6 хувь) нь өдөрт чөлөөт

цагаа өнгөрөөхөд тодорхой хугацаа зарцуулдаг байна. Тухайлбал, ийм хүүхдийн 10.0 орчим хувь нь өдөрт 1-2 цагийг, 5.0 орчим хувь нь 11-ээс дээш цагийг зарцуулжээ. Олон хүүхэд (бараг 70.0 хувь нь) өдөрт 3-6 цаг, түүн дотроо хамгийн олон хүүхэд 3–4 цагийг чөлөөт цагаа өнгөрөөхөд зарцуулсан байна. Энэ үзүүлэлт хүйсийн хувьд нэг их ялгаатай бус, харин насны бүлгүүдээр ялгаатай харагдаж байна. Насны бүлэг дээшлэх тусам өдөрт чөлөөт цагт зарцуулах хугацаа багасч байна. Тухайлбал, 5-6 болон 7-9 насны хүүхэд голчлон 5-6 цагийг чөлөөт цагт зарцуулсан байхад 10-14, 15-17 насанд 3-4 цаг болж багасч байна. 5-6 насны нийт хүүхдүүдийн дотор өдөрт 1-2 цаг зарцуулдаг хүүхэд 4.0 хувийг, 7-8 цаг зарцуулдаг хүүхэд 21.7 хувийг тус тус эзэлж байна. Гэтэл 15-17 насанд 1-2 цаг зарцуулсан хүүхдийн дунд эзлэх хувь 18.2 хувь, 7-8 цаг зарцуулсан хүүхэд 7.0 хувьтай байна. 5-6 насны маш цөөхөн хүүхэд (82302 хүүхдийн 79 нь) чөлөөт цаг гардаггүй гэсэн байхад 15-17 насанд ийм хүүхдийн эзлэх хувь 0.9 хувь (171506 хүүхдийн 1485 нь) байгаа гэсэн сонирхолтой дүн гарав. *Хүснэгт 7.12*-т өрхөөс гадуур байгаа, эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхэд өдөрт чөлөөт цагт хэр их хугацаа зарцуулсныг тооцов. Ингэж тооцохдоо өрхөөс гадуур ажил хийсэн хүүхдүүдийг (13509) 1) сургуульд сурдаггүй (7557), 2) сургуульд сурдаг (5952) гэж хоёр ангилсан. Хүснэгтээс харахад сургуульд сурч, ажилладаг хүүхдүүд хамгийн дээд тал нь 7-8 цагийг чөлөөт цагт, харин сургуульд сурдаггүй, эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүдийн 1.5 хувь нь (7557 хүүхдийн 112 нь) ийм цагийг зарцуулж байна. Ийм хүүхдүүдийн 10.0 орчим хувь (7557 хүүхдийн 761) нь өдөрт 9 болон түүнээс дээш цагийг чөлөөт цагаа өнгөрөхөд зарцуулж байна. Сурдаггүй, зөвхөн ажилладаг хүүхдийн 6.0 орчим хувьд (7557 хүүхдийн 450 нь) чөлөөт цаг гардаггүй байхад сурч, ажиллахын аль алиныг нь хийдэг хүүхдүүдийн зөвхөн 1.0 хувь нь (5952 хүүхдийн 59) ийм хариулт өгчээ. Сургуульд сурдаггүй, зөвхөн ажил хийдэг хүүхдүүдийн дунд чөлөөт цаг гардаггүй гэж хариулсан хүүхдүүдийн ихэнх нь 15-17 насны охид байсан нь сонирхол татаж байна (450 хүүхдийн 302 нь). Ажил хийсэн хүүхдүүдийг сургуульд сурдаггүй, зөвхөн ажил хийдэг болон сурахын зэрэгцээ ажил хийдэг гэж хоёр бүлэглэн өдөрт өөртөө зарцуулсан чөлөөт цагийг нь харахад бага зэргийн ялгаа ажиглагдав. Сургуульд сурдаггүй, зөвхөн ажилладаг хүүхдүүдийн ихэнх нь өдөрт 1–2 цагийг, харин сурахын зэрэгцээ ажиллаж буй хүүхдүүдийн ихэнх нь өдөрт 3-4 цагийг чөлөөт цагаа өнгөрүүлэхэд зарцуулжээ.

Хүснэгт 7.11. ***Хүүхэд өдөрт чөлөөт цагт зарцуулж буй дундаж цаг, хүйс, насны бүлгээр***

Насны бүлэг / хүйс	Нийт хүүхэд	Чөлөөт цаг байхгүй хүүхэд	Чөлөөт цагтай хүүхэд	Өдөрт чөлөөт цагт зарцуулах дундаж цаг						
				1-2	3-4	5-6	7-8	9-10	11-12	13+
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Нийт:	676911	2789	674122	65533	248515	217640	78015	30018	12134	22267
5-6	82302	79	82223	3289	14558	29238	18051	10390	2629	4067
7-9	129139	252	128887	7404	38180	48321	19579	7435	2823	5146
10-14	293964	973	292991	23941	117629	100978	28490	8571	4044	9338
15-17	171506	1485	170021	30899	78148	39103	11895	3622	2639	3715
Эрэгтэй:	346867	1502	345365	32858	124246	112904	41102	17040	5822	11392
5-6	43181	79	43103	1780	6967	15871	9525	5733	1157	2069
7-9	65764	57	65706	3636	18618	25838	9582	3990	1349	2693
10-14	151656	712	150944	11973	59680	51493	15890	5258	1905	4746
15-17	86266	654	85612	15469	38981	19702	6105	2060	1411	1884
Эмэгтэй:	330045	1288	328757	32675	124269	104736	36913	12977	6312	10875
5-6	39120	0	39120	1509	7591	13367	8526	4658	1471	1999
7-9	63376	195	63181	3768	19562	22482	9996	3445	1474	2454
10-14	142309	262	142047	11968	57949	49485	12601	3313	2138	4592
15-17	85240	831	84409	15430	39167	19401	5790	1562	1228	1831

Хүснэгт 7.11а. ***Хүүхэд өдөрт чөлөөт цагт зарцуулж буй дундаж цаг, хүйс, насны бүлгээр (эзлэх хувь)***

Насны бүлэг / хүйс	Нийт хүүхэд		Чөлөөт цаг байхгүй хүүхэд	Чөлөөт цагтай хүүхэд	Өдөрт чөлөөт цагт зарцуулах дундаж цаг.						
	тоо	Хувь			1-2	3-4	5-6	7-8	9-10	11-12	13+
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Нийт:	676911	100.0	0.4	99.6	9.7	36.9	32.3	11.6	4.5	1.8	3.3
5-6	82302	100.0	0.1	99.9	4.0	17.7	35.6	22.0	12.6	3.2	4.9
7-9	129139	100.0	0.2	99.8	5.7	29.6	37.5	15.2	5.8	2.2	4.0
10-14	293964	100.0	0.3	99.7	8.2	40.1	34.5	9.7	2.9	1.4	3.2
15-17	171506	100.0	0.9	99.1	18.2	46.0	23.0	7.0	2.1	1.6	2.2
Эрэгтэй:	346867	100.0	0.4	99.6	9.5	36.0	32.7	11.9	4.9	1.7	3.3
5-6	43181	100.0	0.2	99.8	4.1	16.2	36.8	22.1	13.3	2.7	4.8
7-9	65764	100.0	0.1	99.9	5.5	28.3	39.3	14.6	6.1	2.1	4.1
10-14	151656	100.0	0.5	99.5	7.9	39.5	34.1	10.5	3.5	1.3	3.1
15-17	86266	100.0	0.8	99.2	18.1	45.5	23.0	7.1	2.4	1.6	2.2
Эмэгтэй:	330045	100.0	0.4	99.6	9.9	37.8	31.9	11.2	3.9	1.9	3.3
5-6	39120	100.0	0.0	100.0	3.9	19.4	34.2	21.8	11.9	3.8	5.1
7-9	63376	100.0	0.3	99.7	6.0	31.0	35.6	15.8	5.5	2.3	3.9
10-14	142309	100.0	0.2	99.8	8.4	40.8	34.8	8.9	2.3	1.5	3.2
15-17	85240	100.0	1.0	99.0	18.3	46.4	23.0	6.9	1.9	1.5	2.2

Хүснэгт 7.12. ***Өрхөөс гадуур байгаа эдийн засгийн үйл ажиллага эрхэлсэн суралцаж буй болон сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийн тоо, өдөрт зарцуулдаг чөлөөт цагаар, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг / хүйс	Нийт	Чөлөөт цаггүй хүүхэд	Чөлөөт цагтай хүүхэд	Өдөрт чөлөөт цагт зарцуулах дундаж цаг:						
				1-2	3-4	5-6	7-8	9-10	11-12	13+
Сургуульд сурдаггүй хүүхдүүд:										
Нийт:	7557	450	7108	3475	2180	580	112	592	127	42
5-6	17	0	17	0	0	17	0	0	0	0
7-9	275	0	275	0	117	158	0	0	0	0
10-14	1435	65	1370	492	555	117	36	127	42	0
15-17	5830	384	5446	2982	1508	288	75	465	85	42
Эрэгтэй:	4994	148	4847	2196	1415	481	79	508	127	42
5-6	17	0	17	0	0	17	0	0	0	0
7-9	233	0	233	0	74	158	0	0	0	0
10-14	1148	65	1082	399	461	17	36	127	42	0
15-17	3597	82	3515	1797	880	288	42	381	85	42
Эмэгтэй:	2563	302	2261	1279	765	100	33	85	0	0
7-9	42	0	42	0	42	0	0	0	0	0
10-14	288	0	288	93	95	100	0	0	0	0
15-17	2233	302	1931	1185	628	0	33	85	0	0
Сургуульд сурдаг хүүхдүүд:										
Нийт:	5952	59	5893	963	3374	1179	377			
7-9	17	0	17	17	0	0	0			
10-14	2907	59	2848	435	1629	457	327			
15-17	3028	0	3028	510	1745	723	50			
Эрэгтэй:	3976	59	3918	582	2332	745	259			
7-9	17	0	17	17	0	0	0			
10-14	1974	59	1916	289	1160	257	209			
15-17	1985	0	1985	276	1171	487	50			
Эмэгтэй:	1976	0	1976	381	1042	434	118			
10-14	933	0	933	147	469	199	118			
15-17	1043	0	1043	234	573	235	0			

Хүснэгт 7.12а. ***Өрхөөс гадуур байгаа эдийн засгийн үйл ажиллага эрхэлсэн суралцаж буй болон сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүдийн тоо, өдөрт зарцуулдаг чөлөөт цагтаар, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)***

Насны бүлэг / хүйс	Нийт хүүхэд		Чөлөөт цагтай хүүхэд	Чөлөөт цаггүй хүүхэд	Өдөрт чөлөөт цагт зарцуулах дундаж цаг						
	Тоо	хувь			1-2	3-4	5-6	7-8	9-10	11-12	13+
Сургуульд сурдаггүй хүүхдүүд:											
Бүгд:	7557	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	17	0.2	0.0	0.2	0.0	0.0	3.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7-9	275	3.6	0.0	3.9	0.0	5.4	27.3	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	1435	19.0	14.5	19.3	14.2	25.5	20.1	32.4	21.4	33.3	0.0
15-17	5830	77.1	85.5	76.6	85.8	69.2	49.6	67.6	78.6	66.7	100.0
Эрэгтэй:	4994	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
5-6	17	0.3	0.0	0.4	0.0	0.0	3.6	0.0	0.0	0.0	0.0
7-9	233	4.7	0.0	4.8	0.0	5.3	32.9	0.0	0.0	0.0	0.0
10-14	1148	23.0	44.3	22.3	18.2	32.6	3.6	46.1	25.0	33.3	0.0
15-17	3597	72.0	55.7	72.5	81.8	62.2	59.9	53.9	75.0	66.7	100.0
Эмэгтэй:	2563	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-	-
7-9	42	1.7	0.0	1.9	0.0	5.5	0.0	0.0	0.0	-	-
10-14	288	11.2	0.0	12.7	7.3	12.4	100.0	0.0	0.0	-	-
15-17	2233	87.1	100.0	85.4	92.7	82.1	0.0	100.0	100.0	-	-
Сургуульд сурдаг хүүхдүүд:											
Бүгд:	5952	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-	-	
7-9	17	0.3	0.0	0.3	1.8	0.0	0.0	0.0	- -	-	
10-14	2907	48.8	100.0	48.3	45.2	48.3	38.7	86.7	- -	-	
15-17	3028	50.9	0.0	51.4	53.0	51.7	61.3	13.3	- -	-	
Эрэгтэй:	3976	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	- -	-	
7-9	17	0.4	0.0	0.4	3.0	0.0	0.0	0.0	- -	-	
10-14	1974	49.6	100.0	48.9	49.6	49.8	34.6	80.7	- -	-	
15-17	1985	49.9	0.0	50.7	47.5	50.2	65.4	19.3	- -	-	
Эмэгтэй:	1976	100.0	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	- -	-	
10-14	933	47.2	-	47.2	38.5	45.0	45.8	100.0	- -	-	
15-17	1043	52.8	-	52.8	61.5	55.0	54.2	0.0	- -	-	

Бүлэг 8

ХҮҮХДИЙН АЖИЛ ЭРХЛЭЛТ, УЛИРАЛ БОЛОН БҮС НУТГААР

8.1 Удиртгал

2002-2003 оны АХС+МХХС-г 2002 оны 10-р сараас 2003 оны 9-р сарыг дуусталх хугацаанд нийт 12 сарыг хамруулан 4 улирлаар явуулсан билээ. Судалгааны тоо мэдээг Улаанбаатар хот, 4 бүс нутгаар, хот, хөдөөгөөр цуглуулсан. Иймд энэ бүлэгт хүүхдийн ажил эрхлэлтийг бүс нутаг, улирлын хэлбэлзлээр тооцов.[22] Түүврийн хэмжээ харьцангуй бага тул зарим бүс нутаг, ялангуяа Улаанбаатар хот, Зүүн бүс нутагтай холбоотой тоо мэдээг ашиглахдаа болгоомжтой хандах хэрэгтэй.

8.2 Хүүхдийн ажил эрхлэлт, бүс нутгаар

Хүснэгт 8.1-д тухайн үед эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоог бүс нутгаар тооцон, хүйс, насны бүлгээр харуулав. Түүнчлэн судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдийн тоог бүс нутгаар тооцон, хүйс, насны бүлгээр харууллаа.

8.2.1 Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин, бүс нутгаар

Хүснэгт 8.2-т хүүхдийн ажил эрхлэлтийг бүс нутгаар тооцон, хүйс, насны бүлгээр харуулав. Баруун бүсийн нутагт энэ үзүүлэлт хамгийн өндөр буюу 18.6 хувь, түүний дараагаар Хангайн бүсэд 15.3 хувьтай байна. Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин Улаанбаатарт хамгийн доогуур буюу 1.0 хувь хүрэхгүй байна. Харин Зүүн болон Төвийн бүсийн нутагт тус бүр 7.2-7.8 хувьтай байна. Насны бүлгээр авч үзэхэд бүс нутгууд дахь хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин нийт ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн хандлагыг давтаж байна. Тухайлбал, бүх насны бүлэгт ажил эрхлэлтийн түвшин Баруун бүсэд хамгийн өндөр, дараа нь Хангайн бүс орж байхад Улаанбаатар хотод энэ үзүүлэлт хамгийн доогуур байна (*Хүснэгт 8.2*).

Насны бүлэг дээшлэх тусам ажил эрхлэлтийн түвшин нэмэгдэж байгаа нь бүх бүс нутагт

ажиглагдаж байна. Гагцхүү Төв, Баруун бүсэд 5-9 насны хүүхдүүдийнхтэй харьцуулахад энэ үзүүлэлт 10-14 насны бүлэгт буурч гарчээ. Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшинг насны бүлгээр авч үзэхэд бүх бүс нутагт 15-17 насны хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин үлэмж өндөр байна. Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин хамгийн өндөр Баруун, Хангай бүсэд энэ үзүүлэлт 15-17 насанд 30 гаруй хувьтай байна. Баруун бүсэд 5-9 насны хүүхдийн хувьд ажил эрхлэлтийн түвшин 16.4 хувь, 10-14 насанд 13.8 хувь байна. Хүйсээр харахад эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин бүс нутаг, насны бүлгээр нийт хүүхдийнхтэй адилхан байна. Гэхдээ бүх насны бүлэг болон бүх бүс нутгаар харахад эрэгтэй хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин эмэгтэй хүүхдийнхээс өндөр байна. *Хүснэгт 8.2*-т ялангуяа 15-17 насны бүлэгт ажил эрхлэлтийн түвшин хүйсээр нэлээд ялгаатай байна.

[22] *Түүврийн аргатай холбоотойгоор хэлбэлзлийг аймгуудаар гаргах боломжгүй байв (үг нь бодлого боловсруулалтанд илүү их хэрэгтэй байх байв).*

Хүснэгт 8.1. ***Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, бүс нутаг, насны бүлэг, хүйсээр***

Насны бүлэг/хүйс		Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, бүс нутгаар						Судалгаанд хамрагдсан хүүхдийн тоо, бүс нутгаар					
		Нийт	Улаанбаатар	Зүүн	Төв	Баруун	Хангай	Нийт	Улаанбаатар	Зүүн	Төв	Баруун	Хангай
(1)		(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
Бүгд		68580	1533	3904	9858	27053	26231	679050	176535	50182	136149	145201	170983
үүнээс:	5-9	15320	69	440	2096	8584	4130	212145	47597	17006	39252	52450	55839
	10-14	21407	458	1149	2703	8067	9030	294841	82405	20547	61061	58623	72206
	15-17	31854	1006	2315	5058	10403	13072	172063	46532	12628	35837	34127	42938
Эрэгтэй		41874	935	2505	6231	16223	15979	347653	90644	26453	70154	73886	86515
үүнээс:	5-9	9005	0	246	1127	5070	2562	109205	24933	8664	20795	26603	28210
	10-14	13762	308	753	1822	5061	5817	151999	42971	11059	31391	29579	36999
	15-17	19107	627	1507	3282	6093	7600	86449	22740	6730	17968	17704	21306
Эмэгтэй		26706	598	1399	3626	10830	10253	331397	85891	23729	65995	71315	84468
үүнээс:	5-9	6315	69	195	969	3514	1568	102940	22665	8343	18456	25848	27629
	10-14	7645	150	396	881	3006	3213	142843	39433	9488	29670	29044	35207
	15-17	12746	379	809	1777	4310	5472	85614	23793	5898	17869	16423	21632

Хүснэгт 8.2. ***5-17 насны нийт хүүхдэд ажил эрхэлж буй хүүхдийн эзлэх хувь, бүс нутгаар***

Насны бүлэг/ хүйс	Нийт	Улаанбаатар	Зүүн	Төв	Баруун	Хангай
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Бүгд	10.1	0.9	7.8	7.2	18.6	15.3
үүнээс: 5-9	7.2	0.1	2.6	5.3	16.4	7.4
10-14	7.3	0.6	5.6	4.4	13.8	12.5
15-17	18.5	2.2	18.3	14.1	30.5	30.4
Эрэгтэй	12.0	1.0	9.5	8.9	22.0	18.5
үүнээс: 5-9	8.2	0.0	2.8	5.4	19.1	9.1
10-14	9.1	0.7	6.8	5.8	17.1	15.7
15-17	22.1	2.8	22.4	18.3	34.4	35.7
Эмэгтэй	8.1	0.7	5.9	5.5	15.2	12.1
үүнээс: 5-9	6.1	0.3	2.3	5.2	13.6	5.7
10-14	5.4	0.4	4.2	3.0	10.3	9.1
15-17	14.9	1.6	13.7	9.9	26.2	25.3

8.2.2 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн тоо, бүс нутгаар

Хүснэгт 8.3-д ажил эрхэлж буй нийт хүүхдийн дүнд эзлэх хувийг бүс нутгаар тооцож гаргав. Баруун бүсийн нутаг ажил эрхэлж буй нийт хүүхэд болон эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдийн тоогоор хамгийн өндөр, хоёрдугаарт нь Хангайн бүс, гуравдугаарт нь Төвийн бүс орж байна. Харин Улаанбаатарт ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо хамгийн цөөн байна (Зураг 7).

Зураг 7. ***Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн тоо, хүйс, бүс нутгаар***

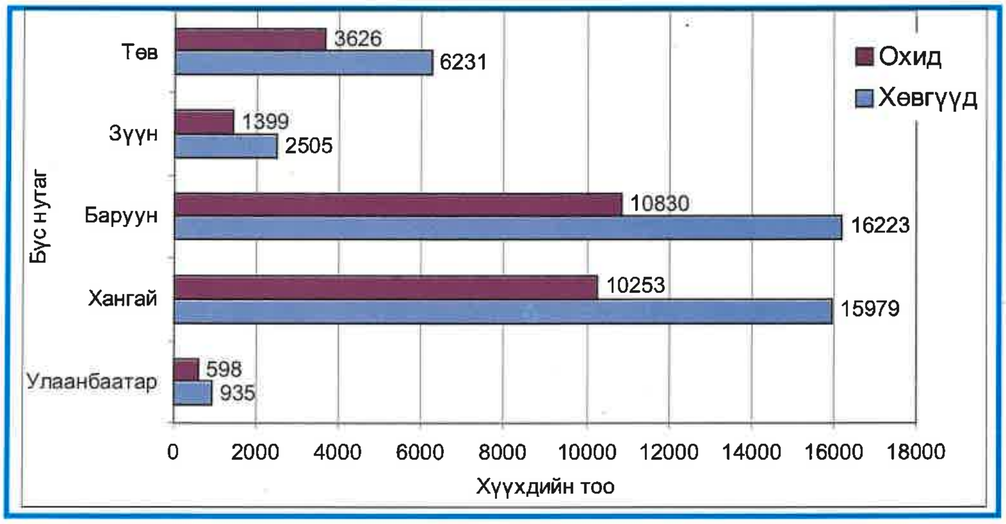

Ажил эрхэлж буй хүүхдийг насны бүлэг, хүйсээр харахад адил дүр зураг ажиглагдаж байгаа бөгөөд харин ажил эрхэлж буй 5-9 насны хүүхдийн тоо Баруун бүсийн нутагт Хангайн бүсийнхээс даруй хоёр дахин олон байна. Бусад насны бүлэгт ийм зөрүү Хангай болон Баруун бүсийн хооронд нэг их биш байна.

Хүснэгт 8.3. ***Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн бүс нутгууд дахь байршил, насны бүлэг, хүйсээр*** *(хувиар)*

Насны бүлэг/хүйс	Бүгд	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, бүс нутгаар				
		Улаанбаатар	Зүүн	Төв	Баруун	Хангай
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Бүгд	100.0	2.2	5.7	14.4	39.4	38.2
үүнээс: 5-9	100.0	0.5	2.9	13.7	56.0	27.0
10-14	100.0	2.1	5.4	12.6	37.7	42.2
15-17	100.0	3.2	7.3	15.9	32.7	41.0
Эрэгтэй	100.0	2.2	6.0	14.9	38.7	38.2
үүнээс: 5-9	100.0	0.0	2.7	12.5	56.3	28.4
10-14	100.0	2.2	5.5	13.2	36.8	42.3
15-17	100.0	3.3	7.9	17.2	31.9	39.8
Эмэгтэй	100.0	2.2	5.2	13.6	40.6	38.4
үүнээс: 5-9	100.0	1.1	3.1	15.3	55.7	24.8
10-14	100.0	2.0	5.2	11.5	39.3	42.0
15-17	100.0	3.0	6.3	13.9	33.8	42.9

Хүснэгт 8.3а-аас харахад Улаанбаатар хот болон зүүн бүсийн нутагт (хүүхдийн тоо хамгийн цөөн газрууд) ажил эрхэлж буй хүүхдүүд голдуу 10-14 болон 15-17 насны бүлгийнхэн байна. Ажил эрхэлж байгаа хүүхэд хамгийн олон байгаа Баруун бүсийн нутагт энэ тооны зөрүү насны бүлгээр маш бага байгаа юм. Эндээс харахад 5-9 насны олон хүүхэд эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож байгаа тул эдгээр хүүхдийг ажиллах хүчний бүлэглэлээс гаргах бодлого барих нь хүүхдийн хөдөлмөрийг бууруулахад том алхам болох юм.

Хүснэгт 8.3а. ***Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн бүс нутгууд дахь байршил, насны бүлэг, хүйсээр (хувиар)***

Насны бүлэг/ хүйс	Бүгд	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, бүс нутгаар				
		Улаанбаатар	Зүүн	Төв	Баруун	Хангай
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Нийт хүүхэд -	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
үүнээс: 5-9	22.3	4.5	11.3	21.3	31.7	15.7
10-14	31.2	29.9	29.4	27.4	29.8	34.4
15-17	46.4	65.6	59.3	51.3	38.5	49.8
Нийт эрэгтэй хүүхэд-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
үүнээс: 5-9	21.5	0.0	9.8	18.1	31.3	16.0
10-14	32.9	33.0	30.0	29.2	31.2	36.4
15-17	45.6	67.0	60.1	52.7	37.6	47.6
Нийт эмэгтэй хүүхэд -	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
үүнээс: 5-9	23.6	11.6	13.9	26.7	32.5	15.3
10-14	28.6	25.1	28.3	24.3	27.8	31.3
15-17	47.7	63.3	57.8	49.0	39.8	53.4

8.3 Хүүхдийн ажил эрхлэлт, улирлаар

Хүснэгт 8.4, Хүснэгт 8.4а- д тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо болон дүнд эзлэх хувийг 4 улирлыг хамруулан насны бүлгээр тооцож харуулав. Өөрөөр хэлбэл эхний улирал 2002 оны 10-12-р сар, сүүлчийн улирал 2003 оны 7-9-р сарыг хамарсан нийт 4 улирлын хэлбэлзлээр хүүхдийн ажил эрхлэлтийг тооцсон болно. Хүүхдийн ажил эрхлэлт улирлаар нэлээд хэлбэлзэж байгаа бөгөөд эхний улиралд хамгийн цөөн хүүхэд, дараачийн улирлуудад аажим аажмаар өсөх хандлагатай байна (Зураг 8).

Хүснэгт 8.4. **Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, насны бүлэг, хүйс, улирлаар**

Насны бүлэг/ хүйс	Судалгааны хугацаанд	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, улирлаар			
		1- улирал	2- улирал	3- улирал	4-р улирал
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Нийт хүүхэд -	68580	41403	58097	85753	91946
үүнээс: 5-9	15320	4912	14126	22232	20697
10-14	21407	10696	15422	28992	31932
15-17	31854	25795	28549	34529	39317
Эрэгтэй	41874	27086	35623	53597	52436
үүнээс: 5-9	9005	2923	7971	13443	12150
10-14	13762	7571	9995	19087	19103
15-17	19107	16592	17657	21066	21183
Эмэгтэй	26706	14318	22474	32156	39509
үүнээс: 5-9	6315	1989	6155	8788	8547
10-14	7645	3126	5427	9904	12829
15-17	12746	9203	10892	13464	18133

Хүснэгт 8.4а. **Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, насны бүлэг, хүйс, улирлаар (хувиар)**

Насны бүлэг/ хүйс	Судалгааны хугацаанд	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, улирлаар			
		1- улирал	2- улирал	3- улирал	4- улирал
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Нийт хүүхэд -	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
үүнээс: 5-9	22.3	11.9	24.3	25.9	22.5
10-14	31.2	25.8	26.5	33.8	34.7
15-17	46.4	62.3	49.1	40.3	42.8
Эрэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
үүнээс: 5-9	21.5	10.8	22.4	25.1	23.2
10-14	32.9	28.0	28.1	35.6	36.4
15-17	45.6	61.3	49.6	39.3	40.4
Эмэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
үүнээс: 5-9	23.6	13.9	27.4	27.3	21.6
10-14	28.6	21.8	24.1	30.8	32.5
15-17	47.7	64.3	48.5	41.9	45.9

Эхний 2 улирал нь ил задгай газар эсхүл гадаа ажиллахад тохиромжгүй хамгийн хүйтэн цаг агаартай тул хүүхдүүд ажил эрхлэх нь бага байж болох юм. 4-р улиралд ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо хамгийн их байгаа нь эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх хамгийн боломжтой улирал болохоос гадна өвлийн улиралд бэлтгэх ажил хийдэгтэй холбоотой байж болох юм.

Зураг 8. **Ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн тоо, хүйс, улирлаар**

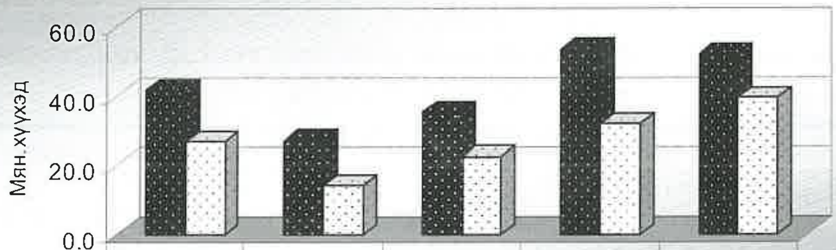

	Судалгааны хугацаанд	1-р улирал	2-р улирал	3-р улирал	4-р улирал
Хөвгүүд	41.9	27.1	35.6	53.6	52.4
Охид	26.7	14.3	22.5	32.2	39.5

Ажил эрхэлж буй нийт хүүхдийн дунд эзлэх хувь улирлаар нэг их өөрчлөгдөхгүй, хэлбэлзэхгүй байгаа бөгөөд хүйсийн ялгаа бага байна. Эхний улиралд ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо хамгийн бага харин бусад улирлынхтай харьцуулахад ажил эрхэлж буй 15-17 насны хүүхдүүдийн дунд эзлэх хувь нь хамгийн өндөр байна (Хүснэгт 8.4а). Ажил эрхэлдэг хүүхдийн тоо харьцангүй цөөхөн 2-р улиралд ч гэсэн 3, 4-р улиралтай харьцуулахад 15-17 насны хүүхэд нь ажил эрхэлж буй нийт хүүхдийн тэн хагаст ч хүрэхгүй байна. Эндээс харахад бусад саруудтай харьцуулахад 4-9-р сарууддад эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх болж буй хүүхдийн тоо, ялангуяа бага насны ийм хүүхдийн тоо нэмэгддэг байна. 3, 4-р улиралд ажил эрхэлж буй бүх насны хүүхдүүдийн насны бүлгийн дунд эзлэх хувь нэлээд жигд, тэнцүү байгааг *Хүснэгт 8.4б*-гээс харж болно.

8.4 Ажил эрхэлж буй хүүхдүүд, хот, хөдөөгөөр

8.4.1 Хот, хөдөөд ажил эрхэлж буй хүүхдүүд, улирлаар

Хүснэгт 8.5-д тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийг хот, хөдөө болон улирлаар тооцож харуулав. Нийт ажил эрхэлж буй хөвгүүдийн

10.9 хувь, охидын 8.7 хувь нь хот, суурин газарт байна. Нийт хүүхдийн хувьд 4-р улиралд ажил эрхлэлтийн түвшин хамгийн өндөр байна. Хот,

суурин газарт хамгийн олон хүүхэд 3-р улиралд буюу 4-6-р саруудад ажиллаж, энэ үзүүлэлт 2-р улиралд арай бага байна. *Хүснэгт 8.5*-аас харахад 2-р улиралд ажилласан хүүхдийн тоо Улаанбаатар хотод нэлээд багасчээ. Ажил эрхэлж буй дийлэнх хүүхэд хөдөө орон нутагт байгаа тул нийт ажил эрхэлж буй хүүхдэд хотын хүүхдийн эзлэх хувь өөрчлөгдөн хэлбэлзэж байгаа нь хөдөөгийн хүүхдийн тоо, дүнд эзлэх хувьд нөлөөлөхгүй байна. Хөдөөгийн хүүхдүүдийн дүнд эзлэх хувь, тоо нийт хүүхдүүдийнхтэй адил байгаа юм. Иймд 1-р улиралд ажил эрхэлсэн хүүхэд хөдөөд хамгийн цөөхөн байснаа дараачийн улирлуудад тогтмол нэмэгдсээр 4-р улиралд хамгийн олон болсон байна.

Хүснэгт 8.5. ***Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, хот, хөдөө, улирал, хүйсээр***

Хот, хөдөө/ хүйс	Судалгааны хугацаанд	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд, улирлаар			
		1-р улирал	2- улирал	3-р улирал	4-р улирал
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Нийт хүүхэд	68580	41404	58097	85753	91946
Хот	6894	5447	6804	9064	6204
Нийслэл хот	1533	1383	593	2666	1505
Аймгийн төв	5361	4064	6212	6398	4699
Хөдөө	61686	35957	51292	76689	85743
Сумын төв	5841	1872	5285	7301	8789
Хөдөө	55845	34085	46007	69388	76954
Эрэгтэй	41874	27086	35623	53597	52437
Хот	4558	3435	4753	6175	3701
Хөдөө	37316	23651	30870	47422	48736
Эмэгтэй	26706	14318	22473	32156	39509
Хот	2336	2012	2051	2889	2503
Хөдөө	24370	12306	20422	29267	37006

Хүйсээр задлан харвал ажил эрхэлж буй эмэгтэй хүүхдийн тоо болон дүнд эзлэх хувь дахь хэлбэлзэл нийт хүүхдүүдийн ерөнхий чиглэл хандлагатай адил байхад эрэгтэй хүүхдүүдийн хувьд 3-р улиралд хамгийн олон хүүхэд ажил эрхэлсэн байна. 4-р улиралд ажил хийсэн нийт хүүхдүүдийн тоо 3-р улирлынхаас өссөн ч гэсэн хотод ажил эрхэлж буй хөвгүүдийн тоо 4-р улиралд 3-р улирлынхаас эрс багасчээ. *Хүснэгт 8.5*-аас

харахад хөдөөд ажил эрхэлж буй охидын тоо 3, 4-р улирлын хооронд эрс өссөн байна.

8.4.2 Хот, хөдөөд ажил эрхэлж буй хүүхдүүд, бүс нутгаар

Хүснэгт 8.6-д хот, хөдөөгийн ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн тоог бүс нутгаар, дунд эзлэх хувийг хот, хөдөөгөөр нь *Хүснэгт 8.6а*-д танилцуулж байна.

Хүснэгт 8.6. ***Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, бүс нутаг, хот, хөдөө, хүйсээр***

Хот, хөдөө/ хүйс	Бүгд	Бүс нутгаар (%)				
		Улаанбаатар	Зүүн	Төв	Баруун	Хангай
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Нийт хүүхэд -	68580	1533	3904	9858	27053	26231
Хот	6894	1533	518	1518	1500	1825
Хөдөө	61686	0	3387	8340	25554	24406
Эрэгтэй -	41874	935	2505	6231	16223	15979
Хот	4558	935	306	1091	1103	1122
Хөдөө	37316	0	2199	5140	15120	14856
Эмэгтэй	26706	598	1399	3626	10830	10253
Хот	2336	598	212	427	396	703
Хөдөө	24370	0	1187	3200	10434	9550

Ажил эрхэлж буй нийт хүүхдийн бараг 90.0 хувь нь хөдөөд байгаа бөгөөд бүс нутгаар харахад Баруун, Хангайн бүсэд ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн 93.0-94.5 хувь нь хөдөө орон нутагт байна. Өмнө нь энэ хоёр бүс нутагт ажил эрхэлж буй хүүхдийн тоо хамгийн өндөр байгаа талаар дурьдсан билээ. Зүүн болон Төвийн бүсийн нийт ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийн дунд хот, суурин газрын хүүхдүүдийн эзлэх хувь нь Баруун, Хангайн бүстэй харьцуулахад өндөр байна (Хүснэгт 8.6а-г харна уу). *Хүснэгт 8.6б*-гээс харахад ажил эрхэлж буй хот, суурин газрын хүүхдүүдийн 22-оос дээш хувь нь Улаанбаатар, Төв, Баруун, Хангайн бүсэд ногдож байхад Зүүн бүсэд ердөө 7.5 хувь ногдож байна. Ажил эрхэлж буй хөдөөгийн хүүхдүүдийн нэлээд хувь нь Баруун (41.4 хувь) болон Хангайн бүсэд (39,6 хувь) байна. Үлдсэн хэсэг нь Төв (13.5 хувь) ба Зүүн (5.5 хувь) бүсүүдэд тархаж байна. Ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийг хүйсээр харахад төстэй дүр зураг ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 8.6а. ***Тухайн үед ажил эрхэлсэн хот, хөдөөгийн хүүхдүүдийн дүнд эзлэх хувь, бүс нутаг, хүйсээр***

Хот, хөдөө/хүйс	Нийт	Бүс нутгаар (хувиар)				
		Улаанбаатар	Зүүн	Төв	Баруун	Хангай
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Нийт хүүхэд -	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Хот	10.1	100.0	13.3	15.4	5.5	7.0
Хөдөө	89.9	0.0	86.7	84.6	94.5	93.0
Эрэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Хот	10.9	100.0	12.2	17.5	6.8	7.0
Хөдөө	89.1	0.0	87.8	82.5	93.2	93.0
Эмэгтэй	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Хот	8.7	100.0	15.2	11.8	3.7	6.9
Хөдөө	91.3	0.0	84.8	88.2	96.3	93.1

Хүснэгт 8.6б. ***Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн дүнд эзлэх хувь, бүс нутаг, хот, хөдөө, хүйсээр***

Хот, хөдөө/хүйс	Нийт	Бүс нутгаар (хувиар)				
		Улаанбаатар	Зүүн	Төв	Баруун	Хангай
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Нийт хүүхэд -	100.0	2.2	5.7	14.4	39.4	38.2
Хот	100.0	22.2	7.5	22.0	21.8	26.5
Хөдөө	100.0	0.0	5.5	13.5	41.4	39.6
Эрэгтэй	100.0	2.2	6.0	14.9	38.7	38.2
Хот	100.0	20.5	6.7	23.9	24.2	24.6
Хөдөө	100.0	0.0	5.9	13.8	40.5	39.8
Эмэгтэй	100.0	2.2	5.2	13.6	40.6	38.4
Хот	100.0	25.6	9.1	18.3	17.0	30.1
Хөдөө	100.0	0.0	4.9	13.1	42.8	39.2

Бүлэг 9

ДҮГНЭЛТ

9.1 Нэгдсэн дүгнэлт

Энэ бүлэгт 2002-2003 оны МХХС-гаар гарсан ажил эрхэлсэн буюу эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүдийн талаарх тоо мэдээг дүгнэн танилцуулж байна. Мэдээллийг (1) нийт ажил эрхэлж буй хүүхэд, эдгээрээс хүүхдийн хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхэд, (2) ажил эрхэлж буй хүүхэд, насны бүлэг, хүйс, бүс нутгаар, (3) ажил эрхэлж буй хүүхэд, ажил мэргэжлийн ангилал, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдлаар гэж ерөнхийд нь ангилан дүнг нэгтгэн тооцож гаргалаа. Түүнчлэн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүдийн талаарх зарим мэдээлэл, судалгааны дүгнэлтүүд, хүүхдийн хөдөлмөрийг устгахад чиглэсэн бодлогын зөвлөмжийг тусгав.

9.2 Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд

2002-2003 оны МХХС-гаар хамрагдсан 5-17 насны хүүхдүүдийн тоо болон эдгээр хүүхдүүдийн хэд нь эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн байгаа (өөрөөр хэлбэл ажил эрхэлж буй) талаар цуглуулсан тоо мэдээг *Хүснэгт 9.1*-д харуулав.

Хүснэгт 9.1. ***5-17 насны хүүхдийн тоо болон эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүдийн тухайн үеийн ажил эрхлэлтийн байдал, хот, хөдөөгөөр***

Насны бүлэг	Нийт			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
5-17 насны нийт хүүхдийн тоо	679049	347652	331397	360750	184932	175818	318299	162720	155579
5-9	212145	109205	102940	97575	50591	46984	114570	58614	55956
10-14	294841	151999	142843	167360	86365	80995	127482	65634	61848
15-17	172063	86449	85614	95816	47976	47839	76247	38472	37775
5-17 насны эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо	68580	41874	26706	6894	4558	2336	61686	37316	24370
5-9	15320	9005	6315	560	328	231	14760	8676	6083
10-14	21407	13762	7645	2662	2004	659	18745	11758	6987
15-17	31854	19107	12746	3672	2226	1446	28182	16882	11300
Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин (%)	10.10	12.04	8.06	1.91	2.46	1.33	19.39	22.93	15.66

Судалгааны дүнг тархаасан тооцоогоор байгаа нийт 679049 хүүхдийн 68580 нь эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа бөгөөд хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин 10.1 хувьтай байна. Хот, хөдөөгийн аль алинд нь хөвгүүдийн ажил эрхлэлтийн түвшин (АЭТ) охидынхоос өндөр байна. Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин хот, хөдөөгөөр үлэмж ялгаатай, хотод 1.9 хувь байхад хөдөөд 19.4 хувьтай байна. Хөдөөд хөвгүүдийн АЭТ 22.9 хувь байгаагаас харахад дөрвөн хөвгүүдийн нэг нь эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа ажээ.

Хүснэгт 9.2. **Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, ажил эрхлэлтийн байдал, долоо хоногт ажилласан дундаж цагаар**

Насны бүлэг/хүйс	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхэд	Сүүлийн 7 хоногт ажил эрхлээгүй ч ажлын байртай	Тухайн үед ажил эрхэлсэн			Хөдөлмөр эрхэлсэн хүүхэд (ОУХБ-ын зөвлөмжийн дагуу тооцсоноор)	Долоо хоногт үндсэн ажил мэргэжлээр ажилласан дундаж цаг	
			Бүгд	Цалин хөлстэй ажил	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч /өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч		Цалин хөлстэй ажил	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч /өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Нийт хүүхэд -	68580	2851	65729	706	65023	38857	...	...
үүнээс: 5-9	15320	687	14633	0	14633	14633	-	14.8
10-14	21407	971	20436	140	20296	13393	18.4	25.4
15-17	31854	1194	30660	566	30094	10831	50.7	37.3
Эрэгтэй	41874	1468	40406	451	39955	25445	...	...
5-9	9005	343	8662	0	8662	8662	-	16.0
10-14	13762	459	13302	140	13162	9135	18.4	27.5
15-17	19107	665	18442	311	18131	7648	49.5	40.7
Эмэгтэй	26706	1384	25323	254	25068	13411	...	...
5-9	6315	343	5971	0	5971	5971	-	12.9
10-14	7645	511	7134	0	7134	4258	-	21.6
15-17	12746	529	12217	254	11963	3182	52.5	32.1

Хүснэгт 9.2-оос харахад ажил эрхэлж буй хүүхдийн дийлэнх нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, эсвэл өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч байгаа бөгөөд маш бага хувь нь цалин хөлстэй ажил эрхэлсэн байна. Түүнчлэн зарим хүүхэд урт цагаар ажилладаг мөн бага наснаас ажил эрхэлж эхэлжээ. Нас болон долоо хоногт ажилласан цагт үндэслэн тооцоход ажил эрхэлж буй 68580 хүүхдийн 38857 (56.7 хувь) нь хөдөлмөр эрхэлж байна. 15-17 насны хүүхэд долоо хоногт 43 болон түүнээс дээш цаг ажилласан бол хүүхдийн хөдөлмөрт тооцох жишиг үзүүлэлт байдаг билээ. Гэтэл цалин хөлстэй ажил эрхэлж буй хүүхдүүд 15-17 насанд долоо хоногт 50-иас илүү цаг ажилласан байна. Түүнчлэн 10-14 насанд долоо хоногт хөнгөн ажил хийхэд 14-өөс илүүгүй цагийг зарцуулсан бол хүүхдийн хөдөлмөрт тооцохгүй. Гэвч хувиараа хөдөлмөр эрхэлж буй эсвэл өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцож буй энэ насны эрэгтэй хүүхэд долоо хоногт 27.5, эмэгтэй хүүхэд 21.6 цагийг зарцуулжээ.

Хүснэгт 9.3. ***Өрхөөс гадуур ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх болсон шалтгаанаар***

Насны бүлэг/хүйс	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдүүд					
	Бүгд	Ажлын дадлага, туршлагатай болох	Өрхийн орлогод нэмэр болох	Өөрийгөө авч явах, эдийн засгийн хувьд бие даах	Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох	Бусад
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Бүгд (тоо)	13509	3017	7452	495	639	1906
Бүгд (%)	100.0	22.3	55.2	3.7	4.7	14.1
5-6	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0
7-9	100.0	5.9	59.2	0.0	0.0	34.9
10-14	100.0	27.0	52.0	0.0	7.5	13.5
15-17	100.0	20.6	56.7	5.6	3.5	13.5
Эрэгтэй:	100.0	24.2	54.5	3.4	2.7	15.2
Эмэгтэй:	100.0	18.6	56.5	4.2	8.7	12.0

Хүүхдүүдийн ажил хийх болсон шалтгааныг судлахад (Хүснэгт 9.3) 55.2 хувь нь өрхийн орлогод нэмэр болох, 22.3 хувь нь ажлын дадлага, туршлагатай болох зорилгоор гэж хариулсан байна.

Хүснэгт 9.4. ***Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхдийн тоо, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил эрхлэлтийн байдлаар***

Насны бүлэг/ хүйс	Тухайн үед ажил эрхэлсэн нийт хүүхэд	Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар						
		ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуй	Ашигт малтмал олборлох	Боловсруулах аж үйлдвэр	Барилга	Бөөний болон жижиглэн худалдаа	Зочид буудал, зоогийн газар	Бусад
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо	68580	62880	552	701	217	3148	353	729
5-9	15320	14972	42	33	0	272	0	0
10-14	21407	19324	265	135	53	1259	150	221
15-17	31854	28584	244	533	163	1616	203	511
%:								
Бүгд	100.0	91.7	0.8	1.0	0.3	4.6	0.5	1.1
Эрэгтэй:	100.0	91.7	0.9	0.8	0.5	4.2	0.3	1.6
Эмэгтэй:	100.0	91.6	0.6	1.3	0.0	5.2	0.8	0.5
Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн байдал:								
Нийт хүүхэд:	68580	62880	552	701	217	3148	353	729
Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч	694	0	0	249	163	50	0	232
Иргэний гэрээгээр ажиллагч	460	124	36	157	0	0	93	50
Ажил олгогч	36	36	0	0	0	0	0	0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	5652	5109	202	18	0	236	0	87
Өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч	61677	57550	313	277	53	2862	260	362
Бусад	61	61	0	0	0	0	0	0

Нийт ажил эрхэлсэн хүүхдийн 5.0 хүрэхгүй хувь нь сургуульд сурахад гарах зардлыг олохын тулд ажил эрхэлсэн ба ингэж хариулсан хүүхдийн эзлэх хувь хүйсээр мэдэгдэхүйц ялгаатай байна. Хөвгүүдийн 2.7 хувь нь, охидын 8.7 хувь нь сургуульд сурахад гарах зардлыг олох нь ажил хайх гол шалтгаан байсан гэж хариулжээ.

Ажил эрхэлсэн хүүхдийн дийлэнх буюу 91.7 хувь нь ХАА, ойн аж ахуйн, 4.6 хувь нь бөөний болон жижиглэн худалдааны салбарт ажил эрхэлж байна (Хүснэгт 9.4). Түүнчилэн хүүхдүүд боловсруулах аж үйлдвэр, уул уурхай олборлох аж үйлдвэр, барилга, зочид буудал, зоогийн газарт ажиллаж байна. Хүүхдүүдийг ажил эрхлэлтийн байдлаар судлахад ихэнх хүүхэд өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцож, түүний дараагаар хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдүүд орж байна. Хэдийгээр гэрээгээр цалин хөлстэй ажил эрхэлж буй хүүхэд цөөхөн байгаа боловч ажил эрхлэлтийн байдлаар нь авч үзэхэд 3-рт орж байна. Мөн ажил мэргэжлийн ангиллаар ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийг тооцоход дийлэнх нь (90.8 хувь) хөдөө аж ахуйн холбогдолтой ажил, 4.1 хувь нь үйлчилгээний болон худалдаа наймааны, 1.6 хувь нь үйлдвэр, худалдааны ажил эрхэлсэн байна (Хүснэгт 9.5).

9.3 Хүүхдийн эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа

Ихэнх хүүхэд гэрийн ажил буюу эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа эрхэлж байна. Судалгаанд хамрагдсан 5-17 насны нийт 679049 хүүхдийн 567414(83.6 хувь) нь гэрийн ажилд тусалдаг байна. Ийм хүүхдүүд сургуульд сурдаг, сурдаггүй, ажил эрхэлдэг (эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн) болон ажил эрхлээгүй байж болно. Олон хүүхэд гэрийн хэд хэдэн ажлыг хийдэг байна.

Хамгийн нийтлэг хийж байгаа гэрийн ажилд хоол цай хийх, аяга таваг угаах, ус авах, түлээ түлш бэлтгэх, хувцас угаах, индүүдэх, гэрийн хэрэгцээт зүйлсийг худалдан авах, дэлгүүр явах зэрэг ажлууд орж байна (Хүснэгт 9.6). Эдгээр ажлын дараагаар хүүхэд асрах, гэрийн тэжээмэл амьтан тэжээх, оёх, нэхэх ажлуудыг арай цөөн хүүхэд хийжээ.

9.4 Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, бүс нутгаар

Ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо бүс нутгаар ихээхэн хэлбэлзэж байна. Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн улсын дундаж түвшин 10.1 хувьтай байгаа бөгөөд бүс нутгаар 0.9-18.6 хувийн хооронд (Улаанбаатар хотод 0.9 хувь, Баруун Бүсэд 18.6 хувь) хэлбэлзэж байна. Хангайн бүсэд хүүхдийн АЭТ мөн харьцангүй өндөр, 15.3 хувьтай байна. Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин өндөр байгаа энэ хоёр бүсэд анхаарал хандуулах хэрэгтэй болжээ. Ялангуяа Баруун бүсэд 5-9 насны хүүхдийн 16.4 хувь нь ажил эрхэлж байна.

Хүснэгт 9.5. ***Хүүхдүүдийн тоо, ажил мэргэжлийн үндсэн ангиллаар***

Насны бүлэг/ Хүйс	Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлсэн хүүхэд	Ажил мэргэжлийн үндсэн ангилал (тоо)							
		Мэргэжилтэн	Инженер, техникийн ажилтан	Бичиг хэргийн туслах ажилтан	Үйлчилгээний ажилтан ба дэлгүүр зах зээл дээр худалдаа эрхлэгч	ХАА, загас агнуурын ажилчин	үйлдвэр, худалдааны ажилтан	Машин, тоног төхөөрөмжийн операторч, угсрагч	Энгийн ажил
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Бүгд	68580	208	50	33	2839	62237	1105	239	1869
5-9	15320	0	0	0	188	15057	0	33	42
10-14	21407	38	50	33	1100	19237	401	33	514
15-17	31854	171	0	0	1551	27943	704	173	1313
%									
Бүгд:	100.0	0.3	0.1	0.0	4.1	90.8	1.6	0.3	2.7
Эрэгтэй:	100.0	0.5	0.1	0.1	3.6	90.9	1.7	0.3	2.8
Эмэгтэй:	100.0	0.0	0.0	0.0	4.9	90.6	1.5	0.4	2.5

Хүснэгт 9.6. ***Сүүлийн 7 хоногт гэрийн ажил (эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа) хийхэд оролцсон хүүхдүүд, хийсэн ажлын төрлөөр***

Насны бүлэг/хүйс	Гэрийн ажил хийсэн хүүхдийн тоо	Гэрийн ажил **											
		Хоол цай хийх, аяга таваг угаах	Гэр орон цэвэрлэх	Хувцас угаах, индүүдэх	Гэрийн жижиг эд ахуйн засвар	Гэрийн хэрэгцээт зүйлсийг худалдан авах	Оёх, нэхэх	Ус авах	Түлээ түлш бэлтгэх	Настай, өвчтэй хүн асрах	Хүүхэд асрах	Гэрийн тэжээмэл амьтан тэжээх.	Олон нийтийн сайн дурын ажилд үнэ хөлсгүй оролцох
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
Бүгд	567414	433775	420379	259995	33717	119818	32650	300449	265133	12965	46127	36513	34027
5-9	144782	106846	97384	21729	2945	16341	1802	57159	58641	1878	17927	7761	4328
10-14	262709	200809	201377	128413	13471	59315	14559	150267	123350	5958	19523	17821	18096
15-17	159923	126120	121618	109853	17301	44161	16289	93023	83143	5129	8677	10931	11603
%													
Бүгд:		76.4	74.1	45.8	5.9	21.1	5.8	53.0	46.7	2.3	8.1	6.4	6.0
Эрэгтэй:		66.9	62.5	35.7	9.1	18.3	2.1	61.8	56.3	1.8	6.5	7.6	5.9
Эмэгтэй:		86.1	85.8	56.1	2.7	23.9	9.5	44.0	37.1	2.8	9.8	5.3	6.1

** Хүүхэд ганц бус хэд хэдэн ажлыг хийсэн байж болно.

Хүснэгт 9.7. **Ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн тоо, бүс нутгаар**

Насны бүлэг/хүйс	Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдийн тоо, бүс нутгаар					
	Бүгд	Улаанбаатар	Зүүн	Төв	Баруун	Хангай
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Нийт хүүхдийн тоо -	68580	1533	3904	9858	27053	26231
үүнээс: 5-9	15320	69	440	2096	8584	4130
10-14	21407	458	1149	2703	8067	9030
15-17	31854	1006	2315	5058	10403	13072
Хүүхдийн ажил эрхлэлтийн түвшин (%):						
Нийт -	10.1	0.9	7.8	7.2	18.6	15.3
үүнээс: 5-9	7.2	0.1	2.6	5.3	16.4	7.4
10-14	7.3	0.6	5.6	4.4	13.8	12.5
15-17	18.5	2.2	18.3	14.1	30.5	30.4

9.5 Дүгнэлт, бодлогын зөвлөмж

9.5.1 2002-2003 оны МХХС-ны дүн

2002-2003 оны МХХС-ны дүнгээс харахад 5-17 насны хүүхдийн дунд эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхлэх явдал нилээд байгаа нь харагдлаа. Сургуульд суралцаж боловсрон, нийгэмд өв тэгш иргэн болохын тулд өөрийгөө хөгжүүлж, өсч бойжих насандаа эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүдийн олонх нь олон цагаар ажиллаж байна. Тухайн үед ажил эрхэлсэн хүүхдүүдийн 1.1 хувь нь буюу 706 нь (ихэвчлэн 15-17 насных) цалин хөлстэй ажил эрхэлж, харин дийлэнх нь өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцож байна. 2002-2003 оны МХХС-ны үндсэн дүнг *Хүснэгт 9.2 болон 9.4*-т танилцуулав.

9.5.2 2002-2003 оны МХХС-ны сул тал

Энэхүү судалгаа нь өрхөд суурилан явуулсан тул хот, суурин газар, нийслэл хотод төвлөрөн хараа хяналтгүй, бие даан тэнүүчлэн амьдарч буй хүүхдүүд (гэр оронгүй гудамжны хүүхдүүд) болон нийтийн байранд амьдарч буй хүүхдүүдийг хамруулаагүй. Түүнчлэн тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхэд (биеэ үнэлэх, хуулиас гадуурх бусад үйл ажиллагаа эрхэлж буй хүүхдүүд) ч энэ судалгаанд хамрагдаагүй, ийм төрлийн хөдөлмөр эрхлэлт нь далд явагддаг тул энэ талаар мэдээлэл цуглуулах нь тийм ч амар бус ажил юм. Иймд МХХС-ны тоо мэдээнд үндэслэн тусгайлсан судалгаа явуулж, хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн талаарх мэдээллээр баяжуулвал Монгол Улсад шинээр үүсэн бий болсон хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар иж бүрэн дүр зураглал гарах болно.

Мөн цаашид хийгдэх судалгаанд ажил эрхэлж буй хүүхдийн өрхийн талаар үндсэн мэдээллийг цуглуулж, энэ хүүхдүүд нийгэм, эдийн засгийн ямар нөхцөл байдал, орчинд амьдарч буйг тодруулах нь зүйтэй. Өрхийн нөхцөл байдалтай нь уялдуулан хүүхдийн хөдөлмөрийг судалснаар тэднийг энэ байдалд хүргэж буй шалтгаануудыг тодруулж чадах юм. Цаашид хүүхдийн хөдөлмөрийн үндэсний судалгааг төлөвлөж явуулахдаа илүү өргөн хүрээг хамруулан түүвэрлэлт хийж, ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийг аймгуудаар тооцох нь зүйтэй.

9.5.3 Хүүхдийн хөдөлмөрийг устгахад чиглэсэн бодлогын зөвлөмж

Монгол Улсын Засгийн Газар хүүхдийн хөдөлмөрийг бүрэн устгах, хүүхдийг хүнд,

хортой нөхцлийн ажил, тэвчишгүй хэлбэрийн хөдөлмөр эрхлэлтэнд татан оруулахыг таслан зогсооход чиглэсэн үндэсний бодлого боловсруулан хэрэгжүүлэхэд хүчин чармайлт тавьж, хүүхдийн бие бялдар болон оюун ухааны хөгжилтэй уялдуулан ажил эрхлэх нас, ажлын цагийн доод хязгаарыг тогтоох зэрэг чухал арга хэмжээнүүдийг авчээ. Засгийн газар хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудал үүсч бий болсныг хүлээн зөвшөөрч, ажил эрхэлж буй хүүхдүүдийг хамгаалах хууль эрх зүйн хүрээг боловсронгуй болгож байна. Монгол Улс 1999 оноос хойш Хүүхдийн Хөдөлмөрийг Устгах Олон Улсын Хөтөлбөрт хамрагдаж төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд 1990 онд НҮБ-аас гаргасан Хүүхдийн Эрхийн Конвенцэд нэгдэн орсон. Түүнчлэн Монгол Улс нь ОУХБ-аас баталсан Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийн тухай 182-р Конвенцэд 2000 оны 10-р сард, Ажил эрхлэх насны доод хязгаарын тухай 138-р Конвенцэд 2002 оны 10-р сард нэгдэн орсон орон билээ. Хөдөлмөрийн тухай хуулинд ажил эрхлэх насны доод хязгаарыг 16 насаар, зарим ажлыг эрхлэх насны доод хязгаарыг 15 насаар тус тус тогтоосон бөгөөд 14-15 насны хүүхдүүдийн долоо хоногт ажиллах цагийг 30-аас дээшгүйгээр, 16-17 насны хүүхдүүдийн хувьд 36-аас дээшгүй цагаар хязгаарлан тогтоосон юм.

Шилжилтийн үед тус оронд хүүхдийн хөдөлмөр, хүүхдийг гадуурхах, хүүхдийн хөдөлмөрийг ашиглах зэрэг нийгмийн сөрөг үзэгдлүүд бий болсон тул Засгийн Газрын зүгээс эдгээр хүүхдүүд болон орлогын эх үүсвэргүй ядуу өрхийн хүүхэд, албадлагаар болон бусдад мөлжигдөн хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдүүдэд анхаарал хандуулж, бодлого боловсруулах шаардлагатай байна. Бодлого нь хүүхдүүдийг сургуульд нь буцаан сургах, амьдралын ухаанд сургах замаар тэднийг нийгмийн өв тэгш, чадварлаг иргэн болгоход чиглэгдэх ёстой. Энэ бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд хүүхдийг хөдөлмөр эрхлэхэд түлхэж буй нөхцөл байдлыг устгах, хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг таслан зогсоох, насанд хүрэгчид хүүхдийг ажиллуулж буйтай тэмцэхэд чиглэсэн эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох нь нэн чухал юм.

Хууль эрх зүйн хүрээг боловсронгуй болгож мөрдөхийн сацуу өнөөгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж бодлогын зарим асуудалд анхаарал тавих хэрэгтэй байна. Тухайлбал аялал жуулчлалын салбар эрчимжин хөгжиж, үүнтэй холбоотойгоор хүүхдийг бэлгийн харьцаанд татан оруулах сөрөг үзэгдэл гарч болзошгүйд анхааран, зохих бодлогын арга хэмжээг авах нь зүйтэй. Түүнчлэн өргөн уудам хөдөө орон нутагтай манай орны хувьд хөдөө аж ахуй, уул уурхайн салбар дахь хүүхдийн хөдөлмөрт анхаарлаа хандуулах нь зүйтэй. Өөр нэг сэтгэл зовниулж буй асуудал бол хүүхдийг хил дамжуулан наймаалах явдал гарахаас сэргийлэх нь зүйтэй юм.

Хөдөлмөрийн хяналт шалгалтын тогтолцоог бэхжүүлж, нийгэм (ялангуяа ажил олгогчийн болон үйлдвэрчний байгууллагуудын холбоо), ТББ, нийгмийн ажилтнууд, янз бүрийн түвшин дэх засгийн газрын байгууллагуудыг хүүхдийг зүй бусаар ашиглан, хөдөлмөрлүүлэхээс сэргийлэхэд чиглэсэн хуулийн хэрэгжилтийн хяналтанд түлхүү оролцуулах хэрэгтэй. Энэ чиглэлээр олон нийтийн ялангуяа эцэг, эх,

асран хамгаалагчид, ажил олгогч эздийн дунд хүүхдийг зүй бусаар ашиглан хөдөлмөрлүүлэхээс сэргийлсэн хууль, тогтоомжийн талаар ухуулга сурталчилгаа явуулан ойлголтыг нь нэмэгдүүлэх хэрэгтэй.

Боловсрол, сургалт нь хүүхдийг хөгжүүлэх чухал хөшүүрэг тул боловсрол, сургалтын үйл ажиллагааны хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, сургалтын чанарыг дээшлүүлэх замаар хүүхдүүдийг сургуульд суралцах сонирхлыг өрнүүлэн, хүүхдийн хөдөлмөрөөс ангижруулж болох юм. Үүний зэрэгцээ сургууль завсардалтаас сэргийлэх, бууруулах, албан бус сургалтыг нэмэгдүүлэх ажлыг давхар хэрэгжүүлэх нь зүйтэй байна. Мөн мэргэжлийн сургалт, хүнд, хортой нөхцөлд ажиллаж буй хүүхдийг аюулгүй ажил эрхлэлт рүү шилжүүлэх арга хэмжээг ч авах ёстой.

Хүүхдийн хөдөлмөр нь ядуурлын үр дагавар тул ядуурлыг бууруулах нийгэм, эдийн засгийн төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэн хүүхдийн хөдөлмөртэй шууд бус замаар тэмцэж болно. Өрхийн орлогын эх үүсвэрийг бий болгох, хүүхдийн олж буй орлогоор амьжиргаагаа залгуулахад хүргэж буй нөхцөл, хүчин зүйлийг устгах чиглэлээр дээрх зорилгыг хэрэгжүүлж болно.

Хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх мэдээллийн тогтолцоог бий болгож, шинэ мэдээллээр байнга баяжуулж байх хэрэгтэй. Иймд үндэсний статистикийн тогтолцооны хүрээнд хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг тодорхойлох аргачлал, арга зүйг боловсронгуй болгож, хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх үндсэн үзүүлэлт, тоо мэдээг цуглуулан, хэвшүүлэх нь чухал ач холбогдолтой юм.

Хавсралт 1

АСУУЛГЫН ХУУДАС

Үндэсний Статистикийн Газар батлав.
2002 он. Тушаал №198

МАЯГТ-АХ(

Та болон танай гэр бүлийнхэн энэхүү судалгаанд оролцож, үнэн зөв хариулт өгсөнөөрөө манай оронд хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх үндэсний эмжээний бодлого боловсруулах хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай үндсэн мэдээллийг бүрдүүлэхэд иргэнийхээ хувьд үнэтэй хувь нэмэр оруулж байгаа болно. Өрхийн мэдээллийг зөвхөн статистикийн зорилгоор, улс, аймаг, бүс нутгийн нэгдсэн дүнг гаргахад ашиглана.

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ СУДАЛГАА

(Өрхийн 5 ба түүнээс дээш насны бүх гишүүдээс асууна)

ЕРӨНХИЙ АСУУЛГА

1. НЭГЖИЙН ДУГААР	

2. АЙМАГ/НИЙСЛЭЛ	Код
3. СУМ/ДҮҮРЭГ	Код
4. СУУРЬШИЛ Нийслэл -1 Аймгийн төв - 2 Сумын төв - 3 Хөдөө - 4	Код
5. УЛИРАЛ	Код
6. ӨРХИЙН ДУГААР	Код
7. ТООЛОГЧИЙН НЭР	Код
8. АХЛАГЧИЙН НЭР	Код
9. ШИВЭГЧИЙН НЭР	Код

ӨРХИЙН ТЭРГҮҮЛЭГЧИЙН НЭР ....

АЯГ ....

ОЧСОН УДАА	ОН/САР/ӨДӨР			ҮР ДҮН*
	ОН	САР	ӨДӨР	
1				
2				
3				

1. ӨРХИЙН БҮХ ГИШҮҮД ХАРИУЛТ ӨГСӨН 1
2. ӨРХИЙН ЗАРИМ ГИШҮҮД БАЙГААГҮЙ 2
3. ХАРИУЛТ ӨГӨХ ХҮН БАЙГААГҮЙ 3
4. ӨРХ ЭЗГҮЙ БАЙСАН 4
5. ХОЙШЛУУЛСАН 5
6. ТАТГАЛЗСАН 6
7. ХАЯГ БУРУУ, ӨРХИЙГ ОЛООГҮЙ 7
8. БУСАД 8

Өрхийн ам бүлийн тоо	5-аас дээш насны хүний тоо	Судалгаанд хамрагдсан хүний тоо		
		1	2	3

6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдийн тоо

Бүгд	Бүгд	Суралцаж байгаа	Ажиллаж байгаа	Бусад
5-17 нас				
18 дээш				

БҮЛЭГ I. ӨРХИЙН ГИШҮҮДИЙН БАЙДАЛ

Дараах асуултуудыг өрхийн тэргүүлэгч, гэр бүлийн хүн эсвэл өрхийн насанд хүрсэн бусад гишүүнээс асууна.

Хувийн дугаар	Өрхийн гишүүдийн нэр	Өрхийн тэргүүлэгчтэй ямар хамааралтай вэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Хүйс Эр=1 Эм=2	Төрсөн он, сар, өдөр			Нас (бүтэн жилээр) *Хэрэв 5 хүртэлх настай бол дараачийн гишүүн рүү шилжинэ үү*	Та аль нэг шатны сургуульд сурдаг, эсвэл суралцаж байсан уу? Сурч байгаа=1 Суралцаж байсан=2 Суралцаж байгаагүй=3 =>8	*(Өрхийн 7 ба түүнээс дээш насны гишүүдээс асууна)*		(Өрхийн 15 ба түүнээс дээш насны гишүүдээс асууна) Гэрлэлтийн байдал *(Доорхи кодыг ашиглана уу)*	Өрхийн гишүүн өөрөө хариулах боломжтой юу? Тийм=1 Үгүй= *(Доорх кодыг ашиглана уу)*
				Он	Сар	Өдөр			Бүрэн төгссөн анги/эзэмшсэн боловсролын түвшин *(Доорхи кодыг ашиглана уу) Хэрэв код нь 2,.....,7 ⇒9*	Та бичиг үсэг мэддэг үү? *Мэддэг=1 Мэддэггүй=2*		
A	1	2	3	4а	4б	4в	5	6	7	8	9	10
01												
02												
03												
04												
05												
06												
07												
08												
09												
10												
11												
12												
13												
14												
15												

КОД

Өрхийн тэргүүлэгчтэй хамаарах хамаарал **(2-р багана)**	1=Өрхийн тэргүүлэгч, 2= Нөхөр/эхнэр, 3=Хүү/Охин, 4=Эцэг/эх, 5 = Ах/эгч/дүү, 6=Хадам эцэг/эх, 7=Хүргэн/бэр, 8=Өвөг эцэг/эмэг эх, 9= Ач/зээ, 10= Бусад төрөл төрөгсөд,11= Хамааралгүй
Боловсролын түвшин **(7-р багана)**	1=Боловсролгүй, 2=Бага, 3=Бүрэн бус дунд, 4= Бүрэн дунд, 5= Техник мэргэжлийн анхан шатны, 6 = Тусгай мэргэжлийн дунд /бүрэн бус дээд, 7= Дээд
Гэрлэлтийн байдал **(9-р багана)**	1= Огт гэр бүл болоогүй, 2= Гэрлэсэн, 3= Хамт амьдардаг, 4= Тусдаа амьдардаг, 5= Салсан, 6=Бэлбэсэн
Хариултын код **(10-р багана)**	2= Өрхийн тэргүүлэгч, өрхийн насанд хүрсэн бусад гишүүн, 3 =Хан ч хариулаагүй

БҮЛЭГ II. ӨРХИЙН ГИШҮҮДИЙН ТУХАЙН ҮЕИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА.

Сүүлийн долоо хоногт I -ээс XIII хүртэлх бүх үйл ажиллагааг хийсэн эсэхийг асууна.
Сүүлийн 7 хоногийн турш доорх ажлуудаас алийг нь хийсэн мөн тэр ажилдаа хэдэн цаг зарцуулсан бэ?

Хувийн дугаар	Цалин хөлстэй ажил	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, өрхийн бизнест цалин хөлсгүй оролцогч											Нийт цаг
		Худалдаа, үйлчилгээ	МАА, ан агнуур	Газар тариалан, үр тариа суулгах, арчлах, хураах үйл ажиллагаа	Ойн аж ахуй болон мод бэлтгэх	Тээврийн үйлчилгээ	Ашигт малтмал олборлох	Хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх (талх, нарийн боов, ундаа, хиам хийх, гурил тээрэмдэх гм)	Зочид буудал, зоогийн газрын үйлчилгээ	Эд зүйлс, ахуйн жижиг засвар үйлчилгээ хийх	Нэхмэл, сүлжмэл, гутал хувцас хийх, оёх, засварлах г.м	Барилга барих, их засварын үйл ажиллагаа	Хөлстэйгээр хүүхэд асрах болон хувиараа хичээл заах гм	24= (11-- 23)
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
A	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
01														
02														
03														
04														
05														
06														
07														
08														
09														
10														
11														
12														
13														
14														
15														

ТАЙЛБАР

I	Цалин хөлс, урамшуулал, мөнгөн бус хэлбэрээр олгогдсон ажлын хөлс, хөдөлмөрийн болон иргэний гэрээгээр ажиллагчид
II	ижиглэн худалдаа, гудамж, захын худалдаа, үйлчилгээ, мөнгө зээлдүүлэх, утас ажиллуулах, дууны бичлэг, видео киноны хальс төлбөртэйгээр ажиллуулах, барьцаалан зээлдүүлэх үйлчилгээ, түрээс, гутал тослох, сонин зарах, тоглоом тоглуулах, мэрэг төлөг үзэх, гэ рэл зураг, үсчин, гоо сайхан, интернэтийн үйлчилгээ зэрэг бүхий л төрлийн бизнесийн үйл ажиллагаа
III	Мал аж ахуй- өрм. мал үржүүлэг, хариулах, шувууны аж ахуй, цагаан идээ боловсруулах болон мал аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүн бэлтгэх, хийх түүнтэй холбо отой үйл ажиллагаа
IV	азар хагалах, үр тариа суулгах, зэрлэг зулгаах, ургац өгөх, суулгац мод, бут арчлах, тариа хураах, хүнсний ногоо, үр тариа ургуулах, цэцэг (зарах зорилготой) гм; үр тариаг шувуу/амьтдаас хамгаалах, үр тариа хураах, цайруулах, цэвэр лэх, боох багцлах, агуулахад хийх/ агуулахаас зөөх, хадлан өвс, дарш, хужир шүү бэлтгэх үйл ажиллагаа.
V	Мод бэлтгэх, хөрөөдөх, хагалах, түлшний мод бэлтгэх, ойн бүтээгдэхүүн (мөөг, жимс...) түүх гм
VI	Бүх төрлийн ачаа болон хүн тээврийн үйлчилгээ(такси), ердийн хөсгийн үйлчилгээ, аялал жуулчлалын үйлчлэх байгууллагын үйл ажиллагаа, агуулахын үйл ажиллагаа, тээврийн товчоо
VII	Нүүрс, алт, элс, хайрга олборлох, гм...
VIII	Хүнсний бүтээгдэхүүн боловсруулахтай холбоотой үр тариа хатаах боловсруулах, мах борцл ох /хөлдөөх, нарийн боов, хиам, ундаа, жимсний чанамал хийх, ногоо даршлах гм...
IX	Зочид буудал, амралтын газар, түр хоноглох байр, зоогийн газар, бар, гуанз, цайны газар, зам дагуух гэр болон вагончик
X	Гэр болон өрхийн аж ахуйн хэрэгсэл, тоног төхөөрөм ж засах сэлбэх, тээврийн хэрэгслийн бүх төрлийн засвар үйлчилгээ, эмээл, дөрөө, гм...
XI	Гар урлал хийх, хувцас нэхэх, хивс, гэрийн даавуу, нэхмэл, хувцас, оёдол хийх, гутал болон савхин бүтээгдэхүүн хийх, засварлах
XII	Байшин барих болон их засвар хийх, аж ахуй эрхлэх байшин барих, хашаа, худаг ухах, аж ахуйгаа өргөжүүлэх зорилгоор газар боловсруулах зам гүүр барих, барилгын засал чимэглэл, засвар үйлчилгээ
XIII	Цалин хөлс болон төлбөртэй ямар нэг хэлбэрээр сургалт явуулах, уламжлалт анагаах ухаан (эм, тан барих), эмнэлгийн үйлчилгээ, хүүхэд харах гэх мэт үйлчилгээ үзүүлэх
XIV	Өнгөрсөн 7 хоногт хийсэн бүх үйл ажиллагаанд зарцуулсан нийт цаг **багана 24=багана(11+12+13+14+15+16+17+18+19+20+21+22+23)**

БҮЛЭГ II. ӨРХИЙН ГИШҮҮДИЙН ТУХАЙН ҮЕИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА.

Сүүлийн 7 хоногийн туршид цалин хөлсгүйгээр хийсэн доорх үйл ажиллагааг асууж, зарцуулсан цагийг бичнэ.

Хувийн дугаар	Хоол цай хийх, аяга таваг цэвэрлэх	Гэр орон цэвэрлэх	Хувцас угаах, индүүдэх	Гэр,байшин, эд хогшил сэргээн засах	Гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлсийг худалдаж авах, дэлгүүр явах	Хувцас, бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх, арчлах	Ус авах	Түлээ, түлш бэлтгэх	Өндөр настан, өвчтэй хүн асрах	Хүүхэд асрах	Гэрийн тэжээвэр амьтан арчлах, ашиг олох зорилгоор бус цэцэг ногоо тарих, арчлах	Олон нийтийн болон сайн дурын ажилд үнэ хөлсгүйгээр оролцох	**Нийт цаг** *37= 25 -- 36*
A	**25**	**26**	**27**	**28**	**29**	**30**	**31**	**32**	**33**	**34**	**35**	**36**	**37**
01													
02													
03													
04													
05													
06													
07													
08													
09													
10													
11													
12													
13													
14													
15													

БҮЛЭГ II. ӨРХИЙН ГИШҮҮДИЙН ТУХАЙН ҮЕИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА.

Хувийн дугаар	24-р баганад байгаа цаг тавина. **Хэрэв >1 бол ⇒40**	Та сүүлийн 7 хоногт ажил эрхлээгүй боловч тогтмол ажилтай юу? **Тийм = 1 Үгүй=2 ⇒63**	Та сүүлийн 7 хоногт ямар мэргэжлийн үндсэн ажил эрхэлсэн бэ? *(Хэрэв сүүлийн 7 хоногт ажиллаагүй боловч тогтмол хийх ажилтай байвал тэр ажлыг бичнэ үү)*		Та энэ ажил мэргэж-лээрээ хэр удаан ажиллаж байна вэ? *(Доорхи кодыг ашиглана уу)*	Таны эрхэлдэг ажлын (байгууллагын) үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл юу вэ?		Таны ажил эрхлэл-тийн байдал *(Доорхи кодыг ашиглан а уу)*	Таны ажилладаг аж ахуйн нэгж, байгуул-лагын төрөл *(Доорхи кодыг ашиглана уу)*	Энэ ажлыг 7 хоногт дунджаар хэдэн цаг хийдэг вэ? *(Долоо хоногт зарцуулдаг цагаа бичнэ үү)*	Таны ажиллаж буй байгуул-лагын үндсэн ажиллагч-дын тоо *(Доорхи кодыг ашиглана уу)*
			Ажил мэргэжил	Код		Үйл ажиллагаа	Код				
A	**38**	**39**	**40a**	**40б**	**41**	**42a**	**42б**	**43**	**44**	**45**	**46**
01											
02											
03											
04											
05											
06											
07											
08											
09											
10											
11											
12											
13											
14											
15											

КОД

Ажилласан хугацаа **(41-р багана)**	1= 1 жил хүртэл , 2= 1-2 жил, 3= 3-4 жил, 4= 5- 9 жил, 5= 10 ба түүнээс дээш жил
Ажил эрхлэлтийн байдал **(43-р багана)**	1=Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч, 2=Иргэний гэрээгээр ажиллагч, 3=Ажил олгогч, 4=Хоршооллын гишүүн, 5=Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 6=Өрхийн бизнест цалин, хөлсгүй оролцогч, 7= Бусад
Аж ахуйн нэгж, байгууллагын төрөл **(44-р багана)**	10= ХЭАА, 11=Нөхөрлөл, 21=Хоршоо, 31=Хувьцаат компани(ХК), 32=ХХК, 40=УҮГ, 50= Төрийн, төсөвт байгууллага, 60=Төрийн бус байгууллага, 70= Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч
Ажиллагчдын тоо **(46-р багана)**	1=Тогтмол ажилчин байхгүй/хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 2= 1-4 байнгын ажиллагчидтай, 3=5-9 байнгын ажиллагчидтай, 4=10 ба түүнээс дээш байнгын ажиллагчидтай

БҮЛЭГ II. ӨРХИЙН ГИШҮҮДИЙН ТУХАЙН ҮЕИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Хувийн дугаар	Сүүлийн 7 хоногт давхар ажил хийсэн үү? Тийм=1 ⇒49 Үгүй=2	Сүүлийн 7 хоногт давхар ажил эрхлээгүй боловч тогтмол хийх давхар ажилтай юу? Тийм = 1 Үгүй=2⇒ 56	Та сүүлийн 7 хоногт ямар мэргэжлийн давхар ажил эрхэлсэн бэ?		Сүүлийн 7 хоногт давхар ажлыг хэдэн цаг хийсэн бэ? (Цагийг бичнэ үү)	Давхар ажлыг хэр удаан хийж байсан/байна вэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Таны давхар эрхэлдэг ажлын (байгууллагын) үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл юу вэ?		Давхар ажлын ажил эрхлэл-тийн байдал (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Таны давхар ажил эрхэлж буй аж ахуйн нэгж, байгууллагын төрөл (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Таны давхар ажиллаж буй байгууллагын үндсэн ажиллагчдын тоо (Доорхи кодыг ашиглана уу)
			Ажил мэргэжил	Код			Үйл ажиллагаа	Код			
A	47	48	49а	49б	50	51	52а	52б	53	54	55
01											
02											
03											
04											
05											
06											
07											
08											
09											
10											
11											
12											
13											
14											
15											

КОД

Ажилласан хугацаа (51-р багана)	1= 1 жил хүртэл , 2= 1-2 жил, 3= 3-4 жил, 4= 5- 9 жил, 5= 10 ба түүнээс дээш жил
Ажил эрхлэлтийн байдал (53-р багана)	1= Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч, 2= Иргэний гэрээгээр ажиллагч, 3=Ажил олгогч, 4=Хоршооллын гишүүн, 5=Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 6=Өрхийн бизнест ца лин хөлсгүй оролцогч, 7=Бусад
Аж ахуйн нэгж, байгууллагын төрөл (54-р багана)	10= ХЭАА, 11=Нөхөрлөл, 21=Хоршоо, 31=Хувьцаат компани(ХК), 32=ХХК, 40=УҮГ, 50= Төрийн, төсөвт байгууллага, 60=Төрийн бус байгууллага, 70= Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч
Ажиллагчдын тоо (55-р багана)	1=Тогтмол ажилчин байхгүй/хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 2=1-4 байнгын ажиллагчидтай, 3=5-9 байнгын ажиллагчидтай, 4=10 ба түүнээс дээш байнгын ажиллагчидтай

БҮЛЭГ II. ӨРХИЙН ГИШҮҮДИЙН ТУХАЙН ҮЕИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА.

Цалин, хөлстэй ажил эрхлэгчдээс авна.

Хувийн дугаар	(43-р баганад 1, 2 гэсэн кодтой байвал асууна)			(53-р баганад 1, 2 гэсэн кодтой байвал асууна)	
	Та үндсэн ажлынхаа цалин, хөлсийг ямар хугацааны давтамжтайгаар авдаг вэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Сүүлийн 7 хоногт эрхэлсэн үндсэн ажлаасаа авсан цалин хөлс (Мөнгөн дүнг 57а болон 57б баганад бичиж 58-р багана руу очно уу)		Сүүлийн 7 хоногт эрхэлсэн давхар ажлаасаа авсан цалин хөлс (Мөнгөн дүнг 58а болон 58б баганад бичиж 59 багана руу очно уу)	
		Бэлэн мөнгөөр (мян.төг)	Бэлэн бус хэлбэрээр (мян.төг)	Бэлэн мөнгөөр (мян.төг)	Бэлэн бус хэлбэрээр (мян.төг)
A	56	57а	57б	58а	58б
01					
02					
03					
04					
05					
06					
07					
08					
09					
10					
11					
12					
13					
14					
15					

БҮЛЭГ III. НЭМЭГДЭЛ АЖИЛ ХИЙХ ХҮСЭЛ, БОЛОМЖ

Хувийн дугаар	(24-р багана дахь дүн 1 буюу түүнээс их байгаа гишүүнээс асууна. Хэрэв энэ шаардлагыг хангахгүй бол 39-р баганыг шалгаж, 1 гэвэл асууна, 2 гэвэл 63-р багана руу шилжинэ.)			
	Та сүүлийн долоо хоногт нэмэгдэл ажил хийх боломжтой байсан уу? е Тийм = 1 Үгүй = (Шалтгаа-ныг асууж доорхи өгөгдсөн кодыг ашиглана уу)⇒62	Та сүүлийн долоо хоногт яагаад нэмэгдэл ажил хийгээгүй вэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Та ямар хугацааны турш нэмэгдэл ажил хийх боломжтой байсан бэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Та сүүлийн 30 хоногт нэмэгдэл ажил яаж хайсан бэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу) ⇒72
A	59	60	61	62
01				
02				
03				
04				
05				
06				
07				
08				
09				
10				
11				
12				
13				
14				
15				

КОД

Цалин хөлс олголтын давтамж **(56-р багана)**	1=Цагаар, 2= Өдрөөр, 3= Долоо хоногоор, 4=15 хоногоор, 5= Сараар, 6= Улирлаар, 7=Ажлын үр дүнгээр тухай бүрт
Гол шалтгаан **(59-р багана)**	2= Хийх ажил хангалттай , 3 = Гэрийнхээ ажлыг хийдэг, 4= Суралцагч/ төлбөргүй сургалтанд хамрагдсан , 5= Түр өвчтэй байсан, 6=Амралт/Улирлаас хамааран ажиллаагүй, 7=Жирэмсэн/ хүүхдээ асарсан, 8=Бусад
Гол шалтгаан **(60-р багана)**	1= Өөр ажил олж чадахгүй байсан , 2=Улирлын байдлаас шалтгаалсан / цаг агаар муу байсан, 3=Машин тоног төхөөрөмж эвдэрсэн / цахилгаан тасарсан, 4=Түүхий эд, материал / шатахуун хүрэлцээгүй, 5=Хөрөнгө, санхүүгийн эх үүсвэр хүрэлцэхгүй, 6= Бусад
Боломцоотой байсан хугацаа **(61-р багана)**	1=1 сараас бага, 2=1-2 сар, 3=3-6 сар, 4=7-11 сар, 5=1-2 жил, 6=3 ба түүнээс дээш жил
Нэмэгдэл ажил олоход дараах алхамыг хийсэн **(62-р багана)**	1=Хөдөлмөр эрхлэлтийн албанд бүртгүүлсэн, 2= Мэдээллийн хэрэгслээр хайсан, 3 =Ажил олгогчдод өргөдөл өгсөн; 4= Үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагаар явсан, 5= Найз нөхөд ба хамаатнуудаасаа тусламж хүссэн, 6=Хувийн бизнесээ эхлэхэд газар, тоног төхөөремж, санхүүгийн эх үүсвэр хайсан, 7= Нэмэгдэл ажил хайгаагүй, 8=Бусад

БҮЛЭГ IV. АЖИЛГҮЙДЭЛ

Хувийн дугаар	(39-р баганад 2 гэж хариулсан байвал энэ асуултыг асууна) Та сүүлийн долоо хоногт ажил хийхэд бэлэн байсан уу? **Тийм = 1** **Үгүй = (гэвэл** *шалтгааныг асууж дор өгсөн кодыг ашиглана уу)* **⇒72**	Та ямар төрлийн ажил хийх бодолтой байна вэ? *(Ажил мэргэжлийг тодорхойлон бичнэ үү)*		Энэ ажил тань наад зах нь сарын/ өдрийн хэдэн төгрөгний цалин хөлстэй байдаг вэ?		Та хөдөлмөр эрхлэлтийн албанд бүртгүүлсэн үү? **Тийм = 1** **Үгүй = 2** **⇒68**	Хөдөлмөр эрхлэлтийн албанд хэзээ бүртгүүлсэн бэ? (Бүртгүүлсэн он сарыг бичнэ.)		Та сүүлийн 30 хоногт ажил хайсан уу? **Тийм=1** **Үгүй=2 ⇒70**	Та сүүлийн 30 хоногт яаж ажил хайсан бэ? *(Доорхи кодыг ашиглана уу)* ⇒71	Та сүүлийн 30 хоногт яагаад ажил хайгаагүй вэ? *(Доорхи кодыг ашиглана уу)* ⇒72	Та ямар хугацааны турш ажил хийх боломцоо-той байсан бэ? *(Доорхи кодыг ашиглана уу)*
		Ажил мэргэжил	Код	Сарын цалин (мян.төг)	Өдрийн хөлс (мян.төг)		Он	Сар				
A	63	64а	64б	65а	65б	66	67а	67б	68	69	70	71
01												
02												
03												
04												
05												
06												
07												
08												
09												
10												
11												
12												
13												
14												
15												

		КОД
Гол шалтгаан	**(63-р багана)**	2= Гэрийн ажилтай, 3=Суралцдаг, 4= Тэтгэвэрт , 5=Өндөр настан, 6=Тахир дутуу, 7= Ажил хийхийг хүсэ эгүй, 8=Хүүхэд асарсан, 9=Өвчтэй байсан, 10=Хөдөлмөрийн нас хүрээгүй, 11= Бусад
Ажил хайсан оролдлого	**(69-р багана)**	1= Хөдөлмөр эрхлэлтийн албанд бүртгүүлсэн, 2= Мэдээллийн хэрэгсэлээр хайсан, 3 =Ажил олгогчдод өргөдөл өгсөн, 4= Үйлдвэр, аж а хуйн нэгж, айгууллагаар явсан, 5= Найз нөхөд ба хамаатнуудаасаа тусламж хүссэн, 6=Хувийн бизнесээ эхлэхэд газар, тоног төхөөремж, санхүүгийн эх үүсвэр хайсан, 7=Бусад
Ажил хайгаагүй гол шалтгаан	**(70-р багана)**	1=Ажил олдохгүй байх гэж бодсон, 2=Үпирлаас шалтгаалсан, 3=Мэргэжил дадлага байхгүй, 4=Гэрийн ажилтай, 5= Суралцаж байсан, 6=Хүсээгүй, 7= Хөдөлмөрийн нас хүрээгүй, 8= Тэтгэвэрт, 9=Бусад
Боломцоотой хугацаа	**(71-р багана)**	1=1 сараас бага, 2=1-2 сар, 3=3-6 сар, 4=7-11 сар, 5=1-2 жил, 6=3 ба түүнээс дээш жил

БҮЛЭГ V. БАЙНГЫН ИДЭВХИ

Хувийн дугаар	Сүүлийн 12 сарын ихэнхи хугацаанд (6 ба түүнээс дээш сар) нь ажил хийсэн эсвэл ажил хийхэд бэлэн байсан уу? **Тийм=1=> 74 Үгүй=2**	Сүүлийн 12 сарын хугацаанд ажил хийгээгүй болон хийхэд бэлэн биш байсан (эдийн засгийн идэвхгүй) шалтгаан тань юу вэ? *(Доорхи кодыг ашиглана уу)* **=> 88**	Сүүлийн 12 сард ажил хийсэн хугацаа тань ажил хийхэд бэлэн байсан хугацаанаас их байсан уу? **Тийм=1=> 77 Үгүй=2**	Та сүүлийн 12 сард яаж ажил хайсан бэ? *(Доорхи кодыг ашиглана уу)*	Хэр удаан хугацаанд ажил хийхэд бэлэн байсан болон ажил хайсан бэ? *(Доорхи кодыг ашиглана уу)* (4 - 6)>>88	Та сүүлийн 12 сард ямар мэргэжлийн үндсэн ажил эрхэлсэн бэ?		Таны сүүлийн 12 сард эрхэлсэн ажлын (байгууллагын) үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл юу вэ?		Энэ ажлыг хэр удаан эрхэлж байна вэ? *(Доорхи кодыг ашиг-лана уу)*
						Ажил мэргэжил	Код	Үйл ажиллагаа	Код	
А	**72**	**73**	**74**	**75**	**76**	**77а**	**77б**	**78а**	**78б**	**79**
01										
02										
03										
04										
05										
06										
07										
08										
09										
10										
11										
12										
13										
14										
15										

КОД

Ихэнхдээ идэвхтэй биш байсан гол шалтгаан	1= Суралцдаг, 2=Гэрийн ажилтай, 3=Орлого авдаг, 4= Тэтгэвэрт гарсан/ өндөр настан, 5=Өвчтэй, 6=Тахир дутуу, 7=Хүүхэд асардаг, 8=Насанд хүрээгүй хүүхэд, 9=Бусад
Ажил олоход дараах алхамыг хийсэн **(75-р**	1=Хөдөлмөр эрхлэлтийн албанд бүртгүүлсэн, 2=Мэдээллийн хэрэгсэлээр хайсан, 3 =Ажил олгогчдод өргөдөл өгсөн; 4= Үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагаар явсан, 5= Найз нөхөд ба хамаатнуудаасаа тусламж хүссэн, 6=Хувийн бизнесээ эхлэхэд газар, тоног төхөөрөмж,
Ажиллахад бэлэн байсан буюу ажил хайж байсан хугацаа **(76-р**	1=3 сар хүртэл, 2=3-6 сар, 3=7-11 сар, 4=1-2 жил, 5=3-4 жил, 6=5 ба түүнээс дээш жил
Ажилласан хугацаа **(79-р багана)**	1=1 жил хүртэл , 2=1-2 жил, 3=3-4 жил, 4=5- 9 жил, 5=10 ба түүнээс дээш жил

БҮЛЭГ V. БАЙНГЫН ИДЭВХИ

Хувийн дугаар	Сүүлийн 12 сард эрхэлсэн үндсэн ажлын ажил эрхлэлтийн байдал (Доорхи кодыг ашиглана уу) **Хэрэв 6 бол =>82**	Сүүлийн 12 сарын туршид эрхэлсэн үндсэн ажлын тань сарын/ өдрийн дундаж орлого тань хэд вэ?		Сүүлийн 12 сарын туршид та давхар ажил хийсэн үү?	Та сүүлийн 12 сард ямар мэргэжлийн давхар ажил эрхэлсэн бэ?		Таны сүүлийн 12 сард эрхэлсэн давхар ажлын (байгууллагын) үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл юу вэ?		Сүүлийн 12 сарын туршид хийсэн давхар ажлын тань ажил эрхлэлтийн байдал (Доорхи кодыг ашиглана уу) **Хэрэв 6 бол =>87**	Сүүлийн 12 сард эрхэлсэн нийт ажлын тань сарын/ өдрийн дундаж орлого хэд вэ?		Хэрэв та гэрээгээр ажиллагч бол сүүлийн 12 сарын туршид хэдэн удаа ажлаа сольсон бэ? (Тийм бол тоогоор, үгүй бол "0" гэж бичнэ үү)
		Сарын (мян.төг)	Өдрийн (мян.төг)	**Тийм=1 Үгүй=2 ⇒86**	Ажил мэргэжил	Код	Үйл ажиллагаа	Код		Сарын (мян.төг)	Өдрийн (мян.төг)	
A	**80**	**81а**	**81б**	**82**	**83а**	**83б**	**84а**	**84б**	**85**	**86а**	**86б**	**87**
01												
02												
03												
04												
05												
06												
07												
08												
09												
10												
11												
12												
13												
14												

КОД

Ажил эрхлэлтийн байдал **(80 , 85-р багана)**	1=Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч, 2=Иргэний гэрээгээр ажиллагч, 3=Ажил олгогч, 4=Хоршооллын гишүүн, 5=Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 6=Өрхийн бизнест цалин, хөлсгүй оролцогч, 7=Бусад

БҮЛЭГ VI. ӨМНӨХ ҮЕИЙН АЖИЛ ЭРХЛЭЛТ

Өмнө нь ямар нэг ажил эрхэлж байсан, одоо ажилгүй байгаа 5 ба түүнээс дээш насны бүх гишүүдээс асууна.

Хувийн дугаар	Та урьд өмнө нь ажил эрхэлж байсан уу? Тийм = 1 Үгүй =2 Хэрэв 5-17 настай бол ⇒ Бүлэг VII	Та хамгийн сүүлд ямар мэргэжлийн үндсэн ажил эрхэлсэн бэ?		Таны хамгийн сүүлд эрхэлж байсан ажлын (байгууллагын) үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл юу вэ?		Та энэ ажлыг хэр удаан хийсэн бэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Таны хамгийн сүүлийн үеийн ажил эрхлэлтийн байдал (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Та сүүлчийн ажлаа хийхээ болиод хэр удаж байна вэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Таны ажиллаж байсан аж ахуйн нэгж, байгууллагын төрөл (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Сүүлчийн ажлаа хийхээ больсон шалтгаан (Доорхи кодыг ашиглана уу	Та ажилгүй байх хугацаандаа ямар орлого/ тусламжаар амьдарч байна вэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу) (хамгийн гол 3 эх үүсвэрийн кодыг бич)		
		Ажил, мэргэжил	Код	Үйл ажиллагаа	Код						I	II	III
A	88	89а	89б	90а	90б	91	92	93	94	95	96а	96б	96в
01													
02													
03													
04													
05													
06													
07													
08													
09													
10													
11													
12													
13													
14													

КОД

Ажил эрхлэлтийн хугацаа (91-р багана)	1= 1 жил хүртэл, 2= 1-2 жил, 3= 3-4 жил, 4= 5- 9 жил, 5= 10 ба түүнээс дээш жил
Ажил эрхлэлтийн байдал (92-р багана)	1=Хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллагч, 2= Иргэний гэрээгээр ажиллагч, 3= Ажил олгогч, 4= Хоршооллын гишүүн, 5=Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 6=Өрхийн бизнест цалин, хөлсгүй оролцогч, 7=Бусад
Ажил эрхлээгүй хугацаа (93-р багана)	1= 1 сар хүртэл, 2= 1- 3 сар , 3= 4-6 сар, 4= 7-11 сар, 5= 1- 2 жил , 6= 3 ба түүнээс дээш жил.
Аж ахуйн нэгж, байгууллагын төрөл (94-р багана)	10= ХЭАА, 11=Нөхөрлөл, 21=Хоршоо, 31=Хувьцаат компани(ХК), 32=ХХК, 40=УУГ, 50= Төрийн, төсөвт байгууллага, 60=Төрийн бус байгууллага, 70= Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч
Ажил эрхлэхээ больсон шалтгаан (95-р багана)	1= Хувийн/ гэр бүлийн шалтгаан, 2=Цалин хөлс тохирохгүй, 3= Ажил, мэргэжил тохирохгүй, 4= Өвчтэй/тахир дутуу, 5= Тэтгэвэрт гарсан, 6=Суралцах болсон, 7=Түр зогсолт , 8= Байгууллага татан буугдсан, 9= Цомхтголд орсон, 10= Бусад
Орлого, тусламжийн эх үүсвэр (96-р багана)	1=Эцэг, эх, нөхөр, эхнэр, хүүхэд, ах дүүгийн цалин орлогоор, 2= Хадгаламжийн хүү, 3= Хөрөнгийн орлого , 4= Үл хөдлөх хөрөнгө худалдсаны орлого, 5=Улсын тусламж, тэтгэмж, 6= Буяны байгууллага, 7=Тэтгэвэр, тэтгэмж, 8= Бусад

БҮЛЭГ VII. ХҮҮХДИЙН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Өрхийн 5- 17 насны гишүүдээс асууна.

Өрхийн гишүү-дийн насыг шалгаж 5-17 насны хүүхдийн хувийн дугаарыг (*Бүлэг I-ийн A баганы дагуу бичнэ үү*)	Тухайн хүүхэд хариулт өгч чадах уу? Тийм=1 Үгүй= (*Доорхи кодыг ашиглана уу) Хэрэв код нь 3 бол дараагийн хүүхдээс асууна*	___ нь ямар нэгэн сургууль, курст сурч байна уу? Тийм=(*Доор өгөгдсөн кодыг ашиглана уу*) (1:2)⇒4 Үгүй =3	___ нь сургууль, курст явж чадаагүй гол шалтгаан чинь юу вэ? (*Доорхи кодыг ашиглана уу*)	___ нь өөрийн өрхийн аж ахуйн ажилд тусалдаг уу? Тийм=1 Үгүй=2 ⇒7	___ нь анх хэдэн наснаа-саа өрхийн аж ахуйн ажилд тусалж эхэлсэн бэ? (*Бүтэн насыг бичнэ үү*)	___ нь яагаад ажил хийх, туслах болсон бэ? (*Доорхи кодыг ашиглана уу*)	___ нь өрхөөс гадуур ямар нэг ажил эрхэлдэг үү? Тийм = 1 Үгүй = 2 ⇒ 27	___ нь анх хэдэн настай-даа өрхөөс гадуур ажил хийж эхэлсэн бэ? (*Бүтэн насыг бичнэ үү*)	___ нь яагаад өрхөөс гадуур ажил хийх болсон бэ? (*Доорхи кодыг ашиглана уу*)	___-ы ажлын байр хаана байрладаг вэ? (*Доорхи кодыг ашиглана уу*)	___ нь өрхөөс гадуур ажил хийж байхдаа гэрээсээ хол амьдарч байсан уу? Тийм = 1 Үгүй = 2 ⇒13	___ нь ажил хийх хугацаан-даа хэдэн настайгаа-саа анх гэрээсээ хол амьдарч байсан бэ? (*Бүтэн насыг бичнэ үү*)	Хэний удирдлага, хяналт, эсвэл анхаарал дор ажиллаж байна вэ? (*Доорхи кодыг ашиглана уу*)	Ажлын нөхцөл-дөө сэтгэл ханамж-тай юу? Тийм=1 => 16 Үгүй=2	Сэтгэл ханамжгүй байгаагийн гол шалтгаан юу вэ? (*Доорхи кодыг ашиглана уу*)
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

КОД

Хариултын код (1-р багана)	2= Өрхийн тэргүүлэгч, өрхийн насанд хүрсэн бусад гишүүн, 3=Хэн ч хариулаагүй
Сургууль курсын код (2-р багана)	1= Албан сургалт (цэцэрлэг, ЕБС, мэргэжлийн анхан шатны, их дээд сургууль, коллеж), 2= Албан бус сургалт (алсын зайны, гэрийн сургалт гэх мэт)
Сургуульд яваагүй шалтгаан (3-р багана)	1= Нас хүрээгүй, 2=Сургууль хол, 3= Хичээлийн хэрэглэл, хувцас зэрэг зардлыг гаргаж чадахгүй, 4= Сурлага муу/ сурах сонирхолгүй, 5 =Өрхийн орлогод нэмэр болох, 6= Гэрийн ажилд туслах, 7= Өвчтэй, 8= Тахир дутуу, 9= Бусад
Шалтгаан (6-р багана)	1= Ажлын дадлага, туршлагатай болох, 2= Эцэг, эхдээ туслах, 3=Өрхийн аж ахуйд ажиллах хүч дутагдсан, 4= Эцэг, эхийн шахалтаар, 5 =Бусад
Шалтгаан (9-р багана)	1= Ажлын дадлага, туршлагатай болох, 2= Өрхийн орлогод нэмэр болох, 3= Өөрийгөө авч явах/ эдийн засгийн хувьд би е даах , 4= Сургуульд сурахад гарах зардлыг олох, 5=Хүүхэд нь өөрөө хүссэн, 6=Бусад
Ажлын байр (10-р багана)	1= Ажил олгогчийн гэрт, 2= Гудамжинд , 3= Дэлгүүр/зах , 4= Үйлдвэрийн газар , 5 =Малын бэлчээр/ тариалангийн талбай, цэцэрлэгт хүрээлэн, 6= Уурхай, 7= Барилга дээр, 8= Бусад
Хяналт (13-р багана)	1= Насанд хүрсэн, хамаатан, 2= Насанд хүрсэн, хамаатан бус, 3= Ямарч хяналтгүй
Байрны нөхцөл (15-р багана)	1= Хэт хүйтэн/ халуун, 2=Их тоосжилт/ чийгтэй, 3= Их дуу чимээтэй, 4= Аюултай бодис материалтай ажилладаг, 5= Эвгүй байрлалд ажилладаг, 6= Бусад

БҮЛЭГ VII. ХҮҮХДИЙН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Өрхийн 5- 17 насны гишүүдээс асууна. (үргэлжлэл)

Хувийн дугаар	Эрхэлж буй ажил чинь бие болон сэтгэл санааны дарамт үзүүлдэг үү ? Тийм=1 Үгүй=2 =>18	Ямар дарамт нөлөө үзүүлж байна вэ? (Доорхи кодыг ашиглан хамгийн гол 3 дарамт нөлөөг дараалуулан бичнэ үү)			______ нь ажилдаа хөдөлмөр хамгааллын ямар нэг багаж, зэвсэг хэрэглэдэг үү? Тийм=1 Үгүй = 2	______ нь сүүлийн 30 өдөр оройн болон шөнийн цагаар хэр олон удаа ажилладаг байсан бэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	______ нь сүүлийн 12 сард хийж буй ажлаасаа болж өвдөж, гэмтсэн үү? Тийм = 1 Үгүй = 2 ⇒ 25	______ хамгийн сүүлчийн удаа ямар ажил хийж байгаад өвчилж, гэмтсэн бэ? Ажлыг бич		Ер нь ______ хамгийн сүүлчийн удаа хэр зэрэг хүндээр өвчилж/ гэмтсэн бэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	______ нь ямар төрлийн өвчин, гэмтэлд хамгийн хүндээр өртсөн бэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Өвчлөл, гэмтэлтэй холбогдолтой эмчилгээний зардлыг хэн гаргасан бэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	______ нь олсон орлогынхоо дийлэнхийг юунд зарцуулдаг вэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	Хэрэв ажил хийхээ боливол өөрт болон гэр бүлд чинь ямар нөлөө үзүүлэх вэ? (Доорхи кодыг ашиглана уу)	______ нд зурагт үзэх, тоглох, амрах г.м чөлөөт цаг өдөрт дунджаар хэр зэрэг гардаг вэ? (Цагийг бичнэ үү)
								Ажил мэргэжил	Код						
A	16	17а	17б	17в	18	19	20	21а	21б	22	23	24	25	26	27

КОД

Биеийн болон сэтгэл санааны дарамт (17-р багана)	1=Загнуулдаг, хэл амаар доромжлуулдаг, 2=Хэндий хүйтэн харьцдаг, 3=Зодуулдаг, 4= Бэлгийн өнгөлзлөг, 5=Хэт их ажилладаг, 6=Дээрэмдүүлдэг, 7=Бусад
Шөнө, орой хэрхэн ажилладаг (19-р багана)	1= Хэзээ ч үгүй, 2= 1-3 удаа, 3= 4-7 удаа, 4=8 болон түүнээс дээш
Өвчлөл/ гэмтлийн хүндрэл (22-р багана)	1=Эмчийн тусламж шаардлагагүй, 2=Эмчид үзүүлсэн, 3=Эмнэлэгт хэвтэж, эмчлүүлэх шаардлагатай болсон, 4=Түр зуур чадваргүй болсон, 5=Тахир дутуу болсон, 6=Бусад
Өвчин, осол гэмтэл (23-р багана)	1= Хүнд өртөж гэмтээгүй, 2=Харшилтай болсон, 3=Нүд өвдсөн, нүдны хараа муудсан, 4=Уушиг, 5=Зүрх судас, 6=Ходоод, 7=Шар өвчин, 8=Бусад
Эмчилгээний зардлын төлбөр (24-р багана)	1= Ажил олгогч, 2=Даатгалаар, 3=Эцэг, эх, 4=Өөрөө, 5= Зардал гараагүй, 6= Бусад
Цалин хөлсний зарцуулалт (25-р багана)	1= Гэртээ бүгдийг нь өгдөг, 2=Заримыг нь гэртээ, заримыг нь өөртөө хэрэгцээт зүйлээ авдаг, 3=Хуримтлуулдаг, 4=Өөртөө бүтэн зарцуулдаг, 5=Бусад
Үүсэх нөлөө (26-р багана)	1= Өрхийн амьжиргааны түвшин доошилно. 2= Өрх орлогын эх үүсвэргүй болно. 3= Өрхийн бизнес ажиллах хүчинг үй болсноос зогсоно. 4= Ажил, хөдөлмөрийн дадлага, туршлага агүй болно, 5= Нөлөө үзүүлэхгүй, 6=Бусад

Судалгаанд оролцогчдын нэрс

Зөвлөх

Бижой Раучадхури	ОУХБ/АЙПЕК-ийн зөвлөх

Төслийн зохицуулагч

Б.Мөнхжаргал	ТА 3684 төслийн зохицуулагч

Монгол талын зөвлөх

Р.Ойдовданзан	Монгол улсын гавъяат эдийн засагч, ахмад статистикч

Удирдлагын зөвлөл

П.Бямбацэрэн	Удирдлагын зөвлөлийн дарга, МУ-ын ҮСГ-ын дарга
Б.Даваахүү	Удирдлагын зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга, ҮСГ-ын ХАНСГ-ын ахлах мэргэжилтэн.

Гишүүд:

Н.Содномдорж	УИХ-ын гишүүн
Н.Гэрэлсүрэн	УИХ-ын гишүүн
Д.Оюунчимэг	ҮСГ-ын ХАНСГ-ын орлогч дарга
Барри Хичкок	АХБ-ны Монгол дахь суурин төлөөлөгч
Н.Монголмаа	ОУХБ-ын ХХУОУХ-ийн үндэсний хөтөлбөрийн менежер
Н.Аюуш	НХХЯ-ны Хөдөлмөрийн газрын дарга
Б.Ганболд	СЭЗЯ-ны Эдийн засгийн нэгдсэн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга
Д.Нармандах	ҮЭХ-ны дэд ерөнхийлөгч
Х.Ганбаатар	АОЭХ-ны гүйцэтгэх захирал

Ажлын хэсэг

Д.Оюунчимэг	Ажлын хэсгийн ахлагч, ҮСГ-ын ХАНСГ-ын орлогч дарга
Б.Даваахүү	Ажлын хэсгийн нарийн бичгийн дарга, ҮСГ-ын ХАНСГ-ын ахлах мэргэжилтэн

Гишүүд:

Н.Должинсүрэн	ҮСГ-ын ХАНСГ-ын мэргэжилтэн
Ц.Гарьд	ҮСГ-ын ХАНСГ-ын мэргэжилтэн
Д.Насандэлгэр	ҮСГ-ын ХАНСГ-ын мэргэжилтэн

С.Оюун-Эрдэнэ	ҮСГ-ын ХАНСГ-ын мэргэжилтэн
З.Нансалмаа	ҮСГ-ын МБПХГ-ын ахлах мэргэжилтэн
М.Лувсан	ҮСГ-ын МБПХГ-ын мэргэжилтэн
М.Оюунжаргал	ҮСГ-ын МЭЗБСГ-ын мэргэжилтэн
Б.Лхагважаргал	ҮСГ-ын МЭЗБСГ-ын мэргэжилтэн

Судалгааны мэдээлэл цуглуулалтанд оролцогчид

Ахлагч, шивэгчид:

Ц.Самдан	Х.Рыс	Д.Полоож
Д.Түвшин	Ц.Нэрзэдгарам	Б.Цэрэндорж
Д.Дашдаваа	Ж.Нармандах	Д.Балжаа
Ц.Должин	Э.Оюунмаам	О.Цэрэндулам
Ч.Энхтуяа	Д.Аюуш	Ж.Эрдэнэсүрэн
Н.Батбүүрэг	Д.Баасандорж	Г.Цэрэннадмид
Д.Урнаа	Ч.Баянчимэг	Д.Дашжав
Б.Туул	Ц.Наранцацралт	Д.Ира
Б.Батбаяр		

Ярилцлага авагчид:

Б.Чулуунцэцэг	Ц.Отгонцэцэг	Ш.Манзелхан
Х.Айгуль	Б.Сайнхүү	Г.Төртогтох
Г.Эрдэнэ	С.Рэнцэндорж	Л.Ариунтуяа
Д.Мөнхтуяа	Н.Оюунчимэг	Ө.Золзаяа
Б.Бямбаханд	Г.Баясгалан	Д.Оюунгэрэл
Д.Пүрэвдорж	Б.Дэлгэр	Ц.Энхбаатар
С.Бямбаабаатар	Г.Бямбаа	Б.Сумъяа
Ч.Цэнд-Аюуш	Д.Мягмарсүрэн	С.Энхбаатар
Д.Баатар	Л.Цогтсайхан	Р.Сарантуяа
Л.Ариунаа	З.Мөнхжаргал	Д.Мөнхзул
Н.Даваахүү	И.Маахүү	Ж.Төмөрбаатар
Д.Эрдэнэбилэг	Н.Сүнзмаа	Ш.Энхтэгш
Н.Оюун-Ундрах	Б.Бадамдорж	Н.Байгальмаа
Ч.Мөнхтуул	Э.Түмэндэмбэрэл	Ч.Одбаяр
М.Мөнхцэцэг	Э.Буян-Өлзий	Ц.Хишигт
Д.Гансүх	Д.Жаргалмаа	А.Ганцэцэг
Д.Батдэлгэр		

МОНГОЛЫН ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИК

ILO

ASIAN DEVELOPMENT BANK